

CZASOPISMO STUDENCKIEGO KOŁA NAUKOWEGO BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO

Nr 8-9
2021-2022

SECURO

BADANIA NAD TERRORYZMEM

Aleksandra Gasztold, Monika Stachoń (red.)

CZASOPISMO
STUDENCKIEGO KOŁA NAUKOWEGO
BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO

SECURO

Nr 8–9

Badania nad terroryzmem

pod redakcją
Aleksandry Gasztold
i Moniki Stachoń

Warszawa 2021–2022

Rada Naukowa:

prof. dr hab. Jolanta Itrich-Drabarek
prof. dr hab. Stanisław Sulowski
dr hab., prof. UW Aleksandra Gasztold
dr hab., prof. UW Agnieszka Rothert
dr hab. Tomasz Słomka
dr hab. Michał Brzeziński

Kolegium Redakcyjne:

dr hab., prof. UW Aleksandra Gasztold (redaktor naczelna)
Weronika Malczewska (sekretarz)

Redaktor naukowy tomu:

dr hab., prof. UW Aleksandra Gasztold i mgr Monika Stachoń

Recenzenci:

dr Witold Ostant (Akademia Sztuki Wojennej)
dr Damian Szlachter (Polskie Towarzystwo Bezpieczeństwa Narodowego)

Redaktor techniczny:

Ewa Gumińska

Projekt okładki:

Agnieszka Miłaszewicz

Publikacja dofinansowana przez Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego

Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski

@ Copyright by Studenckie Koło Naukowe Bezpieczeństwa Wewnętrznego WNPiSM UW,
Warszawa 2022

ISSN: 2353-6330

Nakład: 20

Wersja on-line: <https://wnpism.uw.edu.pl>

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

SPIS TREŚCI

ALEKSANDRA GASZTOLD, MONIKA STACHOŃ Wprowadzenie	7
STUDIA I ANALIZY	
STANISŁAW BOTELLA, MATEUSZ NESTEROWICZ, WOJCIECH PRZYBYCIEŃ, ADRIANNA SOŁTYSIAK Katastrofa lotu Malaysia Airlines MH17	9
ZUZANNA JANISZEWSKA, TOMASZ KAMIŃSKI, JAKUB MADAJCZYK Analiza zamachu na Grecką Federację Przemysłu z 2015 roku	31
MATEUSZ SKOWRON, DAMIAN URYSZEK, JULIA WAWER RIRA: Walka o niezależną i zjednoczoną Irlandię	46
MARCIN FIJAŁKOWSKI-MYSZYŃSKI, FILIP DYNAK, EWA DĄBROWSKA Historia FARC: pomiędzy partyzantką a terroryzmem	59
WIKTORIA MASTALERZ, PIOTR BETCHER, MARTA OLECHOWICZ, EMIL MACIERZYŃSKI Zamachy w Christchurch z 15 marca 2019 roku	75
ADRIANA KAŁUCKA Ochrona antyterrorystyczna obiektów fizycznych na przykładzie jednostki dostarczającej energię elektryczną	86
MARTA BALCAREK Wybrane zagadnienia polityki migracyjnej Niemiec	101
DOMINIKA BARBARA BONISŁAWSKA Wykorzystanie Open Source Software w działaniach organizacji międzynarodowych na przykładzie ONZ i Unii Europejskiej	113
KATARZYNA GRYMM Ratownik medyczny – zawód przydatny w różnych obszarach bezpieczeństwa wewnętrznego	131
OLGA KUCZABA Aktywność Rady Współpracy Zatoki w sferze bezpieczeństwa	141

RECENZJE

MONIKA STACHOŃ

Demokratyczny nadzór nad służbami specjalnymi. Artykuł recenzyjny książki
Sławomira Zalewskiego, *Kontrola służb specjalnych w Polsce*,
Difin, Warszawa 2021, ss. 216 158

Studies on Terrorism

ed. Aleksandra Gasztold and Monika Stachoń

CONTENTS

ALEKSANDRA GASZTOLD, MONIKA STACHOŃ

Introduction 7

STUDIES AND ANALYSIS

**STANISŁAW BOTELLA, MATEUSZ NESTEROWICZ, WOJCIECH PRZYBYCIEŃ,
ADRIANNA SOŁTYSIAK**

Crash of Malaysia Airlines Flight MH17 9

ZUZANNA JANISZEWSKA, TOMASZ KAMIŃSKI, JAKUB MADAJCZYK

Analysis of the 2015 Terrorist Attack on Hellenic Federation of Enterprises 31

MATEUSZ SKOWRON, DAMIAN URYSZEK, JULIA WAWER

RIRA: Fight for Independent and United Ireland 46

MARCIN FIJAŁKOWSKI-MYSZYŃSKI, FILIP DYNAK, EWA DĄBROWSKA

The History of FARC: Between Guerilla and Terrorism 59

**WIKTORIA MASTALERZ, PIOTR BETCHER, MARTA OLECHOWICZ,
EMIL MACIERZYŃSKI**

Christchurch Terror Attacks, March 15th 2019 75

ADRIANA KAŁUCKA

The Anti-Terrorist Protection of Physical Objects
on the Example of a Powerstation 86

MARTA BALCAREK

Selected Issues of The Migration Policy of Germany 101

DOMINIKA BARBARA BONISŁAWSKA

Use of Open-Source Software in the Activities of International organizations
on the Example of the United Nations and the European Union 113

KATARZYNA GRYMM

Paramedic – Profession Useful in Different Kind of Internal Security 131

OLGA KUCZABA

The Gulf Cooperation Council: Activity in the Field of Security 141

REVIEWS

MONIKA STACHOŃ

Democratic Oversight of Secret Services. A Book Review Article
about *Kontrola służb specjalnych w Polsce* by Sławomir Zalewski,
Difin, Warsaw 2021, pp. 216 158

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym i często ujmowane jest w wymiarze ogólnospołecznym jako potrzeba egzystencjalna, która ma charakter złożony. Obejmuje ona „zaspokojenie takich potrzeb szczegółowych, jak: trwanie (przetrwanie/samozachowanie), całość, tożsamość (identyczność), niezależność, spokój, posiadanie oraz pewność funkcjonowania i rozwoju”¹. Bezpieczeństwo odnosi się do procesów zaspakajania dążeń podmiotów takich jak jednostka i różne grupy społeczne, w tym społeczeństw, narodów, a także państw i systemów międzynarodowych. Pojmowanie bezpieczeństwa w dyskursie publicznym w znacznym stopniu zależy od sposobu rozumienia negatywnych zdarzeń lub procesów, które uznawane są za niebezpieczne zagrożenia.

Istotne znaczenie w polityce bezpieczeństwa państwa ma rozpoznawanie zagrożeń wewnętrznych oraz występujących w jego bliższym i dalszym środowisku międzynarodowym. We współczesnym, zglobalizowanym świecie jednak ten katalog niebezpieczeństw stale się poszerza oraz występują zjawiska, których realne rozróżnienie na wewnętrzne i zewnętrzne nie jest w pełni możliwe. Przykładem takiego zagrożenia jest terroryzm. Mimo że zagrożenie terrorystyczne ujmowane jest jako prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzeń przybierających formę ataków z użyciem przemocy lub groźby jej użycia wobec zasobów, instytucji i obywateli konkretnego państwa to cała aktywność terrorystyczna, w tym np. finansowanie, werbunek, propaganda, szkolenie mogą mieć wymiar międzynarodowy; mogą też być wspierane przez podmioty zewnętrzne, w tym państwa. Ukierunkowanie na analizę zagrożeń generowanych przez podmioty niepaństwowe jest charakterystyczne dla badań nad terroryzmem jako subdyscypliny badań nad bezpieczeństwem².

W pierwszej części czasopisma „Securo” (8–9) zamieszczono sześć artykułów powstałych w ramach zajęć warsztatowych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych z przedmiotów *Współczesny Terroryzm* i *Zwalczanie Terroryzmu* w roku akademickim 2020/2021 i 2021/2022. Pierwszy z nich czwórki autorów Stanisława Botelli, Mateusza Nesterowicza, Wojciecha Przybycienia i Adrianny Sołtysiak, dotyczący terroryzmu lotniczego (zatytułowany *Katastrofa lotu Malaysia Airlines MH17*), stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy katastrofę lotniczą można uznać za formę terroryzmu państwowego. Z kolei w pracy Zuzanny Janiszewskiej, Tomasza Kamińskiego i Jakuba Madajczyka (*Analiza zamachu na Grecką Federację Przemysłu z 2015 roku*) scharakteryzowano aktywność terrorystyczną anarchistycznej Grupy Ludowych Bojowników (OLA). Mateusz

¹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 1(86), s. 8.

² A. Gasztołd, *Badania nad terroryzmem*, [w:] A. Misiuk, J. Itrich-Drabarek, M. Dobrowolska-Opala (red.), *Encyklopedia Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Warszawa 2021, s. 18–19.

Skowron, Damian Uryszek i Julia Wawer przedstawiają działalność organizacji narodowowyzwoleńczej w Irlandii Północnej (*RIRA: Walka o niezależną i zjednoczoną Irlandię*). Tematykę narkoterroryzmu (*Historia FARC: pomiędzy partyzantką a terroryzmem*) przybliżają Marcin Fijałkowski-Myszyński, Filip Dynak i Ewa Dąbrowska. Następnie Wiktoria Mastalerz, Piotr Betcher, Marta Olechowicz i Emil Macierzyński zrekonstruowali *zamachy w Christchurch dokonane 15 marca 2019 r.* Ostatni artykuł w tej części odnosi się do problemu ochrony podmiotów i systemów zaliczanych do kluczowych dla funkcjonowania społeczeństwa i państwa. Adrianna Kałucka dokonała typowania zagrożeń o charakterze terrorystycznym dla wybranego elementu w artykule pt. *Ochrona antyterrorystyczna obiektów fizycznych na przykładzie jednostki dostarczającej energię elektryczną*. Jest to studium przypadku na przykładzie Elektrowni Dolna Odra.

Druga część numeru stanowi przegląd fragmentów najlepszych prac magisterskich z problematyki bezpieczeństwa, obronionych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW w roku akademickim 2020/2021. Pierwsza z nich dotyczy *Wybranych zagadnień polityki migracyjnej Niemiec* i napisana została przez Martę Balcarek pod kierunkiem naukowym prof. UW dr hab. Aleksandry Gasztold. W kolejnym artykule Olga Kuczaba prezentuje fragment pracy przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Grażyny Michałowskiej (ur. 1947 r. – zm. 2022 r.), pt. *Aktywność Rady Współpracy Zatoki w sferze bezpieczeństwa*. Z kolei problematykę *Wykorzystania Open Source Software w działaniach organizacji międzynarodowych na przykładzie ONZ i Unii Europejskiej* przybliży Dominika Bonisławska. Artykuł stanowi fragment pracy, której opiekunem naukowym był dr hab. Filip Ilkowski. Następnie zamieszczono rozdział pracy Katarzyny Grymm pt. *Ratownik medyczny – zawód przydatny w różnych obszarach bezpieczeństwa wewnętrznego*, napisanej również pod kierunkiem dr. hab. F. Ilkowskiego. Tom zamyka artykuł recenzyjny książki Sławomira Zalewskiego, pt. *Kontrola służb specjalnych w Polsce* (Warszawa 2021), autorstwa mgr Moniki Stachoń.

***

Wszystkim Autorkom i Autorom serdecznie dziękujemy za współpracę w trudnym okresie pandemii COVID-19. Wyrażamy przekonanie, że zamieszczone teksty popularyzujące dyscyplinę nauk o bezpieczeństwie spotkają się z zainteresowaniem środowiska akademickiego i eksperckiego. Perspektywa młodych badaczy jest niezwykle istotna dla rozwoju dyscypliny, której dziesięciolecie obchodzone było w 2021 r.

Czytelniczkom i Czytelnikom życzymy interesującej lektury!

Aleksandra Gasztold i Monika Stachoń
Redaktorki

STANISŁAW BOTELLA*
MATEUSZ NESTEROWICZ**
WOJCIECH PRZYBYCIEŃ***
ADRIANNA SOŁTYSIAK****

KATASTROFA LOTU MALAYSIA AIRLINES MH17

Abstrakt

W artykule zaprezentowano okoliczności zestrzelenia samolotu linii Malaysia Airlines nad terytorium Ukrainy w dniu 17 lipca 2014 r. Dokonano rekonstrukcji zestrzelenia samolotu MA Boeing 777-200 pociskiem ziemia-powietrze Buk oraz ukazano wysiłki zespołów śledczych. Główną intencją Autorów jest próba odpowiedzi na pytanie, czy katastrofę lotu MH17 można uznać za formę terroryzmu państwowego. W tym celu przeanalizowano również sytuację na wschodzie Ukrainy z roku 2014 oraz możliwe scenariusze dostarczenia wyrzutni na tereny objęte walkami zbrojnymi przez Federację Rosyjską.

Słowa kluczowe: Ukraina, Federacja Rosyjska, Separatyści, lot MH17, terroryzm lotniczy.

Wstęp

Pojęcie „terroryzm” zyskało w ostatnich latach ogromną popularność w skali całego globu. Przepęstwa o charakterze terrorystycznym, choć znane i powtarzające się od stuleci, wciąż stanowią wielopłaszczyznowy, wieloaspektowy, głęboko zakorzeniony w stosunkach społecznych fenomen, pozostając niezmiennie w kręgu zainteresowań wielu badaczy i ekspertów. Wobec dynamiki powstawania nowych form terroryzmu (potęgowanych głównie prężnym rozwojem techniki), badania nad nim są niezwykle trudne, pełne pułapek

---

* Stanisław Botella – Bezpieczeństwo Wewnętrzne, studia stacjonarne I stopnia. Kontakt e-mail: s.botella@student.uw.edu.pl.

** Mateusz Nesterowicz – Bezpieczeństwo Wewnętrzne, studia stacjonarne I stopnia. Kontakt e-mail: m.nesterowicz@student.uw.edu.pl.

*** Wojciech Przybycień – Bezpieczeństwo Wewnętrzne, studia stacjonarne I stopnia. Kontakt e-mail: w.przybycien@student.uw.edu.pl.

**** Adrianna Sołtysiak – Bezpieczeństwo Wewnętrzne, studia stacjonarne I stopnia. Kontakt e-mail: am.soltysia2@student.uw.edu.pl.

zarówno interpretacyjnych, jak i faktograficznych. Zdobyć kompletnej wiedzy na temat sprawców, ich powiązań, celów czy motywacji wydaje się być niemożliwe¹.

Środki masowego przekazu znacząco wpływają na sposób myślenia społeczeństwa, kształtują poglądy opinii publicznej dotyczące zjawisk negatywnych, w tym również terroryzmu. Warto podkreślić, iż globalizacja, rewolucja technologiczna oraz tendencja współczesnych mediów do przekazywania jak największej ilości informacji w jak najkrótszym czasie, pociągają za sobą również konsekwencje negatywne. Jako przykład można bez wątpienia wskazać powstanie tzw. szumu informacyjnego². Widoczny w ostatnim czasie wzrost popularności pojęcia „terroryzm”, będący wynikiem coraz silniejszego oddziaływania na społeczeństwo mass mediów, sprawił, iż wyraz ten stał się pewnego rodzaju „workiem”, do którego wrzuca się wszelkie akty przemocy, często bez ich dogłębnej analizy³. Sprawia to, iż pomiędzy terrorystami a mediami wytworzyło się coś w rodzaju błędnego koła. Nadużywanie słowa „terroryzm” przez media sprawia, iż wraz z upływem czasu, wywołuje ono coraz mniej negatywnych emocji wśród odbiorców, staje się czymś powszednim. To z kolei zmusza terrorystów do poszukiwania coraz bardziej skomplikowanych, niestosowanych dotąd metod przeprowadzania ataków terrorystycznych, dzięki którym każdy kolejny atak będzie inny, bardziej spektakularny niż poprzednie, a co za tym idzie – atrakcyjny dla dziennikarzy i szokujący dla opinii publicznej.

Dynamika i złożoność zjawiska terroryzmu, a także chaos pojęciowy, jaki wokół niego powstał, zmusiły specjalistów do uporządkowania przytłaczającego ogromu informacji. Udało się to między innymi poprzez dokonanie pewnych kluczowych podziałów, z których najistotniejsze dla niniejszej pracy zostaną przedstawione poniżej.

Ze względu na *modus operandi* (łac. sposób działania) sprawców wyróżnia się następujące rodzaje terroryzmu:

- terroryzm indywidualny (zamachy przeciwko pojedynczym osobom),
- terroryzm skierowany przeciwko środkom transportu (np. terroryzm lotniczy),
- zamachy z użyciem ładunków wybuchowych,
- wzięcie zakładników,
- cyberterroryzm,
- terroryzm nuklearny⁴.

Ze względu na nurty uwzględniające główne motywy działania ugrupowań terrorystycznych, wyróżnia się organizacje:

- anarchistyczno-rewolucyjne,
- separatystyczno-narodowościowe,
- religijne,
- prawicowe,
- terroryzmu jednej sprawy⁵.

¹ T.R. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2015, s. 35–36.

² Tamże, s. 43.

³ Tamże, s. 14.

⁴ Tamże, s. 33.

⁵ A. Gasztold, *Terroryzm jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe XXI wieku*, Warszawa 2018, s. 43.

Szczególnym rodzajem jest również terroryzm państwowy, który może być związany zarówno z bezpośrednim stosowaniem przez państwo metod zastraszenia, jak i z sympatyzowaniem z konkretnymi ruchami, udzielaniem wsparcia technicznego bądź finansowaniem⁶.

Izraelski *International Policy Institute for Counter Terrorism* proponuje następujący podział terroryzmu państwowego:

- 1) *states perpetrating terrorism* – państwa, które stosują metody terrorystyczne poprzez działania swoich funkcjonariuszy,
- 2) *states operating terrorism* – państwa, które kierują bądź kontrolują działalność ugrupowań pozostających poza strukturami danego państwa, ale realizujących konkretne przedsięwzięcia,
- 3) *states supporting terrorism* – państwa, które udzielają wsparcia finansowego, bądź operacyjnego organizacjom terrorystycznym⁷.

Jak wspomniano powyżej, jednym z rodzajów terroryzmu ze względu na sposób działania sprawców jest terroryzm lotniczy, zawierający się w szerszym pojęciu terroryzmu skierowanego przeciwko środkom komunikacyjnym.

Terroryzm lotniczy jest pojęciem złożonym, obejmującym nie tylko działania wymierzone w żeglugę powietrzną, ale również inne działania lotnictwa. Jednak by móc uznać dany akt za terroryzm lotniczy, muszą zostać spełnione warunki analogiczne do ogólnej definicji terroryzmu, w tym podstawowa przesłanka: cel i motywacja sprawców musi posiadać wydźwięk polityczny⁸.

Międzynarodowe regulacje prawne określają różne czyny przestępcze wymierzone przeciwko żegludze powietrznej ogólnym terminem „bezprawnej ingerencji”. W dokumentach Międzynarodowej Organizacji Lotnictwa Cywilnego (ICAO⁹) pojęcie to definiuje się jako próby dokonania aktów mających na celu narażenie na niebezpieczeństwo lotnictwa cywilnego oraz transportu lotniczego, mogące polegać na:

- bezprawnym zawładnięciu statku powietrznego w trakcie lotu,
- bezprawnym zawładnięciu statku powietrznego na ziemi,
- wzięciu zakładników na lotnisku bądź na pokładzie samolotu,
- bezprawnym wtargnięciu na teren obiektu lotniczego, na pokład statku powietrznego bądź do portu lotniczego,
- wniesieniu na teren portu lotniczego bądź na pokład statku powietrznego broni lub innych niebezpiecznych materiałów przeznaczonych do celów przestępczych,
- przekazaniu fałszywej informacji, mające na celu narażenie na niebezpieczeństwo statku powietrznego w trakcie lotu lub na ziemi, pasażerów, załóg lotniczych, personelu naziemnego bądź ogółu społeczeństwa, w porcie lotniczym lub na terenie obiektu lotnictwa cywilnego¹⁰.

⁶ Tamże, s. 36.

⁷ T.R. Aleksandrowicz, dz. cyt., s. 35.

⁸ J. Zawisza, *Terroryzm lotniczy zagrożeniem bezpieczeństwa państwa*, [w:] Z. Wilk-Woś, P. Kornacki (red.), *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – bezpieczeństwo i obronność państwa*, Warszawa 2016, s. 245–247.

⁹ ICAO – International Civil Aviation Organization.

¹⁰ J. Laskowski, *Terroryzm lotniczy – charakterystyka zjawiska*, [w:] W. Saletra, R. Kubicki (red.), *Studia humanistyczno-społeczne*, Kielce 2013, s. 137.

Przedmiotem niniejszej pracy jest próba przybliżenia i analizy katastrofy samolotu pasażerskiego Malaysia Airlines Boeing 777-200, z dnia 17 lipca 2014 roku – lot MH17, postrzeganej w kontekście ataku terrorystycznego. Należy dodać, iż zdarzenie to wykazuje znamiona przedstawionych powyżej klasyfikacji terroryzmu. Według tych podziałów był to atak terrorystyczny skierowany przeciwko środkowi komunikacji, akt terroryzmu separatystyczno-narodowościowego, a także przykład terroryzmu państwowego. Poniżej wyeksponowane zostaną kwestie związane z przebiegiem lotu, momentem ataku oraz późniejszym dochodzeniem. Ze względu na wciąż trwający proces podejrzanych i brak wystarczających dowodów, nie zostanie wskazany natomiast konkretny sprawca/sprawcy ani przesłanki, jakimi się kierował/kierowali.

Geneza konfliktu na Ukrainie

Aby lepiej zrozumieć przyczynę konfliktu na Ukrainie, w pierwszej kolejności należy przyjrzeć się strukturze narodowościowej tego państwa. Z danych pochodzących ze spisu deklarowanej narodowości z 2001 r. wynika, iż 17,3% ludności Ukrainy deklaruje narodowość rosyjską¹¹. Jeśli chodzi o deklarację języka ojczystego (również z roku 2001), aż 14,8% ludności opowiedziało się za językiem rosyjskim¹². Główne ośrodki mniejszości rosyjskiej znajdują się na południowym wschodzie Ukrainy, przy czym największy z nich – na Półwyspie Krymskim. Pozostałe to okręgi: Ługański, Doniecki, Zaporożski oraz Charkowski.

Zarówno struktura narodowościowa, jak i położenie geopolityczne sytuują Ukrainę w niekorzystnej sytuacji. Dowodem na to był m.in. podział polityczny na stronnictwa opowiadające się za członkostwem w UE oraz te dążące do pogłębienia współpracy z Federacją Rosyjską. W 2010 r. stanowisko prezydenta Ukrainy objął Wiktor Janukowycz należący do prorosyjskiej Partii Regionów, co znacznie zmieniło wcześniejszy kurs polityki. Podjęta przez niego w 2013 r. decyzja o niepodpisaniu umowy stowarzyszeniowej z UE oraz umowy o pogłębieniu i wszechstronności wolnego handlu z UE, wywołała falę protestów, które koncentrowały się głównie w Kijowie i były brutalnie tłumione przez władze Ukrainy oraz potępiane przez rosyjskie i ukraińskie media. W efekcie doszło do walk pomiędzy protestującymi a siłami rządowymi. W miarę zaostrzania się konfliktu postulaty protestujących osiągały coraz wyższy poziom radykalizacji, czego efektem było żądanie odsunięcia Janukowycza od władzy¹³. Ostatecznie po zmianach, jakie zaszły na szczycie władzy, Rada Najwyższa pozbawiła stanowiska Janukowycza, który schronił się w Rosji, a jego miejsce tymczasowo zajęli Aleksander Turczynow.

Jednym z następstw opisanych wydarzeń było znaczne pobudzenie prorosyjskiego separatyzmu na Ukrainie. Najintensywniej objawiało się ono na Półwyspie Krymskim, gdzie grupy separatystów zaczęły manifestować chęć odłączenia się Krymu na rzecz Federacji

¹¹ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> [2.05.2021 r.].

¹² <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/> [2.05.2021 r.].

¹³ *Część opozycji nie akceptuje porozumienia, zapowiada protesty*, 2014, <https://wiadomosci.wp.pl/czesc-opozycji-nie-akceptuje-porozumienia-zapowiada-protesty-603132549786534a> [2.05.2021 r.].

Rosyjskiej. Demonstracje skoncentrowały się w Kerczu oraz w Sewastopolu, gdzie Rosyjska Flota Czarnomorska została postawiona w stan podwyższonej gotowości bojowej. Po upływie kilku dni, uzbrojeni bojownicy zajęli budynek parlamentu Autonomicznej Republiki Krymu, w wyniku czego przegłosowano projekt referendum mającego określić status Krymu¹⁴.

Kilka dni później port lotniczy Symferopol został opanowany i przejęty przez uzbrojonych napastników w mundurach nieposiadających żadnych oznaczeń. Podobna sytuacja miała miejsce w Sewastopolu, jednak w tym przypadku, mimo braku oznaczeń, udało się ustalić, iż byli to żołnierze Federacji Rosyjskiej. W tym dniu w przestrzeni powietrznej wykryto helikoptery armii rosyjskiej. Następnego dnia prezydent Federacji Rosyjskiej wystąpił do Rady Federacji o zgodę na użycie sił zbrojnych na Ukrainie¹⁵. Posunięcie to miało w rzeczywistości charakter jedynie pokazowy, chociażby dlatego, że tak naprawdę siły rosyjskie przebywały już na Krymie.

Kilka dni później władze Autonomicznej Republiki Krymu oraz władze Sewastopola, powołując się na wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Kosowa, przyjęły Deklarację Niepodległości. Jeszcze w tym samym tygodniu odbyło się referendum, w którym prawo do głosowania miała każda osoba zameldowana na Krymie. Należy podkreślić, iż głosowanie pozbawione było zewnętrznych obserwatorów. Według oficjalnych danych, przy frekwencji wynoszącej ponad 80%, powyżej 90% głosujących odpowiedziało się za przyłączeniem Krymu wraz z Sewastopolem do Federacji Rosyjskiej¹⁶.

W następstwie tych wydarzeń Rosja uznała suwerenność Autonomicznej Republiki Krymu i podpisała z nią oraz z wydzielonym miastem Sewastopol umowę o inkorporacji do Federacji Rosyjskiej jako jej nowe podmioty¹⁷. Umowę podpisał m.in. samozwańczy premier Autonomicznej Republiki Krymu, Siergiej Aksionow. Dokument ten został ratyfikowany 21 marca 2014 r. W trakcie wszystkich działań strona rosyjska stosowała propagandę medialną oraz dezinformację, co skutkowało negatywną reakcją świata i nałożeniem na Federację Rosyjską dotkliwych sankcji, które znacząco obniżyły wartość rubla.

W tym czasie w południowo-wschodnich obwodach Ukrainy odbywały się protesty i wiece skierowane przeciwko nowej władzy. Największe z nich miały miejsce w Doniecku i Charkowie. Protestujący twierdzili, iż występują w obronie porządku konstytucyjnego oraz postulowali utworzenie federacji z półautonomicznymi regionami. Często deklarowano poparcie dla dążeń Krymu. Sytuację próbowali opanować ukraińskie siły porządkowe, m.in. aresztowano jednego z liderów, Pawła Gubarewa. Ponadto sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony zarządził wprowadzenie wizy na wjazd dla obywateli

¹⁴ <https://www.wprost.pl/437807/krym-uzbrojeni-napastnicy-okupuja-parlament-nad-budynkiem-powie.html> [2.05.2021 r.].

¹⁵ *Krym: Uzbrojeni napastnicy okupują parlament. Nad budynkiem powiewa flaga Rosji*, 2014, <http://archive.is/20140301141812/http://swiat.newsweek.pl/ukraina-relacja-spor-o-krym-rosja-usa-turcja-newsweek-pl,artykuly,281356,1.html> [2.05.2021 r.].

¹⁶ На сессии городского Совета утверждены результаты общекрымского референдума 16 марта 2014 года, 2014, <https://web.archive.org/web/20140722133147/http://sevsovnet.com.ua/index.php/2011-06-30-23-44-03/12395-na-sessii-gorodskogo-soveta-utverzhdeny-rezultaty-obshchekrymskogo-referenduma-16-marta-2014-goda> [2.05.2021 r.].

¹⁷ <https://kremlin.ru/events/president/news/20605> [2.05.2021 r.].

Federacji Rosyjskiej. Największą eskalację konfliktu wywołała aneksja Krymu. W Donbasie prorosyjscy aktywiści podczas demonstracji zaczęli zajmować budynki administracji władz obwodowych i proklamować powstanie Donieckiej Republiki Ludowej¹⁸.

Podobne wydarzenia miały miejsce w Obwodzie Ługańskim i Charkowskim. W ten sposób powstały Ługańska Republika Ludowa oraz Charkowska Republika Ludowa, które w 2015 r. zostały uznane przez władze Ukrainy za organizacje terrorystyczne. Strona ukraińska podała do wiadomości, że w niektórych szturmach brali udział żołnierze rosyjskiego wywiadu wojskowego¹⁹.

Walki rozgorzały na dobre, a separatyści zaczęli rozszerzać swoje wpływy w Kotlinie Donieckiej. Wicepremier Ukrainy poinformował o wykryciu tam żołnierzy Federacji Rosyjskiej, w tym także jednostek należących do rosyjskiego wywiadu wojskowego. Władze Ukrainy rozpoczęły zorganizowaną na szeroką skalę kontrofensywę nazywaną Operacją Antyterrorystyczną oraz oficjalnie określiły stronę rosyjską mianem agresora. W trakcie operacji doszło do wielu starć między siłami rządowymi a separatystami wspieranymi mniej lub bardziej jawnie przez Federację Rosyjską. Podczas szturmu na bazę w Mariupolu zatrzymano kilkunastu oficerów rosyjskiego wywiadu wojskowego²⁰.

W trakcie operacji doszło do wielu zestrzeleń w regionie objętym walkami. Jako przykład może posłużyć zestrzelenie przez separatystów Il-76 na lotnisku w Ługańsku. Władze Ukrainy, aby zapewnić bezpieczeństwo w ruchu lotniczym, stopniowo podnosiły dolną granicę korytarza powietrznego przeznaczonego dla lotów cywilnych oraz kontynuowały współpracę z rosyjską obsługą lotów, przekazując sobie loty cywilne²¹.

Największe straty separatystów wynikały z ostrzału artyleryjskiego oraz bombardowań. Poszukiwali oni skutecznego sposobu na walkę z ukraińskim lotnictwem, które dokonywało bombardowań z coraz większej wysokości. Jak podają służby ukraińskie, z podsłuchanych rozmów wynika, iż Siergiej Dubinski, były oficer rosyjskiego wywiadu wojskowego prosił Olega Pułatowa, byłego żołnierza Specnazu o wyrzutnie rakiet Buk, aby móc skutecznie eliminować wysoko latające jednostki wroga²².

¹⁸ *Separatyści proklamowali „Doniecką Republikę Ludową”*. UE zaalarmowana, 2014, <https://www.dw.com/pl/separatyści-proklamowali-doniecką-republikę-ludową-ue-zaalarmowana/a-17549654> [2.05.2021 r.].

¹⁹ *«Wróćcie do Rosji!», «Putin ch**»*. Separatyści cudem uniknęli samosądu, 2014, <https://tvn24.pl/swiat/wracajcie-do-rosji-putin-chseparatysci-cudem-unikneli-samosadu-ra418047-3357966> [2.05.2021 r.].

²⁰ *Szturm na ukraińską bazę wojskową w Mariupolu. Co najmniej 12 rannych*, 2014, <https://tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/szturm-na-ukrainska-baze-wojskowa-w-mariupolu-co-najmniej-12-rannych,418975.html?h=25ed> [2.05.2021 r.].

²¹ *Ukraiński samolot transportowy Il-76 zestrzelony. Nie żyje 49 osób*, 2014, <https://www.defence24.pl/ukrainski-samolot-transportowy-il-76-zestrzelony-nie-zyje-49-osob> [2.05.2021 r.].

²² *Audiotapes van duizenden afgeluisterde gesprekken, een reconstructie van de MH17-ramp*, 2014, <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2376245-audiotapes-van-duizenden-afgeluisterde-gesprekken-een-reconstructie-van-de-mh17-ramp> [2.05.2021 r.].

Przebieg lotu MH17

Boeing 777-200 o rejestracji 9M-MRD był 84. samolotem tego modelu wyprodukowanym przez amerykańską firmę. Malezyjski narodowy przewoźnik odebrał maszynę 29 lipca 1997 roku i był pierwszym i jedynym jej użytkownikiem²³. Ten szerokokadłubowy samolot pasażerski napędzany był dwoma silnikami turbowentylatorowymi Rolls-Royce Trent 892 o mocy ciągu 342 kn każdy²⁴. Do momentu katastrofy wylatane miał 76 322 godzin lotu w 11 434 cyklach startów i lądowań²⁵.

Załoga lotu MH17 składała się z 4 pilotów i 11 osób z personelu pokładowego. Piloci byli podzieleni na dwa zespoły – zespół A oraz zespół B – co spowodowane było długością lotu oraz lotniczymi regulacjami. Była to doświadczona załoga, gdyż łączny nalot 4 pilotów wynosił około 33 tysięcy godzin lotów²⁶. Cała załoga składała się wyłącznie z obywateli Malezji, natomiast na 298 pasażerów aż 68% było obywatelstwa holenderskiego. Pełny wykaz pasażerów i załogi znajduje się w tabeli poniżej (24 osoby posiadały podwójne obywatelstwo).

Tabela 1. Pasażerowie lotu MH17 według obywatelstwa

Holandia	193	Belgia	4
Malezja	43	Filipiny	3
Australia	27	Kanada	1
Indonezja	12	Nowa Zelandia	1
Wielka Brytania	10		
Niemcy	4	Razem	298

Źródło: Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 27.

17 lipca 2014 samolot linii Malaysia Airlines wystartował z portu lotniczego Amsterdam-Schiphol w swój prawie 12 godzinny lot do portu lotniczego Kuala Lumpur w Malezji. Dystans do pokonania wynosił około 10 tysięcy km. Załoga lotu MH17 przed wylotem dostała niezbędne dokumenty, tj. operacyjny plan lotu z dokładną trasą przelotu, wszelkie informacje pogodowe, oraz notkę NOTAM²⁷. Samolot opuścił bramkę G3 o godzinie 10:13 (czasu lokalnego), aby wystartować z pasa startowego 36C o godzinie 10:31. Po wylocie i opuszczeniu Amsterdamu samolot skierował się na południowy zachód w kierunku Niemiec. Przed przekroczeniem holendersko-niemieckiej granicy lot MH17 osiągnął wysokość

²³ *Accident information: Boeing 777 Malaysia Airlines 9M-MRD*, <https://www.airfleets.net/ficheapp/plane-b777-28411.htm#> [2.05.2021 r.].

²⁴ *Boeing 777 Specs, what makes this giant twin work?*, <https://modernairliners.com/boeing-777/boeing-777-specs/> [2.05.2021 r.].

²⁵ Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 30.

²⁶ Tamże, s. 28.

²⁷ NOTAM – krótka lotnicza depesza informacyjna zawierająca niezbędne informacje dla załogi samolotu.

FL250²⁸ (25 tysięcy stóp – około 7,6 km). Po minięciu Niemiec samolot wkroczył w polską przestrzeń powietrzną, przelatując nad Łodzią i Warszawą na wysokości FL330 (10,05 km). Po punkcie PEKIT²⁹ (dokładna trasa przelotu poniżej) samolot miał lecieć na wysokości FL350 – na tym pułapie miał pozostać aż do tajskiej przestrzeni powietrznej.

Mapa 1. Planowana trasa przelotu lotu MH17

Źródło: Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 54.

Po przekroczeniu ukraińskiej granicy plan lotu MH17 zakładał udanie się w stronę Federacji Rosyjskiej, Morza Kaspijskiego, Kazachstanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu, Afganistanu, Pakistanu, Delhi w Indiach, Zatoki Bengalskiej, Tajlandii, a następnie skierowaniu się na południe w stronę Kuala Lumpur w Malezji.

Samolot o godzinie 12:53 przejęty został przez kontrolę radaru w Dniepropetrowsku nr 2, która dostrzegła potencjalną utratę separacji³⁰ między lotem MH17 a innym B777 lecącym na tej samej wysokości i zbliżającym się od tyłu. Aby zapobiec niebezpieczeństwu, kontrola poprosiła drugi samolot o zwiększenie swojej wysokości do FL350 (10,650 km).

Godzina 13:00 była istotna dla malezyjskiego samolotu, gdyż wtedy z powodu złej pogody (kłębiaste deszczowe chmury typu Cumulonimbus) załoga poprosiła kontrolę radarową o zgodę na zmianę kursu i lot 20 mil morskich (37 km) na północ od planowanej trasy przelotu. Siedem minut później kontrola radarowa nr 2 przekazała kontrolę radarowi w Dniepropetrowsku nr 4 i zezwoliła na lot do punktu nawigacyjnego RND³¹ znajdującego się na terenie Federacji Rosyjskiej. Cztery sekundy po otrzymaniu odpowiedzi zwrotnej od załogi lotu MH17, kontrola nr 4 poleciła załodze po punkcie nawigacyjnym RND lecieć bezpośrednio na punkt TINKA³². Nie otrzymując żadnej odpowiedzi, kontrola wywołała Malezyjski samolot jeszcze dwa razy – o 13:21:10 i 13:21:36. Od tego czasu nie zarejestrowano żadnego komunikatu radiowego oraz komunikatu alarmowego ze strony lotu MH17.

²⁸ FL – Flight Level – poziom lotu podawany w stopach: 1 tysięcy stóp to około 300 metrów.

²⁹ PEKIT – jeden z punktów nawigacyjnych używany w lotnictwie.

³⁰ Separacja – w lotn. bezpieczny dystans między dwoma samolotami.

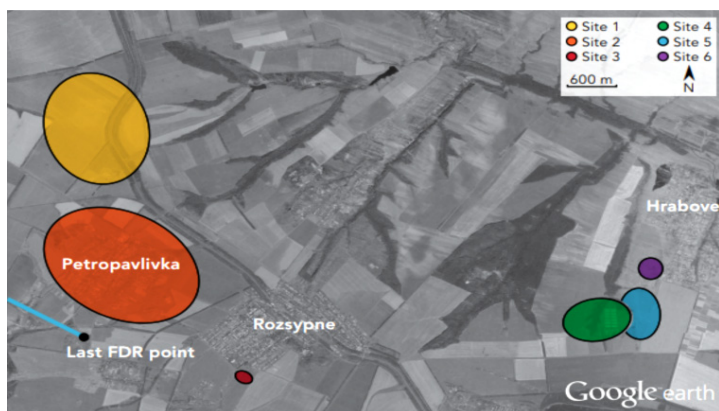
³¹ RND – jeden z punktów nawigacyjnych używany w lotnictwie.

³² TINKA – jw.

W momencie zniknięcia z radarów w okolicy panowały relatywnie łagodne warunki niemogące przyczynić się do spowodowania katastrofy. Podstawa chmury była usytuowana na wysokości pomiędzy 3000 a 5000 stóp. W miejscu ostatniego znanego położenia samolotu występowały cumulonimbusy oraz chmury z burzami.

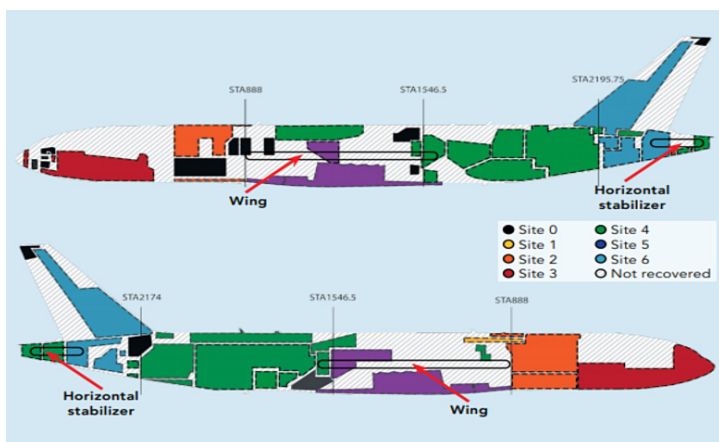
Samolot zderzył się z ziemią niedaleko wsi Hrabove, Rozsypne i Petropawliwka. Szczątki samolotu zostały zidentyfikowane w 6 różnych punktach na powierzchni ok. 50 km², około 8,5 km od ostatniej znanej pozycji samolotu w momencie zniknięcia z radarów. W dwóch spośród trzech miejsc uderzenia samolotu wybuchł pożar. Żaden członek załogi ani pasażer lotu MH17 nie przeżył wypadku. Na mapie poniżej przedstawiono poszczególne miejsca wypadku oraz pochodzenie szczątków w samolocie.

Mapa 2. Przegląd sześciu obszarów, na terenie których znajdowały się części wraku

Źródło: Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 54.

Rysunek 1. Umieszczenie poszczególnych części wraku po zderzeniu z ziemią (patrz Mapa 2.)

Źródło: Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 55.

Na miejscu katastrofy nie dopuszczono śledczych Holenderskiej Rady Bezpieczeństwa (*Onderzoeksraad voor Veiligheid*) do niektórych części samolotu, były to: górna część kokpitu, górny kadłub klasy biznesowej, część kadłuba z fragmentem okna i drzwi 1L, podłoga przedniej części kabiny pasażerskiej klasy biznesowej, część kadłuba z drzwiami 1R. Szczątki te były niedostępne dla śledczych lub części te zostały już zabrane z miejsca katastrofy przez separatystów.

Identyfikacja ciał ofiar rozpoczęła się w Doniecku dzień po katastrofie. Śledztwo wykryło, że jedenastu pasażerom wycięto fragment żeber w celu przeprowadzenia badań DNA. Ten sposób badań jest typową metodą używaną w okolicach Doniecka³³. Szczątki pasażerów zostały następnie wysłane do Holandii. Ciała niektórych pasażerów nie zostały odkryte w ogóle – było to spowodowane ogniem, rozkładem oraz siłą uderzenia o ziemię. Prokuratura zażądała dogłębnej autopsji załogi, która wykryła 120 metalowych elementów w ciele drugiego kapitana.

Po zbadaniu czarnej skrzynki samolotu odkryto, że nagranie głosowe kończy się o godzinie 13:20:03. Dogłębna analiza wykazała, że w przedziale czasowym 20 milisekund przed końcem nagrania zanotowano 2 szczyty dźwięku, po analizie długości fal oraz spektrum dźwięku, ich źródła dopatruje się w impulsie elektromagnetycznym wywołanym wyładowaniem statycznym.

Komisja śledcza wykazała, że samolot linii Malaysia Airlines został uderzony pociskiem ziemia-powietrze. W miejscu katastrofy odkryto dyszę pocisku 9M38M1 oraz wiele innych elementów świadczących o tym, że samolot został zestrzelony: statecznik stabilizujący rakiety, oraz okablowanie rakiety. Ten 5,5 metrowy pocisk ważący około 700 kg wyposażony jest w radarowy zapalnik zbliżeniowy, który wybuchł w momencie znalezienia się w pobliżu celu. Głowica bojowa wypełniona jest małymi kilkumilimetroowymi pociskami w kształcie kokardki i kwadratu ($13 \times 13 \times 8$ mm oraz $8 \times 8 \times 5$ mm). Szczątki całego samolotu pokryte były uszkodzeniami wywołanymi eksplozją pocisku z głowicą bojową wypełnioną ostrymi elementami. Na lewej stronie kokpitu wykryto ponad 250 uderzeń na metr kwadratowy. Po analizie trajektorii balistycznej uszkodzeń stwierdzono, że 70 kg głowica bojowa uderzyła w samolot pod kątem 27 stopni w osi x oraz nosem skierowanym na 10 stopni w górę lecąc z prędkością 730 metrów na sekundę (około 2628 km/h). Pocisk 9M38M1 wybuchł 2 metry na lewo i 3,7 metrów nad samolotem, powodując jego całkowite zniszczenie.

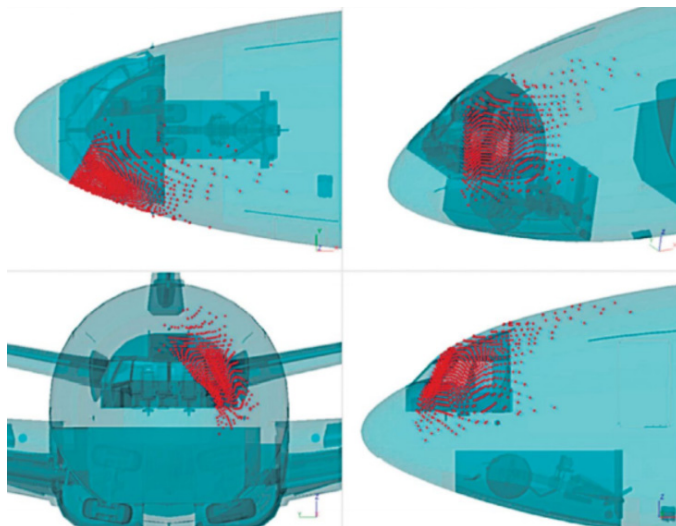
Uszkodzenia samolotu charakterystyczne były dla rakiety używanej przez system kierowanych rakiet 9K37 potocznie nazywanej Buk, stworzony w latach 80. ubiegłego wieku w ZSRR. System ten jest w stanie zestrzelić cele na wysokości do FL800 (około 24 km). Badania holenderskiej komisji śledczej nie wskazały dokładnego miejsca wystrzelenia pocisku 9M38M1. Przeprowadzona analiza wraku i charakterystyka uszkodzeń samolotu pozwoliła określić rejon około 320 km² skąd pocisk mógł zostać wystrzelony.

Dane dostarczone przez EUROCONTROL³⁴ wykazały, że samoloty linii Malaysia Airlines przelatywały przez ukraińską przestrzeń powietrzną kilka razy dziennie – 17 lipca 2014 było ich 7: dwa z Kuala Lumpur do Londynu, jeden z Kuala Lumpur do Amsterdamu, dwa loty z Londynu do Kuala Lumpur oraz jeden lot z Amsterdamu do Kuala Lumpur (Lot MH17)³⁵.

³³ Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines...*, dz. cyt., s. 83.

³⁴ EUROCONTROL – Europejska Organizacja Bezpieczeństwa Żeglugi Powietrznej.

³⁵ Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines...*, dz. cyt., s. 213.

Rysunek 2. Wzór uderzenia pocisku w kadłub samolotu

Źródło: Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015, s. 141.

Sprawca

Z perspektywy władz Ukrainy odpowiedź na pytanie, kim są sprawcy, była dość jasna: uznano za nich wspieranych przez Rosję separatystów. Tuż po ogłoszeniu w mediach informacji o katastrofie lotu MH17, prezydent Ukrainy – Petro Poroszenko, w swoim orędziu nazwał zdarzenie „atakami terrorystycznym”. Rzecznik prasowy prezydenta powiedział: „Poroszenko sądzi to o samolocie, który został zestrzelony: «to nie był incydent, to nie była katastrofa, ale to był atak terrorystyczny»”³⁶.

Szef ukraińskich służb bezpieczeństwa – Valentyn Nalivaychenko o atak obwinił agentów rosyjskiego wywiadu, a swoje oskarżenia oparł na przechwyconych rozmowach telefonicznych między oficerami wojsk separatystów³⁷. Jedna z nich miała następujący przebieg: do przywódcy sił separatystów – Igora Biezlera zadzwoniła osoba nazywana „Najemnikiem”, najprawdopodobniej jeden z żołnierzy separatystów. „Najemnik” zameldował, że zauważono „ptaszka” (kryptonim samolotu). Zapytany o to, czy jest to samolot zwiadowczy, czy „duży”, odpowiedział, że nie może tego stwierdzić, gdyż maszyna znajduje się nad chmurami. Biezler przyjął meldunek i przekazał go dowództwu. Dwie minuty później lot MH17 został trafiony przez raketę z systemu Buk³⁸.

³⁶ *Malaysian passenger plane 'shot down' in Ukraine*, 2014, <https://www.channel4.com/news/malaysia-plane-crash-ukraine-russia-flight-airline-border> [2.05.2021 r.].

³⁷ *Przechwycone rozmowy separatystów ws. zestrzelenia samolotu*, <https://archive.is/20140718042011/wiadomosci.onet.pl/swiat/przechwycone-rozmowy-separatystow-ws-zestrzelenia-samolotu/1stg9> [2.05.2012 r.].

³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=MEifT0e1LT0&t=44s> [2.05.2021 r.].

Separatyści na portalu VK³⁹ z profilu Igora Girkina (Strelkowa), ministra obrony samowładzającej Donieckiej Republiki Ludowej, przyznali się do zestrzelenia samolotu, ponieważ sądzili, że był to wojskowy samolot AN-26. „*W rejonie Torezu⁴⁰ dopiero co zestrzeliliśmy samolot An-26, leży tam gdzieś za kopalnią «Progress». Ostrzegaliśmy przecież – nie latać po «naszym niebie». A oto i wideo potwierdzające kolejnego «zestrzelonego ptaszka». Ptaszyna spadła za hałdę, o teren mieszkalny nie zahaczyła. Cywile nie ucierpieli. Jest jeszcze informacja o drugim zestrzelonym samolocie, chyba Su⁴¹.*”

W kolejnej przechwyconej rozmowie człowiek o pseudonimie „Major” twierdził, że pocisk został wystrzelony przez kozaków z punktu kontrolnego w okolicy miejscowości Czernuchino (na północ od Torezu, gdzie spadł wrak). „Major” oznajmił swojemu rozmówcy – ps. „Grek”, że znaleziono już pierwszą ofiarę i jest nią cywil. „*To cywil. Jest to na sto procent samolot pasażerski*”⁴².

Dalsze rozmowy tylko potwierdziły to, jak wielki błąd popełnili separatyści. Do przywódcy Ługańskiej Republiki Ludowej – Nikołaja Kozitsyna, zadzwonił bojownik. Potwierdził on, że zestrzelony został samolot pasażerski, mówił o licznych ofiarach w tym kobietach i dzieciach, dodał również, że na miejscu są już Kozacy. Wspomniał też o doniesieniach medialnych, według których zestrzelono wojskowego AN-26, dodając, że to nieprawda, bo na poszyciu widnieją napisy „Malezyjskie Linie Lotnicze”. Kozycyn odpowiedział: „*To oznacza, że przywozili szpiegów. Nie ma co latać teraz, teraz idzie wojna*”.

Ostatecznie uwaga ukraińskich służb skupiła się na trzech przywódcach separatystów: Igorze Beizlerze ps. Bies, Nikolaju Kozitsynie i Igorze Strelkowie (Igor Girkin)⁴³. Podstawowym pytaniem było, w jaki sposób separatyści pozyskali wyrzutnię rakiet typu Buk. W listopadzie 2014 roku opublikowano nagrania transportu wyrzutni Buk o numerze 3(?)2 należącej do rosyjskiej 53. Brygady Rakiet Przeciwlotniczych. Środkowa cyfra w numerze była początkowo nieczytelna, jednak dzięki śledztwu dziennikarzy, na bazie charakterystycznych wgnieceń w nadwoziu, zidentyfikowano pojazd jako wyrzutnię numer 332. Dziennikarze Bellingcat – brytyjskiej witryny dziennikarstwa śledczego, stworzyli kompleksowy raport, w którym poddali analizie zdjęcia rosyjskich wyrzutni i na podstawie ich cech charakterystycznych tj. m.in. ułożenia kabli, wgnieceń w nadwoziu, elementów podwozia, zidentyfikowali pojazd z nagrania jako wyrzutnię numer 332⁴⁴.

W odpowiedzi na zarzuty władze Federacji Rosyjskiej opuściły Połączony Zespół Śledczy (*Joint Investigation Team, JIT*)⁴⁵ i przeprowadziły własne śledztwo. 17 września

³⁹ Rosyjskojęzyczny portal społecznościowy vk.com.

⁴⁰ Obecnie Czystiakowe.

⁴¹ Сводки от Стрелкова Игоря Ивановича, 2014, https://web.archive.org/web/20140717155720/https://vk.com/wall-57424472_7256 [2.05.2021 r.].

⁴² *Przechwycone rozmowy separatystów...*

⁴³ *Three pro-Russia rebel leaders at the centre of suspicions over downed MH17*, 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/20/three-pro-russia-rebel-leaders-suspects-over-downed-mh17> [2.05.2021 r.].

⁴⁴ *The Lost Digit: Buk 3x2*, 2016, https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/05/03/the_lost_digit/ [2.05.2021 r.].

⁴⁵ W skład JIT wchodziły Niderlandy, Malezja, Australia, Belgia i Ukraina, zespół został utworzony 7 sierpnia 2014 roku.

2018 roku Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej zorganizowało konferencję prasową, na której przedstawiono ustalenia rosyjskiej komisji badającej sprawę katastrofy⁴⁶.

Dzięki analizie fragmentów pocisku władze rosyjskie zidentyfikowały pochodzenie rakiety, której użyto do ataku. Z danych producenta wynika, że rakietę o numerze 8 86 8720⁴⁷ została złożona 24 grudnia 1986 r. W ściśle tajnych dokumentach odnaleziono historię stacjonowania pocisku. W ramach śledztwa części tej dokumentacji zostały odtajnione i podane do informacji publicznej. Pocisk o tym numerze miał zostać dostarczony koleją do jednostki wojskowej o numerze 20152, 29 grudnia 1986 r., obecnie jednostka ta nosi nazwę 223. Brygada Rakiet Przeciwlotniczych. W 1986 r. znajdowała się ona w okolicach Tarnopolu w ówczesnej Ukraińskiej Republice Ludowej. Co najważniejsze, po upadku ZSRR jednostka ta nie została skierowana do Rosji, a została wcielona do Armii Ukraińskiej. Według raportu rosyjskiego Ministerstwa Obrony w momencie ataku dalej była w posiadaniu rakiet typu Buk i operowała z okolic Lwowa. Od 2014 r. 223. Brygada miała być zaangażowana w operację antyterrorystyczną na terenach Doniecka i Ługańska.

Rosyjscy eksperci przebadali materiały wideo, które przedstawił JIT. Nagrania te miały udowodniać, że w momencie zestrzelenia lotu MH17 w okolicach Doniecka i Ługańska stacjonowała rosyjska 53. Brygada Rakiet Przeciwlotniczych. Według ustaleń rosyjskich śledczych, materiały te były sfałszowane. Wnioskowano to na bazie linii perspektywicznych; wszystkie powinny przecinać się w tym samym miejscu, jednak linie poprowadzone z pojazdu oraz te utworzone na bazie drogi nie zbiegały się⁴⁸.

Kolejnym dowodem na odpowiedzialność wojsk Ukrainy za zestrzelenie lotu MH17 miały być podsłuchane rozmowy ukraińskich żołnierzy. Nagranie rzekomo pochodzące z 2016 r. z okolic Odessy ma udowodniać, że ukraińska jednostka radiotechniczna szykowała się na ćwiczenia. Na nagraniu słychać, jak ktoś mówi: „zestrzelimy kolejnego malezyjskiego Boeinga”. Głos miał należeć do pułkownika armii ukraińskiej – Rusłana Grinchaka. W 2014 r. był on dowódcą 164. Brygady Radiotechnicznej, która stacjonowała w okolicach Charkowa. Lot MH17 miał przelatywać nad strefą radarową tej jednostki. Oficer rzekomo współpracował z ukraińską obroną przeciwlotniczą i wydał rozkaz zestrzelenia samolotu malezyjskich linii lotniczych⁴⁹.

Rosjanie oskarżają również ukraińskich kontrolerów ruchu lotniczego. Rząd Ukrainy nie opublikował danych z radarów z dnia katastrofy, jak również nie udzielił informacji na temat miejsc stacjonowania należących do nich wyrzutni systemu Buk. JIT miała również zignorować dane z radarów dostarczone im przez Rosję, które mogłyby udowodniać jedyny możliwy tor lotu pocisku⁵⁰.

Władze Federacji Rosyjskiej całą winą za zestrzelenie lotu MH17 obarczają Ukrainę. Konflikty między Rosją a JIT są na tyle znaczące, że w październiku 2020 roku Rosjanie

⁴⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=wLBpLVwa-IM> [2.05.2021 r.].

⁴⁷ Pierwsza cyfra (8) oznacza miejsce produkcji, następne dwie (86) rok produkcji, pozostałe cyfry (8720) to unikalny numer seryjny nadany przez producenta.

⁴⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=wLBpLVwa-IM> [2.05.2021 r.].

⁴⁹ *Russia says MH17 missile was in Ukrainian hands*, 2018, <https://www.aa.com.tr/en/world/russia-says-mh17-missile-wasinukrainianhands/1256970> [2.05.2021 r.].

⁵⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=wLBpLVwa-IM> [2.05.2021 r.].

zerwali współpracę z rządem Holandii, zarzucając mu, że śledztwo jest od początku skierowane przeciwko Rosji. W oficjalnym oświadczeniu MSZ Federacji Rosyjskiej przeczytać można: „Holandia od pierwszego dnia trzymała się jednej wersji wydarzeń i forsowała ją w ramach śledztwa Urzędu ds. Bezpieczeństwa, a także postępowania karnego, które jest prowadzone przez Połączony Zespół Śledczy (Holandii, Australii, Belgii, Malesji i Ukrainy). Jest oczywiste, że oba te śledztwa były stronnicze, powierzchowne i upolitycznione”⁵¹.

Kontrowersje budzą też ustalenia JIT i Ukrainy dotyczące pochodzenia wyrzutni oraz to, jak separatyści mieli się znaleźć w jej posiadaniu. Według wcześniej wspomnianych ustaleń wyrzutnia, z której strzelono do lotu MH17, miała należeć do 53. Brygady Raket Przeciwlotniczych i to przeszkoleni żołnierze rosyjscy mieli ją obsługiwać. Jednak pochodzenie Buk mogło być inne. Na kilka dni przed katastrofą, na oficjalnym Twitterze Samozwańczej Donieckiej Republiki Ludowej (<https://twitter.com/dnrpress>), separatyści przyznali się do zdobycia z ukraińskiego wojska systemu rakiet ziemia-powietrze⁵². Jednak w swoim oficjalnym wystąpieniu rosyjscy biegli zapewnili, że władze Ukrainy nigdy nie przyznały się do stracenia jakiegokolwiek wyrzutni tego typu⁵³.

19 czerwca 2019 r. zespół śledczy ogłosił cztery nazwiska podejrzanych wskazanych w śledztwie: trzech Rosjan i jednego obywatela Ukrainy. Najprawdopodobniej to ich rozmowy zostały podsłuchane przez stronę ukraińską. Wynika z nich, że za dostarczenie systemu wyrzutni rakiet odpowiadał Oleg Pułatow, były żołnierz Specnazu. Podejrzany zapewnia o swej niewinności, a podczas procesu prowadzonego od 9 marca 2020 r. przez holenderski sąd korzystał z pomocy rosyjskiej prawniczki⁵⁴. Proces ten trwa do dziś⁵⁵.

O użycie broni został oskarżony Siergiej Dubinski, były oficer rosyjskiego wywiadu wojskowego, który jak wynika z podsłuchanych rozmów, poprosił o dostarczenie systemu raketowego. O współsprawstwo został oskarżony Igor Girkin, weteran wojny w Bośni i Hercegowinie, oficer rezerwy Specnazu⁵⁶. Zaś ostatni podejrzany to Ukrainiec Leonid Charczenko, który nie posiada stażu w siłach zbrojnych.

⁵¹ *Rosja zrywa „współpracę” z Holandią w sprawie MH17*, <https://www.defence24.pl/rosja-zrywa-wspolprace-z-holandia-w-sprawie-mh17> [2.05.2021 r.].

⁵² *The evidence that may prove pro-Russian separatists shot down MH17*, 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/07/20/the-evidence-that-may-prove-pro-russian-separatists-shot-down-mh17/> [2.05.2021 r.].

⁵³ <https://www.youtube.com/watch?v=wLBpLVwa-lM> [2.05.2021 r.].

⁵⁴ *Zginęło 298 osób. Oskarżony «nie wie, co się stało»*, 2020, <https://tvn24.pl/swiat/zestrzelenie-mh17-oleg-pulatow-twierdzi-ze-jest-niewinny-4704737> [2.05.2021 r.].

⁵⁵ Stan na 25.09.2021 r.

⁵⁶ *«Bohater Noworosji» rezygnuje. Strielkow już nie jest szefem obrony Donbasu*, 2014, <https://tvn24.pl/swiat/bohater-noworosji-rezygnuje-striekow-juz-nie-jest-szefem-obrony-donbasu-ra459093-3408478> [2.05.2021 r.].

Śledztwo

Celem śledztwa było przede wszystkim ustalenie przyczyn katastrofy oraz zbadanie czynników, które mogły mieć na nią jakikolwiek wpływ. Rada Bezpieczeństwa ONZ jednogłośnie przyjęła rezolucję dotyczącą katastrofy (nr 2166, data przyjęcia: 21.07.2014 r.), popierającą wysiłki zmierzające do wszczęcia kompleksowego, niezależnego międzynarodowego dochodzenia w sprawie incydentu oraz wzywającą wszystkie państwa członkowskie ONZ do udzielenia pomocy w dochodzeniu cywilnym i karnym. Holenderska Rada Bezpieczeństwa (nid. *Raadvoor de Luchtvaart*) miała dwa główne cele: ustalić przyczyny katastrofy i poinformować o nich krewnych załogi, pasażerów oraz inne osoby zainteresowane oraz podjąć stosowne działania w zakresie bezpieczeństwa lotniczego, aby zapobiec podobnym zdarzeniom w przyszłości⁵⁷.

Największą przeszkodą w dochodzeniu okazały się ograniczenia w dostępie do wraku, wynikające z faktu, iż miejsce katastrofy znajdowało się w obszarze konfliktu zbrojnego. Pierwsza, uznana za bezpieczną okazja przybycia ekspertów na miejsce zdarzenia, w celu przeprowadzenia dochodzenia i zabezpieczenia wraku, pojawiła się w dniach 4–22 listopada 2014 r., a więc dopiero cztery miesiące po zdarzeniu. Po raz drugi zespół śledczych odwiedził miejsce katastrofy w dniach 20–28 marca 2015 r., a kolejny w dniach 19 kwietnia – 2 maja 2015 r. Organizatorem misji było holenderskie Ministerstwo Obrony. W pracach prowadzonych na miejscu katastrofy pomagała Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), służba ratownicza oraz okoliczni mieszkańcy⁵⁸.

Ze względu na ograniczony dozwolony czas dochodzenia oraz zważając na fakt, iż elementy wraku znajdowały się w sześciu różnych miejscach na obszarze około 50 km², śledczy skupili się na zgromadzeniu części najbardziej istotnych dla dochodzenia.

Przebieg dochodzenia i ustalenia śledczych

Śledczy i eksperci musieli znaleźć odpowiedzi na pytania nurtujące rodziny ofiar i opinię publiczną, dlatego ważne było, by nie przeoczyć żadnego, nawet najmniejszego szczegółu. Presję zwiększały też docierające zewsząd głosy, iż maszynę zestrzelono celowo. Była to jednak jedna z hipotez, dlatego potrzebne było dogłębne śledztwo oparte na faktach, a nie na domniemaniach. Pierwszym krokiem w tego typu dochodzeniu powinno być zabezpieczenie miejsca zdarzenia, jednak ze względu na działania zbrojne prowadzone na terenie katastrofy, nie było to możliwe. W takiej sytuacji prowadzenie śledztwa bez dostępu do wraku wydaje się być niewykonalne, a ryzyko utraty cennych śladów rośnie z upływem czasu.

Holenderska Rada Bezpieczeństwa, mająca siedzibę w Hadze, utworzyła tymczasowe biuro w Kijowie mające wspierać śledczych ukraińskich. Ostatecznie to Holendrzy stanęli na czele powołanej komisji śledczej. Skoro nie było możliwości zbadania wraku i posta-

⁵⁷ Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines...*, dz. cyt., s. 15.

⁵⁸ Tamże, s. 16.

wienia żadnej konkretnej tezy, eksperci skupili się na eliminowaniu ewentualnych przyczyn katastrofy.

Wykluczono uderzenia pioruna, ponieważ mimo iż trasa samolotu wiodła przez sam środek burzy, załoga ominęła niebezpieczeństwo. Było to postępowaniem zwyczajnym w tego typu sytuacjach. Po przeanalizowaniu tła ultradźwiękowego z dnia katastrofy, śledczy wykluczyli również uderzenie meteorytu.

Ustalono między innymi, że członkowie załogi samolotu posiadali aktualną licencję i wszystkie niezbędne dokumenty (np. orzeczenie lekarskie), a także duże doświadczenie, co pozwoliło wyeliminować ewentualny błąd załogi mający wpływ w przebiegu lotu⁵⁹.

Następnie przeanalizowano raporty dotyczące stanu technicznego samolotu, aby mieć pewność, iż przyczyną katastrofy nie była usterka maszyny. Okazało się, iż w ostatnim czasie samolot nie przechodził napraw mogących mieć wpływ na jego stan techniczny. Śledząc wpisy w dzienniku technicznym samolotu, eksperci natknęli się na reklamację dotyczącą drzwi kabiny i okna kokpitu, które wydawały „syczące” dźwięki po kontroli z listopada 2013 r. Jednak szybko ustalono, że usterka nie mogła przyczynić się do katastrofy, gdyż niezwłocznie po reklamacji została wyeliminowana. Nie było też żadnych skarg zgłoszonych przy opuszczaniu Amsterdamu, ani przeciwwskazań dotyczących lotu powrotnego. Podczas oględzin wraku w pierwszych trzech miejscach nie znaleziono tylnej grodzi ciśnieniowej samolotu ani przyległych części kadłuba. Dotarto do nich dopiero w miejscu nr 4. (patrz Mapa 2.), co wskazywało, iż awaria tylnej grodzi miała charakter drugorzędny. Dane z raportów nie ujawniły żadnych wcześniejszych uszkodzeń grodzi, co więcej, pęknięcia wskazywały na natychmiastowe przeciążenie skutkujące awarią konstrukcji, a nie na przykład awarię spowodowaną korozją czy ewentualną usterką⁶⁰.

Jeśli chodzi o stan silników, nie odnotowano żadnych nieprawidłowości oraz zgłoszeń dotyczących ich pracy⁶¹. Na podstawie analizy danych rejestratora lotu stwierdzono, że ilość paliwa podczas lotu była odpowiednia, a masa i wyważenie samolotu wskazywały, iż nie załadowano na pokład żadnych materiałów niebezpiecznych⁶². W rejestratorze danych nie zostały zapisane żadne ostrzeżenia ani błędy, parametry silnika były prawidłowe do czasu zakończenia rejestru, które nastąpiło o 13:20:03 (15:20:03 CET)⁶³. Natychmiastowe zakończenie pracy rejestratora danych oraz rejestratora dźwięków wskazywało, iż wszystko wydarzyło się błyskawicznie.

Mimo przeanalizowania wielu możliwych przyczyn katastrofy, żadna nie odpowiadała uszkodzeniom, jakie zaobserwowano w częściach wraku. Główne miejsce uszkodzenia obiektami wysokoenergetycznymi znajdowało się po lewej i górnej części kokpitu. Prawa strona natomiast, nie zawierała żadnych śladów uszkodzeń obiektem o wysokim stopniu zagrożenia. Istotna była wyraźna granica pomiędzy częściami wraku, na które oddziaływały obiekty o wysokiej energii, a częściami nienaruszonymi⁶⁴. Ze względu na charak-

⁵⁹ Tamże, s. 104.

⁶⁰ Tamże, s. 105.

⁶¹ Tamże, s. 106.

⁶² Tamże, s. 107.

⁶³ Tamże, s. 109.

⁶⁴ Tamże, s. 119–120.

terystyczny kształt uszkodzeń we wraku, odrzucono możliwość oddziaływania pocisku powietrze-powietrze, gdyż żaden z tego typu pocisków obecnych w regionie nie zawierał w swojej głowce fragmentów o charakterystycznym kształcie muszki do garniture⁶⁵. Dalsze badania wykazały, iż obserwowane we wraku uszkodzenia mógł spowodować pocisk ziemia-powietrze. W analizach uwzględniono dwa typy tego rodzaju pocisków: przenośne pociski wystrzeliwane z ramienia (jako przenośny system rozpraszania powietrza) oraz większe systemy, które mogą być instalacjami stałymi bądź ruchomymi. Wykluczono pierwszą opcję (MANPADS), ponieważ zdaniem specjalistów, pocisk ten nie mógłby osiągnąć wysokości lotu MH17⁶⁶.

Eksperci zaczęli więc sprawdzać inne systemy, które mogłyby zaatakować samolot o wielkości i wysokości samolotu Boeing 777-200. Okazało się, iż w regionie istnieje około dwudziestu pocisków ziemia-powietrze, mogących prowadzić do ataku na wysokości FL330 (10,05 km). Wszystkie te systemy wykorzystują czujność radarową i są wyposażone w głowicę odłamkową. Jednak tylko jeden z nich – system Buk – jest bronią, której pociski mają głowicę zawierającą m.in. wstępnie uformowane fragmenty w kształcie muszki. Buk jest mobilnym systemem uzbrojenia o średnim zasięgu, wyposażonym w półaktywne, kierowane radarem pociski. Jego ogólne oznaczenie w Federacji Rosyjskiej to 9K37, a oznaczenie NATO – SA-11. Sam system został zaprojektowany w byłym Związku Radzieckim, jako kontynuacja zestawu raketowego 2K12 Kub (oznaczenie NATO – SA-6). Buk zaczął działać w 1979 r. i od tego czasu przeszedł wiele udoskonaleń⁶⁷.

Kombinacja zarejestrowanej fali ciśnienia, wzór, kształt i rozmiar uszkodzeń spowodowanych przez podmuch oraz uderzenie odłamków o wyraźnym kształcie muszki znalezionych zarówno w kokpicie, jak i w ciele jednego z członków załogi, obrażenia pozostałych członków załogi, a także analiza pozostałości i materiałów wybuchowych nie pozostawiały Holenderskiej Radzie Bezpieczeństwa wątpliwości. Stwierdzono, iż samolot został trafiony głowicą 9N314M przenoszoną przez pociski raketowe serii 9M38, wystrzelony przez system pocisków ziemia-powietrze Buk⁶⁸. Ponadto przeprowadzone symulacje potwierdziły przewidywania, iż detonacja została dokonana za pomocą głowicy bojowej o masie 70 kg oraz wykazały, iż obszar, z którego mogłyby odbyć się możliwe tory lotu głowicy 9N314M przenoszonej na pocisku z serii 9M38, to około 320 km² na terenie wschodniej Ukrainy⁶⁹.

Wnioski

Analizując katastrofę lotu MH17, należy zwrócić uwagę na kilka czynników związanych z lotnictwem cywilnym i sytuacją polityczną we wschodniej Ukrainie w 2014 r. Głównym problemem wydaje się być sam fakt udostępniania przestrzeni powietrznej nad terenem, na którym toczą się działania zbrojne, dla samolotów cywilnych. Wszelkie nakazy

⁶⁵ Tamże, s. 128.

⁶⁶ Tamże, s. 129.

⁶⁷ Tamże, s. 131–132.

⁶⁸ Tamże, s. 137.

⁶⁹ Tamże, s. 150.

zwiększania wysokości lotów, jak się później przekonano, okazały się niewystarczające. Współpraca pomiędzy ukraińską a rosyjską kontrolą lotów, choć na pozór wydawać się mogła zjawiskiem korzystnym, nie była w stanie zagwarantować pełnego bezpieczeństwa. Ze względu na duże ryzyko, ruch lotniczy w tym rejonie powinien zostać zawieszony. Niezależnie od stanowiska rosyjskiej i ukraińskiej kontroli lotów, sam przewoźnik, czyli Malaysia Airlines powinien zmienić trasę lotów. Zwiększenie wysokości lotu to jedynie półśrodek, który nie pozwala na wyeliminowanie zagrożenia.

Problemem pozostaje również brak reakcji ze strony wywiadu ukraińskiego. Zaraz po uzyskaniu informacji o tym, jakim systemem rakietowym mogą dysponować separatyści, powinien on przekazać ją odpowiednim służbom, w celu zawieszenia lotów nad tym obszarem.

W październiku 2015 strona holenderska opublikowała prawie trzystustronicowy dokument, na którym w dużej mierze opiera się analiza katastrofy przedstawiona w niniejszym artykule. W pierwszych słowach raportu końcowego można przeczytać, że linie lotnicze powinny zrobić wszystko, aby lot odbył się w bezpiecznych warunkach, a pasażer mógł polegać na przewoźniku. Holenderska Rada Bezpieczeństwa w końcowych wnioskach podkreśliła konieczność poprawy bezpieczeństwa lotów na trzech płaszczyznach. Przede wszystkim wskazano na rolę państwa w zapewnianiu bezpieczeństwa strefy powietrznej oraz obowiązku linii lotniczych w zakresie analizy zagrożeń i ich aktualizacji. Bezpieczeństwo załogi, pasażerów oraz statku powietrznego to wspólny wysiłek państw i przewoźników⁷⁰. Pierwszy poziom dotyczy poprawy zarządzania strefami w regionach objętych konfliktami. Rada przytacza zasadę zapisaną w „Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym” (pot. Konwencja Chicagowska)⁷¹, która mówi o zasadzie, że każde państwo jest odpowiedzialne za swoją własną strefę powietrzną i to ono niezależnie decyduje: jak, na jakich zasadach oraz przez kogo dana strefa będzie używana. Jednakże Rada zwraca uwagę na sytuację, w której to państwo w momencie toczenia konfliktu zbrojnego nie jest w stanie zapewnić pełni bezpieczeństwa⁷².

W końcowym raporcie dokumentu z jednej strony Holenderska Rada Bezpieczeństwa zaleca surowszą redefinicję odpowiedzialności państw we własnej przestrzeni powietrznej, z drugiej można przeczytać o istocie proaktywnej roli Międzynarodowej Organizacji Lotnictwa Cywilnego.

Zdaniem Rady Bezpieczeństwa, ICAO powinno skupić się na tematach takich jak:

- czasowe zamknięcie lub ograniczenie lotów w przestrzeni powietrznej,
- jak najszybsze dostarczenie liniom lotniczym niezbędnych informacji na temat konfliktu zbrojnego, który jest zagrożeniem dla lotnictwa cywilnego,
- współpracę cywilnej oraz wojskowej kontroli lotniczej w trakcie trwania konfliktu zbrojnego.

Raport zwraca również uwagę na poprawki Konwencji Chicagowskiej, które należy wprowadzić w celu zwiększenia bezpieczeństwa.

⁷⁰ Tamże, s. 263.

⁷¹ Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago dnia 7 grudnia 1944 r. – Konwencja chicagowska (Dz.U. z 1959 r. Nr 35, poz. 212, z późn. zm.), <https://www.ulc.gov.pl/pl/prawo/prawo-miedzynarodowe/206-konwencje> [25.09.2021 r.].

⁷² Holenderska Rada Bezpieczeństwa, dz. cyt., s. 264.

„Poziom” drugi dotyczy oceny ryzyka, jakie jest oczekiwane względem linii lotniczych oraz państw, gdzie toczy się konflikt. Przewoźnicy powinni we własnym zakresie dokonywać oceny ryzyka w celu zapewnienia bezpiecznego przebiegu lotu oraz w bardziej aktywny sposób interesować się konfliktem na terenie państwa, z którego/do którego przeprowadzane są loty⁷³.

Bezpieczeństwo załóg, pasażerów i samolotu może się zwiększyć, jeśli państwa będą w stanie informować o zagrożeniach wewnętrznych nie tylko linie lotnicze, które są od nich zależne (np. linie narodowe).

Rada Bezpieczeństwa zachęca państwa oraz linie lotnicze do dzielenia się istotnymi informacjami w celu zniwelowania potencjalnego zagrożenia.

Trzecim i ostatnim „poziomem” jest odpowiedzialność linii lotniczej. Zdaniem Rady nie jest jasne, które loty przelatują nad jakim rejonem konfliktu zbrojnego. W najlepszym przypadku, linie powinny aktywnie dostarczać informacje innym użytkownikom przestrzeni powietrznej, na temat wybranych przez siebie w przeszłości i przyszłości tras lotniczych – tym samym każdy mógłby wyrazić swoją opinię, i wyrobić swój własny osąd, zwiększając przy tym świadomość społeczną. Rada w swoich końcowych wnioskach podkreśla istotę publikowania dla potencjalnych pasażerów zrozumiałych informacji na temat lotu odbywającego się nad terenem objętym konfliktem, a linie lotnicze zmusić do odpowiedzialności za takie informacje⁷⁴.

Katastrofa lotu MH17 to nie tylko nieszczęśliwy wypadek ale zdarzenie, któremu można było zapobiec. Po przeanalizowaniu okoliczności sprzed tragedii, oraz uwzględnieniu licznych niejasności, słowo „wypadek” może wydawać się nieadekwatne do zaistniałej sytuacji. Zapędy imperialistyczne objawiające się w działaniach Federacji Rosyjskiej były dostrzegalne już w roku 2003 podczas kryzysu w Cieśninie Kerczeńskiej. Sam atak na Ukrainę został zapowiedziany przez Władimira Putina w rozmowie z prezydentem USA George’em W. Bushem. Przewodniczący komisji śledczej Rady Najwyższej Ukrainy twierdzi, iż z zeznań świadków wynika, że Putin postawił Janukowyczowi ultimatum, którego odrzucenie skutkowało zajęciem Krymu i okręgów, gdzie później rozpoczęły się działania wojenne. Koncepcja o tym, że atak na Ukrainę był skrupulatnie przygotowanym planem, zdaje się mieć potwierdzenie w tempie działań, jakie miały miejsce po zmianie władzy na Ukrainie. Wszelkie zdarzenia na Krymie oraz w obwodach Donieckim, Charkowskim i Ługańskim były wspierane lub co najmniej inspirowane przez Federację Rosyjską. Na tych terenach, zwłaszcza na Krymie, od lat działała rosyjska agentura szykująca się do przejęcia władzy⁷⁵.

Federacja Rosyjska prowadziła wojnę hybrydową na terenie Ukrainy oraz czynnie wspierała oddziały separatystów zarówno pod względem uzbrojenia, jak i kadry. Umundurowani członkowie rosyjskich sił zbrojnych bez dystynkcji państwowych prowadzili czynne działania zbrojne. Rosyjskie media siały dezinformację, w sieci działały tzw. „trolle” rozpowszechniające fałszywe informacje i zwiększające ogólne zamieszanie. Na obszarze

⁷³ Tamże, s. 265.

⁷⁴ Tamże, s. 266.

⁷⁵ V. Trofymowych, „Wojna hybrydowa” jako instrument kluczowy rosyjskiej geostrategii rewanżu, „Ante-Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1(6), s. 175–186.

działań zbrojnych aresztowano oficerów rosyjskiego wywiadu wojskowego oraz odnotowano obecność rosyjskiej armii. Oprócz tego nierzadko dowódcami oddziałów separatystycznych kierowały osoby bezpośrednio związane z wojskami i służbami specjalnymi Federacji Rosyjskiej. Władze na Kremlu wypierały się jakichkolwiek powiązań ze wspomnianymi działaczami, stosując niejednokrotnie niedorzeczne wymówki⁷⁶.

Wszystkie działania Federacji Rosyjskiej można sklasyfikować jako formę terroryzmu państwowego. Zdaniem Autorów Rosja inspirowała działalność ugrupowań pozostających w strukturach państwa ukraińskiego i wzbierała ich przedsięwzięcia. Wskazuje to na wspomniany we wstępie *states operating terrorism* – państwa kierujące bądź kontrolujące działalność ugrupowań pozostających poza strukturami danego państwa, ale realizujące konkretne przedsięwzięcia. Rosjanie prowadzili działania militarne na terenie innego państwa, utrzymując pozory niezaangażowania. Dostarczali broń, dowódców, a także czynnie walczących żołnierzy. Ze śledztw wynika, iż system wyrzutni rakiet i rakiety ziemia-powietrze należały do armii rosyjskiej, a za ich obsługę odpowiadali m.in. Rosjanie. Strona ukraińska dobitnie nazwała wszelkie działania ze strony separatystów działaniami terrorystycznymi, a organy quasi państwowe organizacjami terrorystycznymi. Bazując na tych informacjach, można zaryzykować stwierdzenie, że dostarczenie tam broni i oddanie z niej strzału, w celu unicestwienia jednostki latającej, było aktem terroryzmu.

Tytuł w języku angielskim:

CRASH OF MALAYSIA AIRLINES FLIGHT MH17

Bibliografia

Akty prawne

Holenderska Rada Bezpieczeństwa, *Crash of Malaysia Airlines flight MH17*, Haga 2015.

Konwencja o Międzynarodowym Lotnictwie Cywilnym z dn. 07.12.1944 r. (Konwencja Chicagowska).

Monografie i artykuły naukowe

Aleksandrowicz T.R., *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2015.

Kornacki P., Wilk-Woś Z. (red.), *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – bezpieczeństwo i obronność państwa*, Warszawa 2016.

Kubicki R., Saletra W. (red.), *Studia humanistyczno-społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2013.

Trofymowych V., „Wojna hybrydowa” jako element rosyjskiej geostrategii rewanżu, „AntePortas. Studia nad bezpieczeństwem” 2016, 1 (6), s. 175–186.

Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe XXI wieku*, Warszawa 2018.

⁷⁶ *Działania Rosji przy granicy z Ukrainą a dezinformacja. Kreml kształtuje opinie społeczne*, 2021, <https://www.cyberdefence24.pl/rosyjskie-dzialania-przy-granicy-z-ukraina-a-dezinformacja-kszaltowanie-opinii-spoecznej> [2.05.2021 r.].

Źródła internetowe

- „Bohater Noworosji» rezygnuje. Strielkow już nie jest szefem obrony Donbasu, „TVN24 BiS”, z dn. 14.08.2014, źródło: <https://tvn24.pl/swiat/bohater-noworosji-rezygnuje-strielkow-juz-nie-jest-szefem-obrony-donbasu-ra459093-3408478>.
- „Wracajcie do Rosji!”, „Putin ch**”. Separatyści cudem uniknęli samosądu, „TVN24 BiS” (online), z dn. 13.04.2014.
- Boeing 777 Specs, what makes this giant twin work?, „Modern Airlines”, źródło: <https://modernairliners.com/boeing-777/boeing-777-specs/>.
- Część opozycji nie akceptuje porozumienia, zapowiada protesty, „Wirtualna Polska”, z dn. 21.02.2014, <https://wiadomosci.wp.pl/czesc-opozycji-nie-akceptuje-porozumienia-zapowiada-protesty-6031325497865345a>.
- Gliwa S., Działania Rosji przy granicy z Ukrainą a dezinformacja. Kreml kształtuje opinie społeczne, „Defender24”, z dn. 09.04.2021, źródło: <https://www.cyberdefence24.pl/rosyjskie-dzialania-przy-granicy-z-ukraina-a-dezinformacja-ksztaltowanie-opinii-spoecznej>.
- Krym: Uzbrojeni napastnicy okupują parlament. Nad budynkiem powiewa flaga Rosji, „Wprost” (online), z dn. 27.02.2014.
- Live: Russian MoD reveals new findings in MH-17 investigation, „You Tube”, z dn. 17.09.2018, źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=wLBpLVwa-IM>.
- Luhn A., Three pro-Russia rebel leaders at the centre of suspicions over downed MH17, „The Guardian” (online), z dn. 20.07.2014.
- Malaysian passenger plane 'shot down' in Ukraine, „Channel 4 News” (online), z dn. 17.07.2014.
- Metzner I.D., Separatyści proklamowali „Doniecką Republikę Ludową”. UE zaalarmowana, „Deutsche Welle Polska” (online), z dn. 08.04.2014.
- Pawłowski J., Ukraiński samolot transportowy Il-76 zestrzelony. Nie żyje 49 osób, „Defence24”, z dn. 04.06.2014, źródło: <https://www.defence24.pl/ukraiński-samolot-transportowy-il-76-zestrzelony-nie-zyje-49-osob>.
- Plane destroyed 2014-07-17 Malaysia Airlines flight 17 Hrabove Ukraine, „Air Fleets.net”, źródło: <https://www.airfleets.net/ficheapp/plane-b777-28411.htm#>.
- Przechwycone rozmowy separatystów ws. zestrzelenia samolotu, „Onet”, z dn. 18.07.2014, źródło: <https://archive.is/20140718042011/wiadomosci.onet.pl/swiat/przechwycone-rozmowy-separatystow-ws-zestrzelenia-samolotu/1stg9>.
- Putin chce wysłać wojska na Ukrainę [RELACJA], „Newsweek” (online), z dn. 01.03.2014.
- Rosja zrywa „współpracę” z Holandią w sprawie MH17, „Defence24”, z dn. 16.10.2020, źródło: <https://www.defence24.pl/rosja-zrywa-wspolprace-z-holandia-w-sprawie-mh17>.
- Szturm na ukraińską bazę wojskową w Mariupolu. Co najmniej 12 rannych, „TVN24” (online) z dn. 16.04.2014.
- Teslova E., Russia says MH17 missile was in Ukrainian hands, „Anadolu Agency”, z dn. 17.09.2018, źródło: <https://www.aa.com.tr/en/world/russia-says-mh17-missile-was-inukrainianhands/1256970>.
- Tharoor I., The evidence that may prove pro-Russian separatists shot down MH17, „The Washington Post” (online), z dn. 20.07.2014 [2.05.2021 r.].
- The Lost Digit: Buk 3x2, „Bellingcat”, z dn. 03.05.2016, źródło: https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/05/03/the_lost_digit/.
- Zginęło 298 osób. Oskarżony „nie wie, co się stało”, „TVN24 BiS”, z dn. 28.09.2020, źródło: <https://tvn24.pl/swiat/zestrzelenie-mh17-oleg-pulатов-twierdzi-ze-jest-niewinny-4704737>.
- На сессии городского Совета утверждены результаты общекрымского референдума 16 марта 2014 года, z dn. 17.03.2014, „Sev.Sovet” źródło: <https://web.archive.org/web/20140722133147/http://sevsovnet.com.ua/index.php/2011-06-30-23-44-03/12395-na-sessii-gorodskogo-soveta-utverzhdeny-rezultaty-obshchekrymskogo-referenduma-16-marta-2014-goda>.

Президент России, Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов, „Президент России”, z dn. 19.03.2014, źródło: <http://kremlin.ru/events/president/news/20605>.

Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Мовний склад населення України (*Derzhawnyi komitet statystyky Ukrainy, Pro kilkisttaskladnaseleennia Ukrainy zapidsumkamy Vseukrainskohoperepysunaseleennia 2001 roku. Movnyiskladnaseleennia Ukrainy*), „Державний комітет статистики України”, źródło: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Національний склад (*Derzhawnyy komitet statystyky Ukrainy, Pro kilkist ta skladnaseleennia Ukrainy za pidsumkamy, Vseukrainskohoperepysunaseleennia 2001 roku. Nacionalnyysklad*), „Державний комітетстатистикиУкраїни”, źródło: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

Сводки от Стрелкова Игоря Ивановича, vk.com, zdn. 17.07.2014, źródło: https://web.archive.org/web/20140717155720/https://vk.com/wall-57424472_7256.

Службабезпеки України, 2 minuty przed zestrzeleniem Boeinga-777, „YouTube”, z dn. 25.07.2014, źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=MEifT0c1LT0&t=44s>.

ZUZANNA JANISZEWSKA*
TOMASZ KAMIŃSKI**
JAKUB MADAJCZYK***

ANALIZA ZAMACHU NA GRECKĄ FEDERACJĘ PRZEMYSŁU Z 2015 ROKU

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza aktywności terrorystycznej Grupy Ludowych Bojowników (OLA) i ich zamachu na Grecką Federację Przemysłu (SEV). Ukazane zostały przesłanki aktywności terrorystycznej ugrupowania z wyszczególnieniem takich czynników jak kryzys ekonomiczny w Grecji, a także jego motywów i cele oraz *modus operandi*. W drugiej części dokonano rekonstrukcji zamachu na SEV z 2015 r. oraz przedstawiono działania mające na celu wykrycie i ukaranie sprawców.

Słowa kluczowe: Grecja, terroryzm, SEV, zamach terrorystyczny, OLA.

Wstęp

Terroryzm jest zjawiskiem niehomogenicznym i trudnym do zdefiniowania. Wysiłki podejmowane przez świat nauki i praktyki odnośnie wypracowania jednolitej definicji tego typu przemocy politycznej nie stworzyły jednoznacznej powszechnie obowiązującej normy¹. Federalne Biuro Śledcze (FBI) na przykład określa terroryzm jako „bezprawne

* Zuzanna Janiszewska – studentka pierwszego stopnia, pierwszego roku Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: z.e.janiszevska@gmail.com.

** Tomasz Kamiński – student pierwszego stopnia, pierwszego roku Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: tomkaminsky@o2.pl.

*** Jakub Madajczyk – student pierwszego stopnia, pierwszego roku Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: jakubmadajczyk01@gmail.com.

¹ Zob. szerzej: A. Gasztold, *Terroryzm jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Warszawa 2018, s. 35–54.

użycie siły i przemocy przeciwko osobom i rzeczom (prawu własności), by zastraszyć lub zmusić rząd, ludność cywilną czy jakkolwiek inny segment systemu państwa do popierania politycznych lub społecznych zadań². Nowa Encyklopedia Powszechna PWN uznaje terroryzm za „(...) różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup, skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz państwowych i społeczeństwa określonych zachowań, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te są realizowane z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (naciski psychiczne, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w warunkach specjalnie nadanego im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku³”.

Na podstawie tych oraz wielu innych definicji można stwierdzić, że terroryzm jest w głównej mierze postrzegany jako suma danych czynników:

- Ataki mają różne cele i różne motywy. Cele te mogą być np. religijne, osobiste, polityczne, ekologiczne itp.
- Działania terrorystyczne są planowane i realizowane w przemyślany sposób przez jednostkę lub grupę osób. Mają one charakter destrukcyjny i są sprzeczne z prawem.
- Są one wymierzone w: państwo lub inny podmiot międzynarodowy, jego infrastrukturę, przedstawicieli, symbole, instytucje; zwykłych, często przypadkowych obywateli i ich mienie; osoby publiczne (często związane, choć nie zawsze ze światem polityki)⁴.

Terroryzm to zjawisko, którego występowanie ma zdecydowanie zwiększoną częstotliwość w dwudziestym pierwszym wieku, w porównaniu do wcześniejszych okresów. Występuje wiele różnych definicji tego zjawiska i liczne typologie, które próbują usystematyzować to zagrożenie. Mimo wielu lat badań i analiz dokonywanych przez ekspertów, podręcznikowe definicje nie zawsze mogą znaleźć zastosowanie. Każda grupa stosująca działania terrorystyczne wykazuje pewien stopień odstępstw od usystematyzowanych kategorii, a zamachy terrorystyczne grup o podobnej bazie ideologicznej mogą mieć znacznie różniące się *modus operandi*.

Oceniając zagrożenie terrorystyczne w Europie na przestrzeni ostatnich lat, warto zwrócić uwagę na aktywność organizacji anarchistyczno-rewolucyjnych w Grecji, takich jak: Konspiracyjne Komórki Ognia (grec. *Synomosía Pyrínon tis Fotiás*, SPF) oraz Grupa Ludowych Bojowników (grec. *Omada Laikon Agoniston*, OLA). Te antykapitalistyczne ugrupowania „specjalizują się w podkładaniu ładunków wybuchowych pod instytucje finansowe, symbolizujące wartości wrogie ich ideologii⁵”. W dalszej części artykułu Autorzy skoncentrują się na zamachu z dnia 24 listopada 2015 r., którego dokonała OLA na Grecką Federację Przemysłu w Atenach.

² *Terrorism*, Federal Bureau of Investigation, źródło: fbi.gov/investigate/terrorism [28.10.2021 r.].

³ Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, tom 6, Warszawa 1997, s. 370.

⁴ A. Wojciechowski, *Terroryzm. Analiza pojęcia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 54–60.

⁵ A. Zięba, *Oczekując nieoczekiwanego: zagrożenie terrorystyczne w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Slużby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016, s. 224.

Kryzys w Grecji

Geneza kryzysu finansowego w Grecji sięga lat 70./80. XX wieku. Rozbudowane plany inwestycyjne po zakończeniu dyktatury wojskowej oraz decyzje polityczne (dotyczące również gospodarki) w latach 80. w okolicach wyborów, spowodowały zwiększenie nierówności w sferze finansów publicznych. Indeksacja płac doprowadziła do znaczącego ich wzrostu dla grup osób najmniej zarabiających, co w końcu skutkowało wzrostem bezrobocia w tej właśnie grupie społecznej. Grecki dług publiczny w momencie przystępowania państwa do Unii Europejskiej w 1981 roku wynosił około 25% PKB⁶.

W 1992 roku Grecja rozpoczęła starania o dołączenie do Unii Gospodarczej i Walutowej. Państwo musiało spełnić cztery główne kryteria określone Traktatem z Maastricht: stabilności cen, sytuacji fiskalnej, kursu walutowego oraz stopy procentowej⁷. Nie wymagały one jednak bezwzględnej realizacji danych referencyjnych. Do 1994 roku stopy procentowe przekraczały 20%, natomiast inflacja w okresie od lutego 1997 roku do stycznia 1998 roku wynosiła 5,4%. Dane te znacząco wykraczały poza wartości referencyjne poszczególnych kryteriów. Grecki rząd, głównie poprzez działania takie jak zmiany w systemie podatkowym, restrykcyjną politykę monetarną, zmniejszenie podaży kredytów itp., starał się wypełnić kryteria. Działania te zaczęły w końcu przynosić efekty. Największa zmiana nastąpiła w deficycie dla sektora instytucji rządowych i samorządowych, który 1999 roku wyniósł mniej niż 2%. Przed pierwszym wprowadzeniem euro w formie transakcji bezgotówkowych (1999 rok) Grecja nie spełniała żadnego z kryteriów, jednak (sfalszowane) dane przedstawione w raporcie konwergencji w 2000 roku pozwoliły na pozytywną jego ocenę przez Radę Unii Europejskiej i ostatecznie na zgodę Europejskiego Banku Centralnego na wprowadzenie waluty euro w Grecji od 2001 roku do transakcji bezgotówkowych i od stycznia 2002 roku dla transakcji gotówkowych⁸.

Działania prowadzone przez grecki rząd miały jednak charakter krótkotrwały, mający na celu wypełnienie kryteriów konwergencji. W 2004 roku przeprowadzono rewizję greckich danych, która ujawniła, że te dotyczące długu instytucji rządowych i samorządowych znacząco przekraczały referencyjny próg (3%), a wartość inflacji była powyżej wartości referencyjnych już od października 2000 i utrzymywała się powyżej tego współczynnika do 2009 roku. Grecy nie zmniejszyli również dostatecznie wydatków na wynagrodzenia w sektorze publicznym.

Jednocześnie rewizja danych spowodowała, że agencje ratingowe obniżyły rating kredytowy Grecji – w listopadzie 2009 roku agencja ratingowa Fitch zapoczątkowała ten proces, obniżając go do poziomu A–. W ślad za nią poszły inne agencje. Spowodowało to uznanie obligacji greckich za tzw. obligacje śmieciowe, skutkiem czego wypadły one z obszaru zainteresowania podmiotów. Wytworzyło to efekt kuli śnieżnej: spadające ratingi

⁶ M. Rozkrut, R. Woreta, *Sukcesy i porażki Grecji na drodze do strefy euro. Wnioski dla nowych krajów UE*, „Materiały i Studia” 2005, nr 188, s. 10.

⁷ P. Łoszewski, *Droga Grecji do euro. Podsumowanie procesu dostosowań do przyjęcia wspólnej waluty*, „Biuletyn Analiz UKiE” 2001, nr 6, s. 10–26.

⁸ Zob. szerzej: M. DuVall, *Droga Grecji do Unii Gospodarczo-Walutowej: Zarys problematyki*, „Państwo i Społeczeństwo” 2011, nr 4, s. 109–133.

oprócz utraty zaufania do samej Grecji spowodowały niestabilność sektora bankowego, który borykał się również z dodatkowymi problemami. Utrata zaufania do banków wywołała wycofywanie depozytów także przez samych Greków oraz zewnętrzne instytucje. Nawet decyzja Europejskiego Banku Centralnego dotycząca akceptacji tych obligacji bez względu na rating niewiele zmieniała⁹.

W maju 2010 r., już w trakcie kryzysu Grecja otrzymała pomoc w wysokości 110 miliardów euro od Unii Europejskiej oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego i zobowiązała się do przeprowadzenia reform pod ich nadzorem¹⁰. Grecja nie była przygotowana do przyjęcia euro, które jeszcze bardziej pogłębiło kryzys, od lat narastający w tym państwie. Jednym z największych pożyczkodawców dla Grecji zostały wówczas Niemcy oraz Francja. Interwencja Niemiec w gospodarkę grecką nie spodobała się jednak części Greków, którzy widzieli to jako wprowadzanie kapitalizmu zachodniego.

Kryzys ekonomiczny niewątpliwie wpłynął na radykalizację postaw i zachowań oraz fascynację antykapitalistycznymi hasłami. Proces ten związany jest z relatywną deprivacją w wyniku drastycznego pogorszenia warunków bytowych i braku możliwości realizacji potrzeb¹¹. Grecja ma jeden z najbardziej trwałych problemów z terroryzmem politycznym na świecie. Od połowy lat siedemdziesiątych do chwili obecnej instytucje polityczne i społeczno-gospodarcze borykają się z systematyczną przemocą terrorystów, głównie ze strony rewolucyjnych grup partyzanckich. Głównym zagrożeniem są skrajnie lewicowe i anarchistyczne organizacje terrorystyczne. Ich szeregi są liczne – odnoszą sukcesy w radykalizacji i rekrutacji. Wśród nich najważniejszymi są Konspiracyjne Komórki Ognia, luźne komórki anarchistyczne, organizacja terrorystyczna oraz grupa aktywistów/ekstremistów Rubicon oraz silnie antykapitalistyczna Grupa Ludowych Bojowników¹².

OLA

Grupa Ludowych Bojowników jest grecką lewicową grupą antyimperialistycznych i antykapitalistycznych terrorystów działającą od 2013 roku. Stworzona została w odpowiedzi na kryzys w Grecji. Ugrupowanie jako cele ataków wybiera głównie rząd Grecji oraz niemieckie organizacje, szerzące – ich zdaniem – kapitalizm w kraju. Celem OLA jest angażowanie się w akty przemocy wobec instytucji postrzeganych jako reprezentatywne dla negatywnego wpływu na kapitał¹³.

⁹ J. Karnowski, *Polityka gospodarcza Hiszpanii, Portugalii i Grecji w drodze do Unii Gospodarczej i Walutowej. Analiza doświadczeń na tle teorii*, Warszawa–Waszyngton 2006, s. 189–205.

¹⁰ *Kryzys grecki – geneza i konsekwencje*, Dokument uzupełniający do ram strategicznych narodowego planu wprowadzenia euro, Ministerstwo Finansów, 2010, s. 1–22, źródło: https://www.kic.gov.pl/documents/764034/1432744/6_ramy_dok_uzupelniajacy_Grecja.pdf [28.10.2021 r.].

¹¹ T. Gurr, *Sources of rebellion in Western societies: some quantitative evidence*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 1970, nr 391(1), s. 128–144.

¹² D. Anagnostou, D. Skleparis, *Trends in radicalisation that may lead to violence: National background study Greece*, Report ELIAMEP, July 2015, https://www.rcc.int/p-cve/download/docs/Report.Greece.FINAL_.pdf/a21749b9a6e9fac894a6c8bc8b70cdd9.pdf [3.07.2021 r.].

¹³ Terrorism Research Tracking Consortium, źródło: trackingterrorism.org [28.10.2021 r.].

Pierwszy atak dokonany przez OLA miał miejsce 14 stycznia 2013 r., kiedy to strzelec przy użyciu AK-47 zaatakował siedzibę rządzącej partii Nowa Demokracja w Atenach znacząco niszcząc budynek. Niecały rok później, 30 grudnia 2013 roku, przez terrorystów ostrzelana została rezydencja niemieckiego ambasadora Wolfganga Dolda. Grupa przyznała, iż atak został przeprowadzony w celu wyrażenia solidarności z tymi, na których poziom życia negatywnie wpłynęły środki oszczędnościowe. Potwierdzono również, iż atak miał na celu upamiętnienie Dimitrisa Christoulasa, emeryta, który zastrzelił się w kwietniu 2012 roku, protestując przeciwko wprowadzonym środkom oszczędnościowym¹⁴.

12 stycznia 2014 r. grupa oznajmiła, że wystrzeliła rakietę w grecką siedzibę Mercedes-Benz w Atenach. Grecy śledczy nie odnotowali jednak takiego ataku, lecz później odkryli dowody, że rakietą rzeczywiście została wystrzelona, ale nie trafiła w cel – zamiast tego wylądowała na pobliskim polu. Po tym ataku rakiety grupą ogłoszono, że toczy wojnę z „niemiecką maszyną kapitalistyczną”. Niemcy są największym uczestnikiem międzynarodowych pożyczek ratunkowych udzielonych Grecji od 2010 r. Warunkiem udzielenia tych pożyczek był fakt, że rząd Grecji musiał wprowadzić głębokie oszczędności, które bojownicy OLA uznali za przyczynę wzrostu bezrobocia i obniżenia poziomu życia Greków. Do tej pory ataki przeprowadzane przez ugrupowanie były dokonywane wyłącznie przy użyciu karabinka automatycznego AK-47, a organizacja przyznawała się do swoich działań¹⁵.

10 kwietnia 2014 r. miał miejsce zamach bombowy na samochód przed siedzibą Banku Grecji w Atenach, o którego dokonanie posądza się Grupę Ludowych Bojowników. Organizacja nie przyznała się do tego ataku. Prawdopodobnie była to pierwsza próba ataku z użyciem ładunków wybuchowych, które od tej pory były wykorzystywane przez organizację¹⁶. 12 grudnia 2014 roku OLA dokonała ponownie zamachu przy użyciu karabinków AK-47, tym razem na ambasadę Izraela w Grecji. Atak był bardzo podobny do poprzedniego, przeprowadzonego na rezydencję niemieckiego ambasadora. Motyw ataku na ambasadę jest jednak niejasny, chociaż polityka Izraela na Zachodnim Brzegu i w Strefie Gazy została w tamtym czasie potępiona podczas protestów w Grecji¹⁷.

W żadnym ataku przeprowadzonym przez ugrupowanie nikt nie ucierpiał. Jedyne widoczne efekty działań to uszkodzenia oraz zniszczenia własności prywatnych.

¹⁴ *Greek group claims responsibility for shooting attack against German ambassador's house*, „Associated Press” z dn. 11 lutego 2014, źródło: <https://www.foxnews.com/world/greek-group-claims-responsibility-for-shooting-attack-against-german-ambassadors-house.amp> [28.10.2021 r.].

¹⁵ H. Smith, *Failed rocket attack targeted Mercedes Benz offices in Greece*, „The Guardian” z dnia 11 lutego 2014 r., źródło: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/12/failed-rocket-attack-mercedes-benz-greece> [28.10.2021 r.].

¹⁶ A. Alloush, *Athens Blasted by 75kg Car-Bomb Outside Bank of Greece HQ*, „GreekReporter.com” z dnia 10 kwietnia 2014 r., źródło: <https://greekreporter.com/2014/04/10/athens-blasted-by-75kg-car-bomb-outside-bank-of-greece-hq/> [28.10.2021 r.].

¹⁷ I. Mamakouka, *Greek Counterterrorism Analysts Fear for New Attacks*, „GreekReporter.com” z dnia 11 kwietnia 2014, źródło: <https://greekreporter.com/2014/04/11/greek-counterterrorism-analysts-fear-for-new-attacks/> [28.10.2021], por. *Popular Fighters Group claims responsibility for Athens court blast*, „Deutsche Welle” z dnia 27 grudnia 2017 r., źródło: <https://www.dw.com/en/popular-fighters-group-claims-responsibility-for-athens-court-blast/a-41951781> [28.10.2021 r.].

Grecka Federacja Przemysłu

Grecka Federacja Przemysłu (SEV) została założona w 1907 roku i posłużyła do konsolidacji tradycyjnych i nowoczesnych form biznesu. Organizacja ta w znacznym stopniu przyczyniła się do utworzenia Ministerstwa Gospodarki Narodowej Grecji w roku 1910. Trzydzieści sześć lat później ugruntowała swoją tożsamość i rolę zmieniając nazwę na „Federacja Greckich Przemysłowców”. Odegrała kluczowe znaczenie w odbudowie greckiego przemysłu i infrastruktury po II wojnie światowej. Z nazwy tej korzystała aż do roku 2007, kiedy po wieloletniej ekspansji zaczęła reprezentować całe spektrum działalności biznesowej. W tym roku powrócono do pierwotnej nazwy. W roku 2015 SEV była jednym z podmiotów założycielskich organizacji Promocji Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów (OPEMED), która miała pełnić funkcję platformy do mediacji i współpracy. Założenie OPEMED’u można uznać za sukces, który przyczynił się do ugruntowania silnej pozycji Greckiej Federacji Przemysłu.

Jako największa sieć biznesowa w Grecji, SEV odgrywa wiodącą rolę w transformacji greckiej gospodarki tworząc z niej produktywną i konkurencyjną maszynę. SEV jest zaangażowana w promowanie przedsiębiorczości poprzez lobbowanie za rozsądną polityką, spójną z otoczeniem przyjaznym dla biznesu. SEV angażuje się w debatę publiczną poprzez formułowanie zaleceń, opracowywanie polityk i dostarczanie analiz kwestii gospodarczych i biznesowych. Szerokie pole i charakter działalności oraz kompetencje uczynił federację jednym z ważniejszych graczy uczestniczących w walce z kryzysem greckiej gospodarki, który rozpoczął się w 2010 r. Grecka Federacja Przemysłu stała się niejako twarzą tej walki i współpracy z innymi krajami Europy. To, kiedy stanie się ona celem zamachu ekstremistycznych grup lewicowych, niezadowolonych z polityki gospodarczej swego kraju, było tylko kwestią czasu¹⁸.

Zamach z 2015 r.

Zamach bombowy na siedzibę SEV w Atenach przy ulicy Xenofontos 5, miał miejsce 24 listopada 2015 roku o godzinie 3:35. Budynek to stara zabytkowa kamienica z tablicą pamiątkową (zdjęcie 1). Naprzeciw, w bardziej nowoczesnym obiekcie znajduje się ambasada Cypru. W wyniku fali uderzeniowej elewacja placówki dyplomatycznej również została uszkodzona (zdjęcie 2).

Poza wartością symboliczną, siedziba SEV’u stanowiła stosunkowo łatwy cel dla grupy terrorystycznej. Umiejscowiona jest na wąskiej i słabo oświetlonej ulicy o niskim natężeniu ruchu, który skupia się głównie na dwóch ważniejszych arteriach na obu krańcach ulicy Xenofontos. Słabe oświetlenie ulicy nie było jednak jedyną luką bezpieczeństwa. Nad samym wejściem do siedziby SEV’u znajdowała się najprawdopodobniej tylko jedna kamera, która uległa całkowitemu zniszczeniu w wyniku eksplozji. Kamery na elewacji ambasady cypryjskiej również zostały zniszczone siłą wybuchu.

¹⁸ Hellenic Federation of Enterprises, źródło: www.en.sev.org.gr [28.10.2021 r.].

Zdjęcie 1. Wejście do siedziby SEV po zamachu

Źródło: www.topontiki.gr

Zdjęcie 2. Uszkodzenia ambasady Cypru po zamachu

Źródło: www.theguardian.com.

Po zamachu i likwidacji szkód nad wejściem do federacji zostało zamontowane dodatkowe oświetlenie i nowa kamera. Również ambasada Cypru wzmocniła zabezpieczenia instalując dodatkowe kamery przed bramą swojej siedziby i dodatkowe oświetlenie na pomieszczeniu ochrony. Dziwi fakt, iż mimo że cypryjska placówka dyplomatyczna wraz z pomieszczeniem ochrony znajduje się naprzeciwko, funkcjonariusz pełniący służbę zabezpieczenia ambasady nie zauważył zamachowca podrzucającego podejrzany pakunek. Nieznana jest przyczyna braku reakcji funkcjonariusza¹⁹.

¹⁹ H. Smith, *Athens on edge after explosion severely damages buildings*, „The Guardian” z dnia 24 listopada 2016, źródło: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/24/athens-greece-explosion-severely-damages-buildings-fears-anarchism> [28.10.2021 r.].

Przebieg zamachu i śledztwa

Dokładna godzina podłożenia ładunku wybuchowego pod wejście do siedziby SEV nie jest znana. Pierwszymi podmiotami, które zostały poinformowane o podłożeniu bomby były redakcje dwóch greckich gazet: „Vima” o godzinie 2:55 i „Syntakton Newspaper” pięć minut później. W obu przypadkach był to anonimowy informator, który skontaktował się z redakcjami telefonicznie. Zgłoszenia najprawdopodobniej dokonali sami terroryści.

Redakcje gazet szybko poinformowały policję o możliwym zamachu. Na miejsce zostały wysłane oddziały do zwalczania terroryzmu oraz oddział bombowy. Służby dokonały ewakuacji budynków, w tym pobliskiego hotelu, w którym przebywali turyści, a sama ulica została całkowicie odcięta od reszty miasta i ruchu ulicznego.

O godzinie 3:35 (40 minut po powiadomieniu redakcji gazet) doszło do detonacji materiału wybuchowego. W wyniku eksplozji drzwi wejściowe do siedziby SEV’u zostały całkowicie zniszczone. Cypryjska ambasada zdecydowanie bardziej ucierpiała. Elewacja bramy i samego budynku została zerwana przez podmuch fali uderzeniowej, a wszystkie okna od strony ulicy Xenofontos zostały wybite. Na szczęście w zamachu nikt nie odniósł obrażeń²⁰.

Po opanowaniu sytuacji grecka policja rozpoczęła śledztwo. Pierwszym wnioskiem, jaki wyciągnięto z analizy miejsca zamachu był fakt, iż nie mógł to być atak terrorystów dżihadystycznych. Tego typu grupy nie ostrzegają bowiem przed atakami, a częścią ich standardowego *modus operandi* jest spowodowanie jak największej liczby ofiar. Dodatkowo cel ataku mógł wskazywać na działalność lewicowych i anarchistycznych grup, które są aktywne na terenie Grecji. Tego typu ugrupowania znalazły się na pierwszym miejscu listy podejrzanych²¹.

Policja analizowała nagrania monitoringu bez większych skutków. Kilkoro świadków zeznało, iż widziało dwie zamaskowane osoby, które miały porzucić torbę z ładunkiem pod wejściem do siedziby SEV’u. Nie udało się zidentyfikować zamachowców, a do końca dnia żadna z aktywnych w Grecji grup terrorystycznych nie przyznała się do przeprowadzenia ataku²².

Dalsze poszukiwania i trop anonimowych telefonów doprowadziły śledczych do koperty z 32-stronicowym dokumentem. Jego treść potwierdza, że za zamach była odpowiedzialna jedna z grup lewicowych. Fakt ten ograniczył grono podejrzanych. Dokument zdradza również, że był to też po części atak na ambasadę Cypru i niejako forma odwetu za zacieśnienie więzów między Republiką Cypryjską a Egiptem. Tekst kończy się „pozdrowieniami” dla innych lewicowych grup rewolucyjnych działających na terenie Turcji, Kurdystanu, Libanu i Palestyny.

21 grudnia w wyniku sugestii anonimowej osoby, policja przeszukała kawiarnię przy ulicy Emmanouil Benaki. Znalaziono tam USB z obwieszczeniem, w którym Grupa Ludowych

²⁰ *Bomb explosion in Athens*, „New Europe” z dnia 24 listopada 2015, źródło: <https://www.neweurope.eu/article/bomb-explosion-in-athens/> [28.10.2021 r.].

²¹ *Far-left group claims bombing on Greece industry association*, AFPz dnia 22 grudnia 2015, źródło: <https://www.news24.com/News24/far-left-group-claims-bombing-on-greece-industry-association-20151222> [28.10.2021 r.].

²² *Police seek perpetrators of Athens bomb blast*, z dnia 24 listopada 2015, <https://www.ekathimerini.com/news/203747/police-sseek-perpetrators-of-athens-bomb-blast/> [28.10.2021 r.].

Bojowników przyznała się do odpowiedzialności za zamach na siedzibę SEV z 24 listopada 2015 roku. Ostatecznie nie udało się ustalić tożsamości sprawców zamachu²³.

W raporcie medialnym zaznaczono, że nie był to jedyny atak wymierzony w SEV. Pierwszy atak na siedzibę organizacji w Grecji miał miejsce w 2010 roku i został przeprowadzony przez grupę „Zero Tolerance”. Wiele grup i środowisk anarchistycznych identyfikuje tę organizację z globalizacją, a obecnie również z nieodpowiednią polityką gospodarczą kraju, która doprowadziła do kryzysu²⁴.

Środki użyte w zamachu

Eksperci od materiałów wybuchowych analizowali miejsce zamachu przez 12 godzin od detonacji. W wyniku analizy śladowych ilości materiałów wybuchowych i szacunków dokonanych na podstawie skali zniszczeń śledczy zidentyfikowali rodzaj bomby, która została zastosowana. Użyto tzw. IED (Improwizowane Urządzenie Wybuchowe). Bomba składała się z zapalnika czasowego i trzech kilogramów materiału wybuchowego umieszczonego w torbie. Materiałem wybuchowym użytym przez terrorystów był dynamit (trotyl) w formie żelatyny. Jest to materiał wybuchowy o stosunkowo dużej gęstości i mocy. Tak silny ładunek na pewno dokonałby znacznie większych zniszczeń, gdyby znajdował się wewnątrz budynku, gdzie fala uderzeniowa nie może rozchodzić się w sposób swobodny. Ostatecznie, miejsce detonacji tak dużego ładunku nie ma znaczenia i prawie zawsze pociąga za sobą ofiary śmiertelne. Dlatego fakt powiadomienia redakcji gazet przez terrorystów jest ważny dla charakterystyki działania OLA²⁵.

Należy zaznaczyć, że jest to profesjonalny materiał wybuchowy, a nie ładunek skonstruowany na przykład na bazie nawozu sztucznego. Pozyskanie materiału wybuchowego tego typu wymaga znacznych środków finansowych i kontaktów. Typowymi przedsiębiorstwami z których grupy terrorystyczne pozyskują tego typu materiały wybuchowe są na przykład kamieniołomy.

Ewolucja działań OLA

Grupa Ludowych Bojowników wykazywała się aktywnością jeszcze przed 2015 r. Akcentowała w swoich działaniach propagandowych silne wartości antykapitalistyczne i antyimperialistyczne, obwiniając m.in. Niemcy za kryzys finansowy. Pomimo wcześniejszych działań, to właśnie zamach na siedzibę SEV wyznaczył sposób działania tej organizacji terrorystycznej w następnych latach. Do tego momentu grupę charakteryzowały trzy

²³ *H «Ομάδα Λαϊκών Αγονιστών» πίσω από την επίθεση στο ΣΕΒ*, „enetpress” z dnia 6 stycznia 2016, źródło: <https://www.enetpress.gr/i-omada-laikon-agoniston-piso-apo-tin-epithesi-sto-sev/> [28.10.2021 r.].

²⁴ *Country Reports on Terrorism 2015*, U.S. Department of State, źródło: <https://2009-2017.state.gov/j/ct/rls/crt/2015/index.htm> [28.10.2021 r.].

²⁵ *Country Reports on Terrorism 2015 – Greece*, źródło: <https://www.refworld.org/docid/57518db913.html> [28.10.2021 r.].

ataki w stolicy, z użyciem radzieckich karabinów maszynowych AK-47 i jeden wyodrębniony incydent z użyciem granatnika przeciwpancernego na przedmieściach Aten, który był wymierzony w salon samochodowy.

Wcześniejsze ataki grupy były bardziej bezpośrednie, ale też nie pozwalały dobrze określić profilu sprawców. Pomimo wielu podobieństw wśród metod przeprowadzania zamachów, były one na tyle różne, że nie pozwalały na stworzenie jednolitego profilu organizacji. Akcje służb bezpieczeństwa, mające na celu zdobycie informacji o grupie i ujęcie jej członków nie przynosiły rezultatów. Coraz bardziej wyraźnie było widoczne, że jeśli grupa nie zacznie działać bardziej schematycznie, lub nie popełni większych błędów, identyfikacja jej członków stanie się niemożliwa. Wszystko wskazywało na to, że tylko bardziej natężone próby monitorowania czarnego rynku broni, albo zmiana działań ugrupowania pomoże ustalić trend ich operacji na tyle, aby ich schwytanie było możliwe. Jak obecnie wiadomo, drugie wskazanie okazało się trafne.

Następny atak terrorystyczny, który miał miejsce 11 listopada 2016 r. był najbardziej przełomowym punktem działania organizacji. Użycie bomb zmniejszyło prawdopodobieństwo fiaska zamachu ze względu na czynnik ludzki, jak miało to miejsce podczas ataku z użyciem granatnika na salon samochodowy Mercedesa. Jeszcze bardziej zmalaza również szansa na aresztowanie członków OLA i wykrycia ich w trakcie przygotowywania się do kolejnego ataku. Zdobycie materiałów IED jest stosunkowo łatwiejsze niż handel bronią, szczególnie tą o większej sile rażenia, której skuteczność można porównać do użycia materiałów wybuchowych. Żadna broń w arsenale nawet najlepiej dofinansowanych terrorystów, nie jest tak skuteczna i dostępna w zakresie zniszczeń, które może spowodować, zapewniając anonimowość sprawcom. Pomimo prób podjętych przez rząd Grecji w celu kontrolowania i sprawdzania materiałów, z których można skonstruować ładunek wybuchowy, terrorystom udało się uniknąć wykrycia. Dalej nie ustalono, gdzie i jak grupa zdobyła materiały wybuchowe i broń używane w zamachach. Zdaje się to potwierdzać jak bardzo wysoki jest stopień zorganizowania tej terrorystycznej partyzantki miejskiej, która za cel objęła sobie wprowadzenie zmian systemowych, przez szerzenie terroru i destrukcji w stolicy swojego własnego państwa.

W przeciągu następnych trzech lat grupa przyznała się do przeprowadzenia czterech kolejnych ataków oraz jest podejrzewana o wzięcie udziału w zamachu na życie zastępcy prokuratora Sądu Najwyższego, w listopadzie 2018 roku. Inne ataki, w których bojownicy OLA brali udział, to m.in. podłożenie bomby przed Ministerstwem Pracy 12 grudnia 2016 r., zdetonowania bomby w biurach Eurobanku 19 kwietnia 2017 r., zdetonowanie bomby i otworenie ognia z broni automatycznej w Ministerstwie Sprawiedliwości, i atak bombowy w kwaterze głównej Skai TV. Mimo dużej ilości ataków bombowych i strzelanin, żaden z nich nie skutkował śmiercią lub uszkodzeniem ciała. We wszystkich zamachach, w których członkowie ugrupowania brali udział, szkody są marginalne i wycenianie na poniżej jednego miliona euro. Podejrzewa się ich jednak o współpracę z anarchistyczną grupą terrorystyczną Konspiracyjne Komórki Ognia (SPF), której przypisuje się ponad 63 próby zamachów²⁶.

²⁶ *Small explosive device damages Eurobank offices in Athens, no injuries*, „The Straits Times” z 20 kwietnia 2017, źródło: <https://www.reuters.com/article/us-greece-blast-idUSKBN17L2WA> [28.10.2021 r.];

Dwie kolejne próby zamachów, które nastąpiły po wysadzeniu bomby przed biurami SEV, wskazują na to, że grupa uznała tę metodę przeprowadzania ataku, za przynoszącą jej największą rozgłosu. Próba wysadzenia Ministerstwa Pracy zakończyła się niepowodzeniem, ze względu na wykrycie porzuconego plecaka, w którym mógł znajdować się materiał wybuchowy i szybkie przybycie zespołu saperskiego. Kontynuacja działalności terrorystycznej OLA z użyciem materiałów IED stanęła wtedy pod znakiem zapytania. Niecałe pięć miesięcy później, atak na budynek Eurobanku, ówczesnie trzeciego największego pożyczkodawcy w Grecji, rozwiął jakiegokolwiek wątpliwości. Kilka minut po godzinie 22:00 na ulicy miał miejsce wybuch, który uszkodził wejście i okna w budynku. Po dotarciu policji na miejsce, w trakcie krótkiego śledztwa udało się ustalić, że to w podrzuconym plecaku znajdowały się materiały wybuchowe, które zostały zdetonowane w wyniku nastawienia mechanizmu czasowego. Do przeprowadzenia zamachu przyznała się OLA. Oba te incydenty łączą grupę z wspomnianymi wcześniej SPF. Pomimo tego, że żadne z ugrupowań nie potwierdziło współpracy, greckie służby porządkowe uważają, że obie grupy były zamieszane w opisane ataki.

Mnogość podobnych zamachów na małą skalę zasadniczo utrudniała i nadal utrudnia śledztwo dotyczące tej grupy. Już w trakcie prowadzonych działań policyjnych, mających na celu wykrycie sprawców, nastąpił kolejny atak, tym razem na Ministerstwo Sprawiedliwości. Został przeprowadzony 12 grudnia 2017 r. w rocznicę nieudanego zamachu na Ministerstwo Pracy. Był prawdopodobnie najbardziej brawurowy i charakterystyczny dla grupy. Sprawcy zostawili torbę z materiałami wybuchowymi. W trakcie ucieczki z miejsca zdarzenia otworzyli ogień w kierunku stróża, próbującego ich powstrzymać przed opuszczeniem terenu. Ostatecznie zamach zakończył się zdetonowaniem bomby i uszkodzeniem budynków ministerstwa i sądu. OLA szybko przyznała się do się przeprowadzenia zamachu, wskazując na motywy swojej działalności. Za powód zamachu podano kryzys grecki oraz różne czynniki polityczne wpływające na złą kondycję finansową państwa. W trakcie wymiany ognia nikt nie ucierpiał, a straty materialne były stosunkowo małe, jednak unaocniło to, że grupa jest nadal uzbrojona i może zdobywać więcej nowej broni palnej wysokiej jakości. Tamtego dnia po raz pierwszy od dwóch lat członkowie organizacji zaatakowali innego obywatela z użyciem broni automatycznej.

Należy zauważyć, jak wielkim problemem działalność grupy stanowi dla Policyjnego Dyrektoriatu ds. Zwalczania Specjalnych Agresywnych Ataków (DAEEV). Odpowiada on za przeprowadzenie reform w zakresie legislacji, wdrażania i bezpieczeństwa granicznego, których celem jest zwalczanie terroryzmu. Posiada niezwykle sprawną młodą kadre specjalistów od pozyskiwania danych oraz szkoli wiele jednostek granicznych w zakresie udaremniania prób przemykania materiałów zakazanych na teren państwa. Od 2015 r. dzięki jego działaniu wprowadzono w Grecji zmiany w celu zwiększenia bezpieczeństwa dowodów osobistych i paszportów, dla wyeliminowania luki bezpieczeństwa, która pozwoliła terrorystom i przemytnikom w przemieszczaniu się przez granicę państwa. NATO pomogło przeprowadzić szkolenia istniejących już jednostek granicznych, zwiększając ich skutecz-

---

Terrorist Designation of Conspiracy of Fire Nuclei, U.S. Department of State, 13 października 2011, źródło: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/10/175362.htm> [28.10.2021 r.].

ność. Od wielu lat nie udało się jednak wykryć żadnych zagranicznych prób dofinansowania terroryzmu.

Pomimo obecności inteligentnej i dobrze wykształconej kadry, Grecja cierpi z powodu braku możliwości jej wykorzystania. Coraz bardziej staje się widoczny brak dynamizmu rządu greckiego, który podlega stagnacji w związku z kryzysami bezpieczeństwa i nie chce podejmować bardziej aktywnej roli. Bardzo dokuczliwym problemem był zwiększający się w ostatnich latach kryzys migracyjny. Przez swoje położenie geograficzne Grecja została bardzo przez niego dotknięta, co z pewnością nie pomogło w walce z wcześniejszym negatywnym stosunkiem do UE, w szczególności do Niemiec²⁷.

Ostatnie dwa wspomniane incydenty, w które była zamieszana OLA nastąpiły w mieście z odstępem. Próba zabójstwa zastępcy prokuratora Sądu Najwyższego za pomocą bomby schowanej pod motorem zakończyła się jej wykryciem i rozbrojeniem przez grupę saperską. Pomimo tego, że o udział w akcji podejrzewa się Grupę Ludowych Bojowników, to jednak oficjalnie nie przyznała się ona do próby zamachu. Należałoby również zwrócić uwagę, że metody przeprowadzenia zamachu nie są zgodne z żadnym wcześniej przeprowadzonym przez nią zamachem, co może skłaniać do podejrzeń, że to inna grupa jest odpowiedzialna za tę próbę. Kolejny i ostatni do tej pory zamach został przeprowadzony miesiąc później na siedzibę Skai TV. Do eksplozji doszło o drugiej w nocy, przy elewacji budynku, gdzie w plecaku wybuchł dziesięciokilogramowy ładunek, składający się z dynamitu (żelatyny). Podobnie jak w innych atakach, OLA ostrzegła przebywających w biurze pracowników, aby dać im szansę na ewakuację. Wybuch bomby wybił wszystkie okna, aż do szóstego piętra oraz odłamał beton i kawałki metalu z budynku. Policja podaje, że urządzenie wybuchowe było skonstruowane tak, aby większość mocy została uwolniona z jednej strony. Po przyznaniu się do przeprowadzenia zamachu grupa oskarżyła Skai TV o bycie kapitalistyczną spółką, której należy się zniszczenie²⁸.

Aresztowania związane z grupą

Zwiększona anonimowość sprawców związana z użyciem broni doprowadziła do tego, że dopiero we wrześniu 2020 r. po raz pierwszy udało się ująć trzy osoby podejrzane o przynależność do OLA. Było to dwóch mężczyzn w wieku trzydziestu ośmiu i czterdziestu dwóch lat oraz trzydziestosześcioletnia kobieta. Źródła podają, że podejrzani byli wcześniej obserwowani przez okres siedmiu miesięcy. W trakcie akcji przeszukano cztery związane z nimi lokacje. W magazynie należącym do jednego z mężczyzn znaleziono dzie-

²⁷ «Μισή» έξοδος από μνημόνιο, „Kathimerin” z dnia 1 listopada 2011, źródło: <https://www.kathimerini.gr/politics/932597/misi-exodos-apo-mnimonio/> [28.10.2021]; L. Doncel, *Berlin y Parisincumplen con Grecia*, „El Pais” z dnia 1 lutego 2014, źródło: https://elpais.com/economia/2014/01/31/actualidad/1391203282_052648.html [28.10.2021 r.].

²⁸ *Εκρηξη στον ΣΚΑΪ: 10 κιά εκρηκτικών χρησιμοποιήσαν οι βομβιστές!*, „protothema.gr” z dnia 17 grudnia 2018, źródło: <https://www.protothema.gr/greece/article/847905/ekrxi-ston-skai-pano-apo-5-kila-ekrktikon-hrisimopoiisan-oi-vomvistes/> [28.10.2021]; zob. szerzej: *Country Reports on Terrorism 2015, 2017, 2018, 2019*.

się kilogramów mieszanki nitroglicerynowego materiału wybuchowego, detonatory i surowe materiały do sporządzenia bomby. W domu drugiego znaleziono dwa niezarejestrowane pistolety. Obaj mieli już wcześniejsze doświadczenia z półświatkiem przestępczym. Pierwszy podejrzany oskarżony był o porwanie i współpracę ze zbiegiem Vassilisem Palaio-kostasem w 2008 r., podczas gdy drugi podejrzany był aresztowany w 2010 r. za udział w napadzie na bank. Ostatecznie zarzuty o członkostwo w miejskiej grupie partyzanckiej, nie zostały podtrzymane z braku dowodów²⁹.

Podsumowanie

Kryzys gospodarczy Grecji na pewno przyczynił się do wzrostu popularności ugrupowań skrajnie lewicowych głoszących hasła antykapitalistyczne, antyimperialistyczne i krytykujące politykę gospodarczą rządu, ale nie można się w nim doszukiwać źródła problemu. Dlatego też odbudowa gospodarki i koniec kryzysu nie będzie się wiązał z zaprzestaniem aktywności tego typu środowisk. Kryzys w kraju i zmagania obywateli greckich stały się niejako bronią i polem bitwy, lecz ostatecznie grupy skrajnie lewicowe nieustannie dążą do wprowadzenia swoich ideologii i odpowiednich dla nich systemów rządów. OLA jest jedną z wielu lewicowych grup terrorystycznych aktywnych w Grecji na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Trudno stwierdzić czy kraj taki jak Grecja, z długą „tradycją” ekstremistycznych, anarchistycznych i terrorystycznych grup lewicowych będzie kiedyś całkowicie wolny od widma zagrożeń tego typu.

Tytuł w języku angielskim:

ANALYSIS OF THE 2015 TERRORIST ATTACK ON HELLENIC FEDERATION OF ENTERPRISES

Bibliografia

Publikacje zwarte

- Karnowski J., *Polityka gospodarcza Hiszpanii, Portugalii i Grecji w drodze do Unii Gospodarczej i Walutowej. Analiza doświadczeń na tle teorii*, Warszawa–Waszyngton 2006.
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*, tom 6, Warszawa 1997.

²⁹ Vassilis Paleokostas: *Historia greckiego Robin Hooda*, „Grecja w Ogniu” z dnia 30 lipca 2015, źródło: <https://grecjawogniu.info/?p=22863> [28.10.2021]; por. Y. Souliotis, *Three arrested in counter-terrorism operation against urban guerrilla group*, „ekathimerini.com” z dnia 24 września 2020, źródło: <https://www.ekathimerini.com/news/257335/three-arrested-in-counter-terrorism-operation-against-urban-guerrilla-group/> [28.10.2021 r.].

Artykuły w pracach zbiorowych

Gasztold A., *Terroryzm jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Warszawa 2018.

Zięba A., *Oczekując nieoczekiwanego: zagrożenie terrorystyczne w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Slużby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016.

Artykuły w czasopismach

DuVall M., *Droga Grecji do Unii Gospodarczo-Walutowej: Zarys problematyki*, „Państwo i Społeczeństwo” 2011, nr 4.

Gurr T., *Sources of rebellion in Western societies: some quantitative evidence*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 1970, nr 391(1).

Łoszewski P., *Droga Grecji do euro. Podsumowanie procesu dostosowań do przyjęcia wspólnej waluty*, „Biuletyn Analiz UKiE” 2001, nr 6.

Rozkrut M., Woreta R., *Sukcesy i porażki Grecji na drodze do strefy euro. Wnioski dla nowych krajów UE*, „Materiały i Studia” 2005, nr 188.

Wojciechowski A., *Terroryzm. Analiza pojęcia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1.

Źródła internetowe

Alloush A., *Athens Blasted by 75kg Car-Bomb Outside Bank of Greece HQ*, „GreekReporter.com” z dnia 10 kwietnia 2014 r., źródło: <https://greekreporter.com/2014/04/10/athens-blasted-by-75kg-car-bomb-outside-bank-of-greece-hq/>.

Anagnostou D., Skleparis D., *Trends in radicalisation that may lead to violence: National background study Greece*, Report ELIAMEP, July 2015, https://www.rcc.int/p-cve/download/docs/Report.Greece.FINAL_.pdf.
Bomb explosion in Athens, „NewEurope” z dnia 24 listopada 2015, źródło: <https://www.neweurope.eu/article/bomb-explosion-in-athens/>.

Country Reports on Terrorism 2015 – Greece, źródło: <https://www.refworld.org/docid/57518db913.html>

Country Reports on Terrorism 2015, U.S. Department of State, źródło: <https://2009-2017.state.gov/j/ct/rls/crt/2015/index.htm>.

Doncel L., *Berlin y Parisincumplen con Grecia*, „El Pais” z dnia 1 lutego 2014, źródło: https://elpais.com/economia/2014/01/31/actualidad/1391203282_052648.html.

EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT), źródło: <https://www.europol.europa.eu/tesat-report>.

Far-left group claims bombing on Greece industry association, AFP z dnia 22 grudnia 2015, źródło: <https://www.news24.com/News24/far-left-group-claims-bombing-on-greece-industry-association-20151222>.

Federal Bureau of Investigation, <https://fbi.gov/investigate/terrorism>.

Greek group claims responsibility for shooting attack against German ambassador's house, „Associated Press” z dn. 11 lutego 2014, źródło: <https://www.foxnews.com/world/greek-group-claims-responsibility-for-shooting-attack-against-german-ambassadors-house.amp>.

Hellenic Federation of Enterprises, źródło: www.en.sev.org.gr.

Kryzys grecki – geneza i konsekwencje, Dokument uzupełniający do ram strategicznych narodowego planu wprowadzenia euro, Ministerstwo Finansów, 2010, s. 1–22, źródło: https://www.kic.gov.pl/documents/764034/1432744/6_razy_dok_uzupelniajacy_Grecja.pdf.

Mamakouka I., *Greek Counterterrorism Analysts Fear for New Attacks*, „GreekReporter.com” z dnia 11 kwietnia 2014, źródło: <https://greekreporter.com/2014/04/11/greek-counterterrorism-analysts-fear-for-new-attacks/>.

Paleokostas V., *Historia greckiego Robin Hooda*, „Grecja w Ogniu” z dnia 30 lipca 2015, źródło: <https://grecjawogniu.info/?p=22863> [28.10.2021 r.].

- Police seek perpetrators of Athens bomb blast*, z dnia 24 listopada 2015, <https://www.ekathimerini.com/news/203747/police-seek-perpetrators-of-athens-bomb-blast/>.
- Popular Fighters Group claims responsibility for Athens court blast*, „Deutsche Welle” z dnia 27 grudnia 2017 r., źródło: <https://www.dw.com/en/popular-fighters-group-claims-responsibility-for-athens-court-blast/a-41951781>.
- Small explosive device damages Eurobank offices in Athens, no injuries*, „The Straits Times” z 20 kwietnia 2017, źródło: <https://www.reuters.com/article/us-greece-blast-idUSKBN17L2WA>.
- Smith H., *Athens on edge after explosion severely damages buildings*, „The Guardian” z dnia 24 listopada 2016, źródło: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/24/athens-greece-explosion-severely-damages-buildings-fears-anarchism>.
- Smith H., *Failed rocket attack targeted Mercedes Benz offices in Greece*, „The Guardian” z dnia 11 lutego 2014 r., źródło: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/12/failed-rocket-attack-mercedes-benz-greece>.
- Souliotis Y., *Three arrested in counter-terrorism operation against urban guerrilla group*, „ekathimerini.com” z dnia 24 września 2020, źródło: <https://www.ekathimerini.com/news/257335/three-arrested-in-counter-terrorism-operation-against-urban-guerrilla-group/>.
- Terrorism Research Tracking Consortium, źródło: trackingterrorism.org.
- Terrorist Designation of Conspiracy of Fire Nuclei*, U.S. Department of State, 13 października 2011, źródło: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/10/175362.htm>.
- Έκρηξη στον ΣΚΑΪ: 10 κιλά εκρηκτικών χρησιμοποιήσαν οι βομβιστές!*, „protothema.gr” z dnia 17 grudnia 2018, źródło: <https://www.protothema.gr/greece/article/847905/ekrxi-ston-skai-pano-5-kila-ekrktikon-hrisimopoiisan-oi-vomvistes/>.
- Η «Ομάδα Λαϊκών Αγονιστών» πίσω από την επίθεση στο ΣΕΒ*, „enetpress” z dnia 6 stycznia 2016, źródło: <https://www.enetpress.gr/i-omada-laikon-agoniston-piso-epithesi-sto-sev/>.
- «Μισή» έξοδος από μνημόνιο*, „Kathimerini” z dnia 1 listopada 2011, źródło: <https://www.kathimerini.gr/politics/932597/misi-exodos-apo-mnimonio/>.

MATEUSZ SKOWRON*
DAMIAN URYSZEK**
JULIA WAWER***

RIRA: WALKA O NIEZALEŻNĄ I ZJEDNOCZONĄ IRLANDIĘ

Abstrakt

Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska (*Real Irish Republican Army*, RIRA) zaślęnęła jako ta najwytrwalej i najbardziej bezwzględnie dążąca do zjednoczenia Irlandii w jedną, niepodległą republikę. Próbując osiągnąć ten cel, grupa dokonała wielu zamachów, w wyniku których zginęło kilkadziesiąt osób. Celem artykułu jest pogłębiona analiza działalności RIRA i próba całościowego określenia charakteru organizacji. Służy temu opisanie jej historii, celów, *modus operandi*, struktury oraz dokonanych przez nią ataków terrorystycznych.

Słowa kluczowe: RIRA, zagrożenie terrorystyczne, terroryzm, Irlandia Północna.

Wstęp

Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska (*Real Irish Republican Army*, RIRA), z irlandzkiego Óglaigh na hÉireann (znana czasami również jako True IRA, 32 County Sovereignty Comitte, 32 County Sovereignty Movement, Irish Republican Prisoners Welfare Association, Real Óglaigh na hÉireann¹), to paramilitarna organizacja terrorystyczna działająca głównie na obszarze Irlandii Północnej, ale także w Republice Irlandii i Wielkiej Brytanii. Jest to jeden z odłamów organizacji terrorystycznej IRA (*Irish Republican Army*), powstały po zakończeniu oficjalnej działalności IRA. Żeby zrozumieć działanie tej organizacji warto nakreślić jej rys historyczny.

---

* Mateusz Skowron – studia niestacjonarne (zaoczne), I stopień, Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: mm.skowron@student.uw.edu.pl

** Damian Uryszek – studia niestacjonarne (zaoczne), I stopień, Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: d.uryzbek@student.uw.edu.pl

*** Julia Wawer – studia niestacjonarne (zaoczne), I stopień, Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: j.wawer6@student.uw.edu.pl

¹ *Real IRA Dubbed Terror Group*, 16.05.2001, źródło: <https://www.cbsnews.com/news/real-ira-dubbed-terror-group/> [19.04.2021 r.].

Historia

Geneza powstania organizacji związana jest z wzajemną niechęcią Irlandczyków i Brytyjczyków i sięga roku 1171, kiedy Irlandia przeszła pod panowanie Wielkiej Brytanii. Na ziemiach irlandzkich zaczęli osiedlać się Szkoci i Brytyjczycy, którzy wyznawali protestantyzm, podczas gdy miejscowa ludność wyznawała katolicyzm. Irlandczykom konfiskowano ziemie, które oddawano nowo przybyłym, by zachęcić ich do emigracji w te rejony.

Z czasem coraz bardziej zaczęły pogłębiać się podziały na tle etnicznym, religijnym i ekonomicznym. Przez ponad osiemset lat pod władzą brytyjską na terenie Irlandii dochodziło do wielu konfliktów: buntów, demonstracji, powstań. Największe z nich, zwane antyangielskim, które wybuchło w 1641 roku, zostało krwawo stłumione przez wojska brytyjskie. Korona wprowadzała kolejne akty prawne, które stopniowo zmieniały status terenów irlandzkich. Zalicza się do nich m.in. Akt Zasiedlenia, wprowadzający egzekucje dla uczestników antybrytyjskich powstań, czy Akt Unii, na mocy którego Irlandia została wcielona do Królestwa.

W kwietniu 1916 roku wybuchło Powstanie Wielkanocne, którego początek uznaje się za datę powstania IRA. Została ona założona przez członków wojskowej formacji Irish Volunteers. Posiadała również własne polityczne skrzydło – Sinn Féin. W 1919 roku ogłoszono powstanie państwa irlandzkiego, co nie spotkało się z przychylną reakcją ze strony Korony Brytyjskiej. W 1920 roku podzieliła ona wyspę na 2 okręgi: jeden katolicki ze stolicą w Dublinie, drugi – protestancki – ze stolicą w Belfaście. Po uchwaleniu przez Stormont (północnoirlandzki parlament) Aktu specjalnych uprawnień i Aktu o porządku publicznym, w 1968 roku całą Irlandię Północną objęła fala demonstracji, która zmusiła Koronę do wprowadzenia wojsk brytyjskich. IRA przez cały czas prowadziła działania mające na celu pozbycie się wojsk i zjednoczenia Irlandii. Dopiero w Wielki Piątek 10 kwietnia 1998 roku między rządami Wielkiej Brytanii, Irlandii i najważniejszymi partiami irlandzkimi zostało zawarte Porozumienie Wielkopiątkowe. W 2000 roku Wielka Brytania zawiesiła autonomię Irlandii Północnej, ze względu na niezłożenie broni przez IRA. Organizacja wydała jednak oświadczenie, w którym obwieściła zakończenie działań i rozbrojenie.

Nie rozwiązało to problemu terroryzmu. Nadal istniały ugrupowania, które kontynuowały działania rozpoczęte przez IRA. Były to CIRA (Kontynuacja Irlandzkiej Armii Republikańskiej), INLA (Irlandzka Narodowa Armia Wyzwoleńcza), PIRA (Prowizoryczna Irlandzka Armia Republikańska) i RIRA (Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska). Różniły się one wyznawanymi wartościami i metodami działań.

Powstanie RIRA

RIRA nie powstała bezpośrednio po rozpadzie IRA. Jest odłamem PIRA (znanej również jako PROVOS lub PROVO – od Provisionals), od której się oddzieliła ze względu na konflikt paradygmataczny. Składa się z najbardziej radykalnych członków głównego trzonu PIRA.

Założyciele RIRA sprzeciwiali się podpisanemu przez IRA w 1997 roku zawieszeniu broni oraz zaangażowaniu ruchów republikańskich w procesy pokojowe. Zignorowali refe-

rendum majowe, w którym przyjęto Porozumienie Wielkopiątkowe. Zamiast tego wybrali walkę zbrojną, mając na celu zabezpieczenie wycofania się wojsk brytyjskich z terenów Irlandii Północnej i Republiki Irlandii.

W październiku 1997 roku w Gweedore (miasto w hrabstwie Donegal w Irlandii) zebrała się starszyzna RIRA. Radykalni członkowie byli zaniepokojeni kierunkiem, w jakim zmierza organizacja i jej zbrojne skrzydło Sinn Fenn, czyli stopniowym wprowadzaniem strategii pokojowej. Naciskali oni na kontynuowanie działań związanych z przemocą, jednak stanowili mniejszość. Podczas burzliwej debaty jeden z czołowych członków został zmuszony do wyjścia i rezygnacji ze swojej pozycji². W efekcie w grudniu 1997 roku od RIRA odłączyła się grupa radykałów, która przyjęła nazwę *32 County Sovereignty Comittee* (32CSC). Zaprzeczała wszelkim stwierdzeniom służb bezpieczeństwa, jakoby była polityczną reprezentacją RIRA oraz podkreślała, że nie jest zamieszana w przemoc. Ten sam podział w ruchu doprowadził do tego, że w tym samym czasie inna paramilitarna grupa, znana obecnie jako Prawdziwa IRA oderwała się od Tymczasowej Irlandzkiej Armii Republikańskiej.

W 1998 roku w Omagh miały miejsce krwawe zamachy, w wyniku których zginęło 29 osób, a 220 zostało rannych. Ataki wywołały oburzenie opinii publicznej i spowodowały zawieszenie działalności RIRA. Dwa lata później organizacja ponownie zaczęła być aktywna, rozszerzając działalność także na teren Wielkiej Brytanii. Doprowadziło to do wpisania w maju 2001 roku ugrupowania na listę międzynarodowych organizacji terrorystycznych prowadzoną przez Departament Stanu USA. W wyniku tego członkowie RIRA zostali w całości pozbawieni aktywów finansowych.

W 2003 roku odbył się proces jednego z przywódców – Michaela McKeivitta. Został on oskarżony o kierowanie działaniami terrorystycznymi i członkostwo w nielegalnej organizacji i otrzymał wyrok 20 lat pozbawienia wolności³. Nie zakończyło to jednak działalności RIRA. Pomimo że nie przeprowadziła żadnych bardziej znaczących ataków przez następne kilka lat, to bojownikom udało się przeprowadzić udany zamach bombowy, którego skutkiem była śmierć byłego informatora Sinn Fenn⁴.

We wrześniu 2005 roku kilka republikańskich bojowych grup ogłosiło złożenie broni i obiecywały pokojowe rozwiązanie problemu w Północnej Irlandii. Jedynymi dwoma ugrupowaniami, które nie przystały na ten akt były RIRA i CIRA⁵. W październiku 2007 roku Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska ogłosiła, że zacznie atakować Służby Policji Północnej Irlandii. W tym czasie miały miejsce dwa ataki, w wyniku których rannych

² S. Boyne, *The Real IRA: after Omagh, what now?*, 24.08.1998, źródło: https://web.archive.org/web/20071025035213/http://www.janes.com/security/international_security/news/jir/jir980824_1_n.shtml [21.04.2021 r.].

³ *Dissident Republican Groupings, and a Chronology of Dissident Republican Activity, 1994–2011*, CAIN Web Service – Ulster University, źródło: <https://cain.ulster.ac.uk/issues/violence/chronodissidents.htm#chron> [21.04.2021 r.].

⁴ Tamże.

⁵ *Country Reports on Terrorism 2017 – Foreign Terrorist Organizations: Real IRA*, źródło: <https://www.refworld.org/docid/5bcf1f2d13.html> [22.04.2021 r.].

zostało kilku funkcjonariuszy⁶. W 2009 roku dwóch członków organizacji zaatakowało baraki wojskowe w County Antrim, zabijając dwóch żołnierzy i raniąc czterech.

W tym samym roku od RIRA odłączyła się grupa nazwana *Oglaigh na hEireann* (Żołnierze Irlandii). Do rozłamu doszło na skutek nieporozumień między przywódcami RIRA, a byłym przywódcą – Michaeliem McKevittem. Starszyzna organizacji była przekonana, że nowi członkowie są bardziej zainteresowani działalnością kryminalną, niż walką z siłami Korony. Nowo powstała grupa przysięgła wierność McKevitnowi, jednak nie jest pewne jaką odgrywał on w niej rolę⁷.

W latach 2010–2012 RIRA nie organizowała żadnych większych ataków. Jej członkowie skupieni byli na walce o wewnętrzne wpływy i eliminacji dilerów narkotykowych, którzy według nich byli zagrożeniem dla społeczeństwa. W 2011 roku INC (Niezależna Komisja Monitorująca) ogłosiła, że RIRA nie jest już grupą militarną. Pomimo tego, że poszczególni jej członkowie nadal byli aktywni, organizacja nie posiadała już żadnej zorganizowanej struktury i przywództwa⁸.

W 2012 roku RIRA ogłosiła, że połączy się z trzema innymi grupami pod nazwą Nowa IRA. Nowe ugrupowanie nadal żądało wycofania wojsk brytyjskich i wpływów politycznych z terytorium Irlandii. 26 lipca RIRA oficjalnie przestała istnieć. Jej byli członkowie albo przyłączyli się do NR, albo zrezygnowali z walki.

Cel

Głównym celem RIRA jest pozbycie się wojsk brytyjskich z terytorium Irlandii Północnej i zjednoczenie z Republiką Irlandii. Tym samym zamiarem RIRA jest realizacja celów postawionych w XX wieku przez IRA. W szerszej perspektywie przez przemoc chce przekonać Brytyjczyków, by wyjechali z terytorium Północnej Irlandii i wyraża chęć, by protestantów, którzy nie akceptują zjednoczonej Irlandii przesiedlić do Wielkiej Brytanii – jako formę czystek etnicznych.

W węższej perspektywie organizacja próbuje upokorzyć liderów Sinn Fenn, którzy angażują się w proces pokojowy, próbując udowodnić im, że ponieśli porażkę w próbie zapewnienia pokoju. Uważa się także, że RIRA próbuje wywołać reakcję zwrotną lojalistów.

⁶ *Policeman shot in Derry gun attack*, „The Irish Times” 2007, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/policeman-shot-in-derry-gun-attack-1.814543> [22.04.2021 r.].

⁷ C. Lally, *Real IRA leader Michael McKeivitt released from prison*, „The Irish Times” 2016, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/real-ira-leader-michael-mckeivitt-released-from-prison-1.2589977> [22.04.2021 r.].

⁸ C. O’Brien, *International Monitoring Commission found IRA ‘out of business’*, „The Irish Times” 2015, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/politics/international-monitoring-commission-found-ira-out-of-business-1.2328636?mode=sample&auth-failed=1&pw-origin=https%3A%2F%2F> [22.04.2021 r.].

Środki i metody działania

RIRA zaadoptowała niektóre paramilitarne taktyki używane przez PIRA podczas ostatniej kampanii. Ich próby obejmowały m.in.:

- podkładanie ładunków wybuchowych w centrach miast i innych miejscach w celu osłabienia infrastruktury ekonomicznej,
- atakowanie baz północnoirlandzkich sił bezpieczeństwa za pomocą moździerzy domowej roboty i samochodów bomb, oraz ograniczania możliwości przemieszczania się służb za pomocą min,
- szukanie sposobu na finansowanie swojej działalności, w szczególności zakupu broni przez napady z bronią,
- szerzenie terroru i zakłócanie porządku na kontynencie brytyjskim przez używanie bomb zapalających i ładunków samochodowych.

Liczebność

Z racji na charakter organizacji ciężko jednoznacznie jest podać liczbę członków Prawdziwej IRA. W 1998 roku szacowano ją na około 100 do 200⁹. Dziesięć lat później RIRA składała się z około 100 osób¹⁰. W 2012 roku informacje mówiły o liczbie 250–300 członków (dane Służb Policji Irlandii Północnej), przy czym mowa tutaj o połączonych siłach CIRA oraz RIRA, wraz z ich współpracownikami¹¹.

Obecnie Irlandzka Garda Counter-Terrorism International szacuje, że w RIRA znajduje się 50 zatwardziałych paramilitarnych działaczy po stronie północnoirlandzkiej, wspieranej przez 50 facylitatorów¹², członków rodzin i współpracowników.

Struktura

Struktura dowodzenia RIRA znacznie przypomina tę, która ma zastosowanie w Tymczasowej Irlandzkiej Armii Republikańskiej. Za przywództwo odpowiada Rada Armii, która składa się z siedmiu członków. Rolę wiodącą pełni szef sztabu, a za nim znajduje się kwatermistrz generalny odpowiadający za zaopatrzenie dla armii. Dalej jest dyrektor szkolenia, dyrektor operacyjny, dyrektor finansowy, dyrektor do spraw reklamy oraz adiutant generalny¹³.

⁹ Abstracts on Organisations, źródło: <https://cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/rorgan.htm> [20.04.2021 r.].

¹⁰ *Country Reports on Terrorism 2017*.

¹¹ T. Brady, *Threat level remains severe after merger of terror groups*, 14.09.2012, źródło: <https://www.independent.ie/opinion/analysis/tom-brady-threat-level-remains-severe-after-merger-of-terror-groups-26897797.html> [20.04.2021 r.].

¹² Osoba biorąca czynny udział we wspieraniu bądź ułatwianiu procesu komunikacyjnego pomiędzy osobami lub grupami.

¹³ *Real Irish Republican Army – Structure and Status*, źródło: https://www.liquisearch.com/real_irish_republican_army/structure_and_status [17.04.2021 r.].

Wysoko postawieni członkowie RIRA:

Zdjęcie 1. Michael McKevitt

Źródło: Independent.ie.

Michael McKevitt, urodzony 4 września 1949 roku, swoją działalność w strukturach irlandzkich organizacji terrorystycznych rozpoczął od członkostwa w Tymczasowej IRA (PIRA). Od początku lat 80. XX wieku pełnił funkcję generalnego kwatermistrza i nadzorował składowanie broni oraz poruszanie się grupy. Struktury PIRA opuścił w 1997 roku na rzecz RIRA, w ramach sprzeciwu wobec zawartego Porozumienia Wielkopiątkowego. McKevitt stał się przywódcą organizacji, która odrzuciła postanowienia porozumienia z 1997 roku i nadal przeprowadzała ataki terrorystyczne w Irlandii i Wielkiej Brytanii. W 2003 roku skazano go na dwadzieścia lat więzienia za udział w zamachu w Omagh, do którego się nie przyznał. Twierdził, że władze brytyjskie i irlandzkie miały świadomość braku jego udziału w tym zamachu. Według informacji ujawnionych w procesie, jego plany obejmowały m.in. próbę zamachu na ówczesnego premiera Wielkiej Brytanii Tony'ego Blaira. Przedwcześnie zwolniony z więzienia w 2016 roku, zmarł w styczniu 2021.

Zdjęcie 2. Liam Campbell

Źródło: Anti-imperialist.

Liam Campbell to były członek kierownictwa RIRA, Rady Armii RIRA oraz dyrektor operacyjny organizacji. Przed dołączeniem do grupy brał udział w atakach terrorystycznych na terenie Irlandii Północnej. W 2000 roku został skazany na 5 lat więzienia za zaangażowanie w RIRA. W latach 2006–2007 usiłował zdobyć broń dla RIRA poprzez litewskich handlarzy bronią. Po wewnętrznym konflikcie w organizacji pod koniec pierwszej dekady XXI wieku, pomagał w utworzeniu *Oglaigh na hEireann*.

Do innych ważnych członków Prawdziwej Irlandzkiej Armii Republikańskiej zalicza się także Joe’go O’Connora, który przewodniczył oddziałom RIRA w Belfaście. Zajmował się opieką społeczną dla więźniów RIRA. Został zamordowany w 2000 roku. Z RIRA od momentu jej powstania był także związany Alan Ryan. Przewodził skrzydłem działającym w Dublinie. Od 1999 do 2003 roku przebywał w więzieniu za prowadzenie obozu szkoleniowego dla republikańskich bojowników. Został zamordowany w 2012 roku przez irlandzkie gangi narkotykowe.

Cele ataków

RIRA zakłada powstanie zjednoczonej Irlandii, bez zwierzchnictwa Wielkiej Brytanii. Sprzeciwia się wszelkim porozumieniom politycznym, które są sprzeczne z irlandzką jednością i niezależnością. Stosuje najczęściej taktykę polegającą na bombardowaniu centrów miast, aby zaszkodzić gospodarce Irlandii Północnej. Organizacja w swoich działaniach celuje również w członków sił bezpieczeństwa Irlandii Północnej, przeprowadzając ataki na ich bazy za pomocą domowej roboty bomb samochodowych, moździerzy, a także stosowanie min lądowych, co ogranicza mobilność tych osób. Członkowie RIRA stosują także bomby zapalające oraz samochodowe w celu szerzenia terronu na terytorium Wielkiej Brytanii.

RIRA twierdziła, że jej ataki nie są wymierzone w ludność cywilną, jednak działania, które opierały się na podkładaniu bomb w centrach zatłoczonych miast, musiały w końcu ponieść za sobą ofiary wśród ludności cywilnej. Działania organizacji doprowadziły do masakry w Omagh.

RIRA stara się za pomocą przemocy pokazać Brytyjczykom ich niepodległościowe dążenia. Ponadto celami członków RIRA były również lokalne społeczności protestanckie.

Zamachy

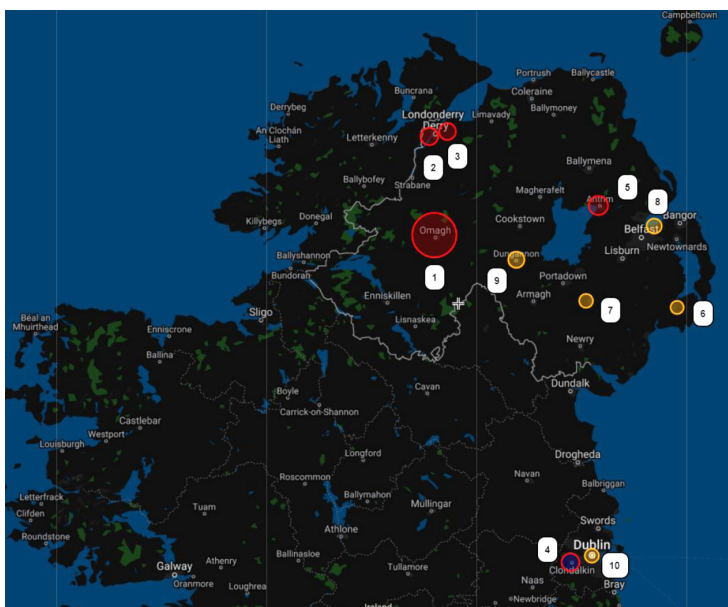
Od października 1999 roku organizacja przeprowadziła ponad 40 zarejestrowanych ataków terrorystycznych¹⁴.

15 sierpnia 1998 roku w niespełna 20 tysięcznym mieście Omagh położonym w Irlandii Północnej eksplodował samochód pułapka. Bomba zabiła 29 osób i raniła około 220. Głównym motywem zamachu było nieakceptowanie przez organizację porozumienia wielkopiątkowego, którego celem miało być wygaszenie konfliktu w Irlandii Północnej.

¹⁴ Global Terrorism Database, źródło: <https://www.start.umd.edu/gtd/> [18.04.2021 r.].

Zamachowcy ukradli samochód z miasta na terenie Irlandii dwa dni przed zamachem i uzbroili go w około 230 kg materiałów wybuchowych opartych na nawozach sztucznych. Początkowy plan zakładał pozostawienie go na parkingu przed sądem, jednak z powodu braku miejsc zaparkowali go pod sklepem przy głównej ulicy, w niedalekiej odległości od pierwotnego celu. Detonacja została poprzedzona trzema telefonami do lokalnej organizacji charytatywnej oraz stacji radiowej. Terrorysty dawali jednak na tyle niesprecyzowane informacje, że odpowiedzialna za ewakuację policja przeniosła ludzi bliżej miejsca z pozostawioną bombą. RIRA zarówno przyznała się do przeprowadzenia tego ataku, jak i stanowczo zaprzeczyła celowemu wprowadzaniu w błąd odnośnie do położenia materiałów wybuchowych.

Mapa 1. Miejsca zamachów RIRA na terenie Irlandii oraz Irlandii Północnej, w wyniku których odnotowano ofiary śmiertelne (kolor czerwony) lub ranne (kolor pomarańczowy)

Źródło: opracowanie własne (dane oparte na danych Global Terrorism Database, prowadzonej przez National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), źródło: <https://www.start.umd.edu/gtd/>). Za wzór mapy posłużył wycinek udostępniony w Google Maps).

Zdjęcie 3. Zdjęcie zrobione przez hiszpańskiego turystę na kilka chwil przed wybuchem bomby w Omagh. Czerwone auto na zdjęciu to samochód-pułapka, który eksplodował.

Źródło: vintag.es.

Inne zamachy przeprowadzone przez RIRA:

- We wrześniu 2000 roku członkowie RIRA ostrzelali wyrzutnią rakiet siedzibę MI6 w Londynie. Nie spowodowało to obrażeń u żadnej z osób, jedynie budynek uległ drobnym uszkodzeniom.
- Jeden z głośniejszych, ale bezkrwawych ataków miał miejsce 4 marca 2001 roku. Członkowie RIRA podłożyli bombę samochodową przed studiem telewizyjnym BBC w Londynie. Zamachowcy wykonali telefon, informując o ładunku, co umożliwiło policji skutecznie ewakuować osoby będące w pobliżu.
- 3 sierpnia 2001 roku eksplodował kolejny samochód pułapka, tym razem w pobliżu stacji metra Ealing w Londynie. Rannych zostało 7 osób.
- Niezidentyfikowany mężczyzna dzwoniąc 2 sierpnia 2001 roku przedstawił się jako członek RIRA i ostrzegł przed podłożoną bombą na lotnisku w Belfaście. Znalaziono samochód-pułapkę, którego wybuch nie skutkowało żadnymi rannymi.
- W 2004 RIRA przeprowadziła kilka zamachów pocztowych, grożąc przy tym pracownikom służby więziennictwa, funkcjonariuszom policji oraz politykom.
- We wrześniu tego samego roku członkowie RIRA oddali kilkadziesiąt strzałów w kierunku pracowników w Londonderry.
- W 2002 roku w Londonderry odnotowano pierwszą po Omagh ofiarę zamachów RIRA.
- W listopadzie 2007 roku w pobliżu Londonderry w wyniku wybuchu samochodu-pułapki również zginął cywil. Ok. godziny 04:00 w rejonie Clondalkin w Dublinie w Irlandii niezidentyfikowani bojownicy włamali się do domu przywódcy Irlandzkiej Armii

Republikańskiej Continuity, Liama Kenny’ego, którego zamordowali. Żonie przywódcy udało się uciec. Uważa się, że Kenny był byłym członkiem Sinn Fein. Oficjalnie żadna grupa nie przyznała się do ataku.

- 7 marca 2009 roku dwóch członków RIRA dostało się do koszarów Massereene znajdujących się na północ od Belfastu w Antrim. Strzelec wszedł do środka wraz z dostarczoną pizzą i oddał blisko 40 strzałów z karabinu automatycznego. Drugi z zamachowców był odpowiedzialny za prowadzenie samochodu. W wyniku ataku zginęło dwóch żołnierzy, a 4 zostało rannych. Był to najkrwawszy atak od czasu zamachu w Omagh.
- 17 lipca 2002 roku w mieście Downpatrick położonym 30 kilometrów od Belfastu, w wyniku wybuchu bomby rannych zostało dwóch funkcjonariuszy policji.
- Pierwszego sierpnia 1998 roku w ruchliwej dzielnicy miasta Banbridge zdetonowany został samochód pułapka. Bomba nie spowodowała ofiar, ale 35 osób zostało rannych. Bliźniacze akcje miały miejsce w tym roku w Moira i Portadown.
- W Hollywood położonym na północ od Belfastu, 12 kwietnia 2010 roku bojownicy RIRA zdetonowali samochód z ładunkiem. W wyniku eksplozji ranny został jeden cywil.
- W listopadzie 2007 roku członkowie RIRA postrzelili policjanta po służbie w Dunganon.
- Wieczorem 17 lutego nieznani sprawcy podpalili sklep Happy Hippy w Dublinie. W wyniku tego działania ranny został jeden cywil.

Ideologia

RIRA, podobnie jak jej poprzednicy, skupia się na starych postulatach irlandzkiego nacjonalizmu, który zakłada utworzenie trzydziestu dwóch hrabstw zjednoczonej Irlandii. Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska odrzuca jakiegokolwiek negocjacje z rządem brytyjskim lub irlandzkim, uważając takie działania za niedopuszczalne. Sprawia to jednak, że moc sprawcza RIRA jest tak naprawdę znikoma, nie ma niezbędnej dla rewolucji mocy. Metody, którymi posługuje się organizacja, nie są adekwatne do obecnych czasów. Skupienie się na działaniu poprzez przemoc i terror nie pomaga w postrzeganiu ugrupowania przez obywateli, którzy są zdecydowanie bardziej przychylni wobec pokojowego podziału władzy w Irlandii Północnej.

Ostatecznym celem RIRA miało być osiągnięcie jedności i niezależności Irlandii. Chciano, by Irlandia Północna zjednoczyła się z Irlandią jako jeden naród. Członkowie organizacji traktowali zależność od Wielkiej Brytanii oraz obecność brytyjskich żołnierzy na terenach Irlandii Północnej za bezprawne i będące zagrożeniem dla suwerenności. Ugrupowanie, zdając sobie sprawę z braku potencjału na szybkie i radykalne działanie, które miałyby sprawić odrzucenie Wielkiej Brytanii, przyjęło taktykę długoterminową. Bojownicy chcieli, poprzez destabilizację własnego kraju i brak pokoju, by nie doszło do realizacji postanowień Porozumienia Wielkopiątkowego.

Udział w polityce

Real IRA ma swój – nieco wątpliwy – udział także w polityce. Założony przez Bernadette Sans McKeivitt w 1997 roku *32 Ruch Suwerenności* jest określany jako „skrzydło polityczne” tej organizacji, pomimo tego, że obie strony temu zaprzeczają. Jednak grupa ta jest obecnie w Stanach Zjednoczonych uznana za zagraniczną organizację terrorystyczną, ze względu na dowody świadczące o nierozzerwalnym połączeniu z RIRA. Jak stwierdził Rzecznik Departamentu USA „dowody dostarczone przez rządy brytyjski jak i irlandzki oraz materiały z otwartych źródeł jasno pokazują, że osoby, które stworzyły Real IRA, również ustanowiły te dwa podmioty, aby służyły jako publiczne oblicze RIRA. Te organizacje zajmują się propagandą i zbieraniem funduszy w imieniu i we współpracy z Real IRA”. Po tym oświadczeniu wszelkie amerykańskie wpływy finansowe stały się nielegalne, aktywa finansowe grupy są blokowane przez amerykańskie instytucje, a wizy dla członków organizacji odmawiane.

Niezarejestrowaną działalność prowadzi także skrajnie lewicowa partia polityczna Saoradh, która rzekomo powiązana jest z New IRA, czyli połączeniem RIRA oraz kilku innych grup paramilitarnych. Pomimo zapewnień, że partia jest samodzielna, jej polityka dążenia do ustanowienia trzydziestu dwóch okręgów w Irlandii i uznania irlandzkiej podległości wobec Wielkiej Brytanii za „nielegalną okupację”, mówi sama przez siebie. RIRA jest nielegalna z punktu widzenia zarówno prawa brytyjskiego, jak i irlandzkiego, podobnie jak inne organizacje mające w nazwie „Irlandzka Armia Republikańska”. Za członkostwo w organizacji grozi kara do dziesięciu lat pozbawienia wolności (według prawa brytyjskiego). Poza tym ugrupowanie figuruje na listach organizacji terrorystycznych Departamentu Stanu USA oraz Unii Europejskiej¹⁵.

Relacje z innymi grupami terrorystycznymi

W 2012 roku zaczęto łączyć RIRA z innymi, mniejszymi republikańskimi ugrupowaniami, na przykład z Republican Action Against Drugs (RAAD). Twór ten zaczęto nazywać Nową IRA. Jednak członkowie organizacji nadal identyfikują się jako członkowie Real IRA. Nie licząc RAAD, do sojuszu należy także grupa wschodniego Tyrone (odpowiada ona między innymi za zabicie oficera PSNI Ronana Kerra), grupa z Belfastu oraz Kontynuacja Irlandzkiej Armii Republikańskiej (CIRA). RIRA jest posądzana także o kontakty z Al Kaidą – w 2001 roku media poinformowały o aresztowaniu trzech członków RIRA na Słowacji, którzy prawdopodobnie pozyskiwali wsparcie finansowe od przedstawiciela Osamy bin Ladena oraz dyrektora finansowego Al Kaidy, Hamida Aicha¹⁶.

Jeśli chodzi o finanse RIRA, jednym ze źródeł dochodu jest zamożna społeczność irlandzka zamieszkująca w USA. Przeciwnicy porozumienia pokojowego w znaczny sposób zasilają kapitał organizacji. Jednak największy dochód przynosi ugrupowaniu nielegal-

¹⁵ Foreign Terrorist Organizations (FTOs).

¹⁶ A. Stańco, *The troubles. Terroryzm w ulsterze: po dwóch stronach barykady*, „Dialogi Polityczne” 2011, nr 14.

ny handel wyrobami tytoniowymi. Pomimo wysiłków organów celnych oraz pozostałych sił bezpieczeństwa Irlandii, organizacja czerpie z tego procederu korzyści w wysokości dziesiątków milionów dolarów rocznie (w skali roku kwota oscyluje w okolicach 50 mln USD). Specjalny raport międzynarodowej firmy księgowej KPMG sugeruje, że nielegalny handel papierosami w Wielkiej Brytanii należy do największych w Europie, a specjalne dochodzenie gazety *The Sun* dowiodło, że za około czterdzieści procent tego procederu na wyspach odpowiedzialna jest właśnie RIRA. Oprócz nielegalnego handlu tytoniem, organizacja pozyskuje środki ze sfalszowanych produktów alkoholowych i paliwowych, a także z opłat ochronnych pobieranych szczególnie na terenach działania policji¹⁷.

Wsparcie zagraniczne

RIRA w broń zaopatruje się głównie na Bałkanach oraz w Europie Wschodniej. Początkowo niewielkie ilości zaopatrzenia zbrojnego pozyskiwała z tymczasowych składów broni IRA, w których znajdowały się między innymi pistolety maszynowe Uzi, karabiny szturmowe AK-47, pistolety, detonatory czy materiały wybuchowe Semtex. Członkowie grupy otrzymywali również broń i przeszkolenie z Libii oraz Organizacji Wyzwolenia Palestyny. Zajmowali się również produkcją domową, dzięki czemu pozyskiwali materiały wybuchowe i prowizoryczne moździerz. Wiele prób zdobycia broni z innych źródeł niż wewnątrz kraju zakończyło się fiaskiem.

W 2000 roku starano się przemycić partię broni z Chorwacji, po udanej akcji z 1999 r., ale plany zostały wykryte przez miejscową policję. Przejęła ona karabiny RPG-18, karabiny szturmowe AK-47, TM500, detonatory oraz amunicję. Rok później RIRA podjęła kolejną próbę na Słowacji. W 2006 roku, dzięki operacji przeprowadzonej przez brytyjską Służbę Bezpieczeństwa, dokonano aresztowań podczas próby pozyskania przez RIRA broni z Francji. W skonfiskowanym arsenale znaleziono między innymi rakiety ziemia-powietrze SA-7, wyrzutnie rakiet, ciężkie karabiny maszynowe oraz snajperskie, broń przeciwpancerną i pistolety z tłumikami. Cztery lata później dwie osoby uznano za winne za usiłowanie importu broni i materiałów wybuchowych¹⁸.

Tytuł w języku angielskim:

RIRA: FIGHT FOR INDEPENDENT AND UNITED IRELAND

¹⁷ *The Richest Terror Organizations: #10 – The Real IRA*, źródło: <https://forbes.co.il/e/10-the-real-ira/> [17.04.2021 r.].

¹⁸ *Two guilty of Real IRA gun plot*, „BBC News” 2010, źródło: <https://www.bbc.com/news/10464897> [28.10.2021 r.].

Bibliografia

- Abstracts on Organisations*, źródło: <https://cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/rogan.htm>.
- Before the Bomb – 15 August*, 1998, źródło: <http://www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/omagh/before.html>
- Boyne S., *The Real IRA: after Omagh, what now?*, 24.08.1998, źródło: https://web.archive.org/web/20071025035213/http://www.janes.com/security/international_security/news/jir/jir980824_1_n.shtml.
- Brady T., *Threat level remains severe after merger of terror groups*, 14.09.2012, źródło: <https://www.independent.ie/opinion/analysis/tom-brady-threat-level-remains-severe-after-merger-of-terror-groups-26897797.html>.
- Breen S., *Leading 'Real IRA' member is shot dead in Ballymurphy*, 14.10.2000, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/leading-real-ira-member-is-shot-dead-in-ballymurphy-1.1109180>.
- Country Reports on Terrorism 2017 – Foreign Terrorist Organizations: Real IRA*, źródło: <https://www.refworld.org/docid/5bcf1f2d13.html>.
- Dissident Republican Groupings, and a Chronology of Dissident Republican Activity, 1994–2011*, CAIN Web Service – Ulster University, źródło: <https://cain.ulster.ac.uk/issues/violence/chronidissidents.htm#chron>.
- Former Real IRA leader Michael McKevitt dies following illness*, 2.01.2021, źródło: <https://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/former-real-ira-leader-michael-mckevitt-dies-following-illness-39923969.html>.
- Global Terrorism Database, źródło: <https://www.start.umd.edu/gtd/>.
- Historia zamachu bombowego w Omagh w Irlandii Północnej*, 19.11.2019, źródło: <https://www.greelane.com/pl/humanistyka/zagadnienia/1998-omagh-bombing-3209273/>.
- Lally C., *Real IRA leader Michael McKevitt released from prison*, „The Irish Times” 2016, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/real-ira-leader-michael-mckevitt-released-from-prison-1.2589977>.
- Minutes Before the Omagh Bombing*, 21.01.2018, źródło: <https://www.vintag.es/2018/01/minutes-before-omagh-bombing.html>.
- O'Brien C., *International Monitoring Commission found IRA 'out of business'*, „The Irish Times” 2015, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/politics/international-monitoring-commission-found-ira-out-of-business-1.2328636?mode=sample&auth-failed=1&pw-origin=https%3A%2F%2F>
- O'Brien C., *International Monitoring Commission found IRA 'out of business'*, 26.08.2015, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/politics/international-monitoring-commission-found-ira-out-of-business-1.2328636?mode=sample&auth-failed=1&pw-origin=https%3A%2F%2F>
- O'Driscoll, S., *Extradition case Dublin judge received 'inappropriate' contact about suspect Liam Campbell*, 28.02.2017, źródło: <https://www.belfasttelegraph.co.uk/news/republic-of-ireland/extradition-case-dublin-judge-received-inappropriate-contact-about-suspect-liam-campbell-35487189.html>.
- Policeman shot in Derry gun attack*, „The Irish Times” 2007, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/police-man-shot-in-derry-gun-attack-1.814543>.
- Real IRA Dubbed Terror Group*, 16.05.2001, źródło: <https://www.cbsnews.com/news/real-ira-dubbed-terror-group/>.
- Real IRA leader Michael McKevitt released from prison*, 28.03.2016, źródło: <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/real-ira-leader-michael-mckevitt-released-from-prison-1.2589977>.
- Real Irish Republican Army – Structure and Status*, źródło: https://www.liquisearch.com/real_irish_republican_army/structure_and_status.
- Real Irish Republican Army (RIRA)*, źródło: <https://www.encyclopedia.com/politics/legal-and-political-magazines/real-irish-republican-army-rira>.
- Stańco A., *The troubles. Terroryzm w ulsterze: po dwóch stronach barykady*, „Dialogi Polityczne 2011, nr 14.
- The Richest Terror Organizations: #10 – The Real IRA*, źródło: <https://forbes.co.il/e/10-the-real-ira/>.
- Two guilty of Real IRA gun plot*, „BBC News” 2010, źródło: <https://www.bbc.com/news/10464897>.

MARCIN FIJAŁKOWSKI-MYSZYŃSKI*

FILIP DYNAK**

EWA DĄBROWSKA***

HISTORIA FARC: POMIĘDZY PARTYZANTKĄ A TERRORYZMEM

Abstrakt

W 2016 r. podpisano porozumienie pokojowe kończące pół wieku konfliktu wewnętrznego w Kolumbii. Na jego mocy FARC-EP, lewicowa partyzantka, uznana przez USA i UE za organizację terrorystyczną, zakończyła działalność, a w jej miejsce powstała legalna partia polityczna – Rewolucyjna Alternatywna Siła Ludowa (*Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común*, FARC). Niniejszy tekst stanowi próbę analizy aktywności FARC-EP od momentu powstania, aż do demobilizacji, zwracając uwagę na charakterystyczne cechy tego ugrupowania i *modus operandi*. Hipoteza pracy zakłada, że Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii ze względu na działalność związaną z wytwarzaniem i dystrybucją środków odurzających uznać należy za formę *narco-guerrillaz* elementami taktyki charakterystycznej dla terroryzmu.

Słowa kluczowe: FARC-EP, La Violencia, Kolumbia, terroryzm, wojna domowa.

Wstęp

Ataki na WTC i Pentagon w 2001 r. sprawiły, że międzynarodowy terroryzm stał się głównym wrogiem zachodniej cywilizacji, a jego definicja zaczęła się niebezpiecznie poszerzać. Jednak zagrożenie tą formą przemocy politycznej dostrzegane było już wcześniej. Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii – Armia Ludowa (*Fuerzas Armadas Revolucionario*

* Marcin Fijałkowski-Myszyński – student studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: m.myszynski@uw.edu.pl.

** Filip Dynak – student studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: f.dynak@student.uw.edu.pl.

*** Ewa Dąbrowska – studentka studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: ek.dabrowsk2@student.uw.edu.pl.

narias de Colombia – Ejército del Pueblo (FARC-EP, FARC), lewicowa *guerrilla*, która w 1964 r. przyjęła strategię walki zbrojnej, by walczyć o prawa kolumbijskich chłopów, została wpisana na listę organizacji terrorystycznych przez Departament Stanu USA już w 1997 r. Autorzy artykułu spróbują odpowiedzieć na kilka pytań badawczych:

- Dlaczego mimo tego, że większość lewicowych partyzantek zakończyło działalność w latach 70. i 80. XX lub przekształciło się w partie polityczne, FARC-EP przez tyle dekad kontynuowały walkę zbrojną?
- Jak faktycznie wyglądała organizacja i jaki wpływ miała na bezpieczeństwo wewnętrzne Kolumbii oraz bezpieczeństwo kontynentów amerykańskich?
- Czy podpisane w 2016 r. porozumienie między FARC-EP a rządem Kolumbii faktycznie przyczyni się do pokojowego współistnienia i zakończenia wojny domowej?

Geneza i początki działalności

Wczesne lata 50. i 60. XX wieku w Kolumbii określane są zwykle jako „przemoc”, czyli po hiszpańsku *La Violencia*. Jej początkiem stały się wybory w 1946 r., podczas których nieoczekiwanie pojawiło się trzech kandydatów. Liberalowie wybrali na swojego przedstawiciela Gabriela Turbaya, natomiast konserwatyści wystawili do walki Mariano Ospinę Péreza. Kolejnym kandydatem startującym w wyborach był dysydent partii liberalnej Jorge Eliécer Gaitán. Chcąc pokazać społeczeństwu, że istnieje alternatywa, zorganizował wiec na placu w Bogocie, na którym zgromadziły się tysiące jego zwolenników¹. Niedługo później ogłosił się kandydatem ludu. Wybory wygrał przedstawiciel partii konserwatywnej, jednak wyłącznie dlatego, iż głosy liberałów rozłożyły się na dwóch kandydatów. Gaitán, zachęcony dobrym wynikiem, kontynuował wiece, stając się szybko faworytem do kolejnych wyborów. W 1948 r., krótko po wygłoszeniu jednego ze swoich przemówień w Bogocie, Gaitán został zamordowany. To zdarzenie doprowadziło do zamieszek, które przeszły do historii jako *Bogotazo*².

Gaitán był reformatorem chcącym wprowadzić wiele daleko idących zmian i modernizacji w państwie, co nie podobało się Stanom Zjednoczonym. Z tego względu niektórzy uważają, że w jego zabójstwo mogło być zamieszane CIA³. Powszechnie zaczęto jednak przypisywać je partii konserwatywnej, która mogła obawiać się utraty władzy w kolejnych wyborach. Zamieszki zostały stłumione przez wojsko, jednak wkrótce pojawiły się również w innych miastach kraju, dając początek zbrojnej konfrontacji znanej pod wspomnianą na początku nazwą *La Violencia*. Szacuje się że w czasie jej trwania życie straciło 200, a nawet 300 tysięcy osób⁴.

¹ M. Gawrycki, *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Warszawa 2004, s. 52.

² Tamże, s. 55.

³ J.M. Medem Martin, *Colombia ferroz. Del asesinato de Gaitán a la presidencia de Uribe*, Madrid 2009, s. 11.

⁴ D. Pecaute, L. González, *Presente, pasado y futuro de la violencia en Colombia*, „Desarrollo Económico” 1997, t. 36, nr 144, s. 910.

W latach 60. XX wieku w Ameryce Łacińskiej niemal w każdym kraju powstawały różnego rodzaju grupy partyzantów; ich celem było obalenie opresyjnych rządów i przejęcie władzy. Region inspirowała Rewolucja Kubańska, zaś swego rodzaju podręcznikiem – instrukcją dla nowo powstających ruchów partyzanckich stała się książka zatytułowana *La Guerra de Guerrillas* autorstwa Argentyńczyka Ernesto „Che” Guevary⁵. Sama Kuba wspierała powstawanie grup partyzanckich, jako że wpisywały się one w jej strategię „rewolucji kontynentalnej”⁶. Nie inaczej działo się również w Kolumbii. Po koalicji liberalistów i konserwatystów powstał w 1958 r. sojusz o nazwie Front Narodowy (*Frente Nacional*), który naprzemiennie dzielił się władzą, jednocześnie skutecznie wykluczając możliwość udziału innych graczy na scenie politycznej⁷. Na fali powyższych wydarzeń, z powstałych podczas *La Violencia guerrilla*⁸, ukształtowały się w 1964 r. organizacje partyzanckie: Armia Wyzwolenia Narodowego (*Ejército, de Liberación Nacional*, ELN) oraz Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*, FARC), a także kilka innych pomniejszych organizacji. Jak w większości krajów Ameryki Łacińskiej, tak też i w Kolumbii partyzantki miały charakter wiejski⁹.

W czasie *La Violencia* rolnicy domagali się reformy agrarnej, jak również zwiększenia praw i poprawy dostępności usług publicznych, takich jak edukacja czy opieka zdrowotna. Rząd miał jednak inne priorytety, a powstania na wsi były często brutalnie pacyfikowane. Z tego względu FARC z początku miała charakter oddziałów samoobrony wiejskiej. W pierwszych latach organizacja była dość nieudolna z braku właściwej struktury, niewielkiej liczby członków i słabego ich wykszolenia, jak również ograniczonych możliwości finansowych. Ta sytuacja uległa zmianie w momencie objęcia przywództwa przez Manuela Marulandę Véleza¹⁰.

Organizacja i sposoby działania

Na przełomie lat 70. i 80. XX w. nastąpiły dynamiczne zmiany w organizacji. Dzięki sprawnemu przywództwu Marulandy rozproszone po wielu terenach kraju oddziały zaczęły się organizować na wzór regularnego wojska. To właśnie wówczas dodano także człon „EP” oznaczający Armię Ludową (*Ejército del Pueblo*). Członkowie organizacji, zwani *farianos*, zaczęli też nosić pełne umundurowanie i oznaczenia zbliżone do tych jakich używała kolumbijska armia¹¹. Jako że tereny, na których stacjonowały grupy zbrojne FARC-EP, były głównie usytuowane w lasach, które pokrywały większą część kraju, kolory umundurowania były dobrane tak, by umożliwić pozostawanie w ukryciu. Było to zwykle

⁵ A. Fijałkowska, *Amerykańska ruletka. Historia i współczesność stosunków Stanów Zjednoczonych i Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 2017, s. 118.

⁶ Tamże.

⁷ G. Gil, *Upadanie państwa w Ameryce Łacińskiej – kasus Kolumbii*, [w:] K. Krzywicka (red.), *Dwieście lat niepodległości państw Ameryki Łacińskiej*, Lublin 2012, s. 117.

⁸ *Guerrilla* – partyzantka, wojna nieregularna.

⁹ Partyzantki miejskie występowały wówczas głównie w rejonie La Platy oraz w Brazylii.

¹⁰ Prawdziwe imię i nazwisko to Pedro Antonio Marín.

¹¹ M. Aguilera Peña, *La memoria y los héroesguerrilleros*, „Análisis Político” 2003, nr 49, s. 15–18.

moro, odcieni zieleni, brązu i beżu. Jako nakrycie głowy stosowane były czapki moro lub czarne berety z emblematem metalowym lub materiałowym na przodzie.

Zbieżności z armią kolumbijską były widoczne także w emblematkach i oflagowaniu, jak również ich rozmieszczeniu na mundurach. Nieodłącznym elementem stroju *farianos* stała się umieszczona na lewym rękawie opaska z flagą Kolumbii, charakterystyczna także dla regularnego wojska kolumbijskiego. Czasem na fladze umieszczano dodatkowo napis: FARC-EP wraz z symbolem graficznym organizacji. Składały się na niego dwa skrzyżowane karabiny AK-47 i otwarta książka ponad nimi. W ten sposób podkreślano genezę organizacji – to, że wojownicy chwycili za broń żeby wyzwolić kraj¹². Także sama nazwa „Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii” świadczyła o tym, że nie była to zwykła *guerrilla*, a jej członkowie przechodzili regularne szkolenia militarne w zakresie taktyki, dowodzenia oraz zróżnicowanych metod prowadzenia walki zbrojnej. W tym właśnie celu powstały ośrodki szkoleniowe, gdzie nowi rekruci nabywali podstawową wiedzę potrzebną do realizowania zadań zbrojnych FARC-EP, a dodatkowo zgłębiali ideologię wyznawaną przez ugrupowanie¹³. Dobrym przykładem organizacyjnym było utworzenie szkoły kadetów im. Hernando Gonzáleza, jednego z bohaterów organizacji poległych na polu walki we wczesnych latach jej istnienia. Najlepsi dowódcy FARC-EP szkolili się tam z zakresu szeroko pojętego prowadzenia działań militarnych, wprowadzania nowych rozwiązań, jak również kartografii, pierwszej pomocy i wielu innych podobnych zagadnień¹⁴. Podobnie jak w armii, w FARC-EP występowała też jasna hierarchia, a rozkazy były przekazywane pionowo, z góry na dół. Naczelne dowództwo sprawowało siedem osób, wspólnie nazywanych „Sekretariatem”. Na przestrzeni lat skład „Sekretariatu” ulegał zmianie, głównie z powodu śmierci dotychczasowych członków¹⁵.

Podobnie jak w armii, w FARC-EP nadawane były stopnie wojskowe i awanse, przydzielane oddziały, czy wypłacany żołd, wynoszący ok. 180 USD miesięcznie¹⁶. Dla większych rodzin żyjących w skrajnej biedocie była to znaczna suma i jeśli przynajmniej jeden członek rodziny był w szeregach partyzantki, w ogólnym przekonaniu było to cenne źródło dochodów i wręcz powód do dumy¹⁷. W wielu przypadkach ochotnicy sami się zgłaszali z chęcią wstąpienia w szeregi partyzantki¹⁸. Oprócz żołdu, w większości motywowała ich wiara w to, że walka zbrojna jest jedyną możliwą formą zmiany warunków życia na wsi. Motywem wstępowania do *guerilli* był także brak alternatyw. Po tym jak powstały *autodefensas*, do głównych powodów wstępowania do FARC-EP dołączył jeszcze terror siany na wsi przez bojówki czy chęć zemsty za morderstwo członka rodziny.

¹² Tamże.

¹³ P.E. Saskiewicz, *The Revolutionary Armed Forces of Colombia – People’s Army (FARC-EP): Marxist-Leninist Insurgency or Criminal Enterprise?*, s. 34, źródło: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a443390.pdf> [23.04.2021 r.].

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Revolutionary Armed Forces of Colombia*, Stanford University, źródło: https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/revolutionary-armed-forces-colombia-FARC-EP#_ftn7 [16.04.2021 r.].

¹⁶ A. Domosławski, *Gorączka Łatynoamerykańska*, Warszawa 2007, s. 345.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 339.

Nie we wszystkich regionach Kolumbii organizacja spotykała się z poparciem. Tam, gdzie toczyły się intensywne walki pomiędzy FARC-EP a wojskiem czy *autodefensas*, społeczność lokalna nie zawsze była gotowa do włączenia się w szeregi partyzantów, bojąc się śmierci na polu walki lub odwetu ze strony przeciwnej. W takich regionach tzw. „ochotnicy” byli pozyskiwani siłą¹⁹. Co więcej, FARC-EP rekrutowały często także nieletnich, a nawet dzieci. W pierwszej dekadzie XXI w. między 20% a 30% członków było poniżej 18. roku życia, zaś łącznie nawet 50% rekrutów było nieletnich w momencie przystąpienia do partyzantki²⁰. W większości byli oni nastolatkami, ale zdarzało się, że do organizacji trafiały dzieci poniżej 10. roku życia, także dziewczynki²¹. Czasami FARC-EP odkupywały dzieci od rodziców lub małoletni rekruci stanowili formę spłaty długów wobec partyzantki²².

Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii były stworzone poprzez ruch oddolny, co sprawiało, że musiały samodzielnie pozyskać środki na działalność. Przez lata działalności sposoby finansowania organizacji zmieniały się i rozwijały. Ugrupowanie zaczęło nakładać podatki na prywatne firmy, właścicieli ziemskich, a nawet na wielkie koncerny naftowe. Z uwagi na militarny charakter ugrupowania FARC-EP swoje działania opierały na zorganizowanych podjednostkach, które dokonywały porwań, morderstw, bombardowań czy wymuszeń. Partyzanci wypracowali również system zbierania haraczy poprzez zastraszanie obywateli. Ich założeniem było zapewnianie rocznej ochrony płatnika oraz jego upraw. Otrzymane potwierdzenie zapłaty zwalniało z konieczności wpłaty w razie kontroli oraz związanych z nią nieprzyjemności. Z czasem rozwinęła się współpraca FARC-EP z kartelami narkotykowymi. Partyzanci zaczęli nakładać podatki na rolników uprawiających kokę i kontrolować węzły komunikacyjne, a nawet handlować półproduktem kokainy, co przynosiło milionowe zyski²³.

W pierwszej dekadzie XXI wieku 48% dochodów FARC-EP pochodziło właśnie z biznesu narkotykowego, a w drugiej kolejności (37%) z wymuszeń i haraczy. Zaledwie 9% zysków wynikało z porwań, a 6% z kradzieży bydła²⁴. Same uprowadzenia w 2002 r. przyniosły jednak zyski sięgające nawet 300 milionów dolarów²⁵, co wyjaśnia fakt posiadania przez organizację odrębnej jednostki wyspecjalizowanej w porwaniach i przetrzymywaniu zakładników. Służyło to nie tylko wymuszeniom okupów, ale także terroryzowaniu rządu poprzez porywanie istotnych politycznie osób i wymianie ich na konkretne korzyści dla

¹⁹ Tamże.

²⁰ Human Rights Watch, *Colombia: Armed Groups Send Children to War – U.N. Security Council to Discuss Colombia's Child Soldiers*, News Release z dn. 21.02.2005, źródło: <https://www.hrw.org/news/2005/02/21/colombia-armed-groups-send-children-war> [16.04.2021 r.].

²¹ M. Kazman, *Women of the FARC*, William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, 2019, s. 8, źródło: https://www.williamjerrycenter.org/sites/default/files/publication_associated_files/Women%20of%20the%20FARC.pdf [15.04.2021 r.].

²² Zob. I. Bjørkhaug, *The Child Soldiers in Colombia: The Recruitment of Children into Non-state Violent Armed Groups*, „MICROCON Research Working Paper” 27, Brighton 2010.

²³ World Bank, *Violence in Colombia: building sustainable peace and social capital*, Washington D.C. 1999, s. 9, źródło: <http://documents.worldbank.org/curated/en/474691468744069622/pdf/multi-page.pdf> [16.04.2021 r.].

²⁴ B.Y. Saab, A.W. Taylor, *Criminality and Armed Groups: A Comparative Study of FARC-EP and Paramilitary Groups in Colombia*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 32, s. 463.

²⁵ J. McDermott, *The FARC's Riches: Up to \$580 Million in Annual Income*, źródło: <https://insightcrime.org/news/analysis/farc-riches-yearly-income-up-to-580-million/> [22.04.2021 r.].

organizacji i jej celów. Najgłośniejszym uprowadzeniem na tle politycznym było uwięzienie kandydatki na prezydenta, działaczki na rzecz praw człowieka oraz przeciwniczki handlu narkotykami, Ingrid Betancourt, w 2002 roku²⁶. Była ona przetrzymywana przez FARC razem z trzema amerykańskimi wojskowymi do 2008 roku. W 2012 roku partyzantka teoretycznie zrezygnowała z porwań, a podpisane porozumienie pokojowe miało zakończyć tego typu praktyki na dobre. Mimo to, według statystyk, dysydenci od 25 sierpnia do 20 września 2019 roku znów dopuścili się 5 porwań²⁷.

Wojna jest kobietą

Niezwykle ciekawym zagadnieniem jest obecność kobiet w szeregach FARC-EP. Z jednej strony Ameryka Łacińska boryka się z problemem nasilonej przemocy i przedmiotowego traktowania kobiet, czego najbardziej niechlubnym wyrazem jest fakt, że to właśnie z tym regionem kojarzone są takie pojęcia jak *machismo*, określające bezwarunkowe podporządkowanie kobiety mężczyźnie, czy *feminicidio*, definiujące morderstwa kobiet na tle płci²⁸. Z drugiej strony, przez ostatnie dekady państwa latynoamerykańskie wykonały olbrzymi progres w kierunku ustalenia parytetów wśród kandydatów na funkcje publiczne²⁹, czego wyrazem jest znacząca liczba kobiet na najwyższych stanowiskach, w tym głowy państwa. Podobnie zróżnicowana wyglądała sytuacja kobiet w FARC-EP.

Jak podkreśla raport *Women of the FARC* przygotowany przez Mię Kazman dla William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, porozumienie pokojowe z 2016 r. wspomina słowo „kobieta” aż 197 razy³⁰. Choć nie brak także głosów krytycznych podnoszących niewielką wartość dokumentu dla rozwiązania narastającego problemu dyskryminacji kobiet w Kolumbii³¹, to jednak w samej partyzantce kobiety zajmowały bardzo istotne miejsce. Kobiety należały do organizacji od samego początku jej powstania, choć ich rola, status i stopień samodzielności ewoluowały z czasem. Na początku trafiały do partyzantki wraz ze swoimi mężami, a ich zadania wynikały z tzw. „rodzinnego modelu”³² FARC, przez co ograniczały się do wspierania rewolucjonistów, gotowania itp. Nie były one jednak postrzegane jako żołnierze i nie miały dostępu do broni. Dopiero na przełomie lat 70.

²⁶ C. Felner, D. Renwick, *Colombia's Civil Conflict*, „Council on Foreign Relations” z 11.01.2017 r., <https://www.cfr.org/backgrounder/colombias-civil-conflict> [15.04.2021 r.].

²⁷ Na podstawie danych z bazy Global Terrorism Database (GTD), źródło: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=yes&search=farc&ob=GTDID&od=desc&page=2&count=20#results-table> [22.04.2021 r.].

²⁸ T.D. Wilson, *Introduction: Violence against Women in Latin America*, „Latin American Perspectives” 2014, t. 41, nr 1, s. 8.

²⁹ J.M. Piscopo, *States as Gender Equality Activists: The Evolution of Quota Laws in Latin America*, „Latin American Politics and Society” 2015, t. 57, nr 3, s. 31.

³⁰ M. Kazman, dz. cyt., s. 3.

³¹ C. Weiss, *Discrimination Against Women, Rule of Law, and Culture of Peace: Colombia's "Peace" Agreement*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2020, t. 44, nr 1, s. 104–110.

³² F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, *Organizing women for combat: The experience of the FARC in the Colombian war*, „Journal of Agrarian Change” 2017, nr 17, s. 772–773.

i 80. XX w. zaczęto dyskutować kwestię aktywnego włączenia kobiet do oddziałów na równi z mężczyznami i ostatecznie stało się to faktem po tym jak FARC przyjął militarny model, stając się FARC-EP³³.

Ze wspomnianego już raportu *Women of the FARC* wynika, że kobiety często dołączały do organizacji jako nastolatki i pozostawały w niej zaledwie kilka lat. Tylko ok. jedna czwarta z badanych należała do FARC-EP dłużej niż 10 lat, a jedynie nieco ponad 2% ponad 18³⁴. Jako główne powody wstąpienia do partyzantki podawały w kolejności: presję ze strony rekrutów lub przyjaciół (32,3%), atrakcyjność organizacji (28,2%), uprzednią przynależność do organizacji członków rodziny (18,5%), przymus (18,5%), chęć poprawy warunków życia (16,9%), problemy w domu (15,3%) oraz miłość (12,9%)³⁵. W filmie dokumentalnym wyemitowanym przez CGTN America w 2016 roku, wśród swoich motywacji *farianas* podają także zaginięcie członka rodziny oraz brak alternatyw dla kobiet mieszkających na wsi³⁶. To ostatnie wiąże się z faktem, że w FARC-EP kobiety były traktowane na równi z mężczyznami. Dotyczyło to wszystkich aspektów funkcjonowania partyzantki – od codziennego życia w dżungli, przez treningi, aż po walkę w starciach z siłami rządowymi. Organizacja odrzucała tradycyjne role płciowe, przez co wszyscy żołnierze, niezależnie od płci, zajmowali się na zmianę gotowaniem czy sprzątaniem, a także wspólnie się kąpali³⁷. Choć bywało, że kobiety miały początkowe trudności z dostosowaniem się do panujących w partyzantce zasad, z czasem paradoksalnie dzięki nim czuły się bardziej doceniane i zyskiwały w życiu cel, który stawiały wysoko ponad życie rodzinne i tradycje, w których zostały wychowane³⁸.

Ponieważ jak podają niektóre źródła, w XXI w. kobiety mogły stanowić nawet 40% członków FARC-EP³⁹, istotną kwestią były zasady dotyczące kontaktów seksualnych oraz ewentualnej ciąży. Dyskusja na ten temat zaczęła się jeszcze przed otwarciem szeregów organizacji na aktywne uczestnictwo kobiet w walce. Ich efektem było przyjęcie bardzo restrykcyjnego wewnętrznego kodeksu, który nakazał stosowanie antykoncepcji i zabraniał kobietom zachodzenia w ciążę⁴⁰. Jeśli jednak okazało się, że mimo zakazu kobieta była ciężarna, nie mogła brać udziału w walce, zaś po urodzeniu, musiała oddać dziecko znajomym lub krewnym na wychowanie⁴¹. Jednocześnie jakiegokolwiek kontakty seksualne bez zgody kobiety były w organizacji surowo zabronione, zaś gwałty karano rozstrzelaniem⁴². Oficjalnie zatem kodeks był jasny, a kobiety były w organizacji chronione. Mniej oficjalnie, różne wyznania kobiet, które opuściły FARC-EP wskazują, że problem molestowania sek-

³³ Tamże.

³⁴ M. Kazman, dz. cyt., s. 9.

³⁵ Tamże, s. 10–14.

³⁶ *Women of the FARC*, GCTN America, źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=BGmeP70onM8> [15.04.2021 r.].

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, dz. cyt., s. 773.

⁴¹ Tamże.

⁴² *Women of the FARC*, dz. cyt.

sualnego czy wręcz przemocy na tle seksualnym nie omijał organizacji⁴³. Z kolei w kwestii ciąży, doniesienia medialne pokazują, że niektóre kobiety były zmuszane do aborcji⁴⁴, a te, które nie chciały się jej poddać, mogły co najwyżej ratować się dezercją. Musiały jednak liczyć się z tym, że były wówczas uznawane za zdrajczynie, za co groziła im kara śmierci⁴⁵.

FARC a bezpieczeństwo wewnętrzne Kolumbii

Jak już zostało wspomniane, FARC wraz ze swoim powstaniem starały się nagłośnić istniejący już od dawna problem zaniedbania terenów wiejskich, sprzeciwiały się prywatyzacji dóbr naturalnych oraz reprezentowały biedniejszą część mieszkańców. Z biegiem czasu coraz bardziej odchodziły jednak od pierwotnych założeń. Liderzy jednostki coraz częściej wprowadzali do swoich działań politykę terroru oraz wyzysku na tych, których pierwotnie reprezentowali. Statystyki wskazują, że w latach 1970–2010 rebelianci FARC-EP porwali ponad 25 tysięcy osób oraz przyczynili się do śmierci ok. 10 tys., w tym 4 tys. cywili, za pomocą min lądowych. Przemoc dosięgała również rolników, którzy nie chcieli wchodzić w układy z rewolucjonistami.

Guerrilla nigdy nie porzuciła też wojny światopoglądowej, traktując kolejne rządy jako wrogi *establishment*. Przekładało się to na trwającą przez dekady wojnę domową z siłami rządowymi, która stała się podstawowym destabilizatorem bezpieczeństwa wewnętrznego Kolumbii, a także wyzwaniem dla bezpieczeństwa regionu. Na przestrzeni lat *farianos* przeprowadzili wiele działań sabotażowych oraz zamachów. Przykładem akcji partyzanckiej, mającej spowodować strach oraz utrudnić funkcjonowanie w społeczeństwie, było wysadzenie 11 sierpnia 2006 roku dwóch słupów wysokiego napięcia, co pozbawiło 18 gmin prądu⁴⁶. Najbardziej dotkliwe i przerażające były jednak brutalne zamachy i porwania. Przykładem okrucieństwa FARC-EP może być wydarzenie z 5 marca 2006 roku, w którym rebelianci dopuścili się zabójstwa nowo narodzonego dziecka w trakcie potyczki z policją; zranili oni również wtedy 15 osób oraz zniszczyli 15 domów⁴⁷. Ta i wiele innych akcji, takich jak np. strzelanie do autobusów komunikacji miejskiej, zmusiły wielu Kolumbijczyków do ucieczki z kraju.

W tym czasie w Kolumbii *guerrille* nie były jednak jedynym ogniskiem agresji i przestępczości. Powstające w kolejnych dekadach bojówki, zwane *autodefensas*, działające często na zlecenie bogatych właścicieli ziemskich i wspierane przez rząd za walkę z partyzantami, cechowały się często nawet większą przemocą niż buntowniczy FARC-EP. Działo się tak szczególnie po powstaniu specjalnych jednostek mających przeciwdziałać porwaniom, z których najbardziej znanym było *Śmierć Porywaczom* (*Muerte a Secuestradores*,

⁴³ F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, dz. cyt., s. 775–76.

⁴⁴ BBC News, *Female Farc fighter admits fetuses were aborted*, źródło: <https://www.bbc.com/news/av/world-latin-america-37456259> [16.04.2021 r.].

⁴⁵ *Women of the FARC*, dz. cyt.

⁴⁶ *557 Reasons why the FARC-EP is on the international list of terrorist groups*, s. 3, źródło: http://www.latinamericanstudies.org/FARC-EP/557_Reasons.pdf [18.04.2021 r.].

⁴⁷ Tamże, s. 5.

MAS). Jej członkowie notorycznie łamali prawa człowieka, w tym dopuszczali się zabójstw cywili. Takie działania praktykował m.in. jeden z przywódców *autodefensas*, Carlos Marulanda. Jak pisze Artur Domośłowski, „przed laty spalił dwustu pięćdziesięciu chłopów, którzy bronili swojej ziemi przed najazdem latyfandy-watażki. Musiał uciekać z Kolumbii, a po sześciu latach udało się doprowadzić do jego ekstradycji z Hiszpanii”⁴⁸. Mimo tak brutalnych praktyk, jego proces był bardzo umowny i szybko wyciszony. Istnieją podejrzenia, że zarówno *autodefensas*, jak i państwo, nie chciały zakończyć konfliktu z FARC-EP, a wręcz przeciwnie, stale go podsycaly. Świadczyć o tym może prawdopodobieństwo udziału agentów policji w dokonaniu ok. 4000 skrytobójstw na działaczach Unii Patriotycznej po jej legalnym wejściu w życie polityczne w 1986 roku⁴⁹. Ruch ten został stworzony w celu rozbicia partyzantów oraz ich socjalizacji. *Autodefensas* również były często uwikłane w narkobiznes, a często wręcz tworzone na zlecenie karteli. 4 lutego 2001 roku Julio Henríquez Santamaría⁵⁰ przewodniczył spotkaniu w niewielkiej wiosce, które zorganizowane było w celu uświadomienia lokalnych farmerów, że warto jest zamienić uprawy koki na alternatywne. Tego samego dnia zginął on bez śladu, porwany przez grupę *autodefensas*. Wydarzenie to zostało nagłośnione przez jego rodzinę i było symbolicznym początkiem realnej oraz medialnej walki z narkobiznesem. Jednostki *autodefensas* przyczyniły się również do wysiedlenia ok. 260 tys. ludzi za rzekomą zdradę państwa głównie ze względu na zamieszkiwane przez nich tereny, na których występowała ropa naftowa. Działalność lewicowych partyzantek z jednej, a *autodefensas* z drugiej strony, sprawiała, że przez lata Kolumbia nie miała pełnej kontroli nad własnym terytorium, przez co według niektórych badaczy zaczęła nosić znamiona państwa upadłego⁵¹.

Próby dialogu

Duża agresja, determinacja oraz zwiększenie znaczenia siły militarnej FARC-EP zmusiły rząd Kolumbii do rozpoczęcia rozmów pokojowych z partyzantami. Pierwszym prezydentem, na którego spadła ta odpowiedzialność stał się Julio César Turbay⁵². Jego intencje nie były jednak pacyfistyczne i w swoich działaniach łamał wielokrotnie prawa człowieka.

Lepsze podejście do kwestii porozumienia z liderami FARC-EP miał następca Turbaya, wybrany w 1982 roku Belisario Betancur Cuartas⁵³. W tym samym roku powołał Pokojową Komisję i rozpoczął rozmowy z FARC-EP nad zawieszeniem broni. Niestety, rozwijające się

⁴⁸ A. Domośłowski, dz. cyt., s. 346.

⁴⁹ Tamże, s. 348.

⁵⁰ D. Sontag, *The Secret History of Colombia's Paramilitaries and the U.S. War on Drugs*, „New York Times” z dn. 10.09.2016, <https://www.nytimes.com/2016/09/11/world/americas/colombia-cocaine-human-rights.html> [19.04.2021 r.].

⁵¹ G. Gil, dz. cyt., s. 112.

⁵² C. Fernández, M. García-Durán, F. Sarmiento, *Peace mobilization in Colombia, 1978–2002*, [w:] M. García-Durán (red.), *Accord. Alternatives to war Colombia's peace processes*, London 2004, s. 18–19.

⁵³ Britannica, *The growth of drug trafficking and guerrilla warfare*, źródło: <https://www.britannica.com/place/Colombia/The-growth-of-drug-trafficking-and-guerrilla-warfare> [17.04.2021 r.].

w tym samym czasie *autodefensas* i ich powiązania z rządem przyczyniły się do ponownego zaognienia konfliktu. Tworzenie samowolnych jednostek obrony doprowadziło do ponownej aktywizacji *guerrilli*, która poczuła się oszukana i dostała pretekst do dalszego działania. W konsekwencji dialog prowadzony przez rząd Betancura z FARC-EP, choć sprawił, że część partyzantów złożyła broń i zrzeszyła się w nowo utworzonej lewicowej partii politycznej Unión Patriótica, to ostatecznie został zerwany i nie przyniósł trwałego rozwiązania.

Kolejny duży krok w stronę pojednania uczynił wybrany w 1998 roku na prezydenta Andrés Pastrana Arango. Rozmowy pokojowe rządu Pastrany z partyzantką⁵⁴ i jego plan na rozwiązanie konfliktu drogą pokojową z początku został dobrze odebrane przez opinię publiczną. Koncentrowały się m.in. na ustaleniu roli przywódcy w FARC-EP oraz załagodzeniu sytuacji konfliktowej. Narastająca agresja oddziałów FARC-EP w dużej liczbie miast sprawiła jednak, że część ludzi bojkotowała rozwiązanie bez użycia siły. Z biegiem czasu aprobata dla sposobów działania ówczesnego prezydenta stopniowo spadała. Było to przede wszystkim spowodowane serią błędnych decyzji podjętych przez rząd Pastrany. Jedną z nich było wydzielenie bezpiecznej strefy, w której *farianos* mogli czuć się niezagrażeni atakiem wojsk rządowych. Miało się tak stać pod warunkiem, że rebelianci zerwą powiązania z narkobiznesem i powstrzymają się od zbrojenia się na tym terenie. *Guerrilla* jednak wielokrotnie łamała to ustalenie. Kolejnym negatywnie wpływającym na opinię publiczną działaniem był również fakt braku przedstawienia przez Pastranę konkretnych argumentów oraz warunków pokoju. Nie był on stanowczy w swoich decyzjach, co zniechęcało do niego ludzi. Skutkiem jego braku zdecydowania i niekonsekwencji było kontynuowanie rozmowy z przywódcami FARC-EP mimo nieustających i brutalnych walk rebeliantów z rządem i policją. To ostatnie sprowadziło na niego prawdopodobnie największą falę krytyki i ośmieszyło jego wizerunek jako prezydenta kraju. Tymczasem partyzanci wykorzystali zawieszenie broni do przegrupowania i dozbrojenia, a moment rozgłosu do szerzenia swoich idei i poglądów.

W stronę porozumienia

Po niepowodzeniu rozmów Pastrany, zupełnie inne podejście zaprezentował wybrany na prezydenta w 2002 r. Álvaro Uribe Vélez. W dniu jego inauguracji, kilka miejsc zostało ostrzelanych moździerzami, w wyniku czego zginęło wiele osób⁵⁵. Odmowa przyjęcia propozycji rozmów pokojowych przez FARC-EP skutkowałą przywróceniem stanu wyjątkowego, który m.in. miał na celu dozbroić i przygotować Kolumbię do obrony. Przyjęta przez Uribego doktryna bezpieczeństwa demokratycznego zmobilizowała przeciwko partyzantom policję, wojsko oraz organy bezpieczeństwa. Niestety stworzona przez Uribego armia zamiast pomocy niosła spustoszenie. Agresja, zamiast maleć, drastycznie wzrosła z powodu

⁵⁴ T. Long, *Peace in Colombia? Lessons from the failed 1999-2002 talks*, „The Global Americas” z dn. 16.12.2015 r., <https://theglobalamericans.org/2015/12/peace-in-colombia-lessons-from-the-failed-1999-2002-talks/?fbclid=IwAR0PyLUdUv06ZvN8lsjLDQOCUnRqXFQPcF035thDn9PwpKRgFvEkyYmwPs> [15.04.2021 r.].

⁵⁵ *State of emergency declared in Colombia*, „The Guardian” z dn. 12.08.2002 r., <https://www.theguardian.com/world/2002/aug/12/colombia> [19.04.2021 r.].

wielu nadużyć ze strony żołnierzy i członków formacji paramilitarnych, którzy dokonywali brutalnych egzekucji na cywilach. Mimo podejmowanych przez Uribego decyzji pogorszących sytuację, każdą krytykę oraz oskarżenie go o łamanie praw człowieka ripostował stwierdzeniami, że wytaczają je szpiedzy FARC-EP⁵⁶.

Juan Manuel Santos pełnił w latach 2006–2009 funkcję ministra obrony oraz zaśląnął z zaangażowania w walce z *guerrilla*. Jest odpowiedzialny za wiele udanych operacji, m.in. zabicie liderów FARC-EP Raúla Reyesa, Mono Jojoya oraz Alfonso Cano. Został zaprzysiężony na prezydenta w 2010 roku. Jego początkowa polityka przypominała tę uprawianą przez Uribego, co nie dziwiło, jako że wywodził się z tej samej partii politycznej co jego poprzednik. Nie cechowała go jednak aż taka agresja. W 2012 r. rozpoczął rozmowy pokojowe, które przyniosły upragnione rozwiązanie konfliktu. W swoich działaniach postępował bardzo rozsądnie, co pokazuje, że przestudiował błędy poprzedników i wyciągnął wnioski. W trakcie pertraktacji w przeciwieństwie do Pastrany nie ogłosił zawieszenia broni, bo wiedział, że FARC-EP się do niego nie dostosuje. Rozwiązywał wszelkie przeciwności bardzo spokojnie i pokojowo, co uchroniło go od losu Uribego i Turbaya. Przełomowe osiągnięcie, którego dokonał Santos przypisać można zarówno jego konsekwentnie prowadzonej polityce, jak i sprzyjającym do zawarcia porozumienia warunkom. Motywacjami władz FARC-EP do rozpoczęcia rozmów pokojowych z rządem były m.in.: duże straty w kwestii przywództwa, naturalna śmierć założyciela organizacji, Manuela Marulandy „Tirofijo” (2008) oraz odnotowanie dużej liczby dezercji w jednostkach. Santos w trakcie rozmów skupiał się na pięciu podstawowych tematach⁵⁷: (1) przyszłości FARC-EP jako organizacji politycznej, (2) procesie resocjalizacji członków FARC-EP, (3) usunięciu nielegalnych upraw oraz zaprzestaniu produkcji kokainy, (4) tymczasowej izolacji członków FARC-EP od reszty cywili oraz kwestii odszkodowań, a także (5) rozbrojeniu organizacji oraz zawarciu układu pokojowego (w tym unieszkodliwieniu zaminowanych terenów, które spowodowały śmierć lub kalectwo u ok. 11 tysięcy osób).

W efekcie skutecznych rozmów, prowadzonych na neutralnym gruncie najpierw w Oslo, a następnie w Hawanie, 26 września 2016 roku został zawarty pokój pomiędzy przewodniczącym FARC-EP Rodrigo Londoño a prezydentem Juanem Manuelem Santosem. Tydzień po tym wydarzeniu Kolumbijczycy w referendum odrzucili niewielką liczbą głosów warunki pokoju, obawiając się powrotu rewolucjonistów do społeczeństwa, a także z uwagi na zawartą w warunkach amnestię. Część społeczeństwa, zwłaszcza ta bezpośrednio dotknięta działalnością partyzantki, liczyła na to, że *farianos* odpowiedzą za popełnione przestępstwa. Na skutek presji społecznej, obie strony zgodziły się na powołanie specjalnego trybunału, który miał na celu wprowadzenie poprawek oraz ukaranie tych członków FARC-EP, którzy byli odpowiedzialni za poważne zbrodnie. Ostateczne porozumienie światowe media okrzyknęły sukcesem i ogłosiły koniec wojny domowej w Kolumbii, zaś Santos otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla. Niedługo potem rozpoczęła się demobilizacja, którą przeprowadzono w specjalnych strefach. Jej proces zakończył się w 2017 roku.

⁵⁶ M. McFarland Sánchez-Moreno, *Troubled Times*, „Human Rights Watch”, <https://www.hrw.org/news/2008/01/31/troubled-times> [19.04.2021 r.].

⁵⁷ C. Felter, D. Renwick, dz. cyt.

FARC-EP a bezpieczeństwo Ameryk

Choć działalność FARC-EP ograniczała się do terytorium Kolumbii to niejednokrotnie prowadziła do napięć międzynarodowych. Już od wczesnych lat powstania FARC-EP był w kręgu zainteresowania USA – z początku jako komunistyczna partyzantka, w późniejszych latach jako największa organizacja terrorystyczna Ameryki Łacińskiej. Chociaż rządy Kolumbii kładły nacisk na pokojowe rozwiązanie dotyczące FARC-EP, to USA nie były już tego samego zdania. Prób podjęcia dialogu było niewiele i głównie na prośbę kolumbijskiego rządu. Oskarżenia wobec administracji Clintona o kontakty z *farianos*, jak również zamordowanie przez członków organizacji trzech amerykańskich aktywistów, działających na rzecz tubylców, jednoznacznie przekreśliły jakiegokolwiek próby podjęcia dialogu z partyzantkami ze strony USA⁵⁸. Za rządów Pastrany został wprowadzony *Plan Colombia*, choć nie w takiej wersji, jaką zakładał sam prezydent Kolumbii – jego inicjator. Od 1999 r. poprzez nasilone działania zbrojne, FARC-EP były już kojarzone głównie z powiązaniem z narkobiznesem. I tak też *Plan Colombia*, zakładający w swej oryginalnej wersji reformy polityczno-społeczne oraz ekonomiczne, stał się w ponad 70% finansowym planem dozbierania wojska w celu walki z narkobiznesem, a tylko w niewielkim stopniu programem rozwoju gospodarki.

Niejako nowa era w postrzeganiu FARC-EP rozpoczęła się w obu Amerykach wraz z wydarzeniami z 11 września 2001 r. Już w 10 dni po zamachach Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) przyjęła dwie rezolucje, potępiając atak na Nowy Jork i uznając go jako wymierzony przeciwko wszystkim państwom amerykańskim, a także wzywając do współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania terroryzmu⁵⁹. Ta solidarność międzyamerykańska została jednak zaburzona propozycją wypracowania szerokiej definicji terroryzmu oraz przygotowania regionalnej listy organizacji terrorystycznych. Państwa latynoamerykańskie były niechętne amerykańskim propozycjom w tym zakresie, gdyż, jak pisze Alicja Fijałkowska: „Ameryka Łacińska miała (...) długą tradycję działań, które nosiły znamiona terrorystycznych, a szczególne ich nasilenie nastąpiło w czasie walki z dyktaturami. Stąd też region obawiał się, że zbyt daleko idące rozumienie terminu mogłoby dawać pretekst Stanom Zjednoczonym do kolejnych interwencji w *szlusznej sprawie*”⁶⁰. W związku z oporem Ameryki Łacińskiej regionalny wykaz wówczas nie powstał, jednakże FARC-EP znajdowały się już od 1997 r. na liście organizacji terrorystycznych Departamentu Stanu USA. Z tego względu administracja George’a W. Busha dążyła do rozszerzenia *Planu Colombia* i objęcia nim bezpośrednio działań partyzantki. Wynikało to z powszechnie przyjętego stanowiska, które najlepiej obrazuje fragment przesłuchań przed komisją

⁵⁸ C.J. Aranson, *Introduction, The Peace Process in Colombia and U.S. Policy*, „Latin American Program Working Papers” 2000, nr 246, s. 9, źródło: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF362.pdf> [16.04.2021 r.].

⁵⁹ Rezolucja RC.23/RES.1/01 *Strengthening hemispheric cooperation to prevent, combat, and eliminate terrorism*, przyjęta podczas 23. Spotkania konsultacyjnego Ministrów Spraw Zagranicznych OPA w dn. 21.09.2001, <https://www.oas.org/oaspage/crisis/RC.23e.htm> [15.04.2021]; Rezolucja RC.24/RES.1/01 *Terrorist threat to the Americas*, przyjęta podczas 24. Spotkania konsultacyjnego Ministrów Spraw Zagranicznych OPA w dn. 21.09.2001, https://www.oas.org/es/sms/cicte/documents/resoluciones/Eng/doc_rc_24_res_1_01_eng.pdf [14.04.2021 r.].

⁶⁰ A. Fijałkowska, dz. cyt., s. 187.

senacką z 2002 r.: „Kolumbia jest pierwszorzędnym przykładem symbiozy między przemysłem narkotyków a politycznie motywowaną przemocą popełnianą przez 3 nielegalne grupy znajdujące się na międzynarodowej liście organizacji terrorystycznych Departamentu Stanu. Podczas gdy grupy terrorystyczne twierdzą, że działają na rzecz sprawiedliwości społecznej i demokracji, ich przetrwanie zależy od pieniędzy pozyskanych z ochrony produkcji i transportu narkotyków przeznaczonych na rynki zagraniczne”⁶¹. Od tamtego momentu zaczęto postrzegać FARC-EP głównie przez pryzmat narkoterroryzmu, o czym świadczą słowa senatora Johna Kyla: „W przeszłości finansowanie FARC-EP i handel narkotykami były do pewnego stopnia odrębnymi kwestiami. Dziś jestem przekonany że FARC-EP całkowicie włączył handel narkotykami do swojej działalności terrorystycznej”⁶².

Amerykańska doktryna miała wpływ na działania także poza USA. Unia Europejska utworzyła własną listę terrorystów, na której od czerwca 2002 r. do września 2016 r. znajdowały się FARC-EP⁶³. Także w samej Kolumbii wspomniana już doktryna bezpieczeństwa demokratycznego przyjęta za prezydentury Álvaro Uribe, uznawała partyzantów za narkoterrorystów, którzy mieli być zwalczani za wszelką cenę⁶⁴. Z tego względu, w 2003 r. przy współpracy USA, Uribe wprowadził *Plan Patriota* nakierowany właśnie na ostateczne zniszczenie grup paramilitarnych⁶⁵. W następnych latach w jego ramach Amerykanie zapewnili rządowym siłom dodatkowe uzbrojenie i fundusze oraz zwiększyli liczbę własnych wojsk stacjonujących w Kolumbii⁶⁶.

Podsumowanie

Podpisanie porozumienia pokojowego w 2016 r. sprawiło, że FARC-EP zostały rozwiązane i zniknęły z list organizacji terrorystycznych. Trwają jednak dyskusje na temat tego, czy w ogóle powinny być się na nich pojawiać. Co prawda działalność partyzantki ewoluowała z czasem, ale nie sposób oprzeć się wrażeniu, że jej definicja w wymiarze międzynarodowym była kształtowana głównie przez priorytety amerykańskiej polityki zagranicznej. Stąd najpierw klasyfikowano ją jako partyzantkę komunistyczną, następnie jako element narkobiznesu, aż wreszcie jako terrorystów. Jeśli przyjrzeć się definicjom, to faktycznie właściwie w każdą z tych kategorii FARC-EP do jakiegoś stopnia się wpisały. *Guerrilla* uznawana jest za „rodzaj wojny prowadzonej przez szybko przemieszczające się nieregularne oddziały, podejmujące działania na niewielką skalę przeciwko klasycznym siłom

⁶¹ *Narco-terror: the worldwide connection between drugs and terrorism. Hearing before the subcommittee on technology, terrorism, and government information of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 13.03.2002 r.* <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg85660/html/CHRG-107shrg85660.htm> [15.04.2021 r.].

⁶² Tamże.

⁶³ *Kolumbia: UE zawieszła sankcje wobec FARC-EP*, Komunikat prasowy Rady UE z dn. 27.09.2016, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/27/colombia-eu-suspends-FARC-EP/> [16.04.2021 r.].

⁶⁴ M. Gawrycki, dz. cyt., s. 258.

⁶⁵ K. Krzywicka, *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku: studia i szkice*, Lublin 2009, s. 49.

⁶⁶ Tamże.

wojskowym i policyjnym, a czasami przeciwko rywalizującym partyzantom (...)”⁶⁷, zaś przez *narcoguerrillę* rozumie się „guerrillę, która finansuje się przemyciem narkotyków”⁶⁸. Z kolei *terroryzm* jest pojęciem definiowanym na wiele sposobów, ale sprowadzającym się głównie do stosowania „terroru (aktów terroru), czyli aktów przemocy i okrucieństwa albo groźby ich użycia wobec ludzi w celu ich zastraszenia; głównym wyróżnikiem terroryzmu jest jego polityczność, odnosząca się do wykorzystania przemocy do wymuszenia lub zaniechania pewnych zachowań politycznych”⁶⁹. Działalność FARC-EP można niewątpliwie odnieść do wszystkich tych definicji, a dyskusja na temat tego na ile dla grupy wciąż liczą się początkowe ideały a na ile stała się ona jedną z wielu organizacji terrorystycznych czy wręcz narkoterrorystycznych toczy się od lat⁷⁰.

Warto jednak pamiętać, że FARC-EP powstały w konkretnym czasie i miejscu, w odpowiedzi na trudne realia życia na latynoamerykańskiej wsi. Być może gdyby wówczas kolumbijski rząd i społeczność międzynarodowa pochyliły się nad rozwiązaniem problemów nagłaśnianych przez *farianos*, to nigdy nie wkroczyliby oni na ścieżkę narko-biznesu ani terroryzmu i nie musieliby powracać do społeczeństwa po tak długim życiu w odosobnieniu kolumbijskiej selwy. Choć wydaje się, że w większości proces ten, rozpoczęty w 2017 r. przebiegł sprawnie, szczególnie dla kobiet było to często wyjątkowo trudne wyzwanie. Niektóre zaczęły poznawać swoje oddane po urodzeniu krewnym dzieci, inne oprowadzają turystów po dawnych obozach FARC-EP, jeszcze inne zamieniły broń na kamerę i dalej walczą w słusznej sprawie jako dziennikarki Nueva Colombia TV⁷¹. Są jednak i dysydenci, którzy oskarżyli rząd o nieprzestrzeganie postanowień porozumienia pokojowego i ogłosili powrót do działań zbrojnych⁷². Czas pokaże, czy problem FARC-EP przeszedł do historii czy też za jakiś czas odrodzi się i w jakiej formie.

Tytuł w języku angielskim:

THE HISTORY OF FARC: BETWEEN GUERRILLA AND TERRORISM

⁶⁷ R.B. Asprey, *Guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/guerrilla-warfare> [3.10.2021 r.].

⁶⁸ *Narcoguerrilla*, Real Academia Española, <https://dle.rae.es/narcoguerrilla> [3.10.2021 r.].

⁶⁹ *Terroryzm*, Encyklopedia WNPiSM, <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terroryzm> [3.10.2021 r.].

⁷⁰ Zob. J.A. Gutiérrez, F. Thomson, *Rebels-Turned-Narcos? The FARC-EP's Political Involvement in Colombia's Cocaine Economy*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2021, t. 44, nr 1; T. Marks, *FARC, 1982–2002: criminal foundation for insurgent defeat*, „Small Wars and Insurgencies”, 2017, t. 28, nr 3.

⁷¹ SBS, *How is Colombia's FARC adjusting to life after decades of war?*, źródło: <https://www.eaas.eu/conferences/eaas-biennial-conferences/654-3rd-biennial-european-association-for-american-studies-eaas> [20.04.2021 r.].

⁷² Al-Jazeera, *Are Colombia's FARC rebels returning to war?*, źródło: <https://www.aljazeera.com/program/episode/2019/8/31/are-colombias-farc-rebels-returning-to-war?gb=true> [20.04.2021 r.].

Bibliografia

Dokumenty i raporty

- Kazman M., *Women of the FARC*, William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, 2019, https://www.williamjperrycenter.org/sites/default/files/publication_associated_files/Women%20of%20the%20FARC.pdf.
- Narco-terror: the worldwide connection between drugs and terrorism. Hearing before the subcommittee on technology, terrorism, and government information of the Committee on the Judiciary*, United States Senate, 13.03.2002 r., <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg85660/html/CHRG-107shrg85660.htm>.
- Rezolucja OPA, RC.23/RES.1/01, *Strengthening hemispheric cooperation to prevent, combat, and eliminate terrorism*, przyjęta w dn. 21.09.2001, <https://www.oas.org/oaspage/crisis/RC.23e.htm>.
- Rezolucja OP, RC.24/RES.1/01, *Terrorist threat to the Americas*, przyjęta w dn. 21.09.2001, https://www.oas.org/es/sms/cicte/documents/resoluciones/Eng/doc_rc_24_res_1_01_eng.pdf.
- World Bank, *Violence in Colombia: building sustainable peace and social capital*, Washington D.C. 1999, <http://documents.worldbank.org/curated/en/474691468744069622/pdf/multi-page.pdf>.

Monografie

- Domosławski A., *Gorączka Latynoamerykańska*, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 200.
- Fijałkowska A., *Amerykańska ruletka. Historia i współczesność stosunków Stanów Zjednoczonych i Ameryki Łacińskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Gawrycki M., *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
- Krzywicka K., *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku: studia i szkice*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- Medem J.M.M., *Colombia ferroz. Del asesinato de Gaitán a la presidencia de Uribe*, Los Libros De La Catarata, Madrid 2009.

Artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych

- Aguilera Peña M., *La memoria y los héroes guerrilleros*, „Análisis Político” 2003, nr 49.
- Arnon C.J., *Introduction*, „The Peace Process in Colombia and U.S. Policy. Latin American Program Working Papers” 2000, nr 246.
- Fernández C., García-Durán M., Sarmiento F., *Peace mobilization in Colombia, 1978–2002*, [w:] M. García-Durán (red.), *Accord. Alternatives to war Colombia's peace processes*, London 2004.
- Gil G., *Upadanie państwa w Ameryce Łacińskiej – kasus Kolumbii*, [w:] K. Krzywicka (red.), *Dwieście lat niepodległości państw Ameryki Łacińskiej*, Lublin 2012.
- Gutiérrez J.A., Thomson F., *Rebels-Turned-Narcos? The FARC-EP's Political Involvement in Colombia's Cocaine Economy*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2021, t. 44, nr 1.
- Gutiérrez Sanín F., Carranza Franco F., *Organizing women for combat: The experience of the FARC in the Colombian war*, „Journal of Agrarian Change” 2017, nr 17.
- Marks T., *FARC, 1982–2002: criminal foundation for insurgent defeat*, „Small Wars and Insurgencies” 2017, t. 28, nr 3.
- Pecaut D., González L., *Presente, pasado y futuro de la violencia en Colombia*, „Desarrollo Económico” 1997, t. 36, nr 144.
- Piscopo J.M., *States as Gender Equality Activists: The Evolution of Quota Laws in Latin America*, „Latin American Politics and Society” 2015, t. 57, nr 3.
- Saab B.Y., Taylor A.W., *Criminality and Armed Groups: A Comparative Study of FARC-EP and Paramilitary Groups in Colombia*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 32.

- Weiss C., *Discrimination Against Women, Rule of Law, and Culture of Peace: Colombia's "Peace" Agreement*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2020, t. 44, nr 1.
- Wilson T.D., *Introduction: Violence against Women in Latin America*, „Latin American Perspectives” 2014, t. 41, nr 1.

Źródła internetowe

- 557 Reasons why the FARC-EP is on the international list of terrorist groups, http://www.latinamericanstudies.org/FARC-EP/557_Reasons.pdf.
- Are Colombia's FARC rebels returning to war?, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/program/episode/2019/8/31/are-colombias-farc-rebels-returning-to-war?gb=true>.
- Asprey R.B., *Guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/guerrilla-warfare>.
- Colombia: Armed Groups Send Children to War – U.N. Security Council to Discuss Colombia's Child Soldiers, Human Rights Watch, 21.02.2005, <https://www.hrw.org/news/2005/02/21/colombia-armed-groups-send-children-war>.
- Encyklopedia WNPiSM, <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terroryzm>.
- Female Farc fighter admits fetuses were aborted, BBC News, <https://www.bbc.com/news/av/world-latin-america-37456259>.
- Felter C., Renwick D., *Colombia's Civil Conflict*, „Council on Foreign Relations”, 11.01.2017 r., <https://www.cfr.org/background/colombias-civil-conflict>.
- Global Terrorism Database (GTD), <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=yes&search=farc&ob=GTIDID&od=desc&page=2&count=20#results-table>.
- How is Colombia's FARC adjusting to life after decades of war?, <https://www.eaas.eu/conferences/eaas-biennial-conferences/654-3rd-biennial-european-association-for-american-studies-eaas>.
- Kolumbia: UE zawiesza sankcje wobec FARC-EP, Komunikat prasowy Rady UE z dn. 27.09.2016, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/27/colombia-eu-suspends-FARC-EP/>.
- Long T., *Peace in Colombia? Lessons from the failed 1999-2002 talks*, „The Global Americas” z dn. 16.12.2015 r., <https://theglobalamericans.org/2015/12/peace-in-colombia-lessons-from-the-failed-1999-2002-talks/?fbclid=IwAR0PyLUdUv06ZvN8lsjLDQOCU-nRqXFQPcF035thDn9PwpKRgFvEkyYmwPs>.
- McDermott J., *The FARC's Riches: Up to \$580 Million in Annual Income*, <https://insightcrime.org/news/analysis/farc-riches-yearly-income-up-to-580-million/>.
- McFarland Sánchez-Moreno M., *Troubled Times*, „Human Rights Watch”, <https://www.hrw.org/news/2008/01/31/troubled-times>.
- Narcoguerrilla*, Real Academia Española, <https://dle.rae.es/narcoguerrilla>.
- Revolutionary Armed Forces of Colombia*, Stanford University, https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/revolutionary-armed-forces-colombia-FARC-EP#_ftn7.
- Saskiewicz P.E., *The Revolutionary Armed Forces of Colombia – People's Army (FARC-EP): Marxist-Leninist Insurgency or Criminal Enterprise?*, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a443390.pdf>.
- Sontag D., *The Secret History of Colombia's Paramilitaries and the U.S. War on Drugs*, „New York Times”, 10.09.2016, <https://www.nytimes.com/2016/09/11/world/americas/colombia-cocaine-human-rights.html>.
- State of emergency declared in Colombia*, „The Guardian”, 12.08.2002 r., <https://www.theguardian.com/world/2002/aug/12/colombia>.
- The growth of drug trafficking and guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/place/Colombia/The-growth-of-drug-trafficking-and-guerrilla-warfare>.
- Women of the FARC*, GCTN America, <https://www.youtube.com/watch?v=BGmeP70onM8>.

WIKTORIA MASTALERZ*
PIOTR BETCHER**
MARTA OLECHOWICZ***
EMIL MACIERZYŃSKI****

ZAMACHY W CHRISTCHURCH Z 15 MARCA 2019 ROKU

Abstrakt

Artykuł opisuje zamachy terrorystyczne, do których doszło 15 marca 2019 roku w Christchurch, w Nowej Zelandii. Tekst podzielony jest na cztery części. W pierwszej zawarto omówienie warunków geograficznych Nowej Zelandii i wynikających z nich konsekwencji oraz sytuacji społecznej tegoż państwa. Druga, trzecia i czwarta skupiają się już bezpośrednio wokół ataków, a opisane w niej kolejno zostały poglądy i motywy sprawcy, przebieg zamachu, a także jego skutki. Autorzy przedstawiają również zmiany w prawie do posiadania broni palnej, konsekwencje, które wyciągnięto wobec sprawcy, a także wpływ, jaki ataki wywarły na służby bezpieczeństwa Nowej Zelandii.

Słowa kluczowe: Christchurch, zamach terrorystyczny, Brenton Tarrant, ekstremizm.

Wstęp

Jednym z państw powszechnie uznawanych za najbardziej spokojne i bezpieczne jest Nowa Zelandia – leżąca na dwóch wyspach na Oceanie Spokojnym, posiadająca populację liczącą niecałe 5 milionów mieszkańców. 15 marca 2019 roku w Christchurch na Wyspie

---

* Wiktoria Mastalerz – studentka drugiego roku Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: w.mastalerz@student.uw.edu.pl.

** Piotr Betcher – student drugiego roku Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: p.betcher@student.uw.edu.pl.

*** Marta Olechowicz – studentka drugiego roku Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: m.olechowicz@student.uw.edu.pl.

**** Emil Macierzyński – student drugiego roku Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne oraz Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku Prawo. Kontakt e-mail: e.macierzynski@student.uw.edu.pl.

Południowej doszło do wydarzenia, określonego przez premier Nowej Zelandii, Jacindę Ardern, jako „*najciemniejsza z naszych godzin*”¹. Wydarzenie to było aktem terrorystycznym przeprowadzonym przez Brentona Tarranta na lokalnej społeczności muzułmańskiej. W jego wyniku śmierć poniosło 51 osób. Zanim jednak zanalizowane zostanie samo wydarzenie, należy przyjrzeć się sytuacji panującej w Nowej Zelandii w jego przeddzień.

Nowa Zelandia leży w odległości około 1500 km od Australii, która jest najbliższym, większym lądem stałym. Z tego powodu jedynymi sposobami dostania się na wyspę jest dotarcie drogą morską lub powietrzną, a co za tym idzie, istnieje jedynie kilka ściśle kontrolowanych przejść granicznych. Jak pokazały ostatnie przypadki na granicy meksykańsko-amerykańskiej (dwójka Jemeńczyków z list obserwowanych terrorystów została zatrzymana na granicy z Meksykiem), grupy terrorystyczne wykorzystują do dostania się na terytorium danego państwa tzw. „zieloną granicę”. Próba przełożenia takich sytuacji na warunki nowozelandzkie jest niemożliwa, ponieważ ze względu na położenie, Nowa Zelandia nie posiada „zielonej granicy”, a przedostanie się drogą morską, czy to powietrzną nielegalnie, jest praktycznie niewykonalne.

Jak już wcześniej zostało wspomniane, Nowa Zelandia była i jest powszechnie postrzegana jako jedno z najbezpieczniejszych i najbardziej pokojowych państw na świecie. Różnego typu badania potwierdzają tę tezę. Przykładowo w zestawieniu GPI² w ciągu ostatnich 11 lat nie wypadła z podium państw uznanych za najbezpieczniejsze. Zestawienie, oprócz stopnia militarystyki (odsetek liczby żołnierzy na 100 tys. mieszkańców, wydatki na broń, dostęp do broni palnej) i prowadzonych konfliktów zbrojnych, uwzględnia także bezpieczeństwo społeczeństwa, gdzie pod uwagę brane są takie aspekty jak: stabilność polityczna, liczba zabójstw, odsetek więźniów na 100 tys. mieszkańców, czy wpływ terroryzmu (na podstawie Global Terrorism Index)³.

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie etniczne Nowej Zelandii, to według danych z 2018 roku, około 65% mieszkańców stanowiły różne grupy etniczne pochodzenia europejskiego a około 16% – rdzenni mieszkańcy (Maorysi). Inne grupy to: Chińczycy, Hindusi, grupy etniczne innych wysp Oceanii, a także Filipińczycy. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku zróżnicowania religijnego. Największą grupę wierzących stanowią chrześcijanie różnych wyznań, których udział w ogólnej populacji Nowej Zelandii to 37%. Udział innych religii w porównaniu do chrześcijaństwa jest prawie znikomy, gdyż żadna z nich nie przekracza 3%. Trzy największe z nich to hinduizm, religia maoryska oraz islam. Ich odsetek stanowi kolejno 2,7% i dwa razy po 1,3%. Prawie połowę społeczeństwa nowozelandzkiego stanowią niewierzący. W porównaniu do krajów uznawanych powszechnie za wielokulturowe, np.: Francji, gdzie druga największa religia – islam stanowi około 8%, widać wyraźnie, że wierzące społeczeństwo Nowej Zelandii jest stosunkowo jednolite.

¹ Fragment przemówienia Premier Nowej Zelandii wygłoszonego w Hagley Park w Christchurch, 28 marca 2019 roku, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/29/jacinda-arderns-speech-at-christchurch-memorial-full-transcript> [5.05.2021 r.].

² *Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2020: Measuring Peace in a Complex World*, Sydney, June 2020, <http://visionofhumanity.org/reports>. [6.05.2021 r.].

³ *Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2018*, <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/> [6.05.2021 r.].

Uwzględniając dodatkowo wysoki odsetek osób niewierzących, można postawić tezę, że religia nie jest istotnym czynnikiem determinującym sytuację społeczno-polityczną Nowej Zelandii.

Przechodząc do samego zagrożenia terrorystycznego, należy wspomnieć, że odwrotnie do rankingów wskaźników spokoju, do 2018 roku Nowa Zelandia była w końcówce rankingu GTI⁴. Zestawienie bierze pod uwagę celowe działania o charakterze międzynarodowym, zawierające przemoc (lub groźbę jej użycia)⁵. Od początku sporządzania do 2018 roku, Nowa Zelandia zajmowała miejsca w okolicach setnej pozycji na 163 kraje uwzględnione. Wynika z tego, że w tych latach Nowa Zelandia była jednym z najspokojniejszych krajów, również pod względem aktywności terrorystycznej.

Poza statystykami ogólnościowymi, nowozelandzkie służby również prowadzą swoje statystyki i badania dotyczące aktywności przestępczej i terrorystycznej. Obok policji i służb celnych (w Nowej Zelandii pełnią one funkcje ochrony granicy) instytucją, której jednym z głównych celów jest dbanie o bezpieczeństwo publiczne, czyli również zwalczanie terroryzmu jest Nowozelandzka Służba Bezpieczeństwa i Wywiadu (New Zealand Security Intelligence Service, NZSIS). Agencja ta rokrocznie wydaje raport dotyczący stanu bezpieczeństwa w Nowej Zelandii i swojej działalności. W tym zestawieniu znajduje się także podrozdział poświęcony terroryzmowi. W 2018 roku NZSIS stwierdziła w raporcie, że większość działań kontrterrorystycznych dotyczy możliwych powiązań z tzw. Państwem Islamskim (PI), prób wspomaganie tej organizacji, działań propagandowych, a także monitorowania obecności nowozelandzkich obywateli na terenach opanowanych przez PI. Raport stwierdza jednocześnie, że NZSIS wraz z innymi służbami robią wszystko, aby zapobiec eskalacji tych działań do aktów przemocy⁶.

Sprawca i jego motywacje

Sprawcą ataków, na dwa meczety w Christchurch z 15 marca 2019 roku, w wyniku których zginęło 51 osób a 49 zostało rannych, jest Brenton Harrison Tarrant, pochodzący z Australii ultrapravicowy terrorysta, jedna z najbardziej rozpoznawalnych postaci we współczesnych studiach nad skrajnie prawicowym terroryzmem. Przeprowadzone przez niego zamachy spowodowały, że w indeksie światowego terroryzmu Nowa Zelandia znalazła się na trzecim miejscu pod względem ofiar śmiertelnych prawicowego terroryzmu, zaraz za USA i Norwegią⁷.

Motywy działań Tarranta możliwe są do określenia wyłącznie po przeanalizowaniu jego historii, światopoglądu i sfery ideowej. Kluczowym narzędziem, które ułatwia to zada-

⁴ Global Terrorism Index.

⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019: Measuring the Impact of Terrorism*, Sydney, November 2019, <https://www.visionofhumanity.org/resources/> [5.05.2021 r.].

⁶ *New Zealand Security Intelligence Service, Annual Report 2018*, <https://www.nzsis.govt.nz/resources/annual-reports/>. [6.05.2021 r.].

⁷ *Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2020*, <http://visionofhumanity.org/reports> [9.10.2021 r.].

nie, jest opublikowany przez niego manifest pod tytułem *Wielka wymiana. Maszerujemy naprzód w kierunku nowego społeczeństwa (The Great Replacement. Towards A New Society, we March Ever Forwards)*. Opisuje w nim swoje poglądy i podaje subiektywne przyczyny zbrodni. Na początku dokumentu Tarrant skupia się na problemie malejącej liczby urodzeń wśród populacji świata o europejskim pochodzeniu, zaznaczając, że nawet jeśli deportować wszystkich nie-Europejczyków to mimo tego, populacja Europejczyków nie przetrwałaby. Autor jest zwolennikiem ultrapravicowej teorii spiskowej o wymianie ludności europejskiej. Twierdzi, że państwa rządzone przez liberałów oraz korporacje zapraszają na swe terytoria nie-Europejczyków w celu zastąpienia etnicznych Europejczyków, co miałyby w dłuższej perspektywie doprowadzić do „wymiany ludności”, a w jej konsekwencji do wzrostu taniej siły roboczej, przyływu konsumentów i zwiększenia wpływów z podatków. Jako główne zagrożenia dla współczesnego świata wymienia imigrację oraz wymianę rasową i kulturową⁸.

Następnie Tarranto odpowiada na pytania, które – jak twierdzi – pojawiają się po zamachu. Podaje, że urodził się w australijskiej rodzinie robotniczej o europejskim rodowodzie⁹. Nie osiągał dobrych wyników w nauce, a po zakończeniu obowiązkowej edukacji nie podjął się studiów. Pracował krótko jako trener na siłowni. Zamachowiec działał z pełną premedytacją, znajdując się pod wpływem nienawistnej ideologii. Wierzył w ścisły podział społeczności ludzkiej na rasy, natomiast mord na niewinnych w Christchurch potraktował jako starcie z wrogami i najeźdźcami. Tarrant uważał, że mści się za wszystkie ofiary islamskiego terroryzmu, poległych chrześcijan w czasach wojen religijnych z muzułmanami oraz za Ebbę Akerlund¹⁰. Jak podkreślił, poza zemstą jego działania miały na celu wywołać napięcia i konflikty na tle rasowym w zachodnim świecie. Zamachowiec twierdził, że doprowadzi do wojny ras, która przyniesie ostateczne zwycięstwo białemu człowiekowi. Jego idea wykluczała jakiegokolwiek metody pokojowego rozwiązywania sporów. Zależało mu na wzbudzeniu atmosfery strachu oraz napięć rewolucyjnych i zmianie podejścia Europejczyków i ich władz do imigrantów¹¹.

W dalszej części Brenton Tarrant przedstawia bardziej szczegółowo swoje życie oraz konkretne zdarzenia, które utwierdziły go w radykalnych poglądach. Jak wspomina, do kluczowych wniosków doszedł w 2017 roku w czasie podróży po zachodniej Europie. Siódmego kwietnia owego roku miał miejsce zamach w Sztokholmie w czasie którego śmierć poniosła wyżej wspomniana młoda Ebba Akerlund, dwunastoletnia, częściowo głucha dziewczynka, która została potrącona przez pojazd zamachowca. Śmierć Ebby utwierdziła Tarranta w nienawiści do imigrantów¹². Drugim istotnym wydarzeniem była wygrana

⁸ B. Tarrant, *The Great Replacement. Towards A New Society, we March Ever Forwards*, https://img-prod.iffoglio.it/userUpload/The_Great_Replacementconvertito.pdf [7.05.2021 r.].

⁹ Tamże.

¹⁰ Ebba Akerlund – dwunastoletnia Szwedka, która została zamordowana w ataku z użyciem ciężarówki w Sztokholmie, w kwietniu 2017 roku. Zamach został dokonany przez Rakhmata Akilova, azydanta z Uzbekistanu. Za: Christchurch terror attack: *To take revenge for Ebba Akerlund a 12-year-old Swedish girl*, <https://thekashmirwalla.com/christchurch-terror-attack-to-take-revenge-for-ebba-akerlund-a-12-year-old-swedish-girl/> [18.10.2021 r.].

¹¹ B. Tarrant, dz. cyt.

¹² Tamże.

Emanuela Macrona w wyborach prezydenckich we Francji. Kandydata, który według zamachowca reprezentował najgorsze prądy ideowe godzące w wartości białej cywilizacji. Trzecim powodem był zaobserwowany przez niego fatalny stan dietności wśród etnicznych Francuzów, zaś dodatni w społeczności imigrantów. Tarrant w swoim manifestie twierdzi, że nawet w najmniejszych prowincjonalnych miasteczkach są obecni tak zwani „najeźdźcy”. Były to czynniki, które przekonały go do walki zbrojnej na rzecz pozbycia się imigrantów z życia społeczno-politycznego na terenach kultury europejskiej¹³.

Jak uważa autor, uświadomił on sobie, że nie należy polegać na pokojowych metodach i rozpoczął planowanie oraz przygotowania do przyszłego zamachu. Warto podkreślić, że jest to zamachowiec niepowiązany bezpośrednio z żadną z organizacji kojarzonych z prawicowym ekstremizmem. Co prawda Tarrant wspierał niektóre ruchy nacjonalistyczne działające w swoim regionie, jednak jak sam zaznacza w manifestie, osobiście podjął decyzję o ataku i żadna organizacja nie zleciła mu dokonania tego czynu. Zamachowiec wymienia wiele możliwych środków i sposobów przeprowadzenia ataku terrorystycznego, ale – jak twierdzi – postanowił użyć broni palnej, gdyż wywołuje ona wiele emocji w debacie publicznej. Tak brutalne wydarzenie w konsekwencji miałoby prowadzić do konfliktów społecznych w kwestii legalności posiadania broni palnej, natomiast później na tle rasowym. Początkowo sprawca nie planował zamachu na terenie Nowej Zelandii, miał być to kraj przygotowań i treningu przed dokonaniem zamachu. Jednak po pewnym czasie zdecydował się zaatakować właśnie tam, żeby pokazać, iż problem konfliktów rasowych dotyczy także „państw dobrobytu”, nie tylko zaś dużych mocarstw¹⁴.

Autor otwarcie wzywa w swoim manifestie do eksterminacji muzułmanów żyjących w państwach Zachodu i nie kryje się z wyznawaniem teorii o wyższości rasy białej. Apeluje o zabójstwa niektórych polityków, m.in. Angeli Merkel, Recepta Erdoğan i Sadiqa Khana. W dokumencie nie zabrakło również symboliki nazistowskiej. Chwilę przed zamachem przesłał tekst drogą e-mailową na 30 adresów. Około 13:00, na forum 8chan anonimowy użytkownik napisał „Przeprowadzę atak na najeźdźców, a nawet przeprowadzę transmisję na żywo za pośrednictwem Facebooka”¹⁵.

Co ciekawe, Tarrant przyznaje, że nie nienawidzi muzułmanów i obcokrajowców jeśli ci mieszkają w swoich krajach, dopóki ci nie naruszają terenów innych ludów, nie są wrogami. Zamachowiec nazwał siebie obrońcą różnorodności przed cywilizacją jednej rasy która miałaby powstać na skutek polityki wielokulturowej. Jak zaznaczył, nie zamierzał zabijać policjantów ani innych funkcjonariuszy publicznych. Wbrew temu co twierdzą media, sam zamachowiec nie uważa siebie za islamofoba, ksenofoba, antysemitę czy nazistę, a konserwatyzm otwarcie krytykuje. Deklaruje się jako etnonacjonalista oraz ekofaszysta. Politykiem, z którego myślni się zgadzał, był Sir Oswald Mosley, natomiast za najbliższe jego

¹³ Tamże.

¹⁴ D. Małecki, *Manifest zamachowca z Christchurch – tłumaczenie*, <https://sejmlog.pl/manifest-zamachowca-z-christchurch-tlumaczenie/#comment-363> [7.05.2021 r.].

¹⁵ G. Macklin, *The Christchurch Attacks: Livestream Terror in the Viral Video Age*, „CTC Sentinel” 2019, no 12(6), <https://ctc.usma.edu/christchurch-attacks-livestream-terror-viral-video-age/> [9.10.2021 r.].

wartościom państwo uznał Chińską Republikę Ludową. Jak sam twierdzi, wcześniej był kolejno komunistą, anarchistą i libertarianinem¹⁶.

Sprawcy działający samodzielnie to wyjątkowo trudna grupa, jeśli chodzi o obiektywną analizę motywów działań. Nie dysponując żadną organizacją, do której poglądów można się odwołać, trudno jest wnioskować o przyczynach podjętych działań. Analizy muszą polegać całkowicie na zeznaniach samych zamachowców czy też innych pozostawionych po nich dowodach. Należy mieć na uwadze, że w celu polepszenia własnego wizerunku w mediach masowego przekazu tacy sprawcy często nie podają prawdziwych pobudek swoich czynów. Dlatego do wszelkiego rodzaju manifestów czy też deklaracji przez nich napisanych trzeba podchodzić z dużą dozą ostrożności.

Przebieg zamachu

Zamach w miejscowości Christchurch w Nowej Zelandii miał miejsce 15 marca 2019 roku, a jego celem były dwa meczety – Maszjid Al-Nur i Maszjid Linwood. Atak był starannie zaplanowany, aby zmaksymalizować liczbę ofiar. W momencie przeprowadzania działań w meczecie przebywało około 300 osób. Sprawca przygotowywał go od dwóch lat, a na przeprowadzenie ataku w Christchurch zdecydował się 3 miesiące wcześniej. Uznał, że to dobre miejsce, które pokaże światu, że „najeźdźcy – Muzułmanie” są wszędzie i dotarli do najdalszych zakątków świata¹⁷.

W atakach zginęło łącznie 51 osób (44 osoby w meczecie AL-Nur, a 7 w Linwood), a 49 zostało rannych¹⁸. Wszystkie ofiary pochodziły z krajów arabskich lub z krajów z większością islamską. Zamachy rozpoczęły się w piątek, najpierw w meczecie Al-Nur, następnie w meczecie Linwood. Wydarzenia te, w odróżnieniu od innych aktów terrorystycznych, były transmitowane na żywo za pośrednictwem serwisów społecznościowych – Twittera i Facebooka. Terrorysta miał przyczepioną do hełmu niewielką kamerę, którą uruchomił już w samochodzie przed udaniem się do pierwszego celu. Transmisja internetowa trwała około 17 minut, później została usunięta z Twittera i Facebooka jako materiał zawierający zbyt brutalne i drastyczne sceny, jednak jej kopie można było obejrzeć na innych portalach. Zamachowiec strzelał do ludzi z przygotowanej wcześniej broni palnej. Używał karabinów AR-15 i strzelb Mossberg (miał pozwolenie na broń od 2017 roku). Na własną rękę nielegalnie przerobił magazynek. Na broni były wypisane nazwy i daty bitew, nazwiska postaci historycznych i skrajnie prawicowych zamachowców. W jego samocho-

¹⁶ D. Małecki, dz. cyt.

¹⁷ *Nowa Zelandia: atak na meczety w Christchurch. Jest wiele ofiar*, 15 marca 2019, <https://www.rp.pl/Terroryzm/190319530-Nowa-Zelandia-atak-na-meczety-w-Christchurch-Jest-wiele-ofiar.html> [7.05.2021 r.]; por. M.M. Jastrzebski, *Spoglądając na Wielką Wymianę. Analiza manifestu Brentona Tarranta #1: Strona tytułowa*, <https://wnet.fm/2019/03/31/spogladajac-na-wielka-wymiane-analiza-manifestu-brentona-tarranta-1-strona-titulowa/> [7.05.2021 r.].

¹⁸ *Zwrot ws. zamachu w Christchurch. Sprawca przyznał się do winy*, 26.03.2020, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/nowa-zelandia-zamach-w-christchurch-brenton-tarrant-przyznal-sie-do-zarzutow/ybw8010> [7.05.2021 r.].

dzie znaleziono później także materiały wybuchowe oraz kanistry z benzyną, którą miał zamiar podpalić meczety, jednak tego nie zrobił¹⁹.

Dzięki transmisji można było szczegółowo odtworzyć cały zamach oraz jego niezwykle brutalność. Na terenie pierwszego meczetu Tarrant strzelał do wiernych modlących się w budynku, a także do tych, którzy próbowali z niego uciec. Strzelał także kilkakrotnie do ludzi leżących na podłodze, aby upewnić się, że nikt nie przeżyje. Celem jego ataku byli mężczyźni, kobiety i dzieci. Gdy kończyła mu się amunicja, wracał do samochodu, aby ją uzupełnić, w międzyczasie oddawał strzały do ludzi uciekających ulicą. Nie miał litości dla nikogo, najmłodszą ofiarą ataku był 3-letni chłopiec. Po dokonaniu masakry, gdy Tarrant odjeżdżał swoim samochodem, został zatrzymany przez policję, która już wiedziała o strzelaninie w Linwood.

Atak ten był najbardziej krwawą pod względem liczby ofiar, masową strzelaniną w historii Nowej Zelandii, dokonanej przez solo terrorystę o antymuzułmańskich poglądach. Opisywany jest jako najbrutalniejszy akt terroru w Nowej Zelandii w ciągu ostatnich 200 lat. Za swoją zbrodnię sprawca został w 2020 roku skazany na dożywocie bez możliwości ubiegania się o przedterminowe zwolnienie²⁰.

Skutki zamachu dla społeczeństwa i struktur bezpieczeństwa

Działania podjęte przez nowozelandzkie władze bezpośrednio po zamachach

- Policja zatrzymała trzech mężczyzn i kobietę. Szefowa nowozelandzkiego rządu poinformowała, że nie znajdowali się oni na liście osób stanowiących zagrożenie.
- Zaraz po ataku zawieszona została działalność szkół oraz niektórych lotnisk. Działania te podjęte zostały prewencyjnie, ponieważ nie było wiadomo, czy zamachowcy nie planują kolejnych ataków. Władze zaapelowały do obywateli, aby unikali zbliżania się do miejsc kultu muzułmańskiego w całym kraju.
- Rząd poinformował o podniesieniu flag Nowej Zelandii do połowy masztu, aby uczcić ofiary ataków.
- Nowozelandzka szefowa rządu, Jacinda Ardern, ogłosiła zamiar wprowadzenia zmian w liberalnym prawie dostępu do broni w Nowej Zelandii.
- Premier poinformowała także organy rządowe, by złożyły w gabinecie sprawozdania z wydarzeń 15 marca, w celu wzmocnienia systemu bezpieczeństwa na wielu frontach, w tym m.in. w kwestii broni palnej, kontroli granicznych, usprawnienia wymiany informacji z Australią i praktyk dotyczących procedur związanych z listami obserwacyjnymi.

¹⁹ G. Bator, M. Knapik, *Rola mediów społecznościowych jako instrumentu terroryzmu: analiza zamachu Brentona Tarranta*, „Studia de Securitate” 2020, nr 10(1), https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/.2020/07/4.pdf?fbclid=IwAR2O21A1vg_7gwJXIFK_p68cBJ_hXOAI-4AKVbYisyfF134f-CZvjwImwtqE [7.05.2021 r.].

²⁰ *Two years on from the Christchurch terror attack, how much has really changed?*, 14.03.2021, <https://theconversation.com/two-years-on-from-the-christchurch-terror-attack-how-much-has-really-changed-156850?fbclid=IwAR0SNimsIbhDqzJYf83rQXcbHgeoz7HEFJUBb1-P9lgKDwzbuFBcJ4B2s94> [7.05.2021 r.].

- Rozpowszechnianie treści manifestu w Nowej Zelandii zostało prawnie zakazane. Główny cenzor, David Shanks, powiedział, że publikacja ta „przekracza wszelkie granice i czyni ją niezgodną z prawem Nowej Zelandii”²¹. Jedynym uzasadnionym celem posiadania publikacji jest jej analiza lub wykorzystywanie w celach edukacyjnych, tzn. korzystać z niej mogą np. badacze, naukowcy czy reporterzy.
- Rząd rozpoczął wykupywanie broni od obywateli. W ciągu tygodnia udało się zgromadzić ok. 10 tysięcy sztuk broni.

Zmiany w prawie do posiadania broni

Do 15 marca 2019 roku w Nowej Zelandii obowiązywały liberalne zasady posiadania przez obywateli broni palnej. Każdy posiadacz broni musi mieć licencję, o której wydanie mógł ubiegać się każdy Nowozelandszczyk powyżej 16. roku życia, który został uznany za policję jako „odpowiedni i właściwy”. Konieczne było jednak pozytywne przejście procedury sprawdzającej przeszłość karną oraz dokumentację medyczną. Pod uwagę brane były czynniki takie jak kwestie kryminalne, zdrowie psychiczne, uzależnienia czy przemoc domowa. Nowa Zelandia jest jednym z nielicznych krajów na świecie, w którym większości broni nie trzeba było rejestrować. Z tego powodu policja nie posiadała danych dotyczących faktycznej liczby legalnie posiadanej broni w kraju. Szacowano, że ok. 96% sztuk broni, stanowiących własność prywatną nie była rejestrowana²².

W wyniku debaty podjętej po zamachach z Christchurch przeprowadzono zmiany w przepisach dotyczących broni palnej. Broń objęta ograniczeniami obejmuje między innymi karabiny maszynowe, karabiny szturmowe z ogniem selektywnym, granaty i wyrzutnie rakiet. Od końca 2019 roku wszystkie karabiny samopowtarzalne centralnego zapłonu, każdy karabin lub magazynek mieszczący więcej niż 10 nabojów należą do kategorii ograniczonej²³.

Oprócz tego skrócono okres ważności pozwolenia na broń z 10 do 5 lat dla osób posiadających swoją pierwszą licencję oraz tych, którym ją cofnięto lub wygasła. Niedoszli właściciele broni, którzy wykazują skłonność do okazywania lub promowania przemocy, nienawiści lub ekstremizmu już nie są uważani za „odpowiednich i właściwych” do posiadania broni²⁴. Wprowadzono także nowy rejestr broni palnej, który posiadacze licencji będą musieli aktualizować, gdy kupują lub sprzedają broń. Obecne przepisy nakazują również każdorazowe okazanie licencji przy zakupie broni lub amunicji. Przed transferem pistoletów, wojskowych półautomatów i broni podlegającej ograniczeniom należy uzyskać pozwolenie na zakup. Policjant musi podpisać formularz zamówienia, aby sprawdzić, czy

²¹ *New Zealand Bans the Christchurch Suspect's Manifesto*, <https://www.nytimes.com/2019/03/22/world/asia/new-zealand-christchurch-shooter-manifesto.html> [9.10.2021 r.].

²² <https://www.police.govt.nz/advice-services/firearms-and-safety/licences-permits-and-endorsements/apply-new-zealand-firearms> [9.10.2021 r.].

²³ <https://www.police.govt.nz/advice-services/firearms-and-safety/what-do-i-need-know/2019-firearm-law-changes-arms-amendment-bill> [9.10.2021 r.].

²⁴ <https://www.police.govt.nz/sites/default/files/publications/frm23fla-firearms-licence-application-form.pdf> [9.10.2021 r.].

osoba kupująca posiada pozwolenie na broń. Z nowozelandzkiego prawa usunięto kategorię broni palnej znanej jako półautomatyczna broń palna w stylu wojskowym (MSSA). Wprowadzono także krajowy program wykupu broni, który zapewnia rekompensatę właścicielom broni, którzy chcą dobrowolnie oddać broń i zastrzono kary za przestępstwa z użyciem przedmiotów zabronionych²⁵.

Działania mające na celu zapobieganie terroryzmowi

15 maja 2019 roku premier Nowej Zelandii, Jacinda Ardern, i prezydent Francji, Emmanuel Macron, wezwali szefów państw i rządów oraz przywódców sektora technologicznego na świecie do przyjęcia tzw. Christchurch Call. Jest to zobowiązanie do wyeliminowania treści terrorystycznych i brutalnych ekstremistycznych w Internecie. Zaznacza się, że poszanowanie wolności słowa ma pierwszorzędne znaczenie, ale nikt nie ma prawa do tworzenia i udostępniania treści terrorystycznych. Wezwanie Christchurch Call wznowiło działalność Globalnego Forum Internetowego na rzecz Zwalczenia Terroryzmu.

Brak zaangażowania światowych potęg, m.in. Stanów Zjednoczonych, osłabiał Christchurch Call od samego początku. Niektóre amerykańskie firmy, takie jak Microsoft, Facebook i Google zasygnalizowały swoje wsparcie, ale wyraźnie widoczny był brak wsparcia ze strony rządu USA. Sytuacja zmieniła się jednak po tegorocznych wyborach prezydenckich. 8 maja 2021 roku prezydent Joe Biden wyraził chęć dołączenia do wezwania i aktualnie Stany Zjednoczone stanowią część Christchurch Call. Wciąż jednak udziału w inicjatywie nie podjęły Rosja i Chiny. Warto jednak odnotować, że wśród państw wspierających Christchurch Call od 23 września 2019 roku znajduje się również Polska²⁶.

W kraju Nowozelandzka Służba Bezpieczeństwa i Wywiadu wraz z policją współpracowały nad nową strategią „zwiększania bezpieczeństwa, ochrony i odporności zatłoczonych miejsc”. Pomimo takich inicjatyw poziom zagrożenia terrorystycznego w Nowej Zelandii nie spadł. Od 15 marca 2019 roku wskaźnik ten zmienił się z „niskiego” na „średni”. W Globalnym Indeksie Terroryzmu z 2019 r. Nowa Zelandia znajdowała się na 122. miejscu, a w roku 2020 była już na miejscu 42.²⁷ Oznacza to uznanie, że istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia w tym państwie ataków terrorystycznych. Sytuacje takie jak oskarżenie służącego w armii nacjonalisty o szpiegostwo czy aresztowanie w Christchurch za wystosowanie groźby ataku na meczety, świadczą o niepokojącym poziomie ryzyka. Problemem pozostaje również postawa NZSIS wobec obywatelskich zgłoszeń o potencjalnym zagrożeniu dla bezpieczeństwa państwa. Nowozelandzka Służba Bezpieczeństwa i Wywiadu w odpowiedzi na zasygnalizowanie przez użytkownika 4chan’u niebezpieczeństwa uznała, że nie jest w stanie monitorować „milionów stron postów publikowanych codziennie w Internecie”.

²⁵ M. Niepytalski, *Interwencyjny skup karabinów w Nowej Zelandii*, 2019, <https://holistic.news/interwencyjny-skup-karabinow-w-nowej-zelandii/> [9.10.2021 r.].

²⁶ Christchurch Call, <https://www.christchurchcall.com/> [9.10.2021 r.].

²⁷ Global Terrorism Index 2019, Global Terrorism Index 2020.

Podsumowanie – czy sytuacja w Nowej Zelandii zmieniła się po atakach w Christchurch?

Nie można jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, jaki faktycznie wpływ wywarły zamachy z 15 marca 2019 roku na bezpieczeństwo Nowej Zelandii oraz czy kroki podjęte przez rząd były odpowiednie i realnie wpłynęły na sytuację w państwie. Władze szybko zmieniły przepisy dotyczące posiadania broni na bardziej restrykcyjne. Wcześniejsze bardzo liberalne podejście doprowadziło do sytuacji, w których sama policja nie miała informacji o liczbie posiadanych w kraju broni palnych. Zaostrzył się system infiltracji treści udostępnianych w Internecie, co daje możliwość wcześniejszego zauważenia potencjalnego zagrożenia.

Skazanie Brentona Tarranta na karę dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości wcześniejszego zwolnienia, czyli najwyższy możliwy wyrok w Nowej Zelandii, należy uznać za właściwy krok w kierunku odstraszenia innych potencjalnych zamachowców od podjęcia podobnych działań. Dyskusji podlega jednak to, czy poziom rasizmu i nietolerancji w ogóle spadł. Atak terrorystyczny na meczet w Christchurch i ruch Black Lives Matter, zwiększyły obecność tematu rasizmu i ksenofobii w mediach. Trudno jest jednak uznać, że realnie wpłynęły na obniżenie poziomu przestępstw popełnianych z tych powodów. Wielu migrantów wciąż pada ofiarami nietolerancji i wyobcowania. Komisarz ds. Stosunków Rasowych, Meng Foon, powiedział, że w Nowej Zelandii „rasizm żyje i ma się dobrze”. Prawie połowa prawdopodobnych przestępstw z nienawiści jest nie jest odnotowywana, ponieważ „większość pracowników nie wie, jak je zaklasyfikować”²⁸. Warto mieć na uwadze, że zamachy z Christchurch zwiększyły świadomość ludzi, natomiast konieczne jest podejmowanie dalszych skutecznych działań na rzecz wykrywania treści ekstremistycznych, a także edukowania społeczeństwa w tym zakresie.

Tytuł w języku angielskim:

CHRISTCHURCH TERROR ATTACKS, MARCH 15th 2019

Bibliografia

Raporty

Institute for Economics & Peace: Global Peace Index 2018, <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/>.

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2018, <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>.

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2020, <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>.

New Zealand Security Intelligence Service, Annual Report 2018, <https://www.nzsis.govt.nz/resources/annual-reports/>.

²⁸ „Racism is well and alive” in New Zealand – Race Relations Commissioner, <https://www.rnz.co.nz/news/national/433499/racism-is-well-and-alive-in-new-zealand-race-relations-commissioner> [9.10.2021 r.].

Artykuły

Bator G., Knapik M., *Rola mediów społecznościowych jako instrumentu terroryzmu: analiza zamachu Brentona Tarranta*, *Studia de Securitate* 2020, 10(1).

Materiały prasowe i źródła internetowe

Burton J., *Christchurch's legacy of fighting violent extremism online must go further – deep into the dark web*, <https://theconversation.com/christchurchs-legacy-of-fighting-violent-extremism-online-must-go-further-deep-into-the-dark-web-133159>.

Christchurch Call, <https://www.christchurchcall.com/>.

Doyle G., *New Zealand mosque attacker's plan began and ended online*, <https://www.theguardian.com/us-news/2021/may/08/christchurch-call-biden-backs-new-zealand-stand-against-online-extremism>.

Gillespie A., *Two years on from the Christchurch terror attack, how much has really changed?*, <https://theconversation.com/two-years-on-from-the-christchurch-terror-attack-how-much-has-really-changed-156850>.

Half-masting the New Zealand Flag occasions, <https://mch.govt.nz/nz-identity-heritage/flags/half-masting-new-zealand-flag-occasions>.

Hesson T., Hosenball M., *U.S. arrested two Yemenis on terror watchlist who tried to cross border from Mexico*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-border-security-idUSKBN2BS1XO>.

<https://www.police.govt.nz/advice-services/firearms-and-safety/what-do-i-need-know/2019-firearm-law-changes-arms-amendment-bill>.

Jastrzebski M., *Spoglądając na Wielką Wymianę. Analiza manifestu Brentona Tarranta*, <https://wnet.fm/2019/03/31/spoglądajac-na-wielka-wymiane-analiza-manifestu-brentona-tarranta-1-strona-tytulowa/>.

Małecki D., *Manifest zamachowca z Christchurch – tłumaczenie*, <https://sejmlog.pl/manifest-zamachowca-z-christchurch-tlumaczenie/#comment-363>.

Nowa Zelandia: atak na meczety w Christchurch. Jest wiele ofiar, <https://www rp.pl/Terroryzm/190319530-Nowa-Zelandia-atak-na-meczety-w-Christchurch-Jest-wiele-ofiar.html>.

Partyla M., *Zamachy w Christchurch, kilkadziesiąt ofiar. „Najczarniejszy dzień Nowej Zelandii”*, <https://www.rmfm24.pl/fakty/news-zamachy-w-christchurch-kilkadziesiat-ofiar-najczarniejszy-dz,nId,2885308>.

„Racism is well and alive” in New Zealand – Race Relations Commissioner, <https://www.rnz.co.nz/news/national/433499/racism-is-well-and-alive-in-new-zealand-race-relations-commissioner>.

Schraer R., *Christchurch shootings: What are New Zealand's gun laws?*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-47584603>.

Stefanicki R., *Dożywocie dla zamachowca z Christchurch. pierwszy taki wyrok w historii Nowej Zelandii*, <https://wyborcza.pl/7,75399,26244531,dozywocie-dla-zamachowca-z-christchurch-pierwszy-taki-wyrok.html>.

Tarrant B., *The Great Replacement*, https://imgprod.ilfoglio.it/userUpload/The_Great_Replacementconvertito.pdf.

The World Factbook, <https://www.cia.gov/the-world-factbook>.

US joins Christchurch Call to eliminate terrorist and violent extremist content online, <https://www.rnz.co.nz/news/national/442125/us-joins-christchurch-call-to-eliminate-terrorist-and-violent-extremist-content-online>.

Zwrot ws. zamachu w Christchurch. Sprawca przyznał się do winy, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/nowa-zelandia-zamach-w-christchurch-brenton-tarrant-przyznal-sie-do-zarzutow/ybw8010>.

ADRIANA KAŁUCKA*

OCHRONA ANTYTERRORYSTYCZNA OBIEKTÓW FIZYCZNYCH NA PRZYKŁADZIE JEDNOSTKI DOSTARCZAJĄCEJ ENERGIE ELEKTRYCZNĄ

Abstrakt

W polskim społeczeństwie panuje niska świadomość potencjalnych zagrożeń o charakterze terrorystycznym poprzez fakt, że takie zdarzenie nie miało do tej pory miejsca w Polsce. Podobnie jest również w przypadku długotrwałych przerw w dostawach energii – świadomość skutków takiego kryzysu jest niska. Niniejsza praca stanowi analizę i ocenę ryzyka wystąpienia zagrożenia o charakterze terrorystycznym w obiekcie fizycznym odpowiedzialnym za dostarczenie energii, które spowodowałyby czasowy *blackout* na określonym obszarze. Zostały w niej przedstawione potencjalne zdarzenia oraz rekomendacje poprawiające bezpieczeństwo obiektu.

Słowa kluczowe: zagrożenie terrorystyczne, ochrona obiektów fizycznych, zabezpieczenie antyterrorystyczne, elektrownia.

Wstęp

Jak pokazuje historia, działalność o charakterze terrorystycznym nie stanowi zjawiska nowego, wbrew powszechnym przekonaniom przekazywanym opinii publicznej przez środki masowego przekazu. Posługując się dość kolokwialnym stwierdzeniem, terroryzm towarzyszył władzy politycznej od wieków, przyjmując różną formę, w zależności od dostępnych środków wykorzystywanych przez sprawców ataków, charakteryzując się tym samym zróżnicowaną motywacją ideową¹. Pomimo tych różnic, które można zaobserwować, analizując działalność grup terrorystycznych na przestrzeni lat, tożsama dla każdej

---

* Adriana Kałucka – studentka Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego na kierunkach Bezpieczeństwo Wewnętrzne II stopnia oraz Politologia II stopnia. Kontakt e-mail: adriana.kalucka@gmail.com.

¹ Zob. szerzej: G. Chaliand, A. Blin, *Historia terroryzmu od starożytności do Da'ish*, Warszawa 2020.

z nich oraz niezmienna pozostała chęć osiągnięcia politycznego celu (wymuszenie lub zaniechania określonych zachowań politycznych²) poprzez prowadzoną działalność.

Pod wpływem działalności grup prowadzących działalność terrorystyczną, która jawnie uderzała w państwa, jego obywateli i ich dobra, zaistniała konieczność ich penalizacji. W polskim systemie prawnym określenie przestępstwa o charakterze terrorystycznym zawarte jest w Kodeksie Karnym w art. 115 §20, natomiast definicja zdarzenia o charakterze terrorystycznym określona została w Ustawie z 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych, nazywanej potocznie „ustawą antyterrorystyczną”. Zgodnie z art. 2 pkt. 7 te same ustawy, zdarzenie o charakterze terrorystycznym rozumie się jako sytuację, co do której istnieje podejrzenie, że powstała na skutek przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 §20 Kodeksu Karnego, lub zagrożenie zaistnienia takiego przestępstwa³.

Nawiązując zatem do wspomnianej w przytoczonym wyżej zapisie „ustawy antyterrorystycznej” definicji zdarzenia o charakterze terrorystycznym, samo przestępstwo o tożsamym charakterze, w myśl art. 115 §20 Kodeksu Karnego (dalej: KK), rozumie się jako czyn zabroniony popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób;
- 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności;
- 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej⁴.

Spełnienie jednej z wyżej wymienionych przesłanek w momencie popełniania przestępstwa przez sprawcę bądź już sama groźba popełnienia takiego czynu umotywowana jedną z nich, co również zostało wyróżnione w art. 115 §20 KK, klasyfikuje popełniony czyn zabroniony jako przestępstwo o charakterze terrorystycznym zagrożony karą pozbawienia wolności.

Oprócz bezpośrednich osób (głównie polityków i osób cieszących się autorytetem wśród opinii publicznej) czy większych grup (najczęściej będących pośrednimi celami, znajdującymi się w miejscu przeprowadzenia ataku przypadkowo), celem ataku terrorystycznego może być obiekt fizyczny, którego zniszczenie bądź czasowe uszkodzenie spowodowałyby zarówno poważne zakłócenia w funkcjonowaniu państwa, jak i wpłynęłyby negatywnie na społeczne morale, poprzez wywołanie niepokoju i strachu, a także zaburzenie i ograniczenie dostępu do podstawowych usług.

Terroryzm stanowi stale ewoluujące zagrożenie dla współczesnych państw, procesom zmian ulegają także sposoby przeprowadzenia ewentualnych zdarzeń o tym charakterze. Jako współczesne wyróżniki, którymi kierują się zamachowcy przygotowując atak, można wymienić maksymalizację liczby ofiar oraz strat fizycznych, a także rozgłos medialny danego zdarzenia. Każde z nich natomiast wywołuje negatywne emocje społeczne oraz

² A. Gasztold, *Terroryzm*, [w:] *Encyklopedia Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Warszawa 2021, źródło: <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terrorizm> [25.01.2022 r.].

³ *Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*, Dz.U. 2016 poz. 904.

⁴ *Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r.*, Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553.

rzutuje na poczucie bezpieczeństwa obywateli. W związku z powyższym można przyjąć tezę, iż kolejne działania terrorystów skupią się znacznie bardziej na obiektach użyteczności publicznej ze względu na możliwość spełnienia wszystkich wskazanych wyżej wyróżników.

Niniejszy artykuł jest próbą oceny ryzyka zaistnienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym w obiekcie odpowiedzialnym za dostarczanie energii elektrycznej. Takie obiekty często wpisują się w Krajowy System Elektroenergetyczny⁵, stanowiąc tym samym element niezbędny dla prawidłowego funkcjonowania państwa, gdyż czasowy zanik energii, jak pokażą zawarte w pracy przykłady, może doprowadzić do paraliżu wielu branż, obiektów, a także doprowadzić do wzrostu negatywnych nastrojów społecznych. Najprawdopodobniej, zaburzenie pracy któregośkolwiek z takich obiektów miałooby wpływ na działanie całego systemu energetycznego na terenie Polski.

Tym samym, należy podkreślić, że proces analizy i oceny ryzyka wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym wpisuje się w całościowy proces działań antyterrorystycznych wyszczególnionych przez ustawodawcę⁶, a dokładniej w fazę zapobiegania, definiowanego jako niedopuszczenie do zaistnienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym, oraz w fazę przygotowania, które zakłada planowanie działań umożliwiających przejmowanie kontroli nad zaistniałymi zdarzeniami terrorystycznymi⁷.

W Polsce zagrożenie bezpośrednim atakiem terrorystycznym szacowane jako niskie, co pokazują dane opublikowane w corocznych raportach Europejskiego Urzędu Policji (dokładniej Raport TE-SAT⁸). Co więcej, w ocenie ryzyka wystąpienia potencjalnych zdarzeń zagrażających szeroko pojętemu bezpieczeństwu państwa zawartej w Krajowym Planie Zarządzania Kryzysowego z 2020 roku, prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym typuje się jako bardzo rzadkie, przy czym ryzyko wystąpienia ma wartość „średnią”⁹. Przedstawione dane nie usprawiedliwiają jednak lekceważenia dokonywania analiz i ocen ryzyka, opracowywania procedur bezpieczeństwa czy planów zarządzania kryzysowego na wypadek wystąpienia takiego zdarzenia, przyjmując założenie, że największym zagrożeniem jest bagatelizacja zagrożenia.

⁵ *Krajowy System Elektroenergetyczny*, źródło: <https://www.pse.pl/obszary-dzialalnosci/krajowy-system-elektroenergetyczny/informacje-o-systemie> [30.01.2022 r.].

⁶ *Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*, Dz.U. 2016 poz. 904, art. 2 pkt. 1.

⁷ B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach, *Wstęp*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Założenia i rekomendacje do prowadzenia działań antyterrorystycznych w wybranych kategoriach obiektu*, t. 4, Toruń 2019, s. 5–6.

⁸ *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021*, Europol Haga 2021, źródło: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/tesat_2021_0.pdf [16.12.2021 r.].

⁹ *Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego. Część A*, Warszawa 2020, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/581d0989-0bae-4e8a-8fdb-e2ca5385ac19> [16.12.2021 r.].

Charakterystyka analizowanych obiektów na przykładzie Elektrownia Dolna Odra

Na terenie Polski za dostarczanie energii elektrycznej odpowiadają elektrownie ciepłe opalane węglem brunatnym bądź kamiennym. Jeden z przykładów takich jednostek stanowi Elektrownia Dolna Odra, położona w województwie zachodniopomorskim, w miejscowości Nowe Czarnowo. Jest ona ciepłą, kondensacyjną elektrownią węglową, opalaną węglem kamiennym¹⁰. Jednostka wchodzi w skład grupy kapitałowej PGE, należy do spółki PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A., będąc jednocześnie głównym elementem Zespołu Elektrowni Dolna Odra S.A.¹¹.

Obiekt jest elektrownią systemową, co oznacza, że wchodzi ona w skład Krajowego Systemu Elektroenergetycznego, a zatem jest jednym z głównych producentów energii elektrycznej w Polsce, pełniąc tym samym funkcję jednostki *must run*, co oznacza, że jej praca wymuszona jest względami bezpieczeństwa sieciowego¹².

Zdjęcie 1. Teren Elektrowni Dolna Odra z lotu ptaka

Źródło: *Teren Elektrowni Dolna Odra z lotu ptaka*, źródło: <https://www.fotosik.pl/zdjecie/f00a379b31910eeb> [10.02.2022 r.].

Obiekt zaopatrzonej jest w osiem bloków wraz z otwartym układem chłodzenia, lecz obecnie działają cztery z nich – pozostałe były wyłączane stopniowo w 2012 r., 2014 r. oraz w 2020 r.¹³. Ilość spalanego węgla na godzinę waha się w granicy 325 ton na cztery kotły, natomiast woda chłodząca, niezbędna do pracy kotłów, pobierana jest z pobliskiego ujęcia

¹⁰ *Technika i technologia*, PGE Oddział Elektrownia Dolna Odra (online), źródło: <https://zedolnaodra.pgegielk.pl/technika-i-technologia> [31.01.2022 r.].

¹¹ *O oddziale*, PGE Oddział Elektrownia Dolna Odra (online), źródło: <https://zedolnaodra.pgegielk.pl/O-oddziale> [31.01.2022 r.].

¹² Tamże.

¹³ *Technika i technologia*, dz. cyt.

Odry¹⁴. Co więcej, aby przystosować go do wyzwań związanych z ochroną środowiska i ograniczeniem emisji spalin do atmosfery, obecnie trwa budowa dwóch bloków gazowo-parowych¹⁵. Jednocześnie w obiekcie stosowane są nowoczesne rozwiązania techniczne, związane z modernizacją i rozwojem działających już instalacji, umożliwiających większą dbałość o środowisko naturalne¹⁶ (realizacja podstawowych celów strategicznych związanych z działaniami proekologicznymi, uczestnictwo w systemie EMAS¹⁷).

W całościowej analizie obiektu należy również zwrócić uwagę na kwestie jego położenia. Elektrownia położona jest w okolicy większych aglomeracji miejskich, lecz usytuowana jest bezpośrednio w Czarnowie Małym, które jest mniejszą miejscowością. W jej okolicy znajduje się Park Krajobrazowy Doliny Dolnej Odry¹⁸, co dodatkowo zwiększa nacisk na konieczność wdrażania rozwiązań proekologicznych w systemach działania elektrowni.

Ocena ryzyka wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym i jego potencjalne skutki

Jak zauważa Jarosław Stelmach wraz z Marcinem Kożuszkim, współczesny terroryzm skierowany jest na niszczenie celów zapewniających wysoką liczbę ofiar w połączeniu z maksymalną skalą zniszczeń materialnych, co jest możliwe w przypadku zaatakowania budynków użyteczności publicznej¹⁹. Dodatkowym aspektem, który jest ważny dla terrorystów i na który należy zwrócić uwagę, jest wydzźwięk medialny spowodowany dokonaniem atakiem – im bardziej spektakularny zamach, tym silniejsza reakcja w mediach, a co za tym idzie, również silniejsza i bardziej emocjonalna reakcja społeczna.

Analizując rozwiązania przyjęte w ustawach oraz w rozwiązaniach organizacyjnych w zakresie ochrony, budynki użyteczności publicznej można podzielić na:

- Obiekty należące do systemu infrastruktury krytycznej państwa rozumiane jako systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urzędnia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji państwowej, a także instytucji i przedsiębiorstw²⁰;

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Polimex Mostostal i General Electric wybudują PGE bloki gazowe w Elektrowni Dolna Odra*, źródło: <https://www.wnp.pl/energetyka/polimex-mostostal-i-general-electric-wybuduja-pge-bloki-gazowe-w-elektrowni-dolna-odra,369601.html> [18.12.2021 r.].

¹⁶ *O oddziale*, dz. cyt.

¹⁷ EMAS – ang. Eco-Management and Audit Scheme – System Ekozarządzania i Audytu jest systemem zarządzania środowiskowego, w którym dobrowolnie mogą uczestniczyć organizacje wychodzące poza zakres minimalnej zgodności z przepisami i ciągle doskonalących efekty swojej działalności środowiskowej.

¹⁸ Informacja na podstawie analizy mapy dostępnej na Google Maps.

¹⁹ J. Stelmach, M. Kożuszek, *Założenia i rekomendacje do wykonywania planów ochrony w obiektach podlegających obowiązkowej ochronie*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Założenia i rekomendacje do prowadzenia działań antyterrorystycznych w wybranych kategoriach obiektów*, t. 4, Toruń 2019, s. 11.

²⁰ *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym*, Dz.U. 2007 Nr 89 poz. 590, art. 3 pkt. 2.

- Obiekty podlegające obowiązkowej ochronie z uwagi na ich znaczenie dla obronności, interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych interesów państwa²¹;
- Obiekty szczególnie ważne dla bezpieczeństwa i obronności państwa²²;
- Obiekty infrastruktury administracji publicznej definiowane jako systemy oraz obiekty niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa i ciągłego funkcjonowania organów administracji publicznej²³;
- Inne obiekty chronione i niechronione²⁴ (np. takie, których zniszczenie znacznie wpłynęłoby na pogorszenie się społecznych morale).

Dokonanie ataku terrorystycznego na obiekt należący do jednej z wyżej wymienionych kategorii niewątpliwie wpłynęłoby na sposób funkcjonowania państwa i jego interesy, a także na bezpieczeństwo obywateli. Chociaż co prawda skutki takiego zdarzenia trudno sobie wyobrazić nie będąc bezpośrednim uczestnikiem bądź świadkiem, należy zadbać o prawidłowe systemy zabezpieczeń i procedury w celu minimalizacji skutków i szybszego powrotu do stanu sprzed zamachu na wypadek jego wystąpienia. W systemie ochrony ważnym elementem są plany zabezpieczenia obiektu opracowywane przy pomocy metod oceny ryzyka. Jedną z nich jest metoda CARVER, która została wykorzystana przy ocenie wystąpienia zagrożenia o charakterze terrorystycznym dla analizowanego obiektu.

Metoda CARVER pozwala na oszacowanie atrakcyjności danego obiektu dla potencjalnych napastników²⁵, pomagając tym samym w eliminacji najsłabszych punktów obiektu i tym samym zagrożeń po uprzedniej analizie dokonywanej przy pomocy następujących atrybutów metody: *criticality* (krytyczność, istotność), *accessibility* (dostępność), *recognizability* (rozpoznawalność), *vulnerability* (podatność), *effect* (efekt, skutek), *recoverability* (zdolność odbudowy, powrotu do stanu normalnego). Na ich podstawie przyznawane są punkty w skali 1–10, a ich suma pozwala wskazać potencjał wystąpienia danego zdarzenia.

Przy pomocy opisanej metody wskaźnik krytyczności (*C* – *criticality*), rozumianego jako wpływ ataku na zdrowie publiczne i gospodarkę w przypadku zdarzenia w elektrowni oceniono na 8. Tak wysoki wynik ma swoje umotywowanie w czasowym zatrzymaniu pracy kluczowych jednostek administracyjnych istotnych dla prawidłowego funkcjonowania państwa, w szczególności danego regionu, z uwagi na brak prądu na znacznym obszarze. Ewentualny zanik mocy może być odczuwalny w całej Polsce w związku z tym, iż obiekty często są elementami Krajowego Systemu Energetycznego, a zarazem jednostkami *must run*. Co więcej, brak dostaw

²¹ Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia, Dz.U. 1997 Nr 114 poz. 740, art. 5 pkt. 1.

²² Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1967 Nr 44 poz. 220, art. 6, ust. 2 pkt. 4.

²³ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016, poz. 904.

²⁴ J. Stelmach, M. Kożuszek, *Założenia i rekomendacje do wykonywania planów ochrony w obiektach podlegających obowiązkowej ochronie*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Założenia i rekomendacje do prowadzenia działań antyterrorystycznych w wybranych kategoriach obiektów*, t. 4, Toruń 2019, s. 12.

²⁵ M. Kupniewski, *Metody i kryteria oceny stopnia zagrożenia atakiem terrorystycznym*, „Przegląd Policyjny” 2018, nr 4(132), źródło: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ceon.element-1ede5381-defd-35f4-bf72-73fc2a224120/c/pdf-01.3001.0013.6686.pdf> [30.01.2022 r.].

energii może okazać się niezwykle trudny dla samych mieszkańców. Mimo że czasowe przerwy w dostawach prądu mogą okazać się dość realnym scenariuszem chociażby z uwagi na coraz częściej pojawiające się niekorzystne warunki atmosferyczne, żeby nie przypisywać takich skutków tylko atakom terrorystycznym, nie mówi się publicznie o skutkach *blackoutów*²⁶, jakie bezpośrednio dotyczą społeczeństwo. Całkowity brak oświetlenia miejskiego oraz sygnalizacji świetlnej w dłuższej mierze prowadzi do paraliżu komunikacyjnego, a co za tym idzie – zwiększenia liczby wypadków drogowych i wydłużenia czasu oczekiwania na karetki poprzez pojawiające się korki. Z jakiegokolwiek ruchu miejskiego wyłączone są tramwaje i trolejbusy. Co więcej, większy problem pojawia się w momencie braku paliwa, gdyż nie ma możliwości zatkanowania pojazdów. Z uwagi na zwiększoną ilość wypadków, rośnie liczba pacjentów w szpitalach, nie ma również możliwości przeprowadzenia operacji i zabiegów (pomimo posiadanych agregatów prądotwórczych). Wiele fabryk, firm i zakładów traci jakąkolwiek możliwość pracy, co wiąże się dla nich ze stratami finansowymi. Należy również zwrócić uwagę na trwającą pandemię COVID-19 i wprowadzenie pracy bądź nauki zdalnej. W przypadku długotrwałej przerwy w dostawie prądu nie ma możliwości ich realizowania, natomiast w przypadku nauki stacjonarnej niewątpliwie istniałaby konieczność czasowego zamknięcia jednostek oświatowych. Z trudną sytuacją musiałaby się mierzyć gospodarstwa domowe – brak prądu generuje niemożność skorzystania z podstawowych urządzeń i sprzętów umożliwiających chociażby ugotowanie obiadu bądź wody na herbatę, chłodzenie lub mrożenie żywności, nie wspominając o braku oświetlenia w mieszkaniach. Co więcej, możliwe są przerwy w dostawach podstawowych mediów, takich jak ogrzewanie lub woda. Realną wizją jest także brak możliwości zrobienia zakupów. Przez brak prądu nie działają kasy fiskalne i terminale płatnicze, podobnie dzieje się z bankomatami, z których nie można wypłacić gotówki. Z czasem mogą pojawić się problemy z zaopatrzeniem w niektóre produkty spożywcze z uwagi na niepracujące urządzenia chłodzące. Zwiększone jest również ryzyko zagrożenia pożarowego z uwagi na niedziałające systemy informujące o jego wystąpieniu. Warto nawiązać także do wzrostu negatywnych emocji i nastrojów społecznych w związku z zaistniałą sytuacją, co w dłuższej utrzymującym się stanie może doprowadzić do większej destabilizacji.

Kolejnym elementem jest ocena dostępności obiektu (*A – accessibility*). Definiowana jest ona poprzez możliwość fizycznego dostępu i opuszczenia danego celu ataku, a także poruszania się w jego obrębie. W przypadku obiektów dostarczających energię elektryczną został on oceniony na 5 punktów. Najczęściej tereny obiektów co prawda są ogrodzone, lecz jest to łatwa do ewentualnego przeforsowania zwykła pleciona siatka²⁷. Z reguły również na wejściu obecni są pracownicy ochrony w postaci „starszych panów-ochroniarzy”, prowadzony jest także rejestr wejść i wyjść pracowników dzięki specjalnym identyfikatorom, bez których nie jest możliwe wejście na teren obiektu²⁸. Same tereny zakładów są z reguły duże, co w założeniu samo w sobie stanowi utrudnienie w jego rzetelnym monito-

²⁶ *Blackout* – awaria zasilania; długotrwały zanik lub odchylenie napięcia w komercyjnej sieci dystrybucyjnej energii elektrycznej o nagłym i poważnym charakterze.

²⁷ Dostępny za pomocą Google Maps obraz Street View, źródło: https://www.google.com/maps/@53.2108119,14.4683827,3a,75y,210.72h,87.44t/data=!3m6!1e1!3m4!1sx7eLDxS_HeK2f_GXqTWyg!2e0!7i13312!8i6656 [31.01.2022 r.].

²⁸ Informacja z rozmowy z byłym pracownikiem zakładu z dnia 17.12.2021 r.

rowaniu przy pomocy kamer i obchodów ochroniarskich. Problematiczna okazać się może również okolica zakładu, jak w przypadku Elektrowni Dolna Odra, przy której znajduje się plac budowy w związku z trwającymi pracami nad montażem nowych bloków gazowo-parowych – niedostatecznie chroniony może umożliwić łatwiejszy dostęp do obiektu.

W dalszej części metoda CARVER wskazuje na rozpoznawalność obiektu (R – *recognizability*), czyli łatwość identyfikacji danego celu ataku. W tym przypadku przyznano 6 punktów. Często obiekty odpowiedzialne za dostarczanie energii elektrycznej są jedynymi tego rodzaju obiektami w okolicy, charakteryzując się tym samym takimi elementami jak wysokie kominy, kotły przemysłowe czy hałdy węgla składowane w celu wytwarzania energii. Budynki oznaczone są najczęściej tabliczkami oraz logo spółki do której przynależy, co może ułatwić procedurę identyfikacji (zdjęcie 2). Dodatkowo, w Internecie można znaleźć bardzo dużo zdjęć oraz obrazów satelitarnych pomagających ustalić potencjalnym zamachowcom lokalizację i plany obiektu.

Zdjęcie 2. Elektrownia Dolna Odra

Źródło: *Elektrownia Dolna Odra*, źródło: <https://inwestycje.pl/biznes/pge-wmurowala-kamien-wegielny-podbloki-gazowe-przy-elektrowni-dolna-odra/> [19.12.2021 r.].

Metoda CARVER analizuje podatność (V – *vulnerability*) związaną z łatwością przeprowadzenia ataku w danym obiekcie. Wskazany atrybut oceniono na 5 punktów. Taką ocenę przyznano między innymi z powodu dostępności zakładu. Pracują tam stali pracownicy i osoba zewnętrzna nie może do niego wejść od tak. Ewentualność podłożenia ładunków wybuchowych bądź wywołania pożaru przez osobę postronną jest niska. W hipotetyczną operację sabotażową lub terrorystyczną musiałaby być zaangażowana zatrudniona osoba. Należy jednak zaznaczyć, że jeżeli są to w dużym stopniu osoby starsze²⁹, pracujące

²⁹ Procesowi radykalizacji, która może prowadzić do terroryzmu, ulegają w szczególności osoby młodsze – zob. P. Kuczyński, P. Piasecka, P. Witkowski, *Spoleczny wymiar radykalizacji. Czynniki wpływające na proces radykalizacji młodych ludzi. Wnioski z badań w projekcie DARE*, Collegium Civitas, Warszawa 2021, źródło: <https://otwarta.org/wp-content/uploads/2021/10/DARE-Spoleczny-wymiar-radykalizacji.pdf> [11.02.2022 r.].

tam od lat, można przyjąć, że ryzyko dodatkowo się zmniejsza. Większej szansy na przedostanie się osoby postronnej można dopatrywać się w słabym ogrodzeniu bądź pobliskich terenach. Ważnym elementem jest także sam element zaskoczenia opierający się na fakcie, że nikt nie spodziewa się ataku terrorystycznego w Polsce.

Przedostatnim elementem analizowanym przy pomocy metody CARVER jest efekt (E – *effect*). Przyjmuje się, że jest to ilość bezpośrednich strat powstałych w wyniku ataku mierzonych wielkością strat produkcyjnych. Na podstawie analizy obiektów dostarczających energię elektryczną przyznano 5 punktów z uwagi na domniemany brak stabilności w sieciach elektrycznych w całym kraju. W przypadku ewentualnego zdarzenia, najprawdopodobniej pozostałe jednostki byłyby w stanie zrekompensować potencjalny brak, lecz wiązałoby się to z wytwarzaniem dodatkowych pokładów energii, nieprzewidzianych w normalnej sytuacji, co mogłoby spowodować czasową zwiększoną emisję spalin do atmosfery i zanieczyszczenie środowiska. Poprzez zatrzymanie dostaw energii część fabryk nie byłaby w stanie działać, co wiąże się z zatrzymaniem procesów produkcyjnych i stratami finansowymi. Istotny jest również element zaistniałej w przypadku zamachu ogólnospołecznej paniki i niepokoju, co dodatkowo potęgować będzie czasowy *blackout*.

Natomiast ostatni element metody CARVER skupia się na możliwości powrotu do stanu sprzed ataku. Zdolność odbudowy (R – *recoverability*) oceniona została na 5/6 punktów, co jest związane z formą potencjalnego ataku, jego skutkami i poniesionymi przez dany obiekt stratami. Jak wskazał poprzedni akapit, najprawdopodobniej pozostałe jednostki, po jakimś czasie, są w stanie zrekompensować braki spowodowane zniszczeniem obiektu w którym doszło do zamachu, lecz tym samym byłyby one zmuszone do zwiększenia swojej mocy. Jednocześnie wystąpiłaby zdolność odbudowy związana z przygotowaniem do takiej konieczności przez jednostkę nadrzędną. Również niewątpliwie takie zdarzenie na długo utkwiliby w pamięci zarówno personelu, jak i społeczeństwa oraz władz, gdyż nikt nie spodziewa się ataku terrorystycznego na taki obiekt jak elektrownia. Najprawdopodobniej zmieniłoby to sposób postrzegania bezpieczeństwa i percepcji zagrożeń o charakterze terrorystycznym.

Reasumując, dzięki analizie przeprowadzonej przy pomocy metody CARVER, atrakcyjność obiektów odpowiedzialnych za dostarczanie energii elektrycznej, a tym samym ryzyko potencjalnego zdarzenia o charakterze terrorystycznym ocenia się następująco:

Tabela 1. Ocena obiektu za pomocą metody CARVER

	C	A	R	V	E	R	Razem
Wskaźnik punktowy	8	5	6	5	5	5/6	34/35

Jak pokazały przedstawione w akapitach przykłady, istnieje potencjalne ryzyko zdarzenia o charakterze terrorystycznym. I chociaż ocena niektórych wskaźników bezpieczeństwa na pierwszy rzut oka może wydać się nieco wygórowana, tak należy przyjąć w planach ochrony obiektów od których zależy możliwość funkcjonowania wielu jednostek kluczową zasadę: „spodziewaj się niespodziewanego”³⁰.

³⁰ Zob. A. Zięba, *Oczekując nieoczekiwanego: zagrożenie terrorystyczne w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Służby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016, s. 217–234.

Potencjalne zagrożenia terrorystyczne oraz rekomendacje działań zwiększających bezpieczeństwo obiektu

Zrozumienie zamiarów i możliwości terrorystów (tzn. tego, co mogą zrobić i w jaki sposób tego dokonają) jest kluczowe pod względem opracowania oceny ryzyka³¹. Przyjmując, że w Polsce zagrożenie zamachem terrorystycznym, w szczególności na obiekty użyteczności publicznej, uznaje się za niskie oraz fakt istniejących zabezpieczeń w obiekcie, wskazać można kilka możliwych scenariuszy takiego zdarzenia.

Z uwagi na wykorzystanie w elektrowniach węgla istnieje możliwość wywołania pożaru na ich obszarze, tym niemniej ataku musiałyby dokonać osoba pracująca w zakładzie – przestępstwo o charakterze terrorystycznym poprzez spowodowanie niebezpiecznego zdarzenia przyjmującego postać pożaru³². W zależności od stopnia rozprzestrzenienia się ognia, niewątpliwie straty okazałyby się dotkliwe, zarówno w aspekcie mienia zakładu, jak i ewentualnych ofiar. Biorąc jednak pod uwagę aspekt zatrudniania stałych pracowników, z długim już stażem pracy, takie zdarzenie wydaje się być mało prawdopodobne. Większe ryzyko może pojawić się w momencie zatrudniania nowych, młodszych osób. Pracodawca może mieć niepełną wiedzę o osobie, która ubiega się o zatrudnienie. Zazwyczaj ograniczony jest do informacji o kandydacie zawartych w CV, liście motywacyjnym, ewentualnie może posiłkować się rekomendacjami poprzednich pracodawców lub zasobami mediów społecznościowych. Obserwując dzisiejszy wciąż narastający proces radykalizacji, na który podatni są w szczególności ludzie młodzi – z różnych środowisk, ryzyko wystąpienia takiego zdarzenia może wzrosnąć³³.

Kolejne potencjalne zdarzenie związane jest z wykorzystywanym dzisiaj na masową skalę Internetem. Ataki hakerskie związane z zainfekowaniem złośliwym oprogramowaniem wewnętrznego systemu informatycznego obiektu są możliwym zagrożeniem, którego nie należy jakkolwiek bagatelizować. Osoby dokonujące takiego ataku mogą uzyskać ewentualną możliwość sterowania kotłami elektrowni, wyłączenia ich lub sterowania ich temperaturą – ustawienie najwyższej z czasem spowoduje wybuch danego kotła, niszcząc zarazem pobliską infrastrukturę. Zainfekowanie systemu może nastąpić poprzez otwarcie przez pracownika zainfekowanego maila bądź podłączenie zewnętrznego nośnika USB zawierającego złośliwe oprogramowanie (lecz podobnie jak w przypadku wywołania pożaru, działanie to wymagałoby udziału pracownika obiektu).

Do ewentualnego zdarzenia o charakterze terrorystycznym może dojść podczas wspomnianej budowy nowych bloków gazowo-parowych wskutek sabotażu. Jak wcześniej zauważono, mogą przebywać tam różne niesprawdzone osoby mające *de facto* ułatwiony dostęp do obiektu, natomiast wspomnianego sabotażu można dokonać podczas procesu uruchomienia

³¹ Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Zabezpieczenie antyterrorystyczne wielkopowierzchniowych obiektów handlowych. Uniwersalny poradnik*, Warszawa 2015, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/491e3b54-7a84-4154-92eb-f8ebee1773b7> [28.01.2022 r.].

³² Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz.U. Nr 88, poz. 553, art. 163, § 1 pkt. 1.

³³ Zob. P. Kuczyński, P. Piasecka, P. Witkowski, *Spoleczny wymiar radykalizacji. Czynniki wpływające na proces radykalizacji młodych ludzi. Wnioski z badań w projekcie DARE*, Collegium Civitas, Warszawa 2021, źródło: <https://otwarta.org/wp-content/uploads/2021/10/DARE-Spoleczny-wymiar-radykalizacji.pdf> [11.02.2022 r.].

(rozumianego jako dokonywanie prób działania systemu) szafy sterowniczej transformatorów bądź generatorów poprzez dopięcie dodatkowych przewodów równoległych, omijających zabezpieczenia prądowe. Dopięcie dodatkowego rezystora pomiarowego do analogowego układu sprawdzającego temperaturę w generatorze prądu może spowodować obniżenie odczytywanych wartości względem rzeczywistej temperatury. Tym samym należy zaznaczyć, że awaria w przypadku takiego działania nie będzie miała miejsca od razu, w momencie podłączenia, lecz spowoduje trudny do wykrycia element mogący być przyczyną poważnej awarii w przyszłości (na zasadzie stworzenia celowego błędu w oprogramowaniu).

Jak pokazują powyżej przytoczone przykłady, zdarzenia o charakterze terrorystycznym nie muszą sprowadzać się jedynie do spotykanych i powszechnie kojarzonych do tej pory form takich jak zamach z wykorzystaniem samochodów wypełnionych ładunkami wybuchowymi (VBIED) czy też incydentów z użyciem broni palnej lub innego niebezpiecznego narzędzia wraz ze stworzeniem sytuacji zakładniczej³⁴. Identyfikując potencjalne zagrożenia należy brać pod uwagę wiele aspektów, w tym szczególnie płaszczyzny ulegające stałej ewolucji, spowodowanej permanentnym rozwojem i nowymi pojawiającymi się w społeczeństwie trendami. Z uwagi na to poniższe akapity przedstawia potencjalne rozwiązania, adekwatne do wspomnianych zagrożeń, które w przypadku wystąpienia niekorzystnego zdarzenia przyczynią się do minimalizacji skutków.

Ze względu na stale rosnące zagrożenie związane z atakiem cybernetycznym, szczególna uwaga powinna zostać poświęcona udoskonaleniu wewnętrznego systemu bezpieczeństwa cybernetycznego. Wśród potencjalnych zdarzeń wymienionych w pracy pojawił się atak hakerski przy użyciu zewnętrznego nośnika USB, dlatego aby zapobiec możliwości wystąpienia takiej sytuacji, rozwiązaniem jest zablokowanie w urządzeniach służbowych możliwości podłączenia zewnętrznych urządzeń USB bądź też całkowite usunięcie portów. W przypadku rezygnacji z takiego rozwiązania, warto wprowadzić do systemu element sygnalizujący podłączenie do systemu urządzenia zewnętrznego wraz z dodatkowym wskazaniem lokalizacji, do którego portu zostało ono podłączone. W tym miejscu dodatkowym rozwiązaniem może być wprowadzenie własnej polityki zakładu związanej z zakazem podłączania takich nośników do służbowych urządzeń oraz ewentualnymi konsekwencjami dla osób podłączających własne, prywatne nośniki USB. Oprócz tego, należy zadbać o zwiększoną ilość zabezpieczeń cybernetycznych i oprogramowania antywirusowego, zainstalowanie systemów przechwytyjących sfałszowanie maile czy też monitorowanie ruchu sieciowego. Ewentualnym rozwiązaniem pozostaje także sieć z kontrolą urządzeń, opierająca się na specjalnej liście urządzeń, które mogą być podłączane do sieci wewnętrznej zakładu. Jednocześnie, w całościowym systemie cybernetycznym nie należy zapominać o stałych aktualizacjach oprogramowania. Na koniec należy zwrócić uwagę na pomieszczenie serwerowni. Najczęstszym błędem w obiektach jest to, że takie pomieszczenie jest jasno i wyraźnie oznaczone, co w przypadku dostania się do obiektu potencjalnego zamachowca dodatkowo ułatwia mu przeprowadzenie ataku. Rozwiązaniem może być na przykład nieoznaczanie takiego pomieszczenia, a także możliwość dostępu do niego i wiedza o dokładnym położeniu przekazywana jest tylko wybranym osobom.

³⁴ Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Zabezpieczenie antyterrorystyczne wielkopowierzchniowych obiektów handlowych. Uniwersalny poradnik*, Warszawa 2015, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/491e3b54-7a84-4154-92eb-f8ebee1773b7> [28.01.2022 r.].

Kolejne proponowane rozwiązania dotyczą kwestii personalnych. Kluczowym aspektem w jest dobór odpowiednich ludzi na konkretne stanowiska, opierający się na sprawdzeniu posiadanych przez nich kompetencji koniecznych do sprawnego kierowania obiektem, ale także ich cech charakteru. Również z uwagi na rosnące zjawisko radykalizacji, szczególnie wśród młodych ludzi, dodatkowym elementem może być sprawdzenie pod kątem kontrwywiadowczym³⁵, a mianowicie możliwych powiązań ze strukturami terrorystycznymi bądź innych podejrzanych związki itp. Warto przemyśleć także obowiązek przeprowadzania szkoleń, oprócz corocznych szkoleń BHP i PPOŻ, z zakresu potencjalnych zagrożeń terrorystycznych i postępowania na wypadek takiego zdarzenia. Niewątpliwie wpłynie to na podniesienie świadomości pracowników na temat zagrożeń terrorystycznych (nawet jeśli ryzyko jest małe, a całe zdarzenie wydaje się mało prawdopodobne).

Idąc krok dalej, warto udoskonalić metody dostępu na teren obiektu. W tym miejscu dobrym rozwiązaniem byłoby zainstalowanie biometrycznych skanerów twarzy bądź linii papilarnych dłoni, które umożliwiłyby pracownikom wejście do obiektu. I chociaż obecnie najczęściej stosowanym rozwiązaniem są legitymacje bądź karty pracownicze to jest to kontrola iluzoryczna. Taka karta czy też legitymacja może zostać ona zgubiona, ukradzioną lub przekazana osobie mającej dokonać zamachu przez pracownika zakładu, a samo wprowadzenie biometrycznych skanerów znacznie zmniejszyłoby ryzyko dokonania ataku poprzez ograniczenie dostępu tylko dla realnie uprawnionych osób. Co więcej, ewentualna poprawa stanu bezpieczeństwa obiektu może wiązać się z koniecznością wymiany firmy ochraniającej obiekt bądź jedynie samych pracowników. W polskich realiach bardzo częstą praktyką jest zatrudnianie na stanowisko ochroniarzy starszych osób, zważywszy na w założeniu dość łatwą pracę, polegającą na obchodach obiektu w określonym czasie, prowadzeniu ewidencji wejść i wyjść osób postronnych i obserwowaniu obrazu z kamer monitorujących obiekt. Prawda jest jednak taka, że w przypadku wystąpienia niebezpiecznego zdarzenia takie osoby, pomimo dobrych chęci, najprawdopodobniej nie będą w stanie podjąć stosownej interwencji, stanowiąc tym samym łatwy cel do neutralizacji dla ewentualnych pracowników. Stąd rekomendacja związana z koniecznością wymiany starszych pracowników ochrony na młodsze i sprawniejsze osoby. Nawiązując do pracy najczęściej zewnętrznych firm ochroniarskich, warto w tym miejscu zwrócić uwagę na sam system monitoringu. Kamery powinny znajdować się tylko w najbardziej strategicznych miejscach obiektu, a nie monitorować cały obiekt z prostej przyczyny – ochrona, bez względu na to, ile osób przydzielonych jest do obserwacji rejestru kamer, nie jest w stanie śledzić uważnie całego obrazu. Najlepszym rozwiązaniem jest skupienie się na najistotniejszych punktach, których awaria spowoduje utrudnienia w działaniu elektrowni (np. kamery *stricte* na transformatorowni).

Spośród innych rekomendowanych rozwiązań adekwatnych do wyszczególnionych w pracy potencjalnych zagrożeń, można wskazać również:

- sprawdzenie szaf sterowniczych w nowo budowanych bloków gazowo-parowych w celu szybszego wykrycia ewentualnych dopiętych przewodów;
- stosowanie bezpieczników topikowych na każdej linii transformatora dla mocy bliskiej mocy nominalnej transformatora, na wypadek prób dokonania zwarcia w przewodach wyjściowych transformatora, co może doprowadzić do jego zniszczenia, a co za tym

³⁵ Zob. szerzej: R. Radziejewski, *Ochrona infrastruktury krytycznej. Teoria a praktyka*, Warszawa 2014.

idzie – spowoduje zatrzymanie dalszego przesyłu energii elektrycznej, stanowiąc tym samym awarię nieusuwalną w krótkim czasie (stosując takie rozwiązanie, sam transformator powinien być przewymiarowany względem generatora)³⁶;

- montaż skuteczniejszych rozwiązań infrastrukturalnych w postaci lepszych i zarazem trudniejszych do pokonania zabezpieczeń fizycznych, np. ogrodzenia/plotu.

Wnioski

Zjawisko terroryzmu i samo zdarzenie o takim charakterze niewątpliwie wpływa na poczucie bezpieczeństwa jednostki. Jego drastyczny spadek następuje natomiast w chwili, kiedy oprócz poczucia strachu, zagrożenia i niepokoju spowodowanego wystąpieniem aktu terroryzmu, jednostka zostaje pozbawiona kluczowych usług wpływających na codzienne funkcjonowanie, takich jak energia elektryczna.

Niniejszy artykuł ukazał potencjalne skutki nagłych i długotrwałych przerw w dostawach prądu wywołanych zdarzeniem o charakterze terrorystycznym. Wskazano również szczególnie zagrożone elementy obiektów odpowiedzialnych za dostawy energii elektrycznej. Rozważania te mogą przyczynić się do wzmocnienia ochrony aby uniknąć *blackoutów*. Mimo że zagrożenie zdarzeniem o charakterze terrorystycznym w Polsce jest niewielkie, warto zwrócić uwagę na elementarne zabezpieczenia, które w przypadku takiego zdarzenia mogą okazać się kluczowe i zapobiec dalszemu niekorzystnemu rozwojowi sytuacji.

Warto wskazać też czynnik behawioralny jako element kształtowania podatności obiektów krytycznych dla funkcjonowania społeczeństwa. Mianowicie, realizując niniejszy projekt badawczy, Autorka przeprowadziła wywiady pogłębione z pracownikami różnych elektrowni, byłymi pracownikami oraz osobami wykształconymi w kierunkach elektrotechnicznych. Pytania koncentrowały się na zabezpieczeniach obiektów fizycznych oraz na szacowaniu ryzyka. Otwartość respondentów i chęć dzielenia się wiedzą z zakresu funkcjonowania określonych obiektów wzbudza obawy, że pewne elementy dotyczące kultury bezpieczeństwa nie są przestrzegane.

Stąd wniosek, iż pomimo nawet najlepszych zabezpieczeń, największe zagrożenie stanowi człowiek i jego „czysto ludzka” chęć pomocy, swoistego rodzaju naiwność oraz brak wyobraźni o potencjalnych intencjach osoby, której udziela się informacji. Jednocześnie takie sytuacje są trudne do monitorowania i kontrolowania ze względu na funkcjonowanie jednostki w określonych sieciach społecznych, w tym w rodzinie, wśród znajomych itd. Dlatego tak ważne są procedury związane z dostępem do planów bezpieczeństwa obiektu i szkolenie pracowników z zakresu współczesnych zagrożeń. Być może w związku z tym, plany powinny zostać objęte klauzulą tajności, natomiast w umowach pracowniczych powinien zostać wprowadzony zapis definiujący konsekwencje na wypadek ujawnienia takich informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa.

³⁶ Wywiady pogłębione z ekspertem w zakresie rozwiązań elektrotechnicznych z dnia 20.12.2021 r. oraz 26.12.2021 r.

Tytuł w języku angielskim:
**THE ANTI-TERRORIST PROTECTION OF PHYSICAL OBJECTS
 ON THE EXAMPLE OF A POWERSTATION**

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904.
 Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553.
 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 Nr 89 poz. 590.
 Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia, Dz.U. 1997 Nr 114 poz. 740.
 Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1967 Nr 44 poz. 220.

Publikacje zwarte

- Chaliand G., Blin A., *Historia terroryzmu od starożytności do Da'ish*, Warszawa 2020.
 Radziejewski R., *Ochrona infrastruktury krytycznej. Teoria a praktyka*, Warszawa 2014.

Monografie i artykuły naukowe

- Stelmach J., Kożuszek M., *Założenia i rekomendacje do wykonywania planów ochrony w obiektach podlegających obowiązkowej ochronie*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach (red.), *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Założenia i rekomendacje do prowadzenia działań antyterrorystycznych w wybranych kategoriach obiektów*, t. 4, Toruń 2019.
 Wiśniewska-Paź B., Stelmach J., *Wstęp*, [w:] B. Wiśniewska-Paź, J. Stelmach, *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Założenia i rekomendacje do prowadzenia działań antyterrorystycznych w wybranych kategoriach obiektu*, t. 4, Toruń 2019.
 Zięba A., *Oczekując nieoczekiwanego: zagrożenie terrorystyczne w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Slużby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016, s. 217–234.

Źródła internetowe

- Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Zabezpieczenie antyterrorystyczne wielkopowierzchniowych obiektów handlowych. Uniwersalny poradnik*, Warszawa 2015, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/491e3b54-7a84-4154-92eb-f8ebee1773b7> [28.01.2022 r.].
Elektrownia Dolna Odra, źródło: <https://inwestycje.pl/biznes/pge-wmurowala-kamien-wegielnny-pod-bloki-gazowe-przy-elektrowni-dolna-odra/> [19.12.2021 r.].
European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021, Europol Haga 2021, źródło: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/tesat_2021_0.pdf [16.12.2021 r.].
 Gasztołd A., *Terroryzm*, <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terroryzm> [25.01.2022 r.].
 Google Maps obraz Street View, źródło: https://www.google.com/maps/@53.2108119,14.4683827,3a,75y-.210.72h,87.44t/data=!3m6!1e1!3m4!1sx7eLLDxS_HcK2f_GXqTWygl!2e0!7i13312!8i6656 [31.01.2022 r.].
Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego. Część A, Warszawa 2020, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/581d0989-0bac-4e8a-8fdb-e2ca5385ac19> [16.12.2021 r.].
Krajowy System Elektroenergetyczny, źródło: <https://www.pse.pl/obszary-dzialalnosci/krajowy-system-elektroenergetyczny/informacje-o-systemie> [30.01.2022 r.].

- Kuczyński P., Piasecka P., Witkowski P., *Spoleczny wymiar radykalizacji. Czynniki wpływające na proces radykalizacji młodych ludzi. Wnioski z badań w projekcie DARE*, Collegium Civitas, Warszawa 2021, źródło: <https://otwarta.org/wp-content/uploads/2021/10/DARE-Spoleczny-wymiar-radykalizacji.pdf> [11.02.2022 r.].
- Kupniewski M., *Metody i kryteria oceny stopnia zagrożenia atakiem terrorystycznym*, „Przegląd Policyjny” 2018, nr 4(132), źródło: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ceon.element-1ede5381-defd-35f4-bf72-73fc2a224120/c/pdf-01.3001.0013.6686.pdf> [30.01.2022 r.].
- O oddziale*, PGE Oddział Elektrownia Dolna Odra (online) źródło: <https://zedolnaodra.pgegiel.pl/O-oddziale> [31.01.2022 r.].
- Polimex Mostostal i General Electric wybudują PGE bloki gazowe w Elektrowni Dolna Odra*, źródło: <https://www.wnp.pl/energetyka/polimex-mostostal-i-general-electric-wybuduja-pge-bloki-gazowe-w-elektrowni-dolna-odra,369601.html> [18.12.2021 r.].
- Technika i technologia*, PGE Oddział Elektrownia Dolna Odra (online), źródło: <https://zedolnaodra.pgegiel.pl/technika-i-technologia> [31.01.2022 r.].
- Teren Elektrowni Dolna Odra z lotu ptaka*, źródło: <https://www.fotosik.pl/zdjecie/f00a379b31910eeb> [10.02.2022 r.].

Inne

Rozmowy z obecnymi i byłymi pracownikami jednostek odpowiedzialnych za dostarczanie energii elektrycznej oraz ze specjalistami w zakresie rozwiązań elektrotechnicznych.

MARTA BALCAREK*

WYBRANE ZAGADNIENIA POLITYKI MIGRACYJNEJ NIEMIEC

Abstrakt

Niniejsza publikacja stanowi fragment pracy magisterskiej pod tytułem „Stanowisko Niemiec w sprawie kryzysu migracyjnego w latach 2015–2016”. Przedstawia ona wybrane zagadnienia polityki migracyjnej Republiki Federalnej Niemiec ze szczególnym uwzględnieniem polityki integracyjnej tego kraju. W publikacji uwzględnia się zmianę paradygmatu niemieckiej polityki migracyjnej, wskazuje się wybrane podmioty i instytucje realizujące politykę migracyjną w RFN, jak również najważniejsze inicjatywy podejmowane w Niemczech po 1990 r. na rzecz integracji. Podkreśla się również podstawowe elementy niemieckiej polityki integracyjnej.

Słowa kluczowe: polityka migracyjna, polityka integracyjna, integracja, RFN, Republika Federalna Niemiec.

Wstęp

Określenie Republiki Federalnej Niemiec mianem obszaru destynacji dla ogromnej liczby ludności, a w następstwie krajem imigracyjnym było przez wiele lat postrzegane przez niemieckich polityków jako zagadnienie skomplikowane. Do końca lat 90. XX w. wycho dzono z założenia, że Niemcy nie są krajem migracyjnym¹, a cudzoziemcy mają prawo pozostawać na jego terytorium jedynie w ściśle określonych warunkach oraz precyzyjnie wyznaczonym zakresie czasowym. Wykluczono więc w ten sposób założenie stałego osiedlania się obcokrajowców na obszarze RFN. Takie działania doprowadziły do postrzegania, m.in. imigrantów zarobkowych oraz ich potomków, którzy zamieszkivali Republikę Federalną Niemiec od wielu dekad, jako jednostek zupełnie obcych oraz odbiegających

* Marta Balcarek – absolwentka studiów magisterskich oraz licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. W szczególności interesuje się zagadnieniami kryzysu migracyjnego w Unii Europejskiej (w głównej mierze w RFN), polityką antyterrorystyczną UE oraz kwestią szeroko pojętego bezpieczeństwa wewnętrznego Polski. Kontakt e-mail: balcarekm@vp.pl.

¹ Zob. D. Thränhardt, *Immigration – Einwanderung*, [w:] R. Picht, V. Hoffmann-Martinot, R. Lasserre (red.), *Fremde Freunde. Deutsche und Franzosen vor dem 21. Jahrhundert*, Monachium 2002, s. 200–201.

pod każdym względem od niemieckiego społeczeństwa. Koalicja CDU/CSU i FDP (1982–1998) w pierwszej dekadzie swoich rządów koncentrowała się w głównej mierze na minimalizowaniu kolejnych fal napływowych cudzoziemców oraz ograniczaniu ich prawa do pobytu, a także pracy, odkładając na margines zagadnienie migracji oraz jej potencjalnych skutków². Takie podejście przyczyniało się w konsekwencji do trywializacji, a wielokrotnie nawet do pomijania kwestii imigrantów w debatach o charakterze politycznym czy publicznym. Mimo iż od czasu zakończenia drugiej wojny światowej RFN stanowiła miejsce docelowe dla wielu zróżnicowanych grup jednostek, przez wiele lat znaczna część niemieckich polityków nie dostrzegała konieczności zintensyfikowania działań, których rezultatem stałoby się utworzenie precyzyjnych i jasnych zasad odnoszących się bezpośrednio do osób napływających na terytorium Niemiec³.

Podkreślano wielokrotnie zdanie „Niemcy nie są krajem migracyjnym” (org. „*Deutschland ist kein Einwanderungsland*”)⁴, wywarło ogromny wpływ na kształt ówczesnej polityki migracyjnej RFN. Przyjęcie takiego stanowiska względem migrantów wynikało z faktu, że Niemcy wskazywały niejednokrotnie na swoją heterogeniczność oraz jednolitość etniczną, wykluczając poniekąd czynnik wielokulturowości oraz odmienności, jaki łączył się w sposób oczywisty z cudzoziemcami. Całokształt takiego podejścia spowodował, że pomimo napływu do Republiki Federalnej Niemiec na przestrzeni dekad wielu odmiennych kategorii jednostek, nie uznawano za konieczność posiadania względem nich całościowej oraz odpowiednio opracowanej polityki. Podkreślano, że w regulowaniu kwestii imigranckich wystarczą doraźnie przyjęte rozwiązania, które będą odnosiły się do każdej z napływających grup migrantów. Uznano więc, że posiadanie odmiennych zasad dedykowanych poszczególnym kategoriom jednostek oraz funkcjonowanie różnych instytucji właściwych w sprawach każdej z nich będzie najwłaściwszym rozwiązaniem⁵.

Zmiana paradygmatu niemieckiej polityki migracyjnej

Na początku XXI w. rozpoczął się nowy etap kształtowania polityki migracyjnej Niemiec, zwrócony w kierunku zmiany nastawienia do osób napływających na terytorium RFN oraz tych, które przebywały w jej granicach od wielu dekad. Takie podejście wynikało z kilku podstawowych powodów, za które w literaturze uznaje się, m.in.: negatywny trend przyrostu naturalnego w Republice Federalnej Niemiec, uznawanie kolejnych pokoleń pracowników ekonomicznych jako obcokrajowców, obecność oraz napływ uchodźców, a także nieumiejętność określenia pozycji imigrantów wśród niemieckiego społeczeństwa. Głów-

² A. Szczepaniak-Kroll, *Skutki niemieckiej polityki dla imigrantów (1945–2013)*, „Etnografia Polska” 2014, t. LVIII, z. 1–2, s. 91.

³ D. Gierszewski, A. Matykiewicz, *Integrationskurse jako narzędzie polityki integracyjnej Republiki Federalnej Niemiec*, „Politeja” 2020, nr 3(66), s. 246.

⁴ Zob. szerzej: H. Berschin, *Ist Deutschland ein Einwanderungsland?*, źródło: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_1098_1.pdf/391a8f4f-ec24-323e-8bb2-7e16c089f511?t=1539668097812 [23.03.2021 r.].

⁵ M. Mazur-Rafał, *Zmiana paradygmatu w niemieckiej polityce imigracyjnej w latach 1998–2004? Wnioski dla Polski*, „CEFMR Working Paper” 2006, nr 2, s. 5.

nym uwarunkowaniem, które już pod koniec lat 90. XX w. doprowadziło do przewartościowania paradygmatu polityki imigracyjnej RFN, było uzyskanie władzy w 1998 r. przez koalicję SPD – Sojusz 90/Zieloni, co stanowiło punkt przełomowy dla debaty na temat reformy niemieckiego systemu migracyjnego. Bardzo istotne znaczenie w tym kontekście, które nadało dodatkowo podniosłego tonu sprawie migrantów, posiadało przemówienie wygłoszone w 2000 r. przez ówczesnego ministra spraw wewnętrznych Otto Schilly’ego, który podkreślił, że Republika Federalna Niemiec nie tylko jest państwem migracyjnym, ale wręcz potrzebuje imigrantów na swoim terytorium. W ten sposób zwrócił on uwagę na niecierpiącą zwłoki konieczność dokonania zmian w niemieckiej polityce migracyjnej oraz prawie dedykowanym tym kategoriom jednostek⁶.

Wystąpienie to wskazywało na potrzebę uznania imigracji jako zjawiska o pozytywnych konotacjach, które stwarza wiele szans oraz zapewnia możliwości rozwojowe niemieckiemu państwu oraz jego społeczeństwu⁷. W konsekwencji doprowadziło to do znaczących przemian nie tylko o charakterze politycznym, ale także społecznym. Najbardziej dostrzegalnymi ich elementami były niewątpliwie działania zmierzające do opracowania całościowej polityki migracyjnej poprzedzone transformacją systemu instytucjonalnego, a także utworzeniem odpowiednich regulacji, wytycznych oraz norm prawnych odnoszących się do cudzoziemców przebywających na terytorium Niemiec⁸. Za najistotniejsze elementy zmian w paradygmacie niemieckiej polityki migracyjnej uznano:

- wejście w życie ustawy o obywatelstwie (*Staatsangehörigkeitsgesetz*) w 2000 r., ułatwiającej naturalizację osób urodzonych w RFN;
  - powołanie w 2000 r. Komisji ds. Imigracji (*Zuwanderungskommission*);
  - opublikowanie w 2000 r. raportu „Organizowanie imigracji: wzmacnianie integracji” (*Zuwanderung gestalten: Integration fördern*);
  - wprowadzenie w 2000 r. systemu Green Card;
  - wejście w życie w 2005 r. pierwszej ustawy imigracyjnej (*Zuwanderungsgesetz*)⁹;
- Dodatkowo ważne znaczenie posiadały:
- działania Niezależnej Komisji ds. Imigracji (*Unabhängige Kommission Zuwanderung*) kierowanej przez Ritę Süßmuth, która w 2001 r. opublikowała raport końcowy swojej aktywności;
  - aktywność Rady Doradczej ds. Imigracji (*Sachverständigenrat Zuwanderung*), która w 2004 r. opublikowała raport ze swojej działalności¹⁰.

⁶ D. Gierszewski, A. Matykiewicz, dz. cyt., s. 250.

⁷ M. Mazur-Rafał, dz. cyt., s. 21.

⁸ M. Lesińska, *Niemcy jako kraj imigracji – polityka państwa wobec napływu cudzoziemców i ich integracji*, [w:] M. Trojanowska-Strzemboszewska, *System Schengen a imigracja z perspektywy Polski i Niemiec*, Warszawa 2014, s. 96.

⁹ D. Gierszewski, A. Matykiewicz, dz. cyt., s. 250–252; por. K.H. Meier-Braun, *Zuwanderung und Ausländerpolitik in Deutschland. Der lange Weg ins Einwanderungsland Deutschland*, źródło: https://www.buergerundstaat.de/4_06/weg.htm [1.04.2021 r.].

¹⁰ Deutscher Gewerkschaftsbund, *Das Zuwanderungsgesetz und seine Geschichte*, źródło: <https://www.dgb.de/themen/++co++94d9d17e-3c1f-11df-7b76-00188b4dc422> [25.03.2021 r.].

Tabela 1. Wybrane podmioty i instytucje realizujące politykę migracyjną w RFN

L.p.	Nazwa instytucji	Przykłady działań w obrębie migracji
1.	Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (<i>Bundesministerium des Innern</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ponoszenie odpowiedzialności za kwestie dot. spraw cudzoziemców, imigracji oraz azylu; wspomaganie realizacji działań na rzecz integracji;
2.	Federalny Urząd ds. Migracji i Uchodźców (<i>Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, BAMF</i>)	<ul style="list-style-type: none"> wdrażanie procedur azylowych; opracowywanie treści kursów integracyjnych oraz programów promujących naukę języka niemieckiego oraz społeczną i zawodową integrację imigrantów; zaangażowanie w działania polityki integracyjnej;
3.	Centrum Informacji o Azylu i Migracji (<i>Informationszentrum Asyl und Migration, IZAM</i>)	<ul style="list-style-type: none"> gromadzenie rzetelnych, aktualnych informacji o krajach pochodzenia i tranzytu migrantów, wydarzeniach dot. uchodźców i migracji;
4.	Federalny Urząd Administracji (<i>Bundesverwaltungsamt, BVA</i>)	<ul style="list-style-type: none"> centralny punkt informacyjny w zakresie prawa o cudzoziemcach i azylu dla organów, którym powierzono wdrażanie odpowiednich przepisów w obszarze migracji; zarządzanie Centralnym Rejestrem Cudzoziemców (<i>Ausländerzentralregister, AZR</i>);
5.	Federalne Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych (<i>Bundesministerium für Arbeit und Soziales, BMAS</i>)	<ul style="list-style-type: none"> ponoszenie odpowiedzialności za integrację cudzoziemców na rynku pracy oraz za realizację projektów dot. udzielania poradnictwa socjalnego dla cudzoziemców oraz ich integracji zawodowej;
6.	Federalna Agencja Pracy (<i>Bundesagentur für Arbeit, BA</i>)	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie integracji zawodowej i językowej poszczególnych kategorii migrantów;
7.	Urząd Komisarza Rządu Federalnego ds. Migracji, Uchodźców i Integracji (<i>Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration</i>)	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie polityki integracyjnej rządu federalnego; pomoc w odpowiednim uwzględnieniu interesów cudzoziemców; przeciwdziałanie ksenofobii i nieuzasadnionym nierównościom w traktowaniu imigrantów; udzielanie informacji o możliwościach naturalizacji;
8.	Federalna Rada Doradcza ds. Integracji (<i>Bundesbeirat für Integration</i>)	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie Komisarza Rządu Federalnego ds. Migracji, Uchodźców i Integracji w wypełnianiu swoich zadań.

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Mazur-Rafał, *Zmiana paradygmatu...*, dz. cyt., s. 14–16 oraz stron internetowych wyszczególnionych instytucji.

Zmiany, jakie zostały wprowadzone w niemieckiej polityce migracyjnej w pierwszej dekadzie XXI w., wpłynęły na sposób postrzegania Republiki Federalnej Niemiec oraz traktowania imigrantów na jej terytorium. Przestali być oni odbierani wyłącznie w kategoriach odmienności oraz tymczasowości jako „goście”, a zaczęli być uznawani za jednostki, które świadomie wybrały RFN jako swój kraj zamieszkania. Takie podejście zyskało

zwłaszcza w przepisach prawa naturalizacyjnego. Ważną zmianą w tym zakresie było stopniowe zanikanie w dyskursie publicznym podziału niemieckiego społeczeństwa na „Niemców” i „obcokrajowców”¹¹.

Niemiecka polityka integracyjna

Przyjęte oraz utrwalane na przestrzeni dekad twierdzenie wykluczające możliwość uznania Republiki Federalnej Niemiec jako kraju destynacji dla poszczególnych kategorii cudzoziemców, wpłynęło w negatywny sposób na rozwój koncepcji niemieckiej polityki migracyjnej. Przez wiele lat poszczególne rządy oraz instytucje państwowe¹² nie poczuwały się do konieczności posiadania jednolitego oraz uporządkowanego zbioru zasad, który objąłby swym zasięgiem wszystkie grupy jednostek, które po zakończeniu drugiej wojny światowej oraz zjednoczeniu Niemiec znalazły się na terytorium tego państwa. Zadania związane z procesem adaptacyjnym cudzoziemców były wielokrotnie delegowane przez instytucje publiczne podmiotom oraz organizacjom charytatywnym. Mnogość negatywnych konsekwencji, które mogły stać się następstwem takiego rozwiązania oraz braku posiadania polityki integracyjnej dostosowanej do niemieckich realiów, dostrzeżono już pod koniec lat 70. XX w. Mimo to, uznanie integracji jako jednego z zadań należących do sfery aktywności państwowej nastąpiło dopiero kilkanaście lat po zjednoczeniu Niemiec – w 2005 r.¹³

Za kolejny czynnik utrudniający zintensyfikowanie prac nad uporządkowaniem zasad polityki integracyjnej Niemiec uznaje się stosunek tego państwa do imigrantów jako jednostek, których pobyt utożsamiano z tymczasowością. Odrzucenie tezy mówiącej o tym, że osoby napływające na terytorium RFN mogłyby stanowić integralną część niemieckiego społeczeństwa, determinowało ówczesny charakter zasad stosowanych względem nich. Bierność ze strony Republiki Federalnej Niemiec mogła wynikać także z powszechnie panującego przekonania, które dominowało w dyskursie publicznym do końca lat 90. XX w. Zgodnie z jego rozumieniem pozytywny wynik integracji miał zostać osiągnięty w miarę upływu czasu. Powodzenie tego procesu uzależniano więc od długości trwania pobytu imigrantów na terytorium RFN, twierdząc, że jeśli u pierwszego pokolenia wystąpią problemy adaptacyjne (m.in. na rynku pracy czy we wzajemnych relacjach ze społeczeństwem), to następne pokolenia nie będą borykać się z tego typu trudnościami. Takie twierdzenie nie znalazło jednak odzwierciedlenia w rzeczywistości¹⁴.

Na przestrzeni dekad do Republiki Federalnej Niemiec przybywały jednostki z różnych części świata, które posiadały odmienne systemy wartości oraz różne w stosunku do rodzimych Niemców – tradycje, obyczaje, religie oraz języki komunikowania się. Czynnik

¹¹ J. Panagiotidis, *Migrationsgesellschaft Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/izpb/298556/migrationsgesellschaft-deutschland> [25.03.2021 r.].

¹² J. Dobrowolska-Polak, *Proces kształtowania niemieckiej kultury otwartości wobec imigrantów*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 10, s. 413–414.

¹³ V. Hanewinkel, J. Oltmer, *Integration und Integrationspolitik in Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/256307/integration> [25.03.2021 r.].

¹⁴ M. Lesińska, dz. cyt., s. 102.

kulturowy był uznawany za jeden z istotniejszych elementów, który wywierał znaczący wpływ na powodzenie procesu integracji imigrantów z obywatelami państwa przyjmującego¹⁵. Mimo to, RFN nie podejmowała przez wiele lat stosownych działań, które umożliwiłyby określenie klarownego dla wszystkich stosunku tego kraju oraz jego społeczeństwa względem kultur ludności napływającej. Do końca lat 90. ubiegłego wieku w RFN główną rolę odgrywała polityka wielokulturowości, określana w literaturze mianem „*multikulti*”, łącząca się ze współistnieniem wielu różnych kultur i zagwarantowaniem prawa do funkcjonowania jednostek stosowanie do ich własnych przekonań kulturowych. Od 1996 r. podkreślano także znaczenie „*leitkultur*” (kultura dominująca), którą uznawano za proces dostosowywania się imigrantów do rodzimych wartości, tradycji oraz kultury niemieckiego społeczeństwa¹⁶.

Elementem, który nie ułatwiał prac nad wspólną niemiecką polityką integracyjną był także spór, jaki powstał w tej materii w 1998 r. pomiędzy głównymi partiami politycznymi Republiki Federalnej Niemiec. Zieloni oraz SPD wyrażali swoją otwartość w stosunku do jednostek napływających na terytorium RFN. Natomiast CDU oraz CSU nie przedstawiały zbyt dużego entuzjazmu wobec imigrantów twierdząc, że otwartość może prowadzić do znaczącego naruszenia proporcji pomiędzy „rdzennymi Niemcami” a migrantami. Wielokulturowość w mniemaniu tych ugrupowań mogła stać się przyczyną traktowania obywateli RFN jako jednostek obcych we własnym państwie¹⁷. Rozwiązanie tego sporu ułatwiło znacząco sprawozdanie z działalności Niezależnej Komisji ds. Imigracji (*Die Unabhängige Kommission Zuwanderung*) pod przewodnictwem Rity Süßmuth, która nie tylko zmieniła postrzeganie nieimigracyjnego charakteru Niemiec, ale dodatkowo wskazała, że RFN jako państwo imigracyjne potrzebuje zainicjowania stosownych zmian w polityce integracyjnej, które ułatwiłyby adaptację cudzoziemców, doprowadziłyby do ich bezproblemowego funkcjonowania w niemieckim społeczeństwie oraz umożliwiłyby dostosowanie ich wartości do kultury Niemiec¹⁸.

Raport Komisji Süßmuth¹⁹ podkreślał konieczność imigracji jako następstwa negatywnej sytuacji o charakterze ekonomicznym oraz demograficznym, którą uznano za pochodną kondycji niemieckiego społeczeństwa. Taki wniosek przyczynił się do zintensyfikowania prac nad aktem prawnym, który regulowałby w odpowiedni sposób kwestie związane ze zjawiskiem imigracji oraz wszelkimi jego konsekwencjami. Za następstwo działań w tym kierunku uznano uchwalenie Ustawy o imigracji (*Zuwanderungsgesetz*), która weszła w życie 1 stycznia 2005 roku. Wpłynęła ona w istotny sposób na przekształcenie podejścia państwa niemieckiego do integracji. Na jej podstawie rząd RFN zobowiązał się wspomagać oraz promować adaptację poszczególnych kategorii imigrantów w Niemczech oraz ich konsolidację z obywatelami oraz społeczeństwem tego kraju²⁰. Jako najważniejsze

¹⁵ U. Koch, *Integrationstheorien und ihr Einfluss auf Integrationspolitik*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdoersiers/269373/integrationstheorien> [26.03.2021 r.].

¹⁶ J. Dobrowolska-Polak, dz. cyt., s. 413–414.

¹⁷ Tamże, s. 414–415.

¹⁸ J. Dobrowolska-Polak, dz. cyt., s. 414.

¹⁹ Zob. szerzej: T. Zinterer, *Interessenrepräsentation von Migranten: Von der Süßmuth-Kommission zum Integrationsgipfel*, [w:] T. Thaa (red.), *Inklusion durch Repräsentation*, 2007, s. 148–165.

²⁰ E. Bojenko-Izdebska, *Polityka migracyjna i azylowa w Niemczech i Polsce*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 44.

elementy, które zostały podkreślone w tym akcie prawnym, uznano: możliwość niezakłóconego komunikowania się imigrantów, zapewnienie im uzyskania kompetencji wymaganych na niemieckim rynku pracy, przeznaczanie odpowiednich środków materialnych na pokrywanie kosztów stosowanych kursów (m.in. integracyjnych, językowych) oraz szkoleń przygotowujących do wykonywania określonych zawodów. Transformacja na gruncie prawnym, a także społecznym stanowiła wyraz akceptacji zmieniającej się dynamicznie sytuacji oraz propagowania określonych przedsięwzięć względem imigrantów²¹.

Polityka integracyjna Niemiec a zmiany polityczne

Jednym z bardziej znaczących wydarzeń, które wpłynęło na ukształtowanie się właściwej niemieckiej polityki integracyjnej, były zmiany o charakterze politycznym. Po wyborach parlamentarnych, które miały miejsce w 2005 r. rząd CDU/CSU i SPD pod przewodnictwem Angeli Merkel uznał politykę migracyjną za jedno z najważniejszych zadań w swojej politycznej agendzie²². Łączyło się to w sposób naturalny z koniecznością posiadania właściwych zasad, które byłyby możliwe do zastosowania także względem imigrantów. Doprowadziło to, więc do zintensyfikowania przedsięwzięć umożliwiających integrację jednostek przebywających na terytorium Niemiec z jego obywatelami²³. Wszelkie ustosunkowanie się do kwestii imigrantów oraz ich funkcjonowania w niemieckim społeczeństwie zostało zobrazowane w umowie koalicyjnej wskazanych powyżej partii politycznych w 2013 r. Za główne założenie uznano wzbogacanie kultury powitania oraz uznania (*Willkommenskultur und Anerkennungskultur*)²⁴, stosowanie inicjatyw integracyjnych także względem nowo przybyłych imigrantów, wyrażanie zgody na migrację ekonomiczną w obrębie UE, jak również zapewnianie właściwej ochrony oraz wsparcia osobom przybywającym do Niemiec ze względów humanitarnych. Istotne znaczenie w procesie integracji odegrało podejście zakładające dwustronne dostosowywanie się: zarówno państwa przyjmującego, jak i imigrantów²⁵.

Wyrazem zmiany podejścia do polityki integracyjnej Niemiec oraz jej dalszego rozwoju był także Narodowy Plan Integracji przyjęty (*Der Nationale Integrationsplan*) w 2007 r. Dokument ten dedykowano zarówno imigrantom, którzy od dekad przebywali w RFN, jak i tym, którzy regularnie napływali na jej terytorium. Został on opracowany przez wiele podmiotów, m.in. rząd federalny, poszczególne landy, instytucje pozarządowe oraz organizacje społeczne, a także przedstawiciele świata nauki. Dzięki temu możliwym stało się zbadanie zjawiska imigracji oraz procesów integracyjnych z uwzględnieniem szerszej perspektywy.

²¹ J. Dobrowolska-Polak, dz. cyt., s. 414.

²² Zob. szerzej: *Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD*, źródło: <https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/2018-02-07-Koalitionsvertrag-Union-SPD.pdf> [28.03.2021 r.].

²³ J. Dobrowolska-Polak, dz. cyt., s. 414.

²⁴ Zob. szerzej: *Willkommenskultur (und Anerkennungskultur) Hintergrund, Diskussion und Handlungsempfehlungen*, źródło: https://www.netzwerk-iq.de/fileadmin/Redaktion/Downloads/IQ_Publikationen/Thema_Vielfalt_gestalten/2013_Arbeitspapier_Willkommenskultur.pdf [4.04.2021 r.].

²⁵ J. Dobrowolska-Polak, dz. cyt., s. 415–416.

Najważniejsze elementy, które zostały zaprezentowane w tym dokumencie, to m.in. potrzeba poprawy oraz wzmocnienia jakości kursów integracyjnych, promowanie nauki języka niemieckiego, pomoc w dostępie do edukacji, zwiększenie możliwości dostępu do rynku pracy, wsparcie procesu integracji w RFN oraz jego wzmocnienie za pomocą większego zaangażowania²⁶.

Tabela 2. Najważniejsze inicjatywy podjęte w RFN po 1990 r. na rzecz integracji

L.p.	Inicjatywa/akt prawny/działanie	Rok
1.	utworzenie stanowiska Pełnomocnik Rządu Federalnego ds. Migracji, Uchodźców i Integracji (<i>Die Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration</i>)	2005
2.	zainicjowanie odbywania się, tzw. szczytów integracyjnych (<i>Integrationsgipfels</i>), począwszy od 2006 r.	2006
3.	zainicjowanie przez Ministra Spraw Wewnętrznych – Niemieckiej Konferencji Islamskiej (<i>Deutsche Islam Konferenz</i>) ^a	2006
4.	przygotowanie Narodowego Planu Integracji (<i>Der Nationale Integrationsplan</i>) – pierwszej całościowej koncepcji w dziedzinie polityki integracji RFN	2007
5.	utworzenie Rady Ekspertów Niemieckich Fundacji ds. Integracji i Migracji (<i>Der Sachverständigenrat deutscher Stiftungen für Integration und Migration</i>)	2008
6.	wejście w życie Ustawy o poprawie ustalania i uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych za granicą (<i>Anerkennungsgesetz</i>) ^b	2012
7.	przyjęcie Narodowego Plan Działania na rzecz Integracji (<i>Nationaler Aktionsplan Integration</i>)	2012

^a Zob. Deutsche Islam Konferenz, źródło: https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/Startseite/startseite_node.html [26.03.2021 r.].

^b Gesetz zur Verbesserung der Feststellung und Anerkennung im Ausland erworbener Berufsqualifikationen, (Anerkennungsgesetz) vom 01.04.2012, źródło: <https://www.anerkennung-in-deutschland.de/html/de/pro/anerkennungsgesetz.php> [26.03.2021 r.].

Źródło: opracowanie własne na podstawie V. Hanewinkel, J. Oltmer, *Integration und Integrationspolitik in Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/256307/integration#footnode7-7> [26.03.2021 r.].

Polityka integracyjna Niemiec wraz z zainicjowaniem i wprowadzeniem w życie stosownych zmian zaczęła opierać się na dwóch podstawowych zasadach – wymagania oraz wspierania (*Fördern und Fordern*)²⁷. Reguły te wskazywały, że imigranci dla uzyskania pożądanego wyniku procesu integracji są zobowiązani do spełnienia kilku podstawowych warunków (m.in. znajomości języka niemieckiego, udziału w kursach integracyjnych,

²⁶ *Der Nationale Integrationsplan. Neue Wege – Neue Chancen*, źródło: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf?download=1> [27.03.2021 r.].

²⁷ Zob. B. Aretz, J. Fries, Ch.M. Schmidt, *Fördern und Fordern als erfolgreiches Leitprinzip*, źródło: <https://www.bpb.de/apuz/299222/foerdern-und-fordern-als-erfolgreiches-leitprinzip> [4.04.2021 r.].

wyrazie szacunku względem wartości ważnych dla niemieckiego społeczeństwa – zasady demokratycznego państwa prawa). Rząd oraz instytucje państwowe były natomiast odpowiedzialne za zagwarantowanie imigrantom dostępu do określonych obszarów życia (m.in. społecznego, gospodarczego, religijnego czy politycznego). Elementem tym miała towarzyszyć równość szans oraz traktowania, zasada niedyskryminowania na rynku pracy oraz reguła właściwego stosunku niemieckiego społeczeństwa do obcokrajowców²⁸.

Podstawowe elementy niemieckiej polityki integracyjnej

Głównym narzędziem, które służyło realizacji założeń niemieckiej polityki integracyjnej były wprowadzone w 2005 r. – kursy integracyjne (*Integrationskurse*)²⁹: językowe oraz adaptacyjne. Władze RFN stały na stanowisku, że nabycie umiejętności swobodnego posługiwania się językiem niemieckim jest elementem koniecznym do tego, by można było mówić o pozytywnym rezultacie procesu integracji. Bez znajomości języka ojczystego Niemców niemożliwym byłoby samodzielne komunikowanie się imigrantów z członkami społeczeństwa niemieckiego, zdobywanie przez nich wiedzy, kontynuowanie edukacji, podnoszenie kompetencji, podejmowanie dobrze płatnej pracy czy nabywanie umiejętności w nowych dziedzinach³⁰. Oprócz kompetencji językowych za niezwykle istotne uznano także: wiedzę dotyczącą historii oraz kultury RFN, jej systemu prawnego oraz instytucjonalnego, struktury federalnej, kwestii związanych z działalnością administracji publicznej oraz obowiązującym systemem społecznym, politycznym oraz gospodarczym. Uznawano, że imigranci powinni zaznajomić się także z katalogiem praw im przysługujących oraz obowiązków do realizacji, których zostali zobligowani³¹. Kwestie organizacyjne (m.in. ustalanie stosownych programów, ich standardów, wytycznych, a także finansowania) miały być zadaniem należącym do kompetencji Federalnego Urzędu ds. Migracji i Uchodźców (*Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*). Prowadzenie wspomnianych powyżej kursów powierzono natomiast uniwersytetom, szkołom wyższym, podmiotom świadczącym usługi edukacyjne, a także kościołom, związkom zawodowym oraz prywatnym przedsiębiorstwom³².

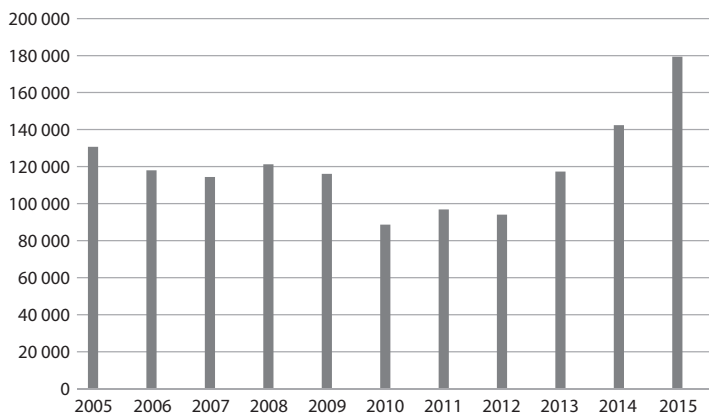
²⁸ V. Hanewinkel, J. Oltmer, *Integration und Integrationspolitik in Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/256307/integration> [26.03.2021 r.].

²⁹ S. Lochner, *Fördern Integrationskurse den gesellschaftlichen Zusammenhalt?*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdosiers/265045/integrationskurse> [27.03.2021 r.].

³⁰ D. Gierszewski, A. Matykiewicz, *Integrationskurse...*, dz. cyt., s. 252; zob. M. Schmidt, *Die Integrationskurse sind eine Erfolgsgeschichte*, źródło: <https://mediendienst-integration.de/artikel/bamf-praesident-schmidt-kommentar-10-jahre-integrationskurse-erfolg.html> [27.03.2021 r.].

³¹ M. Lesińska, dz. cyt., s. 103; por. W. Seifert, *Probleme der Integration*, źródło: <https://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138020/probleme-der-integration> [26.03.2021 r.].

³² D. Gierszewski, A. Matykiewicz, dz. cyt., s. 252; zob. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, *Geschäftsstatistik zum Integrationskurs 2020 – 1. Halbjahr*, źródło: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Statistik/Integrationskurszahlen/integrationskurszahlen-node.html> [26.03.2021 r.].

Wykres 1. Liczba uczestników kursów integracyjnych w latach 2005–2015

Źródło: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/165445/umfrage/integrationskurse---anzahl-der-neuen-teilnehmer/#professional> [26.03.2021 r.].

Istotną rolę w procesie integracyjnym odegrały także punkty doradcze, których główne zadanie wiązało się z niesieniem pomocy oraz zapewnianiem wsparcia cudzoziemcom. Dążono do tego, by umożliwić imigrantom aktywne uczestnictwo w niemieckim społeczeństwie obywatelskim oraz na rynku pracy. Służyć temu miały podmioty oraz instytucje świadczące doradztwo zawodowe oraz prawne w wielu kwestiach dotyczących współżycia społecznego. Polityka informacyjna prowadzona przez państwo niemieckie miała docierać do jak najszerszego grona odbiorców ze strony ugrupowań imigranckich. Zamierzeniem takich działań było przekazywanie stosownych informacji, np. na temat organizowanych inicjatyw integracyjnych. Do tego celu wykorzystywano takie środki jak: Internet, media oraz prasę³³.

Tytuł w języku angielskim:

SELECTED ISSUES OF THE MIGRATION POLICY OF GERMANY

Bibliografia

Publikacje zwarte

Lesińska M., *Niemcy jako kraj imigracji – polityka państwa wobec napływu cudzoziemców i ich integracji*, [w:] M. Trojanowska-Strzęboszewska, *System Schengen a migracja z perspektywy Polski i Niemiec*, Warszawa 2014.

³³ M. Lesińska, dz. cyt., s. 103–104, zob. Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat, *Integrationskurse*, źródło: <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/integration/integrationskurse/integrationskurse-node.html> [26.03.2021 r.].

- Thränhardt D., *Immigration – Einwanderung*, [w:] R. Picht, V. Hoffmann-Martinot, R. Lasserre (red.), *Fremde Freunde. Deutsche und Franzosen vor dem 21. Jahrhundert*, Monachium 2002.
- Zinterer T., *Interessenrepräsentation von Migranten: Von der Süßmuth-Kommission zum Integrationsgipfel*, [w:] T. Thaa (red.), *Inklusion durch Repräsentation*, 2007.

Artykuły naukowe

- Bojenko-Izdebska E., *Polityka migracyjna i azylowa w Niemczech i Polsce*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 43–55.
- Dobrowolska-Polak J., *Proces kształtowania niemieckiej kultury otwartości wobec imigrantów*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 10, s. 407–422.
- Gierszewski D., Matykiewicz A., *Integrationskurse jako narzędzie polityki integracyjnej Republiki Federalnej Niemiec*, „Politeja” 2020, nr 3(66), s. 245–259.
- Mazur-Rafał M., *Zmiana paradygmatu w niemieckiej polityce imigracyjnej w latach 1998–2004? Wnioski dla Polski*, „CEFMR Working Paper” 2006, nr 2 s. 1–67.
- Szczepaniak-Kroll A., *Skutki niemieckiej polityki dla imigrantów (1945–2013)*, „Etnografia Polska” 2014, t. LVIII, z. 1–2, s. 71–93.

Źródła internetowe

- Aretz B., Fries J., Schmidt Ch.M., *Fördern und Fordern als erfolgreiches Leitprinzip*, źródło: <https://www.bpb.de/apuz/299222/foerdern-und-fordern-als-erfolgreiches-leitprinzip> [4.04.2021 r.].
- Bersch H., *Ist Deutschland ein Einwanderungsland?*, źródło: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_1098_1.pdf/391a8f4f-ec24-323e-8bb2-7e16c089f511?t=1539668097812 [23.03.2021 r.].
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, *Geschäftsstatistik zum Integrationskurs 2020 – 1. Halbjahr*, źródło: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Statistik/Integrationskurszahlen/integrationskurszahlen-node.html> [26.03.2021 r.].
- Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat, *Integrationskurse*, źródło: <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/integration/integrationskurse/integrationskurse-node.html> [26.03.2021 r.].
- Der Nationale Integrationsplan. Neue Wege – Neue Chancen*, źródło: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf?download=1> [27.03.2021 r.].
- Deutsche Islam Konferenz, źródło: https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/Startseite/startseite_node.html [26.03.2021 r.].
- Deutscher Gewerkschaftsbund, *Das Zuwanderungsgesetz und seine Geschichte*, źródło: <https://www.dgb.de/themen/++co++94d9d17e-3c1f-11df-7b76-00188b4dc422> [25.03.2021 r.].
- Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD*, źródło: <https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/2018-02-07-Koalitionsvertrag-Union-SPD.pdf> [28.03.2021 r.].
- Gesetz zur Verbesserung der Feststellung und Anerkennung im Ausland erworbener Berufsqualifikationen, (Anerkennungsgesetz) vom 01.04.2012, źródło: <https://www.anerkennung-in-deutschland.de/html/de/pro/anerkennungsgesetz.php> [26.03.2021 r.].
- Hanewinkel V., Oltmer J., *Integration und Integrationspolitik in Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/256307/integration> [25.03.2021 r.].
- Koch U., *Integrationstheorien und ihr Einfluss auf Integrationspolitik*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdossiers/269373/integrationstheorien> [26.03.2021 r.].
- Lochner S., *Fördern Integrationskurse den gesellschaftlichen Zusammenhalt?*, źródło: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdossiers/265045/integrationskurse> [27.03.2021 r.].

- Meier-Braun K. H., *Zuwanderung und Ausländerpolitik in Deutschland. Der lange Weg ins Einwanderungsland Deutschland*, źródło: https://www.buergerundstaat.de/4_06/weg.htm [1.04.2021 r.].
- Panagiotidis J., *Migrationsgesellschaft Deutschland*, źródło: <https://www.bpb.de/izpb/298556/migrationsgesellschaft-deutschland> [25.03.2021 r.].
- Schmidt M., *Die Integrationskurse sind eine Erfolgsgeschichte*, źródło: <https://mediendienst-integration.de/artikel/bamf-praesident-schmidt-kommentar-10-jahre-integrationskurse-erfolg.html> [27.03.2021 r.].
- Seifert, *Probleme der Integration*, źródło: <https://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138020/probleme-der-integration> [26.03.2021 r.].
- Willkommenskultur (und Anerkennungskultur) Hintergrund, Diskussion und Handlungsempfehlungen*, źródło: https://www.netzwerk-iq.de/fileadmin/Redaktion/Downloads/IQ_Publikationen/Thema_Vielfalt_gestalten/2013_Arbeitspapier_Willkommenskultur.pdf [4.04.2021 r.].

DOMINIKA BARBARA BONISŁAWSKA*

WYKORZYSTANIE OPEN SOURCE SOFTWARE W DZIAŁANIACH ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH NA PRZYKŁADZIE ONZ I UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt

W niniejszym artykule scharakteryzowano pojęcie Open Source Software, korzyści i zagrożenie płynące z użycia tego narzędzia, potencjalne płaszczyzny działania oraz jego potencjał biznesowy. Dokonano porównania z terminem Free Source Software w zakresie definicyjnym oraz prawnym. W pracy zaprezentowano także studium przypadku państw, które skutecznie implementują rozwiązania bazujące na otwartym oprogramowaniu, ale także takich, które posiadają duży potencjał w rozwoju tej branży jednak niedostateczne możliwości technologiczne czy wsparcie finansowe ze strony rządowej.

Słowa kluczowe: Open Source Software, Free Source Software, cyfryzacja, nowe technologie, otwarta kultura.

Wstęp

Open source jest wynikiem ewolucji wieloletniej praktyki dostarczania źródeł do oprogramowania. Oprogramowanie tego typu to oprogramowanie z kodem źródłowym, do którego każdy użytkownik ma dostęp, może go sprawdzać, modyfikować i ulepszać. W artykule scharakteryzowano pojęcie Open Source Software, korzyści i zagrożenie płynące z użycia tego narzędzia, potencjalne płaszczyzny działania oraz jego potencjał biznesowy. W celu lepszego zrozumienia terminu dokonano jego porównania z kategorią Free Source Software w zakresie definicyjnym oraz prawnym. Drugą część pracy stanowi z kolei studium przypadku państw, które skutecznie implementują rozwiązania bazujące na otwartym oprogramowaniu. Wskazano również przykłady państw takich, które posiadają duży potencjał w rozwoju tej branży, jednak niedostateczne możliwości technologiczne czy wsparcie finansowe ze strony państwowej.

* Dominika Barbara Bonisławska – absolwentka studiów magisterskich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Kontakt e-mail: d.bonislawska@student.uw.edu.pl, dominika.bonislawska2497@gmail.com.

Czym jest Open Source Software?

Pojęcie *open source* zostało stworzone przez Christine Peterson i przyjęte do ogólnego użycia przez Open Source Initiative w 1998 roku. Głównym założeniem autorki było odejście od terminu *free source software*, który przez dwuznaczność językową często był rozumiane przez wzgląd na swoją bezpłatność, a nie na charakteryzującą rozwiązanie otwartość i dostępność. Peterson chciała, żeby pojęcie było zrozumiałe dla osób, które zaczynają się interesować zagadnieniem i dołączają do społeczności OS¹. Pojęcie *open source*, z języka angielskiego oznacza „otwarte źródło”. Celem jego autorów było podkreślenie cech oprogramowania i bazujących na nim produktów, czyli możliwość udostępniania, modyfikowania oraz dostosowywania do potrzeb osoby korzystającej. Wstępnie to podejście było modelem rozpowszechniania kluczowych elementów infrastruktury internetowej (m.in. BIND²). Przez dłuższy czas rozwiązania były dostosowywane i dopracowywane przez administratorów, którzy z nich korzystali, chociaż samo rozwiązanie było tworzone przez jedną osobę i/lub w jednym miejscu. Wraz z rozpowszechnieniem się w latach 90. Internetu, Open Source (OS) stało się nie tylko pewnym rodzajem oprogramowania, ale pociągnęło za sobą również rozwój społeczności, która pracując przy projektach jednocześnie rozpowszechniała ideę pracy na ogólnodostępnych materiałach. Rozwój technologiczny sprawił, że osoby lub grupy z różnych miejsc na świecie mogły tworzyć wspólnie projekty. Open Source Software (OSS, open source software, otwarte oprogramowanie) jest to typ oprogramowania, który umożliwia użytkownikowi dostęp do jego kodu źródłowego, czyli sekwencji instrukcji, poleceń, funkcji itp. opisanych przez programistę za pomocą języka programowania. Kod ten, konwertowany jest na język maszynowy, co umożliwia jego odczytanie przez komputer. Równocześnie, użytkownik ma prawo do swobodnej i darmowej modyfikacji kodu według własnych potrzeb, tym samym tworząc pochodną projektu, która może być bezpłatnie lub odpłatnie redystrybuowana³.

Z czasem, by dopracować definicję OS, stworzono kryteria licencji na zasadach OS (tzw. OSD). Zalicza się do nich:

- *Bezpłatną redystrybucję* – brak ograniczeń dotyczących potencjalnej sprzedaży czy przekazywania kodu źródłowego jako składnika grupowej dystrybucji. Nie powinny być pobierane opłaty licencyjne.
- *Dziela pochodne/modyfikacje* – licencja musi zezwalać na wszelkie modyfikacje lub projekty, które powstaną pośrednio na tych samych warunkach co przy głównym oprogramowaniu.
- *Integralność kodu źródłowego autora* – licencja może ograniczyć dostęp do zmodyfikowanego kodu źródłowego tylko w sytuacji, kiedy licencja zezwala na dystrybuując „plików roboczych” z kodem źródłowym w celu modyfikacji w procesie tworzenia.

¹ C. Peterson, *How I coined the term ‘open source’*, źródło: <https://opensource.com/article/18/2/coining-term-open-source-software> [14.01.2021 r.].

² *Berkeley Internet Name Domain*, rodzaj serwera DNS wykorzystywanego w systemie Linux lub innych systemach typu Unix. Zapewnia stabilną strukturę architektury nazewnictwa domen. Aktualnie wykorzystywana wersja 9, w której starano się uzupełnić luki bezpieczeństwa, źródło: <https://www.bind9.net> [3.01.2021 r.].

³ A. Amrollahi, M. Khansari, A. Manian, *How Open Source Software Succeeds? A Review of Research on Success of Open Source Software*, „IJICTR” 2014, vol. 6, no. 2, s. 67–68.

Wtedy licencja musi zawierać wyraźną zgodę na rozpowszechnianie oprogramowania opartego na zmodyfikowanym kodzie. Można wymagać w licencji nadawania nowych nazw modyfikacjom/numerów wersji.

- *Zakaz dyskryminacji wobec osób i grup.*
- *Brak dyskryminacji w obszarze działań* – nie można ograniczać wykorzystania programu w jakichkolwiek branżach (medycyna, telekomunikacja, energetyka itp.).
- *Dystrybucja licencji* – licencja dołączona do programu musi dotyczyć wszystkich jego elementów i pochodnych, bez konieczności pozyskiwania dodatkowych dokumentów.
- *Licencja nie może dotyczyć konkretnego produktu* – wszystkie strony, pomimo ewentualnego wyodrębnienia w produkcie, działają na takich samych prawach licencyjnych.
- *Licencja nie może ograniczać innego produktu* – licencja nie może nakładać ograniczeń na inne oprogramowania, które są rozpowszechniane razem z tym oprogramowaniem.
- *Licencja musi być neutralna technologicznie* – licencja nie może narzucać działania na indywidualnej technologii czy stylu interfejsu⁴.

Celem OSS jest uczynienie produktu bardziej dostępnym (w tym możliwym do skopionowania), modyfikowalnym i zrozumiałym dla użytkownika⁵. Tym samym programowanie OSS może być wykorzystywane do celów komercyjnych, ponieważ może być sprzedawane. Problemem może pozostać zastrzeżenie projektu, ponieważ, jak zostało wyżej wspomniane, licencja produktu zmodyfikowanego powinna działać na takich samych zasadach, jak licencja oprogramowania pierwotnego.

Projekty Open Source Software

Aby rozpocząć projekt istotne jest zbadanie rynku i tego, co już się na nim znajduje. Wtedy należy zdecydować, czy lepiej wykorzystać istniejące oprogramowanie, czy lepiej jest rozpocząć nowy projekt. W pierwszej możliwości przechodzi się od razu do fazy realizacji, a w drugiej zaczyna się od fazy inicjacji⁶.

Istnieje kilka sposobów na rozpoczęcie projektu OSS:

- 1) Osoba, która dostrzega potrzebę realizacji jakiegoś projektu, zgłasza zamiar i zapotrzebowanie rozwinięcia go publicznie.
- 2) Programista, który działa na istniejącej bazie kodu, która jest ograniczona, decyduje się udostępnić go publicznie jako pierwszą/bazową wersję programu OS.
- 3) Kod źródłowy, który został udostępniony publicznie dotyczy dojrzałego projektu.
- 4) Dobrze rozwinięty i opracowany projekt OS zostaje przejęty i rozbudowany przez zewnętrzną stronę zainteresowaną.

⁴ Open Source Initiative, *The Open Source Definition*, źródło: <https://opensource.org/osd> [14.01.2021 r.]. Definicja ta oparta jest na Debian Free Software Guidelines.

⁵ S. Randhawa, *Open Source Software and Libraries*, Centre For Research In Rural And Industrial Development, January 2008.

⁶ A. Anand, A. Krishna, R. Tiwari, R. Sharma, *Comparative Analysis between Proprietary Software VS. Open-Source Software VS. Free Software*, 5th IEEE International Conference on Parallel, India 2018, s. 144.

Spółeczność zaangażowana w projekty jest bardzo różnorodna, jednakże można sprecyzować część cech, które ją charakteryzują. Przede wszystkim w tego rodzaju działaniach zaangażowane są zazwyczaj osoby prywatne, a nie organizacje. Często deweloperzy mają inną pracę, a projekty realizują w ramach swojego czasu wolnego, traktując to także jako hobby, czy formę samorealizacji. Ze względu na to, że inicjatywy są otwarte, gromadzą ludzi na różnym poziomie zaawansowania. Jednak nie oznacza to, że projekty realizowane są tylko przez osoby niedoświadczone, z niskimi kwalifikacjami. Przez to, że aktualnie na rynku oprogramowań pracuje się zwykle nad bardzo konkretnymi projektami, skupionymi na potrzebach jednego klienta, dla wysoko wykwalifikowanych programistów projekty OS są możliwością poszerzenia swoich horyzontów i wyjścia z pewnych schematów projektowych. Co ważniejsze, to właśnie od tego, jaka grupa deweloperów zgromadzi się do pracy przy projekcie, może zależeć, czy dany projekt osiągnie sukces. Na podstawie działań Apache Software Foundation stwierdzono, że im bardziej różnorodna i aktywna jest społeczność programistów, tym większa szansa na sukces projektu. Poza tym projekty mają zazwyczaj niewielką (do 10 osób) grupę głównych twórców, którzy są odpowiedzialni za rys projektu i stworzenie kodu bazowego. Rola osoby uczestniczącej w danym projekcie zależy od posiadanych kwalifikacji, czasu pracy nad projektem i jej zaangażowania⁷. W przypadku pomyślnego rozwoju projektu, często dołączają nowi uczestnicy, którzy po jakimś czasie mogą się wycofać z działania lub przejść do innych inicjatyw. Nowi deweloperzy mogą wnieść świeże spojrzenie, czy wyłapać błędy, które do tej pory nie zostały zauważone. To one mogą stanowić również źródło nowej motywacji dla zespołu⁸.

Zastanawiające może być to, dlaczego ludzie wykazują zainteresowanie długoterminową, często darmową pracą. W swoim artykule Alexander Hars i Shaosong Ou precyzują dwie główne płaszczyzny motywacyjne dla uczestników projektów OS:

- wewnętrzne, które dotyczą kwestii samorealizacji oraz
- zewnętrzne, które są zależne od środowiska, często dotyczą potencjalnych korzyści materialnych lub rozpoznawalności wynikającej z uczestnictwa⁹.

W przeprowadzonym przez autorów badaniu okazało się, że różnice motywacyjne widoczne są na poziomie dwóch grup badanych. Studenci i osoby zajmujące się tym hobbystycznie kierują się głównie swoją wewnętrzną potrzebą (81,8%) oraz altruistycznymi pobudkami (24%), podczas gdy programiści kontraktowi – osoby w ten sposób zarabiające – motywowani są głównie przez swoją wewnętrzną potrzebę, ale też ze względu na ekonomiczne korzyści płynące z ich działania na przyszłość (odpowiednio 68,2% oraz 53,2%). W związku z tym można wysnuć wnioski, że rynek ze względu na rodzaje motywacji deweloperów jest bardzo zróżnicowany, dzięki czemu może stać się bezpośrednią konkurencją dla tradycyjnego rynku software'owego¹⁰.

Oprócz motywacji opisanych z perspektywy jednostki, można też przeanalizować, w jakich obszarach życia i na jaką skalę może pojawiać się motywacja do pracy przy pro-

⁷ S. Weerawarana, J. Weeratunga, *Open Source in Developing Countries*, SIDA, 2004, s. 16.

⁸ Tamże, s. 16.

⁹ A. Hars, S. Ou, *Work for free? Motivations for participating in Open-source projects*, „International Journal of Electronic Commerce” 2002, vol. 6, no. 3, s. 26–30.

¹⁰ Tamże, s. 34–35.

jektach OS. W raporcie SIDA, opracowanym na podstawie badań Josepha Fellera i Briana Fitzgeralda, przytoczono trzy główne płaszczyzny: technologiczną, ekonomiczną i społeczno-polityczną. Każdy z obszarów dodatkowo przebadano z perspektywy indywidualnej (*micro*), jak i organizacji/środowiska (*macro*)¹¹.

Przykłady motywacji przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Rodzaje motywacji wg Josepha Fellera i Briana Fitzgeralda

Techniczna micro	<ul style="list-style-type: none"> – chęć realizacji „potrzeby technicznej”, którą ktoś zaobserwował, – praca z najnowocześniejszą technologią.
Techniczna macro	<ul style="list-style-type: none"> – możliwość podziału czaso- i pracochłonnych projektów między innych programistów, – promocja innowacji, – możliwość pracy ze społecznością nad badaniami i rozwojem, – przejrzystość działań dzięki posiadaniu otwartego kodu źródłowego.
Ekonomiczna micro	<ul style="list-style-type: none"> – uzyskanie korzyści na przyszłość zawodową, – rozwój i poprawa umiejętności kodowania, – możliwość lepszych zarobków, – niskie koszty alternatywne.
Ekonomiczna macro	<ul style="list-style-type: none"> – obniżenie kosztów technicznych związanych z wykorzystaniem otwartego oprogramowania, – możliwość działania na skalę międzynarodową, – wytworzenie dochodów pośrednich wynikających z produktów, usług etc.
Społeczno-polityczna micro	<ul style="list-style-type: none"> – altruizm, – poczucie przynależności do społeczności, – poczucie realizacji oraz bycia docenionym, po tym jak kod jest wykorzystywany przez innych.
Społeczno-polityczna macro	<ul style="list-style-type: none"> – kreowanie nowych trendów/modelu pracy, – ideologia (w przypadku społeczności Free Source Software), – pomoc w zmniejszaniu „przepaści cyfrowej”.

Źródło: opracowanie własne za: J. Feller, B. Fitzgerald, *Understanding Open Source Software Development*, Addison-Wesley, London 2002.

Badanie dodatkowo akcentuje fakt, że osoby, które decydują się uczestniczyć w projektach, nie muszą kierować się jedynie dobrą wolą czy altruizmem, ale również chęcią realnego rozwoju w perspektywie zdobytych umiejętności, jak i potencjalnych szans ekonomicznych.

Historia OSS i jego uwarunkowania prawne

Od lat 60. do 80. XX wieku, rynek sprzętu technologicznego był skupiony przede wszystkim na sprzedaży i dostarczeniu sprzętu komputerowego (hardware), który miał specjalnie dostosowywane oprogramowanie. W tamtym czasie specjaliści IT rozpoczęli

¹¹ S. Weerawarana, J. Weeratunga, dz. cyt., s. 17.

badania nad bardziej uniwersalnym oprogramowaniem, które pasowałoby do wielu urządzeń. Jako rezultat tych prac w 1969 roku, powstał Unix. Dostęp do niego dla jednostkowych użytkowników był drogi, przez co jego wykorzystanie było marginalne. Dużo łatwiej dostępny był na uniwersytetach, które płaciły tylko część bazowej ceny. Dzięki temu eksperci rozpoczęli swoje prace nad rozwojem technologii internetowych. Powszechną praktyką stało się wtedy dzielenie się kodem źródłowym oprogramowania. Autorzy Unixa zablokowali jednak tę możliwość prawnie, przez co inne podmioty na rynku (m.in. IBM) rozpoczęły pracę nad swoimi wersjami oprogramowania, podobnego do Unix. Działania te przebiegały w większych grupach, które wspólnie, symultanicznie pracowały nad kodem. Istotnym momentem było pojawienie się na rynku produktu stworzonego przez Richarda Stallmana, który w latach 80. wprowadził GNU (GNU's Not Unix) oraz przedstawił filozofię Free Source Software, co zostanie szerzej opisane w dalszej części.

Lata 90. sprzyjały rozwojowi Internetu oraz *World Wide Web*¹², przez co na popularności zyskiwały rozwiązania oparte na otwartym oprogramowaniu. Tym samym pojawiła się potrzeba komercjalizacji powstałych rozwiązań czy inicjatyw. Dzięki temu korzyści finansowe, ale też rozwojowe, miały być osiągalne zarówno dla społeczności OS, jak i potencjalnych konsumentów. W 1998 roku odbyła się sesja strategiczna w Palo Alto, w Kalifornii, podczas której grupa specjalistów: Todd Anderson, Larry Augustin, John Hall, Sam Ockman, Christine Peterson i Eric S. Raymond, miała otrzymać dostęp do kodu źródłowego firmy Netscape¹³. Było to spowodowane pojawieniem się na rynku publikacji Erica Raymonda, *The Cathedral and The Bazaar*, w której wyjaśniono wagę i użyteczność korzystania z OSS oraz szanse dla przedsiębiorców, które się za tym kryły. Przekazanie przez firmę kodu, było jednym z pierwszych działań na tak dużą skalę w celach komercyjnych. Nikt nie miał wtedy pewności czy próba pracy nad tym produktem w trybie open source się powiedzie, jednakże był to krok milowy zarówno dla samego ruchu OS, jak i rynku, na którym wciąż nie było pewności co do tego typu rozwiązań. Sam projekt zakończył się sukcesem, który nie tylko przekreślił rolę Microsoftu na rynku jako monopolistycznego dostawcy przeglądarek internetowych¹⁴, ale podkreślił wagę tego, jakie finansowe oraz edukacyjne możliwości niesie za sobą ogólnodostępna, współdzielona, jawna wiedza¹⁵. Powszechnie sesja ta uważana jest za moment powstania pojęcia open source. Jak wspomniano wcześniej, ostatecznie termin ten przyjęty został w 1998 roku przez Open Source Initiative.

Do zrozumienia zróżnicowania, jakie powstało w tamtym czasie w dyskursie między *proprietary software* (oprogramowanie własnościowe) a OSS, najlepiej przysłużyło się porównanie Raymonda w jego wspomnianej już publikacji. Tytuł pracy prezentuje dwa symboliczne koncepty, dotyczące powstawania i działania obu rodzajów oprogramowania.

¹² W tłumaczeniu: *Ogólnoswiatowa sieć*. Ogólnodostępna baza danych, jedna z usług internetowych.

¹³ Netscape była firmą świadczącą usługi komputerowe, znaną z jednej z najbardziej popularnych wyszukiwarek sieciowych w latach 90. – Navigator. Udostępnienie podczas tej konferencji kodu do ogólnego dostępu było przełomowym krokiem, ponieważ rozpoczęło OS projekt Mozilla, który ostatecznie pozwolił na wykształcenie przeglądarki Firefox, źródło: <https://www.oreilly.com/openbook/opensources/book/netrev.html> [23.08.2021 r.].

¹⁴ E.S. Raymond, *The Cathedral and The Bazaar Musings on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary*, O'Reilly Media, Newton 1999, s. 61–62.

¹⁵ *History of the OSI*, źródło: <https://opensource.org/history> [20.01.2021 r.].

Zgodnie z nimi oprogramowanie własnościowe swoją strukturą przypomina budynek/projekt katedry, podczas gdy otwarte oprogramowanie, w tym sposób komunikacji tej społeczności, kojarzy się z orientalnym bazar¹⁶.

Różnice wynikające z tej teorii prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2. Różnice między oprogramowaniem otwartym a własnościowym na podstawie *The Cathedral and The Bazaar*

	Proprietary Software (Katedra)	Open Source Software (Bazar)
Planowanie	Odgórnie całościowo	Etapowo
Cel	Zrealizowanie kontraktu	Rozwiązanie problemu
Dyscyplina pracy	Silna	Słaba
Finansowanie/zasoby	Znane	Nieznane
Szybkość reagowania	Wolne	Sprawne
Postęp prac	Ukryty	Jawny
Sposób współpracy	Osobiście	Online/Zdalne

Źródło: opracowanie własne za: E.S. Raymond, *The Cathedral and The Bazaar Musings on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary*, O'Reilly 1999, s. 21–63.

Podsumowując rozważania autora w tej kwestii, można stwierdzić, że optuje on za opcją korzystania z otwartego oprogramowania. W porównaniu do oprogramowania zamkniętego, jego korzyści przejawiają się na wielu płaszczyznach. Jednocześnie podkreśla fakt, że społeczność OS sama dla siebie pracuje na swoje rezultaty, a także że projekty konkurują między sobą, co napędza działanie i motywację do doskonalenia całego systemu¹⁷.

Free Source Software a Open Source Software

Prowadząc rozważania na temat Open Source Software należy zaznaczyć różnice między tym pojęciem, a terminem Free Source Software. Są one czasem stosowane zamiennie w literaturze, ale dotyczą dwóch różnych materii.

Termin OS został stworzony w celu określenia typu oprogramowania i tworzenia programów komputerowych. Jednak dziś pojęcie to jest już dużo szersze – powstała pewna *ścieżka/droga open source*. Mogą to być zarówno produkty, jak i projekty, które korzystają z otwartych kodów źródłowych. Opierają się na zasadach otwartej wymiany, współpracy, hierarchii opartej na merytokracji, sprawnego prototypowania, a przede wszystkim rozwoju skupionym na społeczności¹⁸.

¹⁶ E.S. Raymond, dz. cyt., s. 19.

¹⁷ Tamże, s. 58.

¹⁸ S. Randhawa, dz. cyt., s. 369–370.

Z kolei Free Source Software to rodzaj oprogramowania, które w swobodny sposób może być używane, modyfikowane oraz rozpowszechniane, ale pod warunkiem, że każda dystrybucja będzie zawierała oryginalne warunki wolnego użycia, modyfikacji oraz dystrybucji (tzw. *copyleft*¹⁹). Cały projekt i jego koncept został stworzony przez Richarda Stallmana, który w 1983 roku pracował nad alternatywą dla systemu operacyjnego Unix i w tym samym czasie wypracował specjalną licencję o nazwie GNU (Gnu's Not Unix). W ramach wsparcia swojego pomysłu, kilka lat później, założył fundację Free Software Foundation (FSF), która wspiera członków szczególnie w aspekcie prawnym przy przekazywaniu praw autorskich.

Głównym celem GNU jest 100% *free software* – otwarte, dostępne oprogramowanie, gdzie użytkownicy mogą swobodnie powielać, zmieniać, sprawdzać czy dostosowywać produkt do swoich potrzeb. Słowo *free* w rozumieniu organizacji nie oznacza ceny, ale tego, że użytkownik ma wolność. Używa się czasem zamiennie słowa *libre* (software), dla podkreślenia, że nie chodzi o aspekt finansowy. Stallman zakłada, że jeśli użytkownik nie ma kontroli nad oprogramowaniem, to wtedy oprogramowanie ma kontrolę nad nim²⁰. Tym samym, wyróżnia cztery rodzaje wolności, których występowanie świadczy o tym, że użytkownicy mają do czynienia z FS:

- 1) *Wolność 0* – swobodne uruchamianie programu, w dowolnym celu.
- 2) *Wolność 1* – możliwość swobodnej analizy tego, w jaki sposób działa program oraz dostosowywania go do własnych potrzeb. Warunkiem koniecznym jest dostęp do kodu źródłowego.
- 3) *Wolność 2* – możliwość rozpowszechniania kopii, aby pomagać innym.
- 4) *Wolność 3* – swoboda w ulepszaniu programu oraz udostępnianiu swoich poprawek, dzięki czemu społeczność również może z nich skorzystać. Warunkiem koniecznym jest ponownie dostęp do kodu źródłowego²¹.

Autor zakłada, że jeśli program nie zawiera którejs z tych wolności, to z założenia jest nieetyczny. Wtedy należy ono prawdopodobnie do grupy *proprietary software*, czyli programów, które zostały stworzone przez osobę fizyczną lub organizację/firmę i pozostają ich własnością. Oznacza to, że nie ma wolnego dostępu do kodu źródłowego, który umożliwiłby swobodne modyfikacje czy pracę na programie. Udostępnienie kodu do domeny publicznej przez właściciela sprawia, że plik nie jest chroniony prawami autorskimi i może być powszechnie wykorzystywany²².

Razem z pojawieniem się na rynku tych dwóch form oprogramowania, pojawiła się potrzeba dostosowania sytuacji prawnej związanej z dostępem do oprogramowania typu OS. Razem z powstaniem Free Source Software (FSS) stworzony został rodzaj licencji zwany GNU General Public License (GPL). Dokument ten działał zgodnie z zasadą *copyleft*, która, pomimo wprowadzania modyfikacji w plikach, zobowiązywała do podlegania

¹⁹ Platforma GNU Operating System, *What is Copyleft?*, źródło: <https://www.gnu.org/licenses/copyleft.html> [15.01.2021 r.].

²⁰ Platforma GNU Operating System, *The GNU Operating System*, źródło: <https://www.gnu.org/gnu/gnu.html> [15.01.2021 r.].

²¹ Platforma GNU Operating System, *What is free software?*, źródło: <https://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html> [15.01.2021 r.].

²² A. Anand, A. Krishna, R. Tiwari, R. Sharma, dz. cyt., s. 144.

pod tę licencję. Tym samym tworzyło to *wirusowy efekt*, który uniemożliwiał wykorzystywanie stworzonych produktów w celach komercyjnych, gdzie zyski można byłoby osiągać na podstawie umów licencyjnych. W odpowiedzi na to, Open Source Initiative (OSI) wypracowując wyżej wspomnianą OSD (która składa się na licencję OS) wyznaczyły wskazówki dla licencji OSS, które są jednocześnie znakiem towarowym dla wypracowanych projektów i różnią je od wytworów GPL. Chcąc uzyskać akceptację OSI licencja powinna spełniać określone kryteria formalne i czasowe. Dokument nie może się powielać lub przypominać wcześniej zatwierdzonych już licencji, musi być zgodny z OSD, a całość powinna mieć dołączone prawne uzasadnienie. Komisja OSI ma 60 dni na przeanalizowanie zgłoszenia, następnie po odesłaniu dokumentu z poprawkami, OSI otrzymuje kolejne 30 dni na zatwierdzenie nowej licencji i zaktualizowanie listy²³. Na stronie internetowej Open Source Initiative dostępna jest lista licencji, które zostały przez komitet do tej pory zaakceptowane i zatwierdzone jako zgodne z definicją OS²⁴.

Podsumowując, pomimo tego, że podstawa działania obydwu podejść była podobna, to główna różnica polegała na tym, że założyciele OSI chcieli podkreślić praktyczność korzystania z otwartego oprogramowania, podczas gdy twórcy FSS zawierali w swoim podejściu kwestie etyczne bezwzględного prawa użytkowników do dostępu do kodu źródłowego (z możliwością edytowania go do własnych potrzeb). Innymi słowy, aktualnie pojęcia wykorzystywane są zamiennie nieświadomie.

Korzyści, potencjalne ryzyko, model skuteczności systemów informatycznych

Wprowadzanie otwartego oprogramowania do działań na poziomie lokalnym, krajowym czy międzynarodowym wiąże się z wyzwaniem, które wynikają ze szczególnego charakteru produktów oraz sposobu pracy nad nimi. Dodatkowo można do tego dołączyć specyficzną sytuację prawną wykreowanych programów. Jednakże przez lata zauważono, że działania, które wykorzystywały opcję OSS, kończyły się sukcesem. Wyszczególnić tu można inicjatywy *peer-produced*²⁵, jak na przykład Wikipedia. W związku z tym warto zastanowić się jakie korzyści i zagrożenia mogą płynąć z implementacji takiego oprogramowania.

Bazując na badaniu zorganizowanym przez Lorraine Morgan i Patricka Finnegan można wyszczególnić kilka zalet i wad płynących z wykorzystania OSS. Skupiono się w nim, w głównej mierze, na wykorzystaniu tego typu oprogramowania w administracji publicznej, dzieląc na dwie płaszczyzny: techniczną i biznesową²⁶.

²³ Platforma Open Source Initiative, *The License Review Process*, źródło: <https://opensource.org/approval> [15.01.2021 r.].

²⁴ Platforma Open Source Initiative, *Licenses by Name*, źródło: <https://opensource.org/licenses/alphabetical> [15.01.2021 r.].

²⁵ Produkty wytworzone równocześnie, czyli samoorganizująca się społeczność gromadzi się w celu jej stworzenia.

²⁶ L. Morgan, P. Finnegan, *Benefits and Drawbacks of Open Source Software: An Exploratory Study of Secondary Software Firms*, Limerick, Ireland 2007, s. 308.

Tabela 3. Zalety i wady OSS z perspektywy technicznej na podstawie badanie L. Morgan i P. Finnegana

	Zalety	Wady
Techniczne	Rzetelność/Niezawodność; Bezpieczeństwo (częściowo); Jakość; Elastyczność użycia; Dostępność programistów i grup testujących produkt; Wydajność; Kompatybilność; Harmonizacja prawa.	Brak ekspertyz; Słaba jakościowo dokumentacja; Bezpieczeństwo (częściowo); Mniejsza funkcjonalność; Rozprzestrzenianie różnych interfejsów; Brak usystematyzowanego procesu tworzenia (myślowego).
Biznesowe	Niskie koszty; Zaangażowanie do bycia innowacyjnym; Elastyczność wynikająca z charakteru licencji; Wzrost współpracy; Dodatkowa funkcjonalność biznesu; Tworzenie standardów na rynku; Możliwość wyboru, ucieczka od „schematów” wykorzystywanych na rynku.	Brak właściciela; Brak wsparcia technicznego; Brak kontroli nad dostępem do kodu źródłowego; Niewystarczający marketing; Trudność ze znalezieniem odpowiednich pracowników.

Źródło: opracowanie własne za: L. Morgan, P. Finnegan, *Benefits and Drawbacks of Open Source Software: An Exploratory Study of Secondary Software Firms*, Limerick, Ireland 2007, s. 310.

Biorąc pod uwagę aspekty techniczne najważniejszą zaletą wydaje się być niezawodność, czyli fakt, że produkty są szeroko dostępne a poziom uniwersalności wielu projektów jest wysoki. Jakość jest tu rozumiana jako możliwość poprawiania produktu i dopasowywania go do potrzeb użytkowników. OSS umożliwia wykorzystanie innowacyjnych sposobów działania, dając równocześnie możliwość zdobycia aktualnej wiedzy i rozwoju umiejętności osobom, które się tym zajmują. Ponadto implementacja OSS na większą skalę wpływa pozytywnie na kompatybilność i lepszą interoperacyjność²⁷.

Z perspektywy biznesowej najbardziej znaczącym czynnikiem przemawiającym za wykorzystaniem OSS jest potencjalna redukcja kosztów (brak opłat licencyjnych, mniejsze koszty systemów antywirusowych etc.). Korzystanie z otwartego oprogramowania przez coraz większą liczbę przedsiębiorstw naturalnie powoduje wytworzenie na rynku oprogramowań nowych standardów oraz trendów, ale także pozwala pracownikom na rozwinięcie ich umiejętności oraz zaproponowanie innowacyjnych podejść do problemów²⁸. Zachęca jednocześnie do współpracy, która dzięki temu, jaki charakter ma OS, jest aterytorialna. Nawet jeśli projekt jest realizowany w celu rozwiązania jakiegoś wyzwania, a autorzy teoretycznie skupiają się na swoich osobistych korzyściach, to i tak rozwiązanie przyniesie pozytywne rezultaty dla ogółu. Coraz częściej można się również spotkać z założeniem, że klienci liczą na to, że rozwiązania zaproponowane będą opierały się na zasadach otwartej licencji²⁹.

²⁷ Tamże, s. 309.

²⁸ Tamże, s. 309–310.

²⁹ S. Weber, *The Political Economy of Open Source Software*, „BRIE Working Paper”, 15 June 2000, s. 3.

Dyskusyjna pozostaje kwestia bezpieczeństwa, ponieważ podczas rozbudowanej współpracy istnieje szansa, że luki bezpieczeństwa w kodzie zostaną zauważone, a tym samym będzie on lepiej rozwinięty i wzmocniony³⁰. Jednocześnie praca nad kodem pozwala rozwinąć poczucie odpowiedzialności oraz świadomości na temat kwestii bezpieczeństwa³¹.

Chociaż istnieje dużo czynników przemawiających za tym, że produkty OSS są bezpiecznym rozwiązaniem dla użytkowników, to wciąż można wyszczególnić kilka aspektów, które wpływają na podatność oprogramowania na zagrożenia. W raporcie *Open Source Security and Risk Analysis 2020*, przygotowanym przez firmę Synopsys, znaleźć można informację, że 75% kodów źródłowych z firm, które zostały przez nich przebadane, posiada w swoich strukturach słabości. Zaleca się, żeby obserwować pojawiające się na rynku aktualizacje, ponieważ wersje kodu są wtedy dopracowywane, a tym samym bezpieczniejsze³². Z drugiej strony, otwarty dostęp do kodu umożliwia hakerom znajdowanie błędów i słabości, na których mogą przeprowadzić swoje działania. Informacje wrażliwe, jak dane osobiste użytkowników, mogą wtedy zostać wykradzione. Jednakże w powyższym raporcie zaznaczono również, że nie jest możliwe zidentyfikowanie i naprawienie każdego problemu, który pojawia się w kodzie. Tym samym aktualna polityka wprowadzania poprawek do kodu powinna ulec zmianie – komercyjni sprzedawcy mogą skupić się na rozpowszechnianiu aktualizacji oraz uświadamianiu o kwestiach bezpieczeństwa, jednak zmiany w kodzie powinny zachodzić w jego bazowej wersji³³.

Powyższe rozważania mogą sprowokować pytanie, na ile realizowane projekty mają szansę odnieść sukces lub czy istnieje sposób monitorowania tego, jakich systemów informatycznych potrzebują społeczeństwa w różnych państwach. Tworzenie projektów systemów informatycznych związane jest z różnorodnymi problemami społecznymi, behawioralnymi czy technicznymi, dlatego analiza czy projekt odniesie/odniósł sukces jest utrudniona³⁴. Nie ma pewności, czy pomimo licznych korzyści uda się inicjatywie przetrwać i rozwinąć na rynku. Bazując na badaniach oraz obserwacjach, William Delone oraz Ephriama McLean wypracowali w roku 1992 model (zaktualizowany dziesięć lat później) dotyczący tego, jakie systemy informatyczne mają szansę osiągnąć sukces.

Według nich, co można zaobserwować na grafie poniżej, jakość dzieła należy rozpatrywać na trzech płaszczyznach – jakość informacji, jakość systemów oraz jakość usług. Każda z nich powinna być badana osobno, ponieważ indywidualnie (ale też wspólnie) mają wpływ na poziom satysfakcji użytkowników. Pojęcia *intention to use* oraz *use* są szerokim spojrzeniem na to jakie jest podejście do danego systemu – czy użycie jest wolontaryjne czy obligatoryjne, efektywne czy nieefektywne. Badacze chcieli pozostawić możliwość brania pod uwagę kwestii behawioralnych użytkowników, ale nie ma takiego obowiązku ze względu na to, że czynniki te są często losowe i niejednoznaczne. Używanie systemu (*use*)

³⁰ P. Banerjee, *On the security of Open Source Software*, International Journal of Advanced Research, November 2017, s. 1339.

³¹ Tamże, s. 1345.

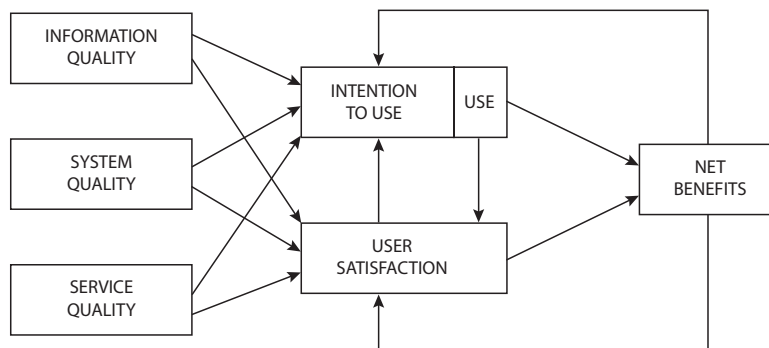
³² Synopsys, *Open Source Security and Risk Analysis 2020*, s. 6, źródło: <https://www.synopsys.com/software-integrity/resources/analyst-reports/open-source-security-risk-analysis.html> [6.03.2021 r.].

³³ Tamże, s. 14.

³⁴ A. Amrollahi, M. Khansari, A. Manian, dz. cyt., s. 67.

może prowadzić do zwiększenia satysfakcji użytkownika, która jednocześnie doprowadzi do większej chęci użycia (*intention to use*) oraz samego użycia. *Net benefits* to korzyści jakie osiąga konsument na każdej płaszczyźnie handlu elektronicznego. Innymi słowy, na ile jego działania w przestrzeni online są płynne, satysfakcjonujące, bezproblemowe. Aspekt sprzedaży online jest konieczny dla zachowania równowagi między pozytywnym a negatywnym wpływem handlu elektronicznego na klientów, rynki, organizacje, a nawet całe społeczeństwa. Poza tym działania online pozwalają w pełni wykorzystywać potencjał systemów³⁵.

Grafika 1. Zaktualizowany D&M IS Success Model

Źródło: W. DeLone, E. McLean, *The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten-Year Update*, Journal of Management Information Systems, April 2003, s. 24.

Podsumowując, wyżej zaprezentowany model pokazuje, jak bardzo powiązane są ze sobą czynniki, które na różnych płaszczyznach wpływają na potencjalny sukces systemów informatycznych. Według autorów należy pamiętać o dostosowaniu wszelkich danych do potrzeb konkretnego badania empirycznego. Co najważniejsze, jest to jedna z opcji, która może zostać wykorzystana nie tylko do badania poziomu skuteczności mniejszych, lokalnych projektów, ale także przedsięwzięć na skalę co najmniej krajową, przez co może stać się sposobem do monitorowania potrzeb i sukcesów przedsięwzięć podejmowanych w różnych regionach na świecie³⁶.

Formy implementacji OS w państwach rozwijających się

Biznesowy potencjał OSS

Jedną z korzyści płynących z wykorzystania OSS i produktów z nim związanych jest jego rosnący potencjał biznesowy. Coraz więcej firm z branży IT wykorzystuje rozwiązania oparte na otwartej licencji. Najbardziej popularne są dwie opcje zaangażowania firm – jako dystry-

³⁵ Tamże, s. 23–25.

³⁶ Tamże, s. 27–28.

butorzy i sprzedawcy produktów albo jako firmy oferujące wsparcie techniczne w zakresie usług OS. Działania mogą być prowadzone na dwóch głównych rynkach – lokalnym oraz globalnym. Pierwszy, ze względu na szerzący się proces globalizacji, jest za mało konkurencyjny w porównaniu do projektów międzynarodowych. W związku z tym zakłada się, że najlepiej, jeśli projekty tworzone są w celu ulepszenia i podniesienia wartości produktów międzynarodowych. W przypadku modelu skupionego na eksporcie usług i produktów OS niezbędnym pozostaje posiadanie odpowiednio rozwiniętej struktury informatycznej oraz wykwalifikowanej kadry. Dzięki temu państwo może świadczyć usługi *outsourcingu* dla innych, a tym samym staje się niezależne w tym obszarze usług technologicznych³⁷.

Zauważając biznesowe możliwości wykorzystania OSS, w raporcie zrealizowanym przez SIDA zaprezentowano, jak wpływa to bezpośrednio na państwa rozwijające się i jakie możliwości im to daje. W dokumencie zauważa się, że główne korzyści płynące dla państw, które zgodziły się wprowadzić zmiany na korzyść wykorzystania OSS, to przede wszystkim redukcja kosztów, autonomia (brak zależności od zewnętrznych firm oferujących oprogramowania), wzrost produktywności oraz poprawa jakości obowiązującego prawa dotyczącego własności intelektualnej.

Według danych zawartych w tym raporcie implementacja rozwiązań OS ma istotne znaczenie we wstępowaniu na ścieżkę rozwoju technologicznego, w kontekście postępującego procesu digitalizacji na świecie. Wiąże się to bezpośrednio z tym, czego oczekują użytkownicy. Firmy publiczne i prywatne mierzą się z rosnącym popytem na usługi, które powinny stać się prostsze, szybsze, ich jakość wyższa, a cena wykorzystywanych technologii niższa. W związku z tym przedsiębiorstwa, w celu odpowiedzenia na popyt, decydują się na wykorzystanie OS na poziomie biznesowym³⁸.

Kolejnym znaczącym aspektem wdrażania rozwiązań OSS jest kwestia bezpieczeństwa oraz autonomiczności. Państwa, dzięki osiągnięciu niezależności technologicznej od dużych firm sprzedających swoje oprogramowania, mogą reagować lokalnie na problemy czy błędy pojawiające się w ramach korzystania z oprogramowania. Innymi słowy nie muszą powierzać kwestii bezpieczeństwa firmom zewnętrznym, których biura wsparcia mogą być zlokalizowane w zupełnie innej części globu, co negatywnie wpływa na tempo reagowania na sytuacje kryzysowe. Przykładem może być tu rozwijająca się współpraca między Koreą Południową, Chinami oraz Japonią, które będą się starały dostosować oprogramowanie Linux do własnych potrzeb rynkowych³⁹.

Poza tym wykorzystywanie produktów OS na poziomie krajowym sprawia, że krajowe systemy stają się bardziej transparentne, również dzięki temu, że użytkownicy mają do nich darmowy dostęp. Wykorzystanie tego typu oprogramowań, nie tylko stymuluje rozwój kompetencji technologicznych na rynku, ale i daje priorytet szeroko pojętej modernizacji. A w sytuacji, kiedy pojawi się nowa i lepsza wersja wykorzystywanego produktu, dużo łatwiej dokonać transferu danych oraz uaktualnić system.

³⁷ S. Weerawarana, J. Weeratunga, dz. cyt., s. 23–26.

³⁸ Tamże, s. 28.

³⁹ Tamże, s. 29.

Sposoby implementacji rozwiązań OS

Zakładając, że wprowadzenie rozwiązań OS może przynieść korzyści dla państw rozwijających się, należy zastanowić się, na jakich płaszczyznach należy podjąć działania, by zapewnić wydajność i efektywność w tym zakresie. Steven Weber w swojej publikacji *Open Source Software in Developing Economies* prezentuje, w jakich obszarach rządy mogą działać, żeby usprawnić proces wprowadzania zmian:

- Działania na poziomie formalnym (tworzenie prawa, strategii w tym obszarze oraz planów) i nieformalnym (pozostawienie przestrzeni dla OSS, żeby mogło ewoluować).
- Zaangażowanie na różnych poziomach: lokalne, krajowe i/lub regionalne możliwości współpracy.
- Tryby rozwoju: publiczny (wprowadzanie rozwiązań typu OS) oraz prywatny (wprowadzanie rozwiązań oraz odpowiadanie na różnorodne potrzeby rozbudowanej grupy użytkowników)⁴⁰.

Kolejną kwestią, od której może zależeć potencjalny sukces wprowadzania otwartego oprogramowania na poziomie państwowym, są obszary, które powinny działać wystarczająco sprawnie, żeby OSS zaczął przynosić korzyści. W tym zakresie Weber wymienia:

- Politykę technologii informacyjnych (polityka IT).
- Rzecznictwo (ang. *advocacy*) oraz edukacja.
- Potencjał do tworzenia lokalnego przemysłu oprogramowań.
- Pozycję lokalnego przemysłu na rynku globalnym.
- E-administrację⁴¹.

Pierwsza sfera działań zakłada stworzenie zrównoważonego, wolnego od dyskryminacji i otwartego środowiska, które będzie sprzyjało współpracy. Związana jest z tym także kwestia własności intelektualnej, która nie tylko nie pozwoli na nadużycia, ale będzie kreowała postawę odpowiedzialności oraz szacunku do tego typu własności w społeczeństwie. Dodatkowo brany jest tu pod uwagę aspekt darmowego dostępu do Internetu, który jest niezbędny w pracy nad tego typu projektami, ale też Internetu, który nie jest odgórnie kontrolowany czy ograniczany przez władzę. W ramach rozwoju polityki IT znaczące byłoby włączenie w cały proces również sektora prywatnego oraz zachęcenie go do korzystania z tego typu rozwiązań⁴².

W przypadku rzecznictwa i edukacji zaproponowane zostało między innymi stworzenie grupy eksperckiej w zakresie działań OS, która mogłaby oferować wsparcie merytoryczne. Oprócz tego według autora należałoby rozpocząć promocję tego typu rozwiązań, na przykład poprzez udostępnianie komputerów działających na takich oprogramowaniach lub stworzenie stron, które informowałyby o aktualnie tworzonych czy rozwijanych projektach. Z perspektywy edukacji, umiejętność pracy z projektami typu OS powinna być jedną z tych, które mogą zostać zdobyte w ramach zajęć szkolnych/universyteckich. Co więcej, trzeba zaoferować obywatelom możliwość uczestnictwa w szkoleniach poszerzających ich kompetencje w tym zakresie. Dotyczy to również edukowania programistów w języku angielskim⁴³.

⁴⁰ S. Weber, *Open Source Software in Developing Economies*, University of California, Berkeley 2003.

⁴¹ S. Weerawarana, J. Weeratunga, dz. cyt., s. 37–46.

⁴² Tamże, s. 35, 37–38.

⁴³ Tamże, s. 40–41.

Jak powszechnie wiadomo język angielski jest podstawowym językiem wykorzystywanym w programowaniu. Jeśli jednak kraj chciałby bardziej odpowiedzieć na potrzeby społeczeństwa, to w ramach rozwoju potencjału lokalnego sugerowane jest skupienie się na stworzeniu odpowiedniego centrum wsparcia technicznego udzielającego pomocy w języku ojczystym. Takie placówki mogą działać na terytorium kraju, ale także poza nim. Z drugiej strony duże znaczenie ma to, jak kraj prezentuje swoje możliwości na arenie międzynarodowej. Dlatego też polecane jest uczestnictwo w inicjatywach na skalę większą niż krajowa oraz otwartość na możliwość współpracy. Nie można tu pominąć również kwestii posiadania zaplecza specjalistów, którzy są konkurencyjni na rynku⁴⁴.

Ostatnią płaszczyzną jest kwestia e-administracji. W celu zrównoważonego rozwoju tej materii niezbędne jest stworzenie takich ram prawnych, w których produkty OS miałyby równą szansę i możliwość zaistnienia na rynku równoległe do *proprietary software*⁴⁵.

Wysiłki na rzecz rozwoju wyżej wymienionych płaszczyzn będą miały pozytywny wpływ nie tylko na wzrost poziomu digitalizacji w państwie, ale także na zaangażowanie społeczeństwa i zrozumienie przez niego zachodzących zmian technologicznych. Jednocześnie, jeśli państwa planują wprowadzanie takich innowacji, niezbędnym jest odpowiednie przeanalizowanie tego, na jakim poziomie rozwoju znajdują się wpływające na to elementy. Pozwala to na dopasowanie strategii do potrzeb lokalnych, a tym samym sprecyzowanie, jakie podmioty i w jaki sposób mogą być włączone do tych działań. Głównymi komponentami, na których należy się skoncentrować, jest polityka IT oraz infrastruktura IT razem z umiejętnościami w tej branży.

Tabela 4. Zależność między Polityką IT a infrastrukturą i umiejętnościami IT w zależności od poziomu rozwoju na podstawie raportu SIDA

		Infrastruktura i umiejętności IT	
		Silne	Słabe
Polityka IT	Doprecyzowane prawo	Wzmocnienie możliwości tworzenia w zakresie OS jako państwo, implementacja e-administracji, stworzenie rzecznictwa i zaplecza edukacyjnego.	Stworzenie rzecznictwa oraz zaplecza edukacyjnego oraz wzmocnienie możliwości tworzenia w zakresie OS jako państwo.
	Brak odpowiednich regulacji	Opracowanie polityki IT, utworzenie rzecznictwa oraz zaplecza edukacyjnego, wprowadzenie e-administracji oraz praca nad umocnieniem swojej pozycji na rynku międzynarodowym.	Opracowanie polityki IT, stworzenie rzecznictwa oraz zaplecza edukacyjnego. Wzmocnienie możliwości tworzenia w zakresie OS jako państwo.

Źródło: opracowanie własne za: S. Weerawarana, J. Weeratunga, dz. cyt., s. 46.

⁴⁴ Tamże, s. 41–43.

⁴⁵ Tamże, s. 43–44.

Na podstawie powyższej tabeli można zauważyć, jakie zależności zachodzą między tymi płaszczyznami. Dzięki temu możliwa jest diagnoza problemu, a na późniejszym etapie wypracowanie adekwatnych celów. Nie tylko dotyczy to kwestii tego, nad czym należy pracować, ale również podmiotów, które powinny być zaangażowane, kto powinien wspierać działania finansowo, merytorycznie itp. Tym samym otwierane są nowe możliwości rozwoju i inwestycji, które mogą pozytywnie wpłynąć na rozwój kraju na różnych poziomach.

Case-studies

W tym miejscu warto przytoczyć przykłady państw, dla których wprowadzenie zmian, związanych z wykorzystaniem rozwiązań OS, zakończyło się sukcesem.

Pierwszym z nich jest przypadek Sri Lanki, która posiadała odpowiednie zaplecze legislacyjne, ale także rozbudowaną infrastrukturę IT. Dzięki temu jej działania, bazując na wspomnianym powyżej grafie, powinny być skupić się na rozwoju e-administracji, wzmacnianiu pozycji państwowej na skalę międzynarodową oraz rozwój zaplecza edukacyjnego. Tym samym w kraju zostały wprowadzone pewne zmiany:

- stworzono agencję rządową odpowiedzialną za wprowadzanie rozwiązań OS;
- wdrożono działania mające na celu pełne rozpowszechnienie Internetu;
- powołano grupy odpowiedzialne za korzystanie z Linux'a oraz innych OSS;
- prowadzono działania mające na celu rozbudowanie programów edukacyjnych oraz szkoleniowych na temat wykorzystania OSS;
- zainwestowano środki w rozwój centrów badawczych oraz rozwiązań OS, w celu wzmocnienia pozycji państwa na rynku;
- zaimplementowano rozwiązania w zakresie e-administracji, które poprawiły jakość skuteczności i zależności reagowania rządu⁴⁶.

Dla porównania można przybliżyć tutaj przypadek Iranu, który w 2019 roku był jednym z krajów, gdzie nastąpił największy wzrost liczby projektów OSS (o 44% w porównaniu z rokiem 2019)⁴⁷. Jednakże na podstawie przeprowadzonych badań zauważono, że jego uwarunkowania nie są aż tak sprzyjające, jak w przypadku Sri Lanki. Pomimo dużego zaangażowania społecznego i umiejętności obywateli, Iran wciąż mierzy się z konsekwencjami braków na płaszczyźnie społeczno-ekonomicznej. Między innymi zostały tu wyróżnione problemy takie jak:

- brak doświadczenia w korzystaniu i budowaniu projektów OSS;
- brak wsparcia (na poziomie krajowym i międzynarodowym);
- problemy komunikacyjne między programistami a użytkownikami;
- niedostateczne wsparcie finansowe⁴⁸.

⁴⁶ Tamże, s. 47–48.

⁴⁷ S. Liu, *Leading countries/regions in terms of open source contributor growth rates in 2020*, źródło: <https://www.statista.com/statistics/1068234/open-source-contributors-fast-growing-countries-regions/> [16.02.2021 r.].

⁴⁸ A. Amrollahi, M. Khansari, A. Manian, *Success of Open Source in Developing Countries: The Case of Iran*, „International Journal of Open Source Software and Processes” 2014, no. 5(1), s. 50–65.

Odpowiednio przeprowadzona analiza działań państwa umożliwiła zwrócenie uwagi na to, jakie są mocne strony, ale też słabości wewnętrznych systemów krajowych. Dzięki temu dostosowywanie rozwiązań do potrzeb będzie skutkowało skuteczniejszą oraz szybszą implementacją. Poza tym należy zwrócić uwagę, że aktualnie wiele państw próbuje samodzielnie znaleźć sposób, w jaki mogą skorzystać z rozwiązań OSS w swoich systemach. Pozostaje jednak wciąż pytanie, czy ujednoczone ogólnie standardy lub systemy działań byłyby wsparciem w usprawnieniu całego procesu implementacji *open source software*.

Tytuł w języku angielskim:

USE OF OPEN-SOURCE SOFTWARE IN THE ACTIVITIES OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS ON THE EXAMPLE OF THE UNITED NATIONS AND THE EUROPEAN UNION

Bibliografia

Publikacje zwarte

- Feller J., Fitzgerald B., *Understanding Open Source Software Development*, Addison-Wesley, London 2002.
- Randhawa S., *Open Source Software and Libraries*, Centre For Research in Rural and Industrial Development, January 2008.
- Raymond E.S., *The Cathedral and The Bazaar Musings on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary*, O'Reilly 1999, s. 61–62.
- Weber S., *Open Source Software in Developing Economies*, working paper, University of California, Berkeley 2003.
- Weber S., *The Political Economy of Open Source Software*, BRIE Working Paper 140 Economy Project Working Paper 15 June 2000, s. 3.
- Weerawarana S., Weeratunga J., *Open Source in Developing Countries*, SIDA, 2004.

Artykuły

- Amrollahi A., Khansari M., Manian A., *How Open Source Software Succeeds? A Review of Research on Success of Open Source Software*, IJICTR, Volume 6, Number 2, Spring 2014.
- Amrollahi A., Khansari M., Manian A., *Success of Open Source in Developing Countries: The Case of Iran*, International Journal of Open Source Software and Processes 2014, 5(1), 50–65, January–March.
- Anand A., Krishna A., Tiwari R., Sharma R., *Comparative Analysis between Proprietary Software VS. Open-Source Software VS. Free Software*, 5th IEEE International Conference on Parallel, India 2018.
- Banerjee P., *On the security of Open Source Software*, International Journal of Advanced Research, November 2017, s. 1339.
- Delone W., McLean E., *The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten-Year Update*, Journal of Management Information Systems, April 2003, s. 24.
- Hars A., Ou S., *Work for free? Motivations for participating in Open-source projects*, International Journal of Electronic Commerce, Spring 2002, Vol. 6, No. 3, Communities in the Digital Economy.

- Liu S., *Leading countries/regions in terms of open source contributor growth rates in 2020*, <https://www.statista.com/statistics/1068234/open-source-contributors-fast-growing-countries-regions/> [luty 2021 r.].
- Morgan L., Finnegan P., *Benefits and Drawbacks of Open Source Software: An Exploratory Study of Secondary Software Firms*, Limerick, Ireland 2007, s. 308.
- Peterson C., *How I coined the term 'open source'*, <https://opensource.com/article/18/2/coining-term-open-source-software> [styczeń 2021 r.].

Źródła internetowe

- Berkeley Internet Name Domain, źródło: <https://www.bind9.net>
- Hamerly J., Paquin T., Walton S., źródło: <https://www.oreilly.com/openbook/opensources/book/netrev.html>.
- History of the OSI, źródło: <https://opensource.org/history>.
- Open Source Initiative, *The Open Source Definition*, źródło: <https://opensource.org/osd>.
- Platforma GNU Operating System, *The GNU Operating System*, źródło: <https://www.gnu.org/gnu/gnu.html>
- Platforma GNU Operating System, *What is Copyleft?*, źródło: <https://www.gnu.org/licenses/copyleft.html>.
- Platforma GNU Operating System, *What is free software?*, źródło: <https://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>.
- Platforma Open Source Initiative, *Frequently Answered Questions*, źródło: <https://opensource.org/faq#osd>.
- Platforma Open Source Initiative, *Licenses by Name*, źródło: <https://opensource.org/licenses/alphabetical>.
- Platforma Open Source Initiative, *The License Review Process*, źródło: <https://opensource.org/approval>.
- Synopsys, *Open Source Security and Risk Analysis 2020*, <https://www.synopsys.com/software-integrity/resources/analyst-reports/open-source-security-risk-analysis.html>.

KATARZYNA GRYMM*

RATOWNIK MEDYCZNY – ZAWÓD PRZYDATNY W RÓŻNYCH OBSZARACH BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO

Abstrakt

Niniejszy artykuł jest fragmentem pracy magisterskiej pod tytułem „Celowość funkcjonowania specjalistycznych jednostek ratownictwa medycznego we współczesnej Polsce jako nowej struktury ratowniczej”. Przedstawia sylwetkę ratownika medycznego w Polsce oraz miejsca, w których może on znaleźć zatrudnienie wykorzystując swoje umiejętności. Podstawowym miejscem pracy ratowników medycznych są jednostki Państwowego Systemu Ratownictwa Medycznego, jednakże ich potencjał może być wykorzystany również w służbach mundurowych. W zależności od miejsca zatrudnienia istnieją różnice w uprawnieniach ratownika medycznego. Różnice zostaną przedstawione na podstawie obowiązujących aktów prawnych.

Słowa kluczowe: ratownik medyczny, ratownik, System Państwowego Ratownictwa Medycznego, sytuacja kryzysowa, zdarzenie o charakterze terrorystycznym.

Kim jest ratownik medyczny?

W polskich aktach prawnych nie ma konkretnej definicji ratownika medycznego. W *Ustawie z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym*¹ są wymienione jedynie wymagania, które należy spełnić, aby zostać ratownikiem medycznym. System PRM (Państwowe Ratownictwo Medyczne) przede wszystkim opiera się na tej grupie zawodowej, natomiast w *Ustawie* zdefiniowany jest jedynie lekarz systemu oraz pielęgniarz systemu.

Według artykułu 10. ww. *Ustawy* zawód ratownika medycznego może wykonywać osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych i stan zdrowia pozwalający na wyko-

* Katarzyna Grymm – absolwentka Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego na kierunku ratownictwo medyczne (studia I stopnia) oraz Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne (studia II stopnia). Kontakt e-mail: grymmkatarzyna@gmail.com.

¹ Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz.U. 2006 Nr 191 poz. 1410, dalej: Ustawa, Ustawa o PRM, Ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym.

nywanie tego zawodu, wykazuje znajomość języka polskiego w stopniu wystarczającym do wykonywania tego zawodu oraz uzyskała tytuł zawodowy licencjata lub magistra na kierunku ratownictwo medyczne². Dodatkowo, aby móc wykonywać ten zawód, należy stale aktualizować swoją wiedzę i umiejętności w różnych formach doskonalenia zawodowego³. Ratownik medyczny ma uzyskać 200 punktów edukacyjnych w ciągu pięcioletniego okresu edukacyjnego i przedstawić dowód na ich uzyskanie podległemu wojewodzie w karcie doskonalenia zawodowego.

Aby w pełni zrozumieć temat, należy dodatkowo wyjaśnić pojęcia pierwszej pomocy, kwalifikowanej pierwszej pomocy oraz medycznych czynności ratunkowych. Przytoczę tu definicję tych pojęć zawartych w *Ustawie o PRM*.

- *Pierwsza pomoc* – „zespół czynności podejmowanych w celu ratowania osoby w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego wykonywanych przez osobę znajdującą się w miejscu zdarzenia, w tym również z wykorzystaniem wyrobów medycznych i wyposażenia wyrobów medycznych, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 maja 2010 r. o wyrobach medycznych (Dz.U. 2020 r. poz. 186), oraz produktów leczniczych wydawanych bez przepisu lekarza dopuszczonych do obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”⁴.
- *Kwalifikowana pierwsza pomoc* – „czynności podejmowane wobec osoby w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego przez ratownika”⁵, który posiada zaświadczenie o ukończeniu kursu w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy.
- *Medyczne czynności ratunkowe* – „świadczenia opieki zdrowotnej w rozumieniu przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, udzielane przez jednostkę systemu, o której mowa w art. 32 ust. 1 pkt 2, w warunkach pozaszpitalnych, w celu ratowania osoby w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego”⁶.

Podsumowując, pierwszej pomocy udziela każdy człowiek, natomiast kwalifikowanej pierwszej pomocy udziela ratownik posiadający zaświadczenie o ukończeniu kursu z zakresu KPP. Z kolei medycznych czynności ratunkowych udziela ratownik medyczny w warunkach pozaszpitalnych w ramach zespołu ratownictwa medycznego. Ratownik medyczny zatrudniony w podmiotach leczniczych udziela świadczeń zdrowotnych inne niż medyczne czynności ratunkowe.

Miejsca pracy ratownika medycznego

System Państwowego Ratownictwa Medycznego

Podstawowym miejscem pracy ratownika medycznego w Polsce są jednostki systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Zalicza się do nich zespoły ratownictwa medycznego (ZRM), szpitalne oddziały ratunkowe (SOR) oraz dyspozytornie medyczne. Nadzór nad funkcjonowaniem systemu w danym województwie sprawuje wojewoda. Odpowiada on także za tworzenie i aktualizowanie Wojewódzkiego Planu Działania Systemu Państwo-

² Ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym, art. 10.

³ Tamże, art. 12.

⁴ Tamże, art. 3, ust. 7.

⁵ Tamże, art. 3, ust. 2.

⁶ Tamże, art. 3, ust. 4.

we Ratownictwo Medyczne. Specyficznymi zespołami ratownictwa medycznego są lotnicze zespoły, które funkcjonują w ramach Lotniczego Pogotowia Ratunkowego oraz podlegają dodatkowo *Prawu Lotniczemu*. W skład załogi zespołu LPR wchodzi pilot, ratownik medyczny lub pielęgniarka systemu oraz lekarz systemu. Łączna liczba stacjonujących jednostek ratownictwa medycznego, w tym sezonowych ZRM wynosiła w 2020 roku 1585 zespołów⁷.

Zgodnie z *Ustawą* zespołem ratownictwa medycznego jest jednostka systemu, o której mowa w art. 32 ust. 1 pkt 2, podejmująca medyczne czynności ratunkowe w warunkach pozaszpitalnych, spełniająca wymagania określone w ustawie. W skład zespołu podstawowego wchodzi dwóch ratowników medycznych. W skład zespołu specjalistycznego wchodzi lekarz systemu oraz dwóch ratowników medycznych. W obu przypadkach niezbędny jest także kierowca, którym najczęściej jest jeden z ratowników medycznych, posiadający uprawnienia do prowadzenia pojazdów uprzywilejowanych⁸. Kierownikiem w przypadku zespołu podstawowego jest ratownik medyczny lub pielęgniarka systemu, mająca doświadczenie w wymiarze minimum 5000 godzin pracowanych w jednostkach systemu w ciągu ostatnich 5 lat. Z kolei w przypadku zespołu specjalistycznego kierownikiem jest lekarz systemu⁹.

Kolejnym miejscem pracy w ramach systemu PRM jest szpitalny oddział ratunkowy (SOR). Zgodnie z definicją zawartą w *Ustawie* jest to „komórka organizacyjna szpitala w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, stanowiąca jednostkę systemu, o której mowa w art. 32 ust. 1 pkt 1, udzielająca świadczeń opieki zdrowotnej osobom w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego, spełniająca wymagania określone w ustawie”². SOR udziela świadczeń zdrowotnych osobom przetransportowanym przez zespoły ratownictwa medycznego, lotnicze zespoły ratownictwa medycznego lub zespół transportu sanitarnego, ale także osobom zgłaszającym się samodzielnie. Głównym zadaniem jest wstępna diagnostyka oraz stabilizacja podstawowych funkcji życiowych. Na obszarze szpitalnego oddziału ratunkowego wyróżnia się siedem obszarów: segregacji medycznej, rejestracji i przyjęć, resuscytacyjno-zabiegowy, wstępnej intensywnej terapii, terapii natychmiastowej, obserwacji, konsultacyjny, zaplecza administracyjno-gospodarczego¹⁰.

Następnym elementem wchodzącym w skład systemu PRM jest dyspozytornia medyczna, którą określa się jako „komórkę organizacyjną urzędu wojewódzkiego (...) utworzoną w celu przyjmowania i obsługi zgłoszeń alarmowych przekazywanych z centrów powiadamiania ratunkowego, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy o systemie powiadamiania ratunkowego¹¹, przyjmowania powiadomień o zdarzeniach oraz wykonywania zadań przez dyspozytorów medycznych¹². Ciekawostką jest możliwość utworzenia w województwie mazowieckim oraz śląskim dwóch dyspozytorni medycznych, którą daje ustawa o PRM.

⁷ M. Klimczak, *Zespoły ratownictwa medycznego*, źródło: <https://www.gov.pl/web/zdrowie/zespoły-ratownictwa-medycznego> [15.02.2021 r.].

⁸ Zgodnie z art. 106 ust. 1 Ustawy z dnia 5 stycznia 2021 r. o kierujących pojazdami, Dz.U. 2011 Nr 30 poz. 151.

⁹ Ustawa o PRM, art. 36, ust. 5.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie szpitalnego oddziału ratunkowego, Dz.U. 2019 poz. 1213, par. 5 ust. 1.

¹¹ Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, Dz.U. 2019 poz. 1077 oraz 2020 poz. 568 i 695, dalej: Ustawa o systemie powiadamiania ratunkowego.

¹² Ustawa o PRM, art. 3, ust. 14a.

Funkcjonowanie powyżej opisanych jednostek oraz przepływ informacji między nimi zapewnia System Wspomagania Dowodzenia Państwowego Ratownictwa Medycznego. To „system teleinformatyczny umożliwiający przyjmowanie zgłoszeń alarmowych z centrów powiadamiania ratunkowego¹³ oraz powiadomień o zdarzeniach, dysponowanie zespołów ratownictwa medycznego, rejestrowanie zdarzeń medycznych, prezentację położenia geograficznego miejsca zdarzenia, pozycjonowanie zespołów ratownictwa medycznego oraz wsparcie realizacji zadań przez zespoły ratownictwa medycznego, wojewódzkiego koordynatora ratownictwa medycznego i krajowego koordynatora ratownictwa medycznego”¹⁴.

Państwowa Straż Pożarna

Kolejnym miejscem, w którym pracę może znaleźć ratownik medyczny, jest Państwowa Straż Pożarna. Zgodnie z art. 1 Ustawy o Państwowej Straży Pożarnej „powołuje się Państwową Straż Pożarną jako zawodową, umundurowaną i wyposażoną w specjalistyczny sprzęt formację, przeznaczoną do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami”¹⁵. Jednostki PSP mogą być pierwsze na miejscu zdarzenia. Z tego względu funkcjonariusze zobowiązani są do posiadania umiejętności udzielania przynajmniej pierwszej pomocy.

Straż Pożarna zajmuje się kilkoma rodzajami ratownictwa: wysokościowym, wodnym, technicznym, medycznym, chemicznym i ekologicznym oraz działaniami poszukiwawczymi – ratowniczymi. Do każdego rodzaju Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej opublikowała *Zasady Organizacji*¹⁶ Są to wymagania, które musi spełniać jednostka PSP lub OSP włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo Gaśniczego (KSRG), aby prawidłowo i profesjonalnie udzielać pomocy. *Zasady organizacji ratownictwa medycznego w KSRG* zawierają szczegółowe informacje dotyczące organizacji ratownictwa medycznego w poszczególnych jednostkach Państwowej Straży Pożarnej. Ratownictwo medyczne realizują wszystkie jednostki PSP oraz jednostki OSP włączone do KSRG, które posiadają gotowość operacyjną do podjęcia działań z tego zakresu ratownictwa przez co najmniej dwóch ratowników kwalifikowanej pierwszej pomocy (ratownik KPP) w rozumieniu *Ustawy*, w składzie zastępu ratowniczego. Zastęp ratowniczy to „pododdział liczący od trzech do sześciu ratowników, w tym dowódca, wyposażony w pojazd przystosowany do realizacji zadania ratowniczego”¹⁷. Wyznaczono trzy poziomy gotowości operacyjnej: poziom A, B oraz C.

Dla poziomu A dana jednostka posiada zdolność do podjęcia działań ratownictwa medycznego z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy przez co najmniej jeden zastęp składający się co najmniej z czterech ratowników, z czego minimum dwóch to ratownicy KPP (tzw. rota medyczna).

¹³ Ustawa o systemie powiadamiania ratunkowego, art. 3 ust. 2.

¹⁴ Tamże, art. 36, ust. 15.

¹⁵ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. 1991 Nr 88 poz. 400 z późniejszymi zmianami, art. 1.

¹⁶ *Wykaz ważniejszych zasad obowiązujących w KSRG*, źródło: <https://www.gov.pl/web/kgpsp/wykaz-wazniejszych-zasad-obowiazujacych-w-ksrg> [2.10.2020 r.].

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, Dz.U. 2017 poz. 1319, par. 6, ust. 1, pkt. 2.

Jednostka posiadająca gotowość poziomu B składa się przynajmniej z jednego czteroosobowego zastępu, w którym wszyscy ratownicy to ratownicy KPP, jednakże mają wyznaczoną rotę medyczną dysponującą niezbędnym sprzętem do udzielania kwalifikowanej pierwszej pomocy.

Poziom gotowości C jest możliwy w przypadku posiadania w gotowości do podjęcia działań ratownictwa medycznego z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy sześciuosobowej sekcji. W jej skład musi wchodzić przynajmniej dwóch instruktorów ratownictwa medycznego będących z wykształcenia ratownikami medycznymi oraz muszą być wyznaczone dwie rotę medyczne z niezbędnym sprzętem.

Zasady organizacji ratownictwa medycznego w KSRG wskazują przypadki, kiedy podmioty KSRG mogą udzielić pomocy poszkodowanym z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy. Po pierwsze może to nastąpić, gdy nie ma na miejscu zdarzenia zespołu ratownictwa medycznego, ale także gdy poszkodowany znajduje się w strefie niebezpiecznej, gdzie dostęp jest możliwy tylko ze specjalistycznym sprzętem, którego nie posiadają ratownicy medyczni. Strażacy dysponują sprzętem oraz wiedzą niezbędną do udzielania pomocy poszkodowanym oraz ich ewakuacji w warunkach niebezpiecznych bez względu na charakter zdarzenia.

6 marca 2019 roku w Dzienniku Ustaw opublikowano rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie wykazu świadczeń zdrowotnych, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego w ramach zadań Policji, Służby Ochrony Państwa, Straży Granicznej oraz Państwowej Straży Pożarnej¹⁸. Załącznik nr 2 do tego rozporządzenia określa wykaz świadczeń zdrowotnych, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego samodzielnie w warunkach zagrożenia wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym, ale także w obszarze klęsk żywiołowych oraz w strefie działań wojennych. Warunkiem jest udzielanie tych świadczeń podczas realizacji zadań służbowych, co oznacza, że ratownik medyczny musi być funkcjonariuszem Państwowej Straży Pożarnej, Policji, Służby Ochrony Państwa lub Straży Granicznej. Ponadto rozporządzenie to zawiera zwiększoną liczbę leków, które taki ratownik medyczny może podać samodzielnie, bez nadzoru lekarza. *De facto* daje to większe możliwości pomocy poszkodowanym w warunkach zagrożenia terrorystycznego, klęski żywiołowej czy działań wojennych przez ratownika medycznego będącego funkcjonariuszem ww. służb niż przez ratownika medycznego będącego w składzie zespołu ratownictwa medycznego systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Ponadto, zgodnie z rozporządzeniem, funkcjonariusz – ratownik medyczny może samodzielnie wykonywać drobne zabiegi chirurgiczne, czyli zzyć drobne rany¹⁹. Dla porównania w warunkach przedszpitalnych ratownik medyczny w ZRM nie może zszyć drobnych ran, nie ma też do tego zapewnionego sprzętu, a w warunkach szpitalnych na zlecenie lekarza może jedynie asystować przy drobnych zabiegach chirurgicznych²⁰.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 marca 2019 r. w sprawie wykazu świadczeń zdrowotnych, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego w ramach zadań Policji, Służby Ochrony Państwa, Straży Granicznej oraz Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. 2019 poz. 472, dalej: Rozporządzenie MSWIA w sprawie wykazu świadczeń zdrowotnych.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 16 grudnia 2019 r. w sprawie medycznych czynności ratunkowych i świadczeń zdrowotnych innych niż medyczne czynności ratunkowe, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego, Dz.U. 2019 poz. 2478.

W warunkach pokojowych, przy braku zagrożenia wystąpieniem zdarzenia terrorystycznego, na obszarze kłęski żywiołowej strażak-ratownik medyczny udziela pomocy poszkodowanemu na poziomie kwalifikowanej pierwszej pomocy. W sytuacji zagrożenia terrorystycznego, kłęski żywiołowej czy działań wojennych, kiedy zdarzenie zostanie zakwalifikowane jako mnogie czy też masowe²¹, funkcjonariusze-ratownicy medyczni mogą być niezwykle pomocni na miejscu zdarzenia, dzięki swoim dodatkowym uprawnieniom. Jednakże w przypadku zdarzenia mnogiego lub masowego, które nastąpiło, na przykład, w wyniku wypadku komunikacyjnego, funkcjonariusze-ratownicy medyczni mogą jedynie udzielić pomocy z zakresu KPP, co może przyczynić się do zwiększenia śmiertelności poszkodowanych, którym na czas nie zostanie udzielona odpowiednia pomoc. Przykładem może być użycie kwasu transeksamowego w przypadku lekkiego oraz średniego urazu czaszkowo-mózgowego, który zmniejsza śmiertelność podany po jak najkrótszym czasie od zaistnienia urazu²². Lek ten funkcjonariusz-ratownik medyczny może podać samodzielnie w przypadku zagrożenia terrorystycznego, na obszarze kłęski żywiołowej oraz w strefie działań wojennych, ale w pozostałych sytuacjach już nie. Ratownik medyczny zatrudniony w jednostkach systemu PRM nie może w ogóle podać kwasu transeksamowego. Można zatem zauważyć że taki poszkodowany może liczyć na najlepszą pomoc, zgodnie z najnowszą wiedzą medyczną, jedynie w przypadku sytuacji określonych w Rozporządzeniu Ministra MSW z dnia 6 marca 2019 roku.

Policja

Ratownik medyczny w strukturach Policji jest wymieniony w zespołach medycznych oddziałów prewencji oraz samodzielnych pododdziałów prewencji. Według *Decyzji Komendanta Głównego nr 12 z dnia 22 stycznia 2016 roku*²³, w jej ramach funkcjonują 24 zespoły medyczne. W województwie mazowieckim, w tym w Warszawie, stworzone są trzy zespoły medyczne w oddziale prewencji, ponadto po jednym zespole znajduje się jeszcze w samodzielnym pododdziale prewencji w Płocku oraz w Radomiu. W skład takiego zespołu wchodzi lekarz oraz dwóch ratowników medycznych.

Zgodnie z Ustawą o PRM ratownik medyczny zatrudniony w oddziałach prewencji, samodzielnych pododdziałach prewencji, w Centralnym Pododdziale Kontrterrorystycznym Policji „BOA” oraz w samodzielnym pododdziałach kontrterrorystycznych Policji²⁴, może udzie-

²¹ *Procedura postępowania na wypadek wystąpienia zdarzenia z dużą liczbą poszkodowanych wersja 2.0*, Ministerstwo Zdrowia, Warszawa, 4 września 2020, s. 5, źródło: <https://www.gov.pl/attachment/456e-ce66-871d-4a19-8523-867c1b5e5532> [15.02.2021 r.].

²² I. Roberts, H. Shakur-Still, *Effects of tranexamic acid on death, disability, vascular occlusive events and other morbidities in patients with acute traumatic brain injury (CRASH-3): a randomised, placebo-controlled trial*, *The Lancet*. 4 października 2019, źródło: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2819%2932233-0> [16.02.2021 r.].

²³ Decyzja Komendanta Głównego nr 12 z dnia 22 stycznia 2016 roku w sprawie w sprawie utworzenia, struktury organizacyjnej i etatowej oddziałów prewencji Policji oraz samodzielnych pododdziałów prewencji Policji.

²⁴ O których mowa w art. 5c ust. 1 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990 Nr 30 poz. 179.

łać świadczeń zdrowotnych, w tym medycznych czynności ratunkowych²⁵. Jednakże należy podkreślić, że w *Zarządzeniu Komendanta Głównego Policji nr 10 z dnia 3 kwietnia 2019*²⁶ nie ma wzmianki na temat obecności ratownika medycznego w samodzielnych pododdziałach kontrterrorystycznych Policji. Można zatem wnioskować, że w przeciwieństwie do oddziałów prewencji, w tych jednostkach nie jest przewidziany etat dla funkcjonariusza-ratownika medycznego.

Artykuł 11 ustęp 3 punkt 7a Ustawy o PRM mówi o możliwości udzielania świadczeń zdrowotnych, w tym medycznych czynności ratunkowych, przez ratownika medycznego, samodzielnie lub na zlecenie lekarza, „w ramach działań antyterrorystycznych realizowanych przez służby podległe lub nadzorowane przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych”²⁷. Natomiast rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 marca 2019 roku zawiera wykaz świadczeń zdrowotnych udzielanych przez ratownika medycznego w przypadku zagrożenia wystąpieniem zdarzenia o charakterze terrorystycznym²⁸. Definicje zarówno zdarzenia o charakterze terrorystycznym, jak i działań antyterrorystycznych zostały zawarte w Ustawie z dnia 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych. Zgodnie z nią:

- *zdarzenie o charakterze terrorystycznym* – to sytuacja, „co do której istnieje podejrzenie, że powstała na skutek przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, lub zagrożenie zaistnienia takiego przestępstwa”²⁹;

Artykuł 115 paragraf 20 Kodeksu karnego stanowi: „Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
  - 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
  - 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu”³⁰.
- *działania antyterrorystyczne* – „to działania organów administracji publicznej polegające na zapobieganiu zdarzeniom o charakterze terrorystycznym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych przedsięwzięć, reagowaniu w przypadku wystąpienia takich zdarzeń oraz usuwaniu ich skutków, w tym odtwarzaniu zasobów przeznaczonych do reagowania na nie”³¹.

²⁵ Ustawa o PRM, art. 11 ust. 3 pkt. 7b.

²⁶ Zarządzenie nr 10 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 marca 2019 w sprawie struktury organizacyjnej i etatowej samodzielnych pododdziałów kontrterrorystycznych Policji.

²⁷ Ustawa o PRM, art. 11 ustęp 3 punkt 7a.

²⁸ Rozporządzenie MSWiA w sprawie wykazu świadczeń zdrowotnych.

²⁹ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904, art. 2, ust. 7, dalej: Ustawa o działaniach antyterrorystycznych.

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553 z późniejszymi zmianami, art. 11, par. 20.

³¹ Ustawa o działaniach antyterrorystycznych, art. 2, ust. 1.

Policjant-ratownik medyczny może udzielać świadczeń zdrowotnych, w tym medycznych czynności ratunkowych samodzielnie lub na zlecenie lekarza, określonych w *Rozporządzeniu Ministra Zdrowia* z dnia 16 grudnia 2019 roku w oddziałach prewencji, samodzielnych pododdziałach prewencji oraz w samodzielnych pododdziałach kontrterrorystycznych. Rozszerzone uprawnienia, jakie daje ww. rozporządzenie, ma policjant-ratownik medyczny w przypadku zagrożenia wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym, na obszarze klęski żywiołowej oraz w strefie działań wojennych. *Ustawa* z dnia 8 września 2006 roku o PRM wskazuje na możliwość udzielania świadczeń zdrowotnych określonych w *Rozporządzeniu Ministra Zdrowia* z dnia 16 grudnia 2019 roku podczas działań antyterrorystycznych.

Analizując te akty prawne można wywnioskować, że więcej może zrobić policjant – ratownik medyczny jedynie podczas reagowania na zaistniałe zdarzenie o charakterze terrorystycznym, natomiast podczas zapobiegania, przygotowań do przejmowania nad nimi kontroli oraz usuwania skutków funkcjonariusz-ratownik medyczny udziela świadczeń zdrowotnych, takich samych jak ratownik medyczny pracujący w systemie PRM.

Sily Zbrojne RP

Ratownik medyczny może również znaleźć zatrudnienie w strukturach Wojska Polskiego. Jego praca i zakres obowiązków został uregulowany w *Rozporządzeniu Ministra Obrony* z dnia 8 marca 2019 roku w sprawie zakresu świadczeń zdrowotnych udzielanych przez ratownika medycznego wykonującego zadania zawodowe w podmiotach leczniczych, dla których podmiotem tworzącym jest Minister Obrony Narodowej, oraz w jednostkach niebędących podmiotami leczniczymi. Ten akt prawny określa wykaz świadczeń zdrowotnych, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego samodzielnie, ale w sytuacji kryzysowej lub podczas zabezpieczenia medycznego działań jednostek podległych Ministrowi Obrony Narodowej.

Warto tu przytoczyć definicję sytuacji kryzysowej, która została zawarta w *Ustawie* z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym. Według ustawodawcy sytuację kryzysową należy rozumieć jako „sytuację wpływającą negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków”³². W zależności od charakteru zdarzenia zaangażowane i odpowiedzialne są różne służby. Pojęcie sytuacji kryzysowej może być szeroko rozumiane, nie jest jasno określone kiedy daną sytuację należy uznać za kryzysową³³. Istnieją w polskim prawie ustawy o stanie wyjątkowym, stanie klęski żywiołowej oraz stanie wojennym, natomiast tylko w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 marca 2019 r. została wspomniana klęska żywiołowa, konkretnie obszar klęski żywiołowej. Mając do dyspozycji trzy konkretne sytuacje uregulowane w polskim prawie, tworzy się więc kolejne, nieokreślone w prawie lub wykorzystuje się pojęcia niezwykle szeroko rozumiane.

³² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 Nr 89 poz. 590 z późniejszymi zmianami, art. 3, pkt 1.

³³ M. Brzeziński, *Sytuacja kryzysowa w rozumieniu ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym – analiza pojęcia*, „e-Politikon” 2013, nr 6, s. 80–99.

Najpopularniejszym miejscem pracy ratownika medycznego w strukturach Wojska Polskiego jest praca w Morskiej Służbie Poszukiwania i Ratownictwa (SAR). Według informacji znajdujących się na stronie internetowej tej służby rozbitkom udziela się „kwalifikowanej pomocy medycznej” co, jak się można domyślać, oznacza kwalifikowaną pierwszą pomoc³⁴. Ani w *Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 8 kwietnia 2013 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia na morzu przez Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa, oraz sposobu realizacji uprawnień członków ochotniczych drużyn ratowniczych* ani w *Planie SAR* nie zostało jasno określone jakiego rodzaju pomocy udziela się rozbitkom. W *Planie SAR* znajduje się wyłączenie informacja, że w przypadku wprowadzenia stanu klęski żywiołowej na podstawie *Ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej* system Państwowego Ratownictwa Medycznego ma współpracować z Morską Służbą Poszukiwania i Ratownictwa.

Jedyną konkretną sytuacją, podczas której ratownik medyczny ma jasno określone uprawnienia, są zabezpieczenia medyczne podczas działań jednostek podległych Ministrowi Obrony Narodowej. Zgodnie z załącznikiem nr 1 do *Rozporządzenia Ministra Obrony z dnia 8 marca 2019 roku* ratownik ma określone uprawnienia pracując w podmiotach leczniczych oraz jednostkach, których twórcą jest MON.

Zakończenie

Podsumowując, podstawowym miejscem pracy ratownika medycznego są jednostki systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego. Jednakże może on znaleźć zatrudnienie także w służbach podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych czy też Ministrowi Obrony Narodowej. Uprawnienia ratownika medycznego bez względu na to miejsce pracy nie są jednak ujednocnione. Istnieją rozporządzenia wydane przez poszczególnych ministrów, jednakże wprowadzają one pewien chaos. Generalnym problemem jest brak ustawy o zawodzie ratownika medycznego oraz listy medycznych czynności ratunkowych, a także świadczeń zdrowotnych innych niż medyczne czynności ratunkowe jednolitych bez względu na miejsce pracy oraz pracodawcę.

Po kontroli Najwyższej Izby Kontroli trwającej od stycznia 2018 roku do czerwca 2019 roku okazało się, że w Policji tylko 5,3% funkcjonariuszy posiada tytuł ratownika i potrafi udzielać kwalifikowanej pierwszej pomocy, natomiast w Państwowej Straży Pożarnej aż 98% strażaków posiada kwalifikacje i są ratownikami kwalifikowanej pierwszej pomocy³⁵.

Tytuł w języku angielskim:

**PARAMEDIC – PROFESSION USEFUL
IN DIFFERENT KIND OF INTERNAL SECURITY**

³⁴ *Sposoby działania*, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa, źródło: <https://www.sar.gov.pl/pl/sposoby-dzialania> [2.10.2020 r.].

³⁵ *NIK sprawdza szkolenia w służbach MSWiA. Zmiany potrzebne od zaraz*, www.infosecurity24.pl, 15 października 2020, <https://www.infosecurity24.pl/nik-sprawdza-szkolenia-w-sluzbach-mswia-zmiany-potrzebne-od-zaraz?fbclid=IwAR3FcK8mYnrxiwHpKOrPGR7QiENXfentz9QQM02Zy26FfsM1pZpbuAEiSsg> [23.01.2021 r.].

Bibliografia

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, Dz.U. 2017 poz. 1319.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 marca 2019 r. w sprawie wykazu świadczeń zdrowotnych, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego w ramach zadań Policji, Służby Ochrony Państwa, Straży Granicznej oraz Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. 2019 poz. 472.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 16 grudnia 2019 r. w sprawie medycznych czynności ratunkowych i świadczeń zdrowotnych innych niż medyczne czynności ratunkowe, które mogą być udzielane przez ratownika medycznego, Dz.U. 2019 poz. 2478.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie szpitalnego oddziału ratunkowego, Dz.U. 2019 poz. 1213.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej Dz.U. 1991 Nr 88 poz. 400 z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 Nr 89 poz. 590 z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553 z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz.U. 2006 Nr 191 poz. 1410 z późniejszymi zmianami.

Artykuły

- Brzeziński M., *Sytuacja kryzysowa w rozumieniu ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym – analiza pojęcia*, „e-Politikon” 2013, nr 6, s. 80–99.

Źródła internetowe

- Klimczak M., *Zespoły ratownictwa medycznego*, źródło: <https://www.gov.pl/web/zdrowie/zespoły-ratownictwa-medycznego>.
- NIK sprawdza szkolenia w służbach MSWiA. Zmiany potrzebne od zaraz, 15 października 2020, <https://www.infosecurity24.pl/nik-sprawdza-szkolenia-w-sluzbach-mswia-zmiany-potrzebne-od-zaraz?fbclid=IwAR3Fck8mYnrxiwHpKorPGR7QiENXfentz9QQM02Zy26FfsM1pZpbuAEiSsg>.
- Procedura postępowania na wypadek wystąpienia zdarzenia z dużą liczbą poszkodowanych wersja 2.0*, Ministerstwo Zdrowia, Warszawa, 4 września 2020, <https://www.gov.pl/attachment/456ece66-871d-4a19-8523-867c1b5e5532>.
- Roberts I., Shakur-Still H., *Effects of tranexamic acid on death, disability, vascular occlusive events and other morbidities in patients with acute traumatic brain injury (CRASH-3): a randomised, placebo-controlled trial*, „The Lancet” 4 października 2019, źródło: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2819%2932233-0>.
- Sposoby działania*, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa, źródło: <https://www.sar.gov.pl/pl/sposoby-dzialania>.
- Wykaz ważniejszych zasad obowiązujących w KSRG*, źródło: <https://www.gov.pl/web/kgpsp/wykaz-wazniejszych-zasad-obowiazujacych-w-ksrg>.

OLGA KUCZABA*

AKTYWNOŚĆ RADY WSPÓŁPRACY ZATOKI W SFERZE BEZPIECZEŃSTWA

Abstrakt

W niniejszym artykule poddano analizie współpracę w sferze bezpieczeństwa w ramach Rady Współpracy Zatoki (GCC). Zwrócono uwagę na wymiar wewnętrzny i zewnętrzny oraz różne dziedziny przedmiotowe tej kooperacji, jej instytucjonalizację, a także praktyczne przejawy wspólnych działań państw członkowskich GCC w tym zakresie. Podkreślono zarówno występowanie zbieżnych, jak i rozbieżnych interesów poszczególnych uczestników współpracy w łonie GCC, a także dokonano oceny efektywności podejmowanej kooperacji.

Słowa kluczowe: polityka bezpieczeństwa, Rada Współpracy Zatoki, Bliski Wschód.

Wstęp

Rada Współpracy Zatoki (GCC¹) jest regionalną międzyrządową organizacją międzynarodową zrzeszającą sześć państw członkowskich: Arabię Saudyjską, Bahrajn, Katar, Kuwejt, Oman oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie. Państwa te dysponują różnymi potencjałami demograficznymi, gospodarczymi oraz militarnymi. Zbliża je jednak wspólna kultura (zwłaszcza język i religia), historia rozwoju społeczno-gospodarczego, specyfika ustrojów politycznych, a także struktura ich gospodarek, w których ważne miejsce zajmuje wydobywanie i eksport surowców energetycznych. Sześć arabskich państw Zatoki podjęło kooperację w celu multiplikacji zysków, zwiększenia siły oddziaływania na poziomie regionalnym i globalnym, a także ze względu na szeroko rozumiane bezpieczeństwo.

Polityka bezpieczeństwa stanowi ważny element kooperacji w ramach GCC. Wyróżnić w tym kontekście można współpracę w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego oraz zewnętrznego, choć w wielu kwestiach wymiary te przenikają się. Świadczyła o tym na przykład podejmowana na forum GCC problematyka „Arabskiej Wiosny”.

* Olga Kuczaba – absolwentka studiów magisterskich (2020; specjalność: dyplomacja współczesna) i licencjackich (2018) na kierunku stosunki międzynarodowe na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: olgakuczaba@gmail.com.

¹ GCC – Gulf Cooperation Council (ang.), Rada Współpracy Zatoki. W literaturze spotkać można także inne tłumaczenia nazwy organizacji na język polski, takie jak „Rada Krajów Zatoki”, „Rada Współpracy Arabskich Państw Zatoki”.

Celem artykułu jest analiza współpracy w ramach GCC w sferze szeroko pojętego bezpieczeństwa. Autorka skupiła się na scharakteryzowaniu zarówno instytucjonalnego wymiaru kooperacji w tej dziedzinie, jak i praktycznych jej przejawów.

Tezę artykułu stanowi stwierdzenie, iż współpraca dotycząca polityki bezpieczeństwa w ramach GCC sprzyjała zacieśnianiu więzi między państwami członkowskimi, choć we współpracy tej uwidaczniały się także różnice ich interesów.

Autorka postawiła następujące pytania badawcze służące weryfikacji powyższej tezy:

- wokół jakich problemów koncentruje się współpraca w łonie GCC w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa?
- w jaki sposób następowała instytucjonalizacja tej współpracy?
- w przypadku jakich problemów z zakresu polityki bezpieczeństwa ujawniły się różnice interesów między państwami członkowskimi?

Autorka dokonała krytycznej analizy zebranego materiału badawczego, źródeł oryginalnych i wtórnych, a wynikające z niej wnioski przedstawiła w syntetycznej formie. Wśród źródeł oryginalnych wyróżnić należy Kartę Rady Współpracy Zatoki, a także regulaminy głównych organów organizacji oraz komunikaty końcowe szczytów ugrupowania. Źródła wtórne stanowiła wielojęzyczna baza źródłowa w postaci monografii, artykułów naukowych, raportów, studiów, komentarzy, źródeł internetowych i innych. Autorka starała się także zbadać genezę opisywanych tendencji i procesów w ujęciu historycznym.

Współpraca na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego

Kooperacja na rzecz szeroko pojętego bezpieczeństwa wewnętrznego stanowiła istotny obszar współpracy politycznej w ramach GCC od momentu powstania organizacji. Wszelka destabilizacja wewnętrzna mogła bowiem nieść bezpośrednie zagrożenie dla panujących rodów, zagrażając ciągłości ich władzy i jej zakresowi. Wspólne działania w tej kwestii obejmowały zarówno bezpieczeństwo w tradycyjnym rozumieniu, tj. sferę wojskową oraz policyjną, jak i problemy bezpieczeństwa ekonomicznego, żywnościowego, wodnego czy ekologicznego. Wszystkie te płaszczyzny były ze sobą ściśle związane oraz wpływały na decyzje polityczne rządzących. Celem współpracy stało się zapewnienie jak najlepszych warunków do przetrwania i rozwoju państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem stabilności reżimów politycznych, oraz ich obywateli. Kooperacja obejmowała przede wszystkim walkę z przestępczością, w tym z terroryzmem, działania na rzecz stabilizacji społecznej, zapewnienia dobrobytu obywatelom, a także ochrony środowiska. Podkreślić należy także, że państwa GCC gościły od lat miliony imigrantów, którym także musiały zapewnić podstawowe warunki bezpieczeństwa, by uniknąć destabilizacji wewnętrznej.

Analizując instytucjonalizację współpracy warto zauważyć, że GCC kładła duży nacisk na regularne coroczne spotkania ministrów spraw wewnętrznych państw członkowskich, poprzedzone spotkaniami wyspecjalizowanych komitetów ds. bezpieczeństwa². Kwestia współpracy na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego została podniesiona już w pierw-

² *Security Cooperation. Breakthrough security cooperation and objectives*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, źródło: <http://web.archive.org/web/20190621202518/> <http://gcc-sg>.

szych latach funkcjonowania organizacji. Podczas pierwszego spotkania ministrów spraw wewnętrznych, w dniach 23–24 lutego 1982 roku, jego uczestnicy przyjęli wspólną deklarację, której podstawę stanowiło sformułowanie, że „ingerencja jakiegokolwiek podmiotu w sprawy wewnętrzne dowolnego państwa członkowskiego jest równoważna z ingerencją w sprawy wewnętrzne wszystkich państw członkowskich”³. Szefowie tych resortów państw członkowskich GCC wyrazili także wolę przyjęcia kompleksowej umowy, mającej na celu zwiększenie efektywności działań na rzecz niwelowania negatywnych dla bezpieczeństwa narodowego implikacji wydarzeń w regionie⁴.

Pierwsza umowa tego rodzaju – ISA (*Internal Security Agreement*) – została opracowana w 1982 roku. Mimo usilnych starań, podczas trzeciego szczytu Rady Najwyższej GCC szefom państw nie udało się osiągnąć konsensusu⁵. Część państw, na czele z Kuwejtem, nie godziła się bowiem na warunki umowy, twierdząc, że dokument narusza ich prawo wewnętrzne⁶.

15 lutego 1987 roku, na drugim posiedzeniu ministrów spraw wewnętrznych w Maskacie, przyjęto za to Kompleksową Strategię Bezpieczeństwa GCC (*GCC Comprehensive Security Strategy*). Została ona oficjalnie zatwierdzona przez władców na 8. szczycie Rady Najwyższej w Rijadzie⁷. Dokument określał ogólne ramy współpracy na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa oraz wyznaczał główne cele i narzędzia realizacji⁸. Jego treść skupiała się przede wszystkim na aspektach związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym. Szefowie państw Rady Współpracy podkreślili na spotkaniu także konieczność podjęcia dalszych kroków na rzecz zacieśnienia kooperacji w tym obszarze oraz ochrony dotychczasowych osiągnięć w tej dziedzinie⁹.

Po latach spotkań oraz burzliwych dyskusji, na spotkaniu ministrów spraw wewnętrznych w listopadzie 1994 roku zaprezentowano kompleksową umowę o bezpieczeństwie – *Comprehensive Security Agreement*. Do 1995 roku umowę podpisały trzy państwa, tj. Arabia Saudyjska, Bahrajn oraz Oman¹⁰. Z uwagi na spór graniczny z Bahrajnem

---

org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/SecurityCooperation/Pages/Breakthroughsecuritycooperation.aspx [4.04.2020 r.].

- ³ L. Géhin, *Conseil de coopération du Golfe. Une politique de puissance en trompe-l'oeil*, Le Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Bruksela 2016, s. 14.
- ⁴ G.A. Khan, *GCC ministers sign security pact*, Arab News, 14 listopada 2012, źródło: <https://www.arabnews.com/gcc-ministers-sign-security-pact> [12.02.2020 r.].
- ⁵ J.A. Kechichian, *The Gulf Cooperation Council: Search for Security*, Third World Quarterly, Vol. 7, No. 4 (Oct., 1985), Taylor & Francis, s. 859.
- ⁶ M. Al-Rasheed, *Kuwaiti activists targeted under GCC security pact*, Al-Monitor, 20 marca 2015, źródło: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/saudi-gcc-security-dissident-activism-detention-opposition.html> [4.04.2020 r.].
- ⁷ J.L. Samaan, *Toward a NATO of the Gulf? The Challenges of Collective Defense Within the GCC*, Studies Institute, US Army War College (2017), s. 9, źródło: <https://www.jstor.org/stable/resrep11834> [13.02.2020 r.].
- ⁸ *Security Cooperation...*
- ⁹ *Saudi Arabia: The Monthly Newsletter of the Royal Embassy of Saudi Arabia*, The Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington D.C., Volume 5, Number 1, styczeń 1988, s. 3.
- ¹⁰ R. Alasfoor, *The Gulf Cooperation Council: Its Nature and Achievements. A Political Analysis of Regional Integration of the GCC States 1979–2004*, Department of Political Science, Lund University, Lund 2007, s. 94.

oraz Arabią Saudyjską, Katar zbojkotował spotkanie¹¹, a dokument podpisał dopiero w 2009 roku¹². Kuwejt ponownie sprzeciwił się zapisom umowy, obstając przy stanowisku, iż jej postanowienia naruszają jego prawo wewnętrzne¹³.

Wydarzenia Arabskiej Wiosny skłoniły państwa członkowskie do podjęcia stanowczych działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i zapobieżenia destabilizacji. W tym celu, w grudniu 2012 roku, ministrowie spraw wewnętrznych sześciu państw członkowskich podpisali Umowę o Bezpieczeństwie GCC – *GCC Security Agreement*. Był to ważny krok na drodze ku integracji państw Rady w obszarze bezpieczeństwa¹⁴. W umowie zawarto szereg mechanizmów i narzędzi współpracy oraz koordynacji działań na rzecz walki z przestępczością. Na szczególną uwagę zasługiwał artykuł trzeci tego dokumentu, w myśl którego „każde państwo-strona powinno podjąć środki prawne w odniesieniu do każdego działania uznanego za przestępstwo zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem, gdy jego obywatele lub rezydenci ingerują w sprawy wewnętrzne innych państw-stron¹⁵”. Umowa poruszała także kwestię ekstradycji, regulacji granic, współpracy w akcjach ratowniczych oraz wymiany informacji i specjalistycznej wiedzy¹⁶. Ówczesny Sekretarz Generalny GCC Abdullatif bin Rashid Al Zayani stwierdził, iż „pakt bezpieczeństwa da każdemu krajowi GCC prawo do podjęcia kroków prawnych, na bazie własnego ustawodawstwa, przeciwko obywatelom, rezydentom lub zorganizowanym grupom powiązanim z przestępczością, terroryzmem lub buntem”¹⁷.

Umowa o bezpieczeństwie GCC weszła w życie 27 grudnia 2013 roku i została ratyfikowana przez pięć państw członkowskich, z wyjątkiem Kuwejtu, który – od momentu opracowania pierwszej umowy ISA w 1982 rok – konsekwentnie się jej sprzeciwiał¹⁸. Mimo iż minister spraw wewnętrznych Kuwejtu podpisał dokument, a państwo to popierało współpracę między państwami GCC w tej sferze, umowa wciąż nie została ratyfikowana. Stała się także przedmiotem debaty politycznej w samym Kuwejcie. Jej przeciwnicy stanęli na stanowisku, że narusza ona wolności gwarantowane przez konstytucję¹⁹. Wykazywali wrażliwość na kwestię praw jednostek, nie chcąc dopuścić, by Kuwejt stał się państwem policyjnym. Byli także sceptyczni wobec zapisu o prawie pościgu do 20 kilometrów w głąb terytorium państwa osób podejrzanych o działalność przestępczą²⁰. Kuwejt pozostawał

¹¹ Tamże.

¹² G.A. Khan, *GCC ministers...*

¹³ *Security Cooperation...*

¹⁴ H. Toumi, *GCC ministers sign major security agreement*, Gulf News, 14 listopada 2012, źródło: <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/gcc-ministers-sign-major-security-agreement-1.1104761> [23.03.2020 r.].

¹⁵ G. Okruhlik, *Rethinking the politics in distributive states. Lessons from the Arab uprisings*, [w:] K. Selvik, B.O. Utvik (red.), *Oil States in the New Middle East: Uprisings and stability*, Routledge Studies in the Middle Eastern Democratization and Government, Nowy Jork 2016, s. 30.

¹⁶ Tamże, s. 31.

¹⁷ *GCC: Joint Security Agreement Imperils Rights*, Human Rights Watch, 26 kwietnia 2014, źródło: <https://www.hrw.org/news/2014/04/26/gcc-joint-security-agreement-imperils-rights> [23.03.2020 r.].

¹⁸ L. Géhin, *Conseil...*, s. 14.

¹⁹ J. Al Tamimi, *GCC security pact divides Kuwait*, Gulf News, 2 marca 2014, źródło: <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/gcc-security-pact-divides-kuwait-1.1297430> [28.03.2020 r.].

²⁰ L. Géhin, *Conseil...*, s. 14.

bowiem nieufny wobec Arabii Saudyjskiej i żywił obawy, że lider GCC może wykorzystać powyższy zapis jako pretekst do wkroczenia na jego terytorium²¹.

Umowa wzbudziła sprzeciw organizacji chroniących prawa człowieka. Organizacja Human Rights Watch w swoim raporcie zwróciła uwagę, że w dokumencie nie zdefiniowano pojęcia „ingerencji w sprawy wewnętrzne państw-stron”, co niesło ryzyko ograniczenia wolności słowa, poprzez penalizację krytyki rządzących. Potwierdzał to przykład 24-letniego kuwejckiego blogera, który usłyszał wyrok 10 lat więzienia za krytykę króla Bahrajnu oraz króla Arabii Saudyjskiej na Twitterze. Podobnie, czterech mężczyzn w Arabii Saudyjskiej zostało skazanych na karę pozbawienia wolności za wspieranie rewolucji w Bahrajnie poprzez publikowanie komentarzy na Facebooku wzywających do solidarności z protestującymi. W umowie założono możliwość udostępniania danych osobowych obywateli i rezydentów GCC według uznania ministerstwa spraw wewnętrznych danego państwa, a także ekstradycję osób oskarżonych o działalność przestępczą. Dokument nie nałożył jednak obowiązku przedstawienia nakazu sądowego, ani dowodów popełnienia przestępstwa²².

Odmowa ratyfikacji umowy przez Kuwejt wzbudziła wiele kontrowersji również ze względu na liczne oskarżenia o finansowanie terroryzmu. W 2014 roku amerykański podsekretarz stanu do spraw terroryzmu i wywiadu finansowego, David Cohen, stwierdził w przemówieniu, że elity polityczne Kuwejtu, w szczególności minister finansów, przekazywały rządowe fundusze organizacjom terrorystycznym w Syrii. Kuwejt był jednym z największych darczyńców pomocy humanitarnej dla syryjskich uchodźców za pośrednictwem Organizacji Narodów Zjednoczonych, ale miał także wspierać finansowo ugrupowania powstańcze, takie jak Jabhat al-Nusra, zwane „syryjską Al-Kaidą”²³.

Zważywszy na różnice polityczne w łonie Rady Współpracy, zapis o obowiązku wydania osób podejrzanych o działalność przestępczą stał się w pewnej mierze problematyczny. Trudno wyobrazić sobie bowiem sytuację, w której Katar przystałby na żądanie Arabii Saudyjskiej dotyczące ekstradycji wspieranych przez Katarczyków członków Bractwa Muzułmańskiego²⁴.

Za jeden z głównych celów Rady w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego uznano walkę z terroryzmem. W maju 2004 roku, w obliczu rosnących obaw przed asymetrycznymi zagrożeniami bezpieczeństwa, ministrowie spraw wewnętrznych GCC podpisali pakt antyterrorystyczny²⁵. W ślad za tym, w 2006 roku powołano Stały Komitet Antyterrorystyczny, będący jednym z wyspecjalizowanych komitetów bezpieczeństwa odbywającym regularne, coroczne spotkania²⁶. Na spotkaniu ministrów spraw wewnętrznych w 2012 roku

²¹ Tamże.

²² *GCC: Joint Security...*

²³ S. Westall, *Kuwaiti minister accused by U.S. over terrorism funding quits*, Reuters, 12 maja 2014, źródło: <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-kuwait/kuwaiti-minister-accused-by-u-s-over-terrorism-funding-quits-idUSBREA4B0AX20140512> [28.03.2020 r.].

²⁴ L. Géhin, *Conseil...*, s. 15.

²⁵ R. Alasfoor, dz. cyt., s. 96.

²⁶ *Security cooperation. IV. Counter-terrorism Cooperation*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, źródło: <https://web.archive.org/web/20150419151901/http://www.gcc-sg.org/eng/index142e.html?action=Sec-Show&ID=50> [22.03.2020 r.].

podjęto debatę na temat ustanowienia wspólnej policji GCC, wzorowanej na Interpolu. Projekt został przekazany do dyskusji urzędnikom państw członkowskich, a następnie przyjęty na 35. szczycie w grudniu 2014 roku wraz z projektem o wspólnych siłach morskich. Siedzibą wspólnej policji GCC, zwanej GCC-POL, zostało Abu Zabi. Projekt znajduje się w fazie wdrażania i obejmuje m.in. wspólne ćwiczenia i szkolenia funkcjonariuszy²⁷.

Ze współpracą policyjną powiązano także kooperację państw GCC w dziedzinie kontroli narkotyków. Objęła ona przede wszystkim implementowanie wspólnych regulacji w tym zakresie, ustalanie kar dla przemycających i sprzedających, a także szkolenia dla służb zajmujących się kontrolą narkotyków. Powołano również wspólny zespół zajmujący się badaniami nad ograniczeniem popytu na narkotyki i substancje psychotropowe²⁸.

Państwa Rady podjęły także współpracę w dziedzinie ochrony przed ryzykiem katastrof jądrowych. W tym celu członkowie GCC zainicjowali unifikację praktyk zarządzania zagrożeniami nuklearnymi i radioaktywnymi, opracowywanie wspólnych programów prewencyjnych na poziomie krajowym i regionalnym oraz utworzenie komitetów ratunkowych w państwach Rady. Rozpoczęto prowadzenie wspólnych szkoleń personelu w tym zakresie²⁹.

Współpraca polityczna GCC na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego objęła nie tylko sferę wojskową i policyjną. Ze względu na uwarunkowania naturalne, za ogromne wyzwanie dla państw Rady uznano także bezpieczeństwo żywnościowe i wodne. Pustynny klimat, mało żyzne gleby, wysokie temperatury oraz niski roczny poziom opadów deszczu znacznie ograniczają wydajność rolnictwa. Problem stanowi także niski poziom zasobów wody słodkiej. W związku z powyższym, aż 80–90% żywności w krajach Rady pochodzi z importu³⁰. Optymizmem nie napawają prognozy o spodziewanym wzroście liczby ludności w regionie Bliskiego Wschodu, z którym ściśle związany jest wzrost zapotrzebowania na żywność³¹. W rankingu najszybciej rosnących populacji na świecie w latach 2010–2015 czołowe pozycje zajmują państwa GCC. Na pierwszym miejscu plasuje się Katar, którego liczba ludności wzrosła o niemal 6,65%, zaś drugą pozycję zajmuje Oman osiągając wynik 6,45%³². Wysokie 4. miejsce w rankingu zapewnił sobie także Kuwejt, z wynikiem 5,44%³³. Głównym powodem takiego wzrostu liczby ludności jest napływ imigrantów. Zważywszy na fakt, iż bezpieczeństwo żywnościowe państw członkowskich GCC jest silnie uzależnione od handlu międzynarodowego, ma ono wyjątkowe znaczenie polityczne.

²⁷ M. Sophia, *GCC Creates Joint Police and Naval Forces as Regional Threats Mount*, Gulf Business, 10 grudnia 2010, źródło: <https://gulfbusiness.com/gcc-creates-joint-police-naval-forces-regional-threats-mount/> [25.03.2020 r.].

²⁸ *Security cooperation. VII. Cooperation in the Field of Drug Control*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, źródło: <https://web.archive.org/web/20150419151901/http://www.gcc-sg.org/eng/index142e.html?action=Sec-Show&ID=50> [22.03.2020 r.].

²⁹ Tamże, *VI. Cooperation Against Nuclear and Radioactive Risks*.

³⁰ R. Bailey, R. Willoughby, *Edible Oil: Food Security in the Gulf*, Chatham House, briefing paper, listopad 2013, s. 2, źródło: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/195281> [24.02.2020 r.].

³¹ C. Brodie, *The world's fastest-growing populations are in the Middle East and Africa. Here's why*, World Economic Forum, 3 maja 2018, źródło: <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/why-the-world-s-fastest-growing-populations-are-in-the-middle-east-and-africa/> [23.02.2020 r.].

³² Tamże.

³³ Tamże.

Blokada dostaw żywności stanowiła ważny element rozgrywek politycznych. Obawy przed sankcjami handlowymi znacząco wpływały na politykę prowadzoną przez państwa GCC. Doświadczenia lat 70. XX wieku, kiedy Stany Zjednoczone, w odpowiedzi na pierwszy kryzys naftowy w 1973 roku, zagroziły krajom OPEC embargiem na żywność, uświadomiły arabskim władcom wpływ polityki na bezpieczeństwo żywnościowe ich państw³⁴. Niepokój wzbudziły także międzynarodowe sankcje handlowe nałożone na przestrzeni ostatnich lat na inne kraje w regionie, tj. Iran, Libię i Syrię³⁵.

Stabilność cen stanowi czynnik stymulujący zadowolenie społeczne, a tym samym stabilność regionu oraz bezpieczeństwo reżimów politycznych państw Zatoki. Za przykład posłużyć mogą wydarzenia Arabskiej Wiosny, kiedy jednym z powodów manifestacji było niezadowolenie społeczne wynikające z podwyżek cen żywności. Zważywszy na wysoki dochód narodowy brutto *per capita* państw GCC, potencjalny wzrost cen żywności nie wpływa znacząco na spadek dobrobytu obywateli. Potencjalnie pogorszyć jednak może sytuację niezamożnych imigrantów, którzy stanowią większość populacji krajów Rady Współpracy³⁶.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego oraz wodnego, w grudniu 1996 roku szefowie państw członkowskich przyjęli Wspólną Politykę Rolną GCC. Jej głównym zadaniem stało się uzyskanie niezależności żywnościowej poprzez zwiększenie efektywności rolnictwa oraz ochronę zasobów wodnych. Nadzór nad nią powierzono Komitetowi Współpracy Rolnej oraz wyspecjalizowanemu komitetowi technicznemu. Do osiągnięć Rady w tej dziedzinie zaliczyć można m.in. unifikację poszczególnych norm prawnych, ujednoczenie procedur badań produktów rolnych oraz przyjęcie świadectwa fitosanitarnego wspólnego dla GCC. Celem tych działań było wzmocnienie handlu wewnątrzregionalnego. Zorganizowano także wspólne szkolenia, warsztaty, konferencje na tematy związane z rolnictwem i wodą, takie jak np. forum dotyczące ochrony i rozwoju zasobów wodnych, forum dotyczące ochrony i rozwoju zasobów rybnych, forum kontroli mięsa, forum epidemii rolniczych, forum na temat genetycznie zmodyfikowanych produktów rolnych oraz warsztaty na temat bezpieczeństwa żywności³⁷.

GCC zorganizowała również wspólne programy badawcze, na przykład kompleksowy program badań ryb dennych. Rada podjęła też współpracę z ośrodkami badawczymi na całym świecie. GCC jako organizacja międzynarodowa należy do Grupy Konsultacyjnej ds. Międzynarodowych Badań w Rolnictwie, zrzeszającej 15 instytucji międzynarodowych³⁸. Deficyt wody słodkiej w regionie, niski poziom opadów oraz wód gruntowych, rosnąca populacja, a także rozwój sektora przemysłowego skłonił państwa członkowskie

³⁴ E. Woertz, *Oil for Food: The Global Food Crisis and the Middle East*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 126.

³⁵ R. Bailey, R. Willoughby, dz. cyt., s. 2.

³⁶ Tamże, s. 6.

³⁷ *Cooperation in the Field of Agriculture. Achievements*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, źródło: <http://web.archive.org/web/20190622034255/http://gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/EconomicCooperation/CooperationintheFieldofAgriculture/Achievements/pages/Home.aspx> [18.02.2020 r.].

³⁸ Tamże.

do wdrożenia programów na rzecz odsalania. Obecnie odsolona woda stanowi około 80% publicznego zaopatrzenia w wodę³⁹.

Niezwykle istotnym czynnikiem w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego stało się zabezpieczenie szlaków transportu towarów. Owa kwestia stanowiła duże wyzwanie dla państw GCC, zważywszy na fakt, że dostawy drogą morską, które stanowią większość importu żywności, przebiegają przez co najmniej jeden z tzw. *choke points*, takich jak Cieśnina Ormuz, Kanał Sueski oraz Cieśnina Bab al-Mandab. Są to miejsca szczególnie narażone na blokady w przypadku napięć politycznych oraz niestabilności w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Krajami szczególnie narażonymi na zakłócenia importu, ze względu na swoje położenie geograficzne i lokalizację portów, są Bahrajn, Katar oraz Kuwejt⁴⁰. Bezpieczeństwo dostaw żywności przebiegających przez Kanał Sueski zostało zagrożone poprzez wydarzenia Arabskiej Wiosny w Egipcie oraz ataki terrorystyczne na półwyspie Synaj⁴¹. Wojna w Jemenie oraz piractwo w rejonie Zatoki Adeńskiej zwiększyły natomiast ryzyko transportu towarów przez Cieśninę Bab al-Mandab⁴².

Utrudnienie w zabezpieczeniu transportu importowanej żywności stanowiły także zjawiska atmosferyczne, będące wynikiem postępujących zmian klimatu. Według prognoz, w Zatoce Perskiej pojawiają się gwałtowne burze oraz cyklony⁴³, a także zwiększy się ich siła i częstotliwość na Morzu Arabskim, co stanowi realne zagrożenie dla morskiej infrastruktury transportowej państw GCC⁴⁴. Zmiany klimatu niosą jednak więcej negatywnych implikacji dla państw Zatoki Perskiej. Wzrost poziomu mórz sprawi, iż wiele wysp w regionie zniknie z mapy świata. Według szacunków, Bahrajn może stracić do 15 kilometrów linii brzegowej⁴⁵. Zmiany klimatu niosą także ujemne skutki dla skromnego rolnictwa państw GCC. Co więcej, wzrost temperatury implikuje wzrost zapotrzebowania na wodę pitną, a jednocześnie spadek poziomu wód słodkich. Na uwagę zasługuje także społeczny wymiar degradacji środowiska, która potencjalnie spowoduje odcięcie źródeł dochodu wielu osób zatrudnionych w rolnictwie i rybołówstwie. Państwa GCC znajdują się w niezwykle trudnej

³⁹ *Desalination in the GCC. The History, the Present & the Future*, Desalination Experts Group, Originating from the Water Resources Committee of the GCC, second edition, Sekretariat Generalny GCC, Rijad 2014, s. 20.

⁴⁰ S. Efron, C. Fromm, B. Gelfeld, S. Nataraj, C. Sova, *Food Security in the Gulf Cooperation Council States*, grudzień 2018, RAND Corporation, s. 13, źródło: https://www.rand.org/pubs/external_publications/EP67748.html [8.09.2019 r.].

⁴¹ R. Bailey, L. Wellesley, *Chokepoints and Vulnerabilities in Global Food Trade*, Chatham House Report, Energy, Environment and Resources Department, czerwiec 2017, s. 36, źródło: <https://www.chathamhouse.org/publication/chokepoints-vulnerabilities-global-food-trade> [8.09.2020 r.].

⁴² R. Bailey, R. Willoughby, dz. cyt., s. 4.

⁴³ A. Doyle, *Climate change brings cyclone risk to Persian Gulf: study*, Reuters, 31 sierpnia 2015, źródło: <https://www.reuters.com/article/us-climatechange-cyclones/climate-change-brings-cyclone-risk-to-persian-gulf-study-idUSKCN0R01OE20150831> [18.02.2020 r.].

⁴⁴ J. Masters, *Tropical Cyclone Kyarr (150-mph Winds): Arabian Sea's 2nd Strongest Storm on Record*, Scientific American, 28 października 2019, źródło: <https://blogs.scientificamerican.com/eye-of-the-storm/tropical-cyclone-kyarr-150-mph-winds-arabian-seas-2nd-strongest-storm-on-record/> [20.02.2020 r.].

⁴⁵ M.A. Raouf, *Climate Change Threats, Opportunities, and the GCC Countries*, Middle East Institute, 1 kwietnia 2008, źródło: <https://www.mei.edu/publications/climate-change-threats-opportunities-and-gcc-countries> [19.02.2020 r.].

sytuacji, zważywszy na uzależnienie ich nisko zdywersyfikowanych gospodarek od paliw kopalnych, które z kolei stanowią główną przyczynę emisji CO₂⁴⁶.

W obliczu rosnących zagrożeń ekologicznych, GCC podjęło współpracę w zakresie polityki klimatycznej. Już na szóstym szczycie Rady Najwyższej w 1985 roku decydenci polityczni państw członkowskich przyjęli dokument *The Policies and General Principles of Environment Protection at the GCC States* (Polityki i ogólne zasady ochrony środowiska w państwach GCC), będący fundamentem dalszej współpracy politycznej w sferze ochrony środowiska. Przywódcy państw GCC podjęli także decyzję o przyjęciu wspólnego prawodawstwa w poszczególnych dziedzinach ochrony środowiska. W związku z tym implementowano Generalne Prawo Ochrony Środowiska (*The General Environment Protection Law*), Wspólne Prawo Dotyczące Oceny Oddziaływania Projektów na Środowisko (*The Common Law for the Environmental Assessment of Projects*), czy Wspólne Prawo ds. Ochrony Dzikiej Przyrody (*The Common Law for Protection of Wildlife*). W 2007 roku Rada Najwyższa przyjęła Pakt Działania na rzecz Środowiska (*GCC Environment Action Pact*). W celu podnoszenia świadomości społeczeństwa, GCC przeprowadzało wspólne programy edukacyjne, promujące wiedzę na temat ekologii. Współpraca na rzecz polityki klimatycznej objęła także kooperację z podmiotami trzecimi, takimi jak Unia Europejska, w ramach dialogu klimatycznego⁴⁷.

Bezpieczeństwo zewnętrzne jako element kooperacji

Jednym z obszarów współpracy politycznej Rady Współpracy Zatoki stała się kooperacja w sferze bezpieczeństwa zewnętrznego. Mimo iż sfera bezpieczeństwa zewnętrznego nie została wymieniona w Karcie organizacji, odegrała kluczową rolę w kreowaniu regionalnej integracji w ramach GCC. Zważywszy na dysproporcje potencjałów demograficznych, gospodarczych, militarnych oraz różnice wielkości terytoriów państw członkowskich, połączenie sił i budowa wspólnego systemu bezpieczeństwa wydała się najbardziej korzystnym rozwiązaniem. Już pierwsze spotkanie ministrów w Rijadzie 23–24 lutego 1982 roku zaowocowało deklaracją, w której podkreślono wzajemne powiązania w obszarze bezpieczeństwa. Stwierdzono, że bezpieczeństwo GCC powinno być rozpatrywane w wymiarze kolektywnym, a każdy atak na dowolne państwo członkowskie oznacza atak na wszystkie państwa Rady. Owa deklaracja stworzyła podwaliny do dalszej współpracy na rzecz utworzenia systemu kolektywnej obrony⁴⁸.

Na spotkaniu ministrów obrony państw członkowskich GCC 10 października 1982 roku podjęto decyzję o ustanowieniu sił obronnych Zatoki, zwanych *Peninsula Shield Force*

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ *Cooperation in the field of Human and Environment Affairs. Environmental Cooperation*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, <http://gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/CooperationinthefieldofHumanandEnvironmentAffairs/Pages/EnvironmentalCooperation.aspx> [19.02.2020 r.].

⁴⁸ L. Géhin, *Conseil...*, s. 14.

(PSF, Tarcza Półwyspu)⁴⁹. Decyzję zatwierdzono w listopadzie 1982 roku, na trzecim szczycie Rady Najwyższej⁵⁰. Uznano, że wspólne siły zbrojne uchronią państwa członkowskie przed zagrożeniami z zewnątrz, zabezpieczą eksport ropy, a także przyczynią się do zacieśnienia integracji⁵¹. Przed 1984 rokiem przeprowadzono serię wspólnych manewrów wojskowych, zwanych *Peninsula Shield Exercise*, odbywających się w Zjednoczonych Emiratach Arabskich oraz Arabii Saudyjskiej⁵². Początkowo w ramach PSF szkoliło się około 10 000 żołnierzy, podzielonych na dwie brygady⁵³. Liczbę tę zwiększono następnie czterokrotnie – do 40 000 personelu wojskowego⁵⁴. Miasto Hafr al-Baatin, leżące w północno-wschodniej części Arabii Saudyjskiej, zostało ogłoszone siedzibą PSF⁵⁵.

Agresja Iraku na Kuwejt w sierpniu 1990 roku była ważnym sprawdzianem dla sił zbrojnych Rady Współpracy. Mechanizm obronny Rady okazał się jednak nieefektywny. GCC nie zdołała powstrzymać Saddama Husseina przed agresywnymi działaniami i nie ochroniła Kuwejtu. Siły Tarczy Półwyspu nie zostały wykorzystane w żadnej fazie I wojny w Zatoce Perskiej. Zmarnowano okazję do zaprezentowania potencjału PSF w kwestii niezwykle ważnej dla bezpieczeństwa regionalnego, a także szansę na wywarcie wpływu na kształtowanie porządku międzynarodowego. Główną rolę w wyzwoleniu Kuwejtu odegrały Stany Zjednoczone, stojące na czele międzynarodowej koalicji. Doświadczenia lat 1990–1991 obnażyły słabości mechanizmu obronnego GCC, a także potwierdziły silną zależność od zachodnich sił, jako gwarancji bezpieczeństwa w regionie⁵⁶.

Powyższe wydarzenia skłoniły państwa członkowskie do refleksji oraz podjęcia dyskusji na temat przyszłości sił zbrojnych Rady. Odmienne wizje państw GCC stanowiły jednak przeszkodę na drodze do osiągnięcia porozumienia. Arabia Saudyjska, dysponująca największym potencjałem militarnym, optowała za reformą i wzmocnieniem sił zbrojnych, by uczynić je zdolnymi do wpływania na konflikty w regionie. Stanowisko saudyjskie poparł jedynie Oman. Reszta państw twierdziła, że GCC ma ograniczone możliwości obrony regionu, a jedynie sojusznicze siły zachodnie, na czele ze Stanami Zjednoczonymi, są w stanie skutecznie zapewnić bezpieczeństwo militarne państw GCC⁵⁷.

⁴⁹ J.A. Kechichian, dz. cyt., s. 853.

⁵⁰ K. Shaheem, *Defensive shield for the Gulf created in 1982*, The National, 16 marca 2011, źródło: <https://www.thenational.ae/uae/defensive-shield-for-the-gulf-created-in-1982-1.418896> [5.03.2020 r.].

⁵¹ J.D. Anthony, *The Gulf Co-operation Council*, International Journal, Vol. 41, No. 2, Southwest Asia, wiosna 1986, s. 395.

⁵² *Peninsula Shield Force. A historical brief*, Oficjalna strona Ministerstwa Obrony Arabii Saudyjskiej, 22 marca 2017, źródło: <https://www.mod.gov.sa/en/Alliances/Pages/Shield.aspx> [2.03.2020 r.].

⁵³ *Gulf Cooperation Council [GCC]*, Global Security, 29 kwietnia 2020, źródło: <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/gcc.htm> [29.04.2020 r.].

⁵⁴ L. Hooghe, G. Marks, T. Lenz, J. Bezuijen, B. Ceka, S. Derderyan, *Measuring International Authority: A Postfunctionalist Theory of Governance, Volume III*, Oxford University Press, Nowy Jork 2017, s. 630.

⁵⁵ *Peninsula Shield...*

⁵⁶ C. Koch, *The GCC as a Regional Security Organization*, Konrad Adenauer Stiftung, 10 listopada 2010, s. 26, źródło: <https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/artikel/detail/-/content/der-golf-kooperationsrat-als-regionale-sicherheitsorganisation> [26.02.2020 r.].

⁵⁷ Tamże, s. 27.

21. Szczyt Rady Najwyższej w Manamie w grudniu 2000 roku zaowocował Konwencją o Wspólnej Obronie – *GCC Joint Defense Convention*⁵⁸. W dokumencie zawarto zakres obowiązków państw GCC w kwestii wspólnej polityki obronnej, a także jej priorytety i zasady. U podstaw konwencji legła zasada, że atak na członka Rady jest atakiem na wszystkie państwa członkowskie. Państwa zobowiązały się do wzajemnej obrony⁵⁹. Ustanowiono również Wspólną Radę Obrony oraz Najwyższy Komitet Wojskowy, a także zdecydowano, że *Peninsula Shield Force* pozostaną nieodłącznym elementem wspólnej polityki obronnej⁶⁰. W konwencji przewidziano kontynuację wspólnych ćwiczeń oraz zwiększenie funduszy na przemysł wojskowy, jak również przyciągnięcie inwestycji sektora prywatnego w tej dziedzinie⁶¹. Traktat miał stanowić zmianę jakościową w sferze współpracy wojskowej GCC oraz przejaw woli państw do uniezależnienia się od Zachodu⁶².

Podstawowym zadaniem PSF jest zapewnienie pierwszej linii obrony w przypadku agresji na członka GCC, do czasu pełnej mobilizacji sił. Co ważne, uruchomienie PSF wymaga jednomyślnej zgody wszystkich państw członkowskich. Kontrolę nad siłami w czasie pokoju sprawuje Arabia Saudyjska. W przypadku zewnętrznej agresji na członka GCC, dowództwo przekazywane jest w ręce państwa, w którym PSF interweniuje. Obecnie *Peninsula Shield Force* liczy około 40 000 żołnierzy i choć główna siedziba PSF znajduje się w Hafr al-Batin, siły rozlokowane są we wszystkich państwach członkowskich. W przypadku uruchomienia PSF siły przerzucane mają być do kraju znajdującego się w niebezpieczeństwie, by tam połączyć się pod wspólnym dowództwem. Państwa członkowskie zobowiązały się także do wysłania dodatkowych sił w przypadku uruchomienia PSF, których wielkość oraz rodzaj ustalają każdego roku ministerstwa obrony⁶³.

System obronny GCC ma jednak wiele słabości. Mimo wielokrotnych prób reformy, wciąż cechuje się niską efektywnością. Na niekorzyść Rady przemawia także mały potencjał ludnościowy państw członkowskich. Na przestrzeni ostatnich lat podejmowane były wysiłki na rzecz przyłączenia do organizacji nowych członków, takich jak Jordania, Maroko czy Egipt, między innymi w celu zwiększenia liczebności pozostających w dyspozycji sił i środków. Starania te nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów⁶⁴.

⁵⁸ L. Géhin, *Conseil...*, s. 9.

⁵⁹ O. Fabani, O. Fabani, *El Consejo de Cooperación de Estados Árabes del Golfo: un análisis de su evolución a 30 años de su conformación*, V Congreso de Relaciones Internacionales, Editorial Académica Española, listopad 2010, s. 18, źródło: <http://www.iri.edu.ar> [10.07.2019 r.].

⁶⁰ *Peninsula Shield...*

⁶¹ *Military Cooperation. GCC Joint Defense Agreement*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, źródło: <https://web.archive.org/web/20150419203933/http://www.gcc-sg.org/eng/index8409.html?action=Sec-Show&ID=49> [4.03.2020 r.].

⁶² B. Saidy, *GCC's Defense Cooperation: Moving towards Unity*, Foreign Policy Research Institute, 15 października 2014, źródło: <https://www.fpri.org/article/2014/10/gccs-defense-cooperation-moving-towards-unity/> [4.03.2020 r.].

⁶³ L. Géhin, *Conseil...*, s. 9–10.

⁶⁴ *Amid Turmoil, GCC Extends Invitation to Jordan and Morocco*, Middle East in Focus, Middle East Policy Council, 16 maja 2011, źródło: <https://mepc.org/commentary/amid-turmoil-gcc-extends-invitation-jordan-and-morocco> [6.05.2020 r.].

PSF zostały wykorzystane trzykrotnie od czasu powstania. Siły zostały uruchomione po raz pierwszy w 1994 roku. Na mocy decyzji szefów państw członkowskich, rozmieszczono je w Kuwejcie, przy granicy z Irakiem, w celu odstraszenia zagrożenia ze strony Bagdadu. Efektywność PSF stanowiła jednak przedmiot kwestionowania. Powstrzymanie sił irackich w dużej mierze było zasługą działań Stanów Zjednoczonych. Siły Tarczy Półwyspu uruchomiono po raz drugi w 2003 roku, również w Kuwejcie, prewencyjnie przed atakiem Iraku. Jednakże, podobnie jak w poprzednim przypadku, działania Zachodu okazały się skuteczniejsze⁶⁵.

PSF zostały wykorzystane po raz trzeci w 2011 roku, w celu stłumienia antyrządowych manifestacji w Bahrajnie. Tym razem wykazały się większą skutecznością. Ich głównym zadaniem było zabezpieczenie strategicznych miejsc i infrastruktury, takich jak elektrownie, obiekty naftowe i budynki rządowe, a także prowadzenie działań na rzecz utrzymania porządku publicznego⁶⁶. Ów przypadek odbiegał jednak od pierwotnej roli PSF. Zagrożenie nie pochodziło bowiem z zewnątrz, ale miało swoje źródło na terytorium państwa członkowskiego⁶⁷. Interwencja kierowana przez Arabię Saudyjską wzbudziła sprzeciw znacznej części wspólnoty międzynarodowej oraz bahrajńskiej opozycji, która określiła ją jako „jawną okupację Królestwa Bahrajnu i spisek przeciwko jego nieuzbrojonym mieszkańcom⁶⁸”. Interwencję wojskową GCC potępił także Prezydent Iranu Mahmud Ahmadineżad i oskarżył USA o sponsorowanie akcji⁶⁹. W obawie o stabilność regionu ONZ wydała oświadczenie, w którym jej ówczesny Sekretarz Generalny, Ban Ki-moon, wyraził „zaniepokojenie” wobec rozmieszczenia PSF w Bahrajnie⁷⁰.

Niska efektywność Tarczy Półwyspu skłoniła Arabię Saudyjską do wystąpienia z wnioskiem o jej rozwiązanie i zaprojektowanie nowego mechanizmu obrony. Ów wniosek został złożony dwukrotnie, w 2006 oraz 2009 roku, jednak saudyjska propozycja nie spotkała się z aprobatą pozostałych państw⁷¹.

Podczas 34. szczytu Rady Najwyższej w 2013 roku, szefowie państw podjęli decyzję o ustanowieniu Jednolitego Dowództwa Wojskowego GCC – *The Gulf Cooperation Council's Unified Military Command*. Liczy ono 100 000 żołnierzy, z czego 50 000 stanowią siły Arabii Saudyjskiej. Założeniem projektu jest koordynacja działań sił powietrznych, lądowych oraz morskich przez członków GCC w ramach wspólnej struktury, a także współpraca w zakresie wymiany informacji oraz wspólnego systemu wywiadowczego i zintegrowanej obrony przeciwrakietowej. Co ważne, nowy mechanizm nie zastąpił PSF. Powyższa

⁶⁵ L. Géhin, *Conseil...*, s. 12.

⁶⁶ A. McGregor, *Peninsula Shield Force Intervenes in Bahrain*, Aberfoyle International Security (AIS), 26 marca 2011, źródło: <https://www.aberfoylesecurity.com/?p=2334> [24.02.2020 r.].

⁶⁷ L. Géhin, *Conseil...*, s. 12.

⁶⁸ A. McGregor, dz. cyt.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ N. Amies, *Saudi intervention in Bahrain increases Gulf instability*, Deutsche Welle, 16 marca 2011, źródło: <https://www.dw.com/en/saudi-intervention-in-bahrain-increases-gulf-instability/a-14912216> [23.03.2020 r.].

⁷¹ L. Géhin, *Conseil...*, s. 12.

decyzja przywódców GCC stanowiła ważny krok w kierunku budowy wiarygodnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego. Projekt znajduje się obecnie w fazie wdrażania⁷².

22 grudnia 2019 roku minister spraw zagranicznych Arabii Saudyjskiej, książę Faisal bin Farhan Al-Saud, oraz Sekretarz Generalny GCC, Abdullatif Bin Rashid Al-Zayani, podpisali umowę o ustanowieniu siedziby Jednolitego Dowództwa Wojskowego w Rijadzie⁷³. Jednakże, podobnie jak w przypadku PSF, kluczowe dla zapewnienia efektywności tego mechanizmu bezpieczeństwa jest porozumienie państw członkowskich oraz wyeliminowanie rozbieżności w postrzeganiu zagrożeń.

Niewątpliwą słabością systemu obrony GCC jest brak przystosowania do zagrożeń określanych jako „asymetryczne”, charakterystycznych dla czasów współczesnych. Powstałe w latach 80. XX wieku siły PSF, dedykowano przede wszystkim udziałowi w „klasycznych”, międzypaństwowych konfliktach zbrojnych. Problemem pozostaje także jakość zaangażowanych w PSF sił⁷⁴.

Rada Współpracy Zatoki nigdy nie nawiązała współpracy z Sojuszem Północnoatlantyckim, co wynika przede wszystkim z rozbieżności poglądów w tej kwestii w łonie Rady. Błędem jest także określanie GCC „NATO Zatoki Perskiej”. Rada Współpracy nie jest bowiem sojuszem wojskowym. W jej dokumentach brak także artykułu zobowiązującego do wspólnej obrony GCC, jak w przypadku artykułu 5. Traktatu Północnoatlantyckiego.

Rozbieżność stanowisk oraz konflikt interesów w łonie Rady uniemożliwiał prowadzenie skutecznej polityki obronnej. Uruchomienie PSF wymaga bowiem jednomyślnej zgody wszystkich sześciu państw GCC. Hegemoniczne ambicje Arabii Saudyjskiej oraz aspiracje do utworzenia podporządkowanego sobie anty-irańskiego sojuszu spotykały się ze sprzeciwem pozostałych państw. Saudyjska przewaga militarna, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, budziła obawy tych stosunkowo młodych państw o ich suwerenność. Z tego powodu większość z nich opowiadała się za wzmocnieniem armii narodowych⁷⁵. PSF miały znikomy wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa i stabilizacji na Bliskim Wschodzie. Siłom GCC brakowało odpowiedniego sprzętu, żołnierzy, funduszy, a wspólne ćwiczenia odbywały się nieregularnie⁷⁶. Gra o władzę oraz różnice ideologiczne stanowiły kluczową przeszkodę na drodze do stworzenia efektywnego systemu bezpieczeństwa, zdolnego do zmniejszania napięć oraz zapobiegania konfliktom w regionie.

Zważywszy na niezgodności i konflikty w łonie Rady, nieproporcjonalność potencjałów, odmienne wizje oraz indywidualne ambicje państw członkowskich, integracja w obszarze polityki zagranicznej okazała się niezwykle trudna do osiągnięcia. Państwa Rady nie chciały, by GCC przekształciło się w narzędzie realizacji saudyjskich planów przeciwko Irano-

⁷² B. Saidy, *The Gulf Cooperation Council's Unified Military Command*, Foreign Policy Research Institute, 8 października 2014, s. 4, źródło: <https://www.fpri.org/article/2014/10/the-gulf-cooperation-councils-unified-military-command/> [16.03.2020 r.].

⁷³ *GCC Unified Military Command HQ deal signed*, Saudi Gazette report, 23 grudnia 2019, źródło: <http://saudigazette.com.sa/article/585579> [16.03.2020 r.].

⁷⁴ L. Géhin, *Le Conseil de Coopération du Golfe: un acteur central mais fragile*, Le Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Bruksela, 3 lutego 2016, s. 1.

⁷⁵ M. Chabbi, *Le Conseil de coopération du Golfe et la sécurité régionale: un parcours semé d'embûches*, Paix et Sécurité Européenne et Internationale (PSEI), Numéro 5, 18 grudnia 2018.

⁷⁶ L. Géhin, *Le Conseil...*, s. 2.

wi. Należy także pamiętać, iż istotną cechą systemów politycznych krajów GCC jest silna centralizacja władzy. Wszystkie inicjatywy mają charakter odgórny, a władza skupiona jest w wąskim kręgu członków panujących rodów, których interesy odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu polityki zagranicznej państw GCC.

Zakończenie

Rada Współpracy Zatoki jest międzyrządową organizacją regionalną, nakierowaną na szeroko rozumianą kooperację i integrację w rozmaitych dziedzinach, takich jak gospodarka, handel, finanse, administracja, turystyka oraz edukacja i kultura. Państwa członkowskie ugrupowania za istotny cel kooperacji uznały również współdziałanie w wymiarze polityki bezpieczeństwa. Problematyka ta jest szczególnie ważna, zważywszy na wysoki stopień zagrożenia konfliktami w regionie Bliskiego Wschodu. Kooperacja związana z polityką bezpieczeństwa w ramach GCC sprzyjała zacieśnianiu więzi między państwami członkowskimi, choć we współpracy tej uwidaczniały się także różnice ich interesów.

W ramach Rady Współpracy Zatoki nadal brakuje mechanizmu koordynacji i ujednoczenia stanowisk państw, w odniesieniu do kluczowych problemów polityki bezpieczeństwa, na wzór Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Pod tym względem dominuje dialog bilateralny pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi organizacji, ze szczególną rolą odgrywaną przez Arabię Saudyjską.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują na niską efektywność mechanizmu obronnego GCC, jakim jest *Peninsula Shield Force*, w obliczu zagrożeń generowanych w otoczeniu międzynarodowym arabskich państw Zatoki, co związane jest z odmienną percepcją zagrożeń bezpieczeństwa. Zważywszy na różnice i konflikty w łonie Rady, nieproporcjonalność potencjałów, odmienne wizje kooperacji oraz indywidualne ambicje państw członkowskich, integracja w obszarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa jest niezwykle trudna do osiągnięcia. Świadczy o tym między innymi odrzucenie saudyjskiego projektu przekształcenia Rady Współpracy w Unię Zatoki Perskiej, mającej na celu ustanowienie wspólnej polityki zagranicznej GCC.

Różnice polityczne występujące wśród członków GCC, które ujawniły się w ostatnich latach przede wszystkim w odniesieniu do Arabskiej Wiosny, napięcie saudyjsko-katarskich oraz stosunków państw członkowskich z Islamską Republiką Iranu, stały się źródłem podziałów w łonie Rady Współpracy, podważając jej jedność, jako spójnego bloku politycznego. Silne antagonizmy oraz atmosfera nieufności utrudniają efektywną kooperację i integrację, a tym samym przyczyniają się do spadku siły oddziaływania GCC w skali regionalnej i globalnej.

Tytuł w języku angielskim:

**THE GULF COOPERATION COUNCIL:
ACTIVITY IN THE FIELD OF SECURITY**

Bibliografia

Materiały źródłowe (dokumenty)

- 40th Session of GCC Supreme Council Issues Final Communiqué 15 Riyadh*, Saudi Press Agency, 10 grudnia 2019, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=2009563>.
- Charter of the Co-operation Council for the Arab States of the Gulf*, Secretary-General of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, 21 maja 1981, Abu Dhabi, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800e04ff>.
- Rules of procedures of the Commission for Settlement of Disputes*, Secretary-General of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, 21 maja 1981, Abu Dhabi, art. 11, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800e04ff>.
- Rules of procedures of the Ministerial Council*, Secretary-General of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, 21 maja 1981, Abu Dhabi, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800e04ff>.
- Rules of procedures of the Supreme Council*, Secretary-General of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, 21 maja 1981, Abu Dhabi, <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800e04ff>.

Druki zwarte

- Alasfoor R., *The Gulf Cooperation Council: Its Nature and Achievements. A Political Analysis of Regional Integration of the GCC States 1979–2004*, Department of Political Science, Lund University, Lund 2007.
- Hooghe L., Marks G., Lenz T., Bezuijen J., Ceka B., Derderyan S., *Measuring International Authority: A Post-functional Theory of Governance, Volume III*, Oxford University Press, Nowy Jork 2017.
- Osiewicz P. (red.), *Stosunki Międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu. Uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne*, Difin, Warszawa 2016.
- Selvik K., Utvik B.O. (red.), *Oil States in the New Middle East: Uprisings and stability*, Routledge Studies in the Middle Eastern Democratization and Government, Nowy Jork 2016.
- Woertz E., *Oil for Food: The Global Food Crisis and the Middle East*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Zdanowski J., *Historia Arabii Wschodniej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2004.
- Zdanowski J., *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2010.

Artykuły w czasopismach naukowych

- Anthony J.D., *The Gulf Co-operation Council*, International Journal, Vol. 41, No. 2, Southwest Asia (wiosna 1986), pp. 383–401.
- Chabbi M., *Le Conseil de coopération du Golfe et la sécurité régionale: un parcours semé d’embûches*, Paix et Sécurité Européenne et Internationale (PSEI), Numéro 5, 18 grudnia 2018.
- Kechichian J.A., *The Gulf Cooperation Council: Search for Security*, Third World Quarterly, Vol. 7, No. 4 (Oct., 1985), Taylor & Francis, s. 853–881.

Studia i materiały

- Amid Turmoil, GCC Extends Invitation to Jordan and Morocco*, Middle East in Focus, Middle East Policy Council, 16 maja 2011, <https://mepec.org/commentary/amid-turmoil-gcc-extends-invitation-jordan-and-morocco> [6.05.2020 r.].
- Bailey R., Wellesley L., *Chokepoints and Vulnerabilities in Global Food Trade*, Chatham House Report, Energy, Environment and Resources Department, czerwiec 2017, <https://www.chathamhouse.org/publication/chokepoints-vulnerabilities-global-food-trade> [8.09.2020 r.].

- Bailey R., Willoughby R., *Edible Oil: Food Security in the Gulf*, Chatham House, briefing paper, listopad 2013, <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/195281> [24.02.2020 r.].
- Desalination in the GCC. The History, the Present & the Future*, Desalination Experts Group, Originating from the Water Resources Committee of the GCC, second edition, Sekretariat Generalny GCC, Rijad 2014.
- Efron S., Fromm C., Gelfeld B., Nataraj S., Sova C., *Food Security in the Gulf Cooperation Council States*, grudzień 2018, RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/external_publications/EP67748.html [8.09.2019 r.].
- Fabani O., *El Consejo de Cooperación de Estados Árabes del Golfo: un análisis de su evolución a 30 años de su conformación*, V Congreso de Relaciones Internacionales, Editorial Académica Española, listopad 2010, <http://www.iri.edu.ar> [10.07.2019 r.].
- GCC: Joint Security Agreement Imperils Rights*, Human Rights Watch, 26 kwietnia 2014, <https://www.hrw.org/news/2014/04/26/gcc-joint-security-agreement-imperils-rights> [23.03.2020 r.].
- Géhin L., *Conseil de coopération du Golfe. Une politique de puissance en trompe-l'oeil*, Le Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Bruksela 2016.
- Géhin L., *Le Conseil de Coopération du Golfe: un acteur central mais fragile*, Le Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Bruksela, 3 lutego 2016.
- Koch C., *The GCC as a Regional Security Organization*, Konrad Adenauer Stiftung, 10 listopada 2010, <https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/artikel/detail/-/content/der-golf-kooperationsrat-als-regionale-sicherheitsorganisation> [26.02.2020 r.].
- McGregor A., *Peninsula Shield Force Intervenes in Bahrain*, Aberfoyle International Security (AIS), 26 marca 2011, <https://www.aberfoylesecurity.com/?p=2334> [24.02.2020 r.].
- Raouf M.A., *Climate Change Threats, Opportunities, and the GCC Countries*, Middle East Institute, 1 kwietnia 2008, <https://www.mei.edu/publications/climate-change-threats-opportunities-and-gcc-countries> [19.02.2020 r.].
- Saidy B., *GCC's Defense Cooperation: Moving towards Unity*, Foreign Policy Research Institute, 15 października 2014, <https://www.fpri.org/article/2014/10/gccs-defense-cooperation-moving-towards-unity/> [4.03.2020 r.].
- Saidy B., *The Gulf Cooperation Council's Unified Military Command*, Foreign Policy Research Institute, 8 października 2014, <https://www.fpri.org/article/2014/10/the-gulf-cooperation-councils-unified-military-command/> [16.03.2020 r.].
- Samaan J.L., *Toward a NATO of the Gulf? The Challenges of Collective Defense Within the GCC*, Studies Institute, US Army War College (2017).
- Saudi Arabia: The Monthly Newsletter of the Royal Embassy of Saudi Arabia*, The Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington D.C., Volume 5, Number 1, styczeń 1988.

Źródła internetowe

- Al Tamimi J., *GCC security pact divides Kuwait*, Gulf News, 2 marca 2014, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/gcc-security-pact-divides-kuwait-1.1297430>.
- Al-Rasheed M., *Kuwaiti activists targeted under GCC security pact*, Al-Monitor, 20 marca 2015, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/saudi-gcc-security-dissident-activism-detention-opposition.html>.
- Amies N., *Saudi intervention in Bahrain increases Gulf instability*, Deutsche Welle, 16 marca 2011, <https://www.dw.com/en/saudi-intervention-in-bahrain-increases-gulf-instability/a-14912216>.
- Brodie C., *The world's fastest-growing populations are in the Middle East and Africa. Here's why*, World Economic Forum, 3 maja 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/why-the-world-s-fastest-growing-populations-are-in-the-middle-east-and-africa/>.

- Cooperation in the Field of Agriculture. Achievements*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, <http://web.archive.org/web/20190622034255/http://gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/EconomicCooperation/CooperationintheFieldofAgriculture/Achievements/pages/Home.aspx>.
- Cooperation in the field of Human and Environment Affairs. Environmental Cooperation*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, <http://web.archive.org/web/20190621202228/http://gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/CooperationintheFieldofHumanandEnvironmentAffairs/Pages/EnvironmentalCooperation.aspx>.
- Doyle A., *Climate change brings cyclone risk to Persian Gulf: study*, Reuters, 31 sierpnia 2015, <https://www.reuters.com/article/us-climatechange-cyclones/climate-change-brings-cyclone-risk-to-persian-gulf-study-idUSKCN0R01OE20150831>.
- GCC Unified Military Command HQ deal signed*, Saudi Gazette report, 23 grudnia 2019, <http://saudigazette.com.sa/article/585579>.
- Gulf Cooperation Council [GCC]*, Global Security, 29 kwietnia 2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/gcc.htm>.
- Khan G.A., *GCC ministers sign security pact*, Arab News, 14 listopada 2012, <https://www.arabnews.com/gcc-ministers-sign-security-pact>.
- Masters J., *Tropical Cyclone Kyarr (150-mph Winds): Arabian Sea's 2nd Strongest Storm on Record*, Scientific American, 28 października 2019, <https://blogs.scientificamerican.com/eye-of-the-storm/tropical-cyclone-kyarr-150-mph-winds-arabian-seas-2nd-strongest-storm-on-record/>.
- Military Cooperation. GCC Joint Defense Agreement*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, <https://web.archive.org/web/20150419203933/http://www.gcc-sg.org/eng/index8409.html?action=Sec-Show&ID=49>.
- Peninsula Shield Force. A historical brief*, Oficjalna strona Ministerstwa Obrony Arabii Saudyjskiej, 22 marca 2017, <https://www.mod.gov.sa/en/Alliances/Pages/Shield.aspx>.
- Security Cooperation*, oficjalna strona Sekretariatu Generalnego Rady Współpracy Zatoki, <http://web.archive.org/web/20190621202518/http://gcc-sg.org/en-us/CooperationAndAchievements/Achievements/SecurityCooperation/Pages/Breakthroughsecuritycooperatio.aspx>.
- Shaheem K., *Defensive shield for the Gulf created in 1982*, The National, 16 marca 2011, <https://www.thenational.ae/uae/defensive-shield-for-the-gulf-created-in-1982-1.418896>.
- Sophia M., *GCC Creates Joint Police and Naval Forces as Regional Threats Mount*, Gulf Business, 10 grudnia 2010, <https://gulfbusiness.com/gcc-creates-joint-police-naval-forces-regional-threats-mount/>.
- Toumi H., *GCC ministers sign major security agreement*, Gulf News, 14 listopada 2012, <https://gulfnnews.com/world/gulf/saudi/gcc-ministers-sign-major-security-agreement-1.1104761>.
- Westall S., *Kuwaiti minister accused by U.S. over terrorism funding quits*, Reuters, 12 maja 2014, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-kuwait/kuwaiti-minister-accused-by-u-s-over-terrorism-funding-quits-idUSBREA4B0AX20140512>.

MONIKA STACHOŃ*

**DEMOKRATYCZNY NADZÓR NAD SŁUŻBAMI SPECJALNYMI
ARTYKUŁ RECENZYJNY KSIĄŻKI
SŁAWOMIRA ZALEWSKIEGO,
KONTROLA SŁUŻB SPECJALNYCH W POLSCE
DIFIN, WARSZAWA 2021, SS. 216.**

Abstrakt

Celem artykułu jest omówienie monografii Sławomira Zalewskiego poświęconej kontroli służb specjalnych w Polsce. Oprócz charakterystyki struktury podjęto próbę oceny wywołu autora w zakresie istoty problemu demokratycznego nadzoru oraz wyzwań w tym zakresie. Książka *Kontrola służb specjalnych w Polsce* (2021) ze względu na swój charakter porządkujący stanowi może pozycję obowiązkową dla studentów kierunków bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo narodowe oraz politologii.

Słowa kluczowe: służby specjalne, nadzór i kontrola, bezpieczeństwo, demokracja.

Wstęp

Specyfika działania służb specjalnych sprawia, że we współczesnym demokratycznym państwie prawa konieczne jest stworzenie odpowiedniego systemu nadzoru i kontroli. Ma to na celu zapobieganie nieprawidłowościom funkcjonowania tego rodzaju instytucji, które mogą wynikać z ich cech, takich jak tajność, ekskluzywność oraz silne powiązanie z władzą polityczną. Temat ten podejmowany był w literaturze z zakresu polskich i zagranicznych badań nad bezpieczeństwem już niejednokrotnie w pozycjach zwartych i artykułach¹.

---

* Mgr Monika Stachon – studentka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, dyscyplina: nauki o bezpieczeństwie. Kontakt e-mail: ma.stachon@uw.edu.pl

¹ Zob. m.in. w j. polskim: Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Służby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016; P. Dobrzycki, *Cywilne służby specjalne*, Warszawa 2020, M. Kolaszyński, *Nadzór nad cywilnymi służbami specjalnymi*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2013, nr 2(13); T. Kuć, *Analiza funkcjonalności systemu kontroli i nadzoru nad służbami specjalnymi w Polsce*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16(9), s. 190–214; S. Zalewski, *Cywilna kontrola służb specjalnych w Polsce*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wydanie specjalne” 2010 s. 106–123; P. Dobrzycki, *Istota demokratycznego nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi*, „Wiedza Obronna” 2020, nr 271(2), s. 36–61; R. Jastrzębski, *Kontrola i nadzór nad cywilnymi służbami specjalnymi w państwie polskim w latach 1990–2016*,

Najnowszą książkę prof. uczelni dra hab. Sławomira Zalewskiego ze Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku postrzegać należy jako kontynuację jego dotychczasowych rozważań w zakresie cywilnej kontroli nad służbami. „Kontrola służb specjalnych w Polsce” (2021) poświęcona jest omówieniu systemu nadzoru i mechanizmów kontrolnych oraz jego ocenie w aspekcie społecznym i politycznym. Celem autora jest również dokonanie syntezy różnych ujęć tego zagadnienia w kontekście bezpieczeństwa państwa. Zakres podmiotowy pracy obejmuje nie tylko same instytucje kontroli i nadzoru, usytuowane w systemie władzy publicznej, ale również służby specjalne, wraz z ich otoczeniem społecznym, tj. ośrodkami eksperckimi i mediami publicznymi.

Badacz uznał, że trzydzieści lat funkcjonowania systemu nadzoru nad służbami specjalnymi w suwerennym państwie wymaga analizy zmian, jakie dokonały się w zakresie norm prawa i organów państwa. Punktem wyjścia dla Zalewskiego były autorskie ustalenia poczynione w innych monografiach, dotyczące pojęcia oraz klasyfikacji służb specjalnych oraz wybranych form i metod pracy, a także zagadnień kontroli cywilnej i nadzoru nad działalnością tajnych służb w Polsce w okresie transformacji systemowej². Tym samym przeprowadzona przez Zalewskiego na 216 stronach analiza objęła prawne podstawy procesów organizacyjnych oraz opinie formułowane w publicznym obiegu informacji na temat organizacji służb specjalnych oraz przeprowadzanych od 1990 roku ich reform. W publikacji wyróżnić można dwie części – pierwszą, dotyczącą szeroko pojętego systemu instytucji kontroli, umiejscowionych w klasycznym trójpodziale władzy oraz drugą, odnoszącą się do debaty społecznej na temat kontroli służb specjalnych (w ujęciu historycznym – okresu transformacji systemowej oraz współczesnym).

„Zeszyty Prawnicze BAS” 2018 nr 4(60), s. 25–52; K. Skelnik, *Cywilna i demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi (geneza, rozwój i doświadczenia)*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa: Edukacja dla bezpieczeństwa kulturowego*, Chomęcice 2018, s. 319–334; a także w j. angielskim: M. Kolaszyński, *Intelligence Control and Oversight in Poland since 1989*, „The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs” 2018, nr 20(3), s. 230–251; H. Born, A. Wills (red.), *Overseeing Intelligence Services. A Toolkit*, Genewa 2012; H. Born, *Towards Effective Democratic Oversight of Intelligence Services: Lessons Learned from Comparing National Practices*, „Connections” 2004, nr 3(4), s. 1–12; A. Gruszczak, *The Polish Intelligence Services*, [w:] T. Jäger, A. Daun (red.), *Geheimdienste in Europa*, 2009; *Democratic and Effective Oversight of National Security Services*, Éditions du Conseil de l’Europe, Strasburg 2015, s. 126–152; P. Gill, J.-P. Brodeur, *Democracy, Law and Security. Internal Security Services in Contemporary Europe*, Londyn 2003; M. Caparini, H. Born, *Democratic Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants*, Londyn 2007.

² Zob. szerzej: S. Zalewski, *Obszar służb specjalnych państwa wobec zagrożenia terroryzmem*, Szczytno 2016; S. Zalewski, *Cywilna kontrola służb specjalnych w Polsce w świetle likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych*, „Secretum” 2015, nr 2; s. 27–39; S. Zalewski, *Służby specjalne wobec władzy politycznej. Charakterystyka wzajemnych relacji w ujęciu historycznym i współczesnym*, [w:] A. Zaremba (red.), *Wymiały bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, Toruń 2010, s. 97–107; S. Zalewski, *Cywilna kontrola służb specjalnych w Polsce*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wydanie specjalne” 2010, s. 106–123; S. Zalewski, *Zadania i uprawnienia służb specjalnych w zakresie ochrony porządku konstytucyjnego RP*, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 2(55), s. 302–315; S. Zalewski, *Służby specjalne: programowanie, nadzór, koordynacja*, KPRM, Warszawa 2003; S. Zalewski, *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Warszawa 2002.

Kluczową metodą, jaką autor przyjął w pierwszej części pracy, jest analiza formalno-prawna polskich instytucji kontroli i nadzoru w odniesieniu do służb specjalnych. W aspekcie porównawczym przedstawił w szczególności zakres zadań i uprawnień tych organów, a także mechanizmy ich wpływu na działalność służb specjalnych. Za podstawę badawczą uznał tu głównie akty prawne oraz dokumenty urzędowe pochodzące z instytucji kontroli. Z kolei część druga skoncentrowana jest wokół opinii wybranych ekspertów – zarówno byłych funkcjonariuszy, jak i doświadczonych akademików, a także polityków uczestniczących w procesach tworzenia aparatu kontroli służb specjalnych. Autor analizuje różnego rodzaju ekspertyzy i przekazy płynące z otoczenia tego systemu, porównując opinie formułowane do momentu reform służb (koniec lat 90. XX w. i początek XXI w.) z tymi wyrażanymi obecnie.

System kontroli tajnych służb

Zasadnicza treść książki została podzielona na sześć rozdziałów oraz wprowadzenie, w którym autor przedstawia podstawowe założenia, tezy i cele książki oraz będące syntezą ustaleń podsumowanie. Zalewski systematyzuje obecną wiedzę w zakresie kontroli nad służbami specjalnymi, wskazuje na jej zakres podmiotowy i przedmiotowy oraz analizuje funkcje, jakie pełnią w niej poszczególne organy władzy publicznej. Autorskie ujęcie problemu stanowią dwa ostatnie rozdziały poświęcone debacie na temat służb specjalnych oraz ocenie funkcjonalności obecnie istniejącego systemu kontroli tych formacji. Zamierzeniem celowym wydaje się unikanie terminu „efektywności”, co jednak wzbudza pewien niedosyt u Czytelnika.

Rozważania na temat systemu kontroli nad służbami specjalnymi poprzedzone zostały rozdziałem omawiającym status i charakter tych formacji w oparciu o przepisy prawa powszechnie obowiązującego, a także w odniesieniu do ogólnych standardów cywilnej kontroli nad różnymi instytucjami państwa, wypracowanych najczęściej przez międzynarodowe organizacje pozarządowe. Zauważona przez autora konieczność ponownego określenia terminu służb specjalnych wynika nie tylko z chęci doprecyzowania zakresu przedmiotowego pracy, ale przede wszystkim z przyjętych dwóch głównych założeń analizy. Po pierwsze, jak pisze Zalewski, „zakres zadań służb się poszerza, co następuje w warunkach zmian w środowisku bezpieczeństwa, identyfikowanych z jednej strony przez nowe zagrożenia, z drugiej zaś technikę wyznaczającą nowe formy monitorowania ludzkiej aktywności” (s. 15). Precyzyjne sformułowanie pojęcia służb specjalnych, podstaw ich działania, metod przez nie stosowanych oraz funkcji pełnionych obecnie w systemie bezpieczeństwa państwa jest zatem konieczne do zarysowania zakresu oraz oceny jakości kontroli i nadzoru nad tymi formacjami. Po drugie przyjęto, iż prowadzenie badań nad sferą cywilnej, demokratycznej kontroli sektora bezpieczeństwa oraz opracowanie rekomendacji jej doskonalenia ma sens mimo dokonującego się regresu państwa prawnego w Polsce (s. 18–19). W przekonaniu badacza dokładne określenie zakresu przedmiotowego tej kontroli (w tym pojęcia służb specjalnych) będzie bowiem miało fundamentalne znaczenie dla restytucji demokratycznych zasad funkcjonowania państwa.

Zrozumienie istoty służb specjalnych, ich odrębności od innych służb bezpieczeństwa stanowi kluczowy czynnik do pojęcia kształtu systemu kontroli i nadzoru nad tymi formacjami. Autor uznaje, że ograniczenia wynikające ze specyfiki służb, tj. ich tajności, stosowanej

metodyki oraz realizowanych przedsięwzięć są na stałe wpisane w system kontroli, a jakość i skuteczność jego poszczególnych elementów należy rozpatrywać mając na uwadze te bariery. Wykonywane przez służby specjalne zadania na rzecz władzy publicznej determinują specyficzną zależność między tymi dwiema stronami, co sprawia, że system kontroli warunkowany jest koniecznością niezakłócenia relacji między służbą specjalną a decydem.

Interesującą częścią rozdziału jest również przedstawienie standardów w zakresie form cywilnej kontroli nad służbami specjalnymi. Autor konstatuje bowiem, że w obecnych warunkach politycznych w Polsce nie występują normy demokratycznego państwa prawnego, do których zalicza m.in. równoważenie wpływu poszczególnych rodzajów władz publicznych, stabilność i pewność prawa oraz istotny udział kontroli społecznej w zarządzaniu państwem, przejawiającej się otwarciem władz publicznych na debatę o sprawach bezpieczeństwa. Zalewski twierdzi, że prowadzone przez niego analizy „odnoszone są do stanu w praktyce nieistniejącego i mają charakter rozważań teoretycznych, a ich wymiar praktyczny sprowadza się do opisu fasady, którą tworzą procedury realizowane (...) przez organy państwa” (s. 18). Wychodząc z założenia, że kontrola służb specjalnych w Polsce charakteryzuje się instytucjonalną niedojrzałością względem standardów kontroli, które przyjęte są w demokratycznych państwach prawnych, autor przybliży najważniejsze elementy składające się na te zasady. Bada historyczne uwarunkowania i „kamienie milowe” – w tym dokumenty KBWE/OBWE, raporty Komisji Weneckiej i Rady Europy, które stworzyły i później kształtowały europejski kanon cywilnej kontroli nad służbami działającymi na rzecz zapewniania bezpieczeństwa poszczególnych państw.

Odrębny podrozdział poświęcony został czynnościom operacyjno-rozpoznawczym jako przedmiotowi kontroli. Jest to o tyle istotne, że te metody działania służb, ze względu na ich użyteczność w realizacji ustawowo określonych zadań, traktowane są zarówno przez opinię publiczną, jak i ekspertów w zakresie nauk o bezpieczeństwie jako podstawowa forma działalności służb specjalnych. Analiza czynności operacyjno-rozpoznawczych prowadzi autora do słusznego wniosku, że fakt, iż część z wymienianych czynności nie ma oparcia w przepisach prawa powszechnie obowiązującego, znacznie utrudnia ich pogłębione badanie, co wpływa na problemy z prowadzeniem kontroli.

Zalewski systematycznie rozpatruje kolejne problemy z zakresu cywilnej kontroli nad służbami specjalnymi, poddając je analizie zarówno pod kątem prawnym, jak i historycznym czy funkcjonalnym. Efektem rozważań tej części pracy są twierdzenia dotyczące pożądanego modelu instytucji kontrolnych wobec działań służb specjalnych. Pozostają one jednak w analitycznej próżni, ponieważ pomimo przedstawienia w następnych partiach książki faktycznego kształtu tego systemu w Polsce, nie pojawiają się wnioski porównawcze w tym zakresie.

Mając na uwadze, że kolejne trzy rozdziały stanowią analizę roli organów wykonawczych, ustawodawczych i sądowniczych w ramach systemu kontroli służb specjalnych, należy w całości przytoczyć ustalenia autora. Zalewski twierdzi bowiem na s. 61–62, że:

- istnieje „potrzeba określenia uprawnień kontrolnych wobec służb specjalnych dla organów władzy w klasycznym jej trójpodziale, zakładającym utrzymanie wzajemnej autonomii,
- specyfika kontrolowanej działalności, wynikająca z utajnienia, skutkuje potrzebą dostosowania prawnych środków nadzoru i kontroli,

- poszerzanie zakresu zadań i uprawnień służb wymusza odpowiednie tendencje po stronie organów kontrolujących; podobna tendencja odnosi się do poszerzania zakresu stosowania czynności operacyjno-rozpoznawczych,
- praktyki upubliczniania danych o funkcjonariuszach służb specjalnych oraz osobach udzielających im pomocy powinny być objęte zewnętrzną oceną w aspekcie szkód, jakie ta działalność państwowych instytucji, działających na podstawach prawnych, a więc formalnie niemająca znamion czynu zabronionego, może wywoływać dla bezpieczeństwa państwa,
- zakres informacji o obywatelach, przetwarzanych w publicznych rejestrach, także niejawnych, powinien być monitorowany (z zachowaniem wymogów ochrony informacji niejawnych)”.

Rozdział drugi, trzeci i czwarty poświęcone są funkcjom kontrolnym i nadzorczym organów władzy publicznej w podziale na legislatywę, egzekutywę i judykatywę. W pierwszej części autor koncentruje się na nadzorze administracyjnym, uzasadniając swój wybór faktem, iż ten segment cywilnej kontroli ma najistotniejszy walor w całym systemie, bowiem może bezpośrednio wpływać na działalność służb. Zalewski, opierając się na powszechnie stosowanych definicjach nadzoru przyjmuje, że jest to termin węższy niż pojęcie kontroli, a jego istotą jest sprawowanie pieczy przez podmiot zwierzchni nad bezpośrednio mu podporządkowanym. Mając na uwadze kluczową przesłankę tworzenia systemu kontroli, tj. efektywność, rozumianą jako osiąganie efektów prowadzonych działań przy ponoszeniu możliwie niewielkich nakładów, autor dokonuje słusznego spostrzeżenia co do specyfiki nadzoru nad służbami specjalnymi. Kreśli jego cechy w ujęciu modelowym (pożądanym), do których zalicza: formalny charakter – działanie organów państwa na podstawie i w granicach prawa, istotę nadzoru – zapewnienie efektywności oraz wymóg spójności z polityką państwa – wsparcie działań ukierunkowanych na wzmocnienie pozycji państwa w relacjach międzynarodowych i stabilizację wewnętrzną. Warto zauważyć, że ujęcie modelowe umiejscowione jest w konfrontacji ze specyfiką nadzoru nad służbami specjalnymi w ujęciu wzorca państwa autorytarnego.

W rozdziale poświęconym nadzorowi władzy wykonawczej wyodrębniono cztery podrozdziały. Autor w sposób porządkujący odnosi się do układu organizacyjnego nadzoru, przyjmując za cezurę czasowe okresy powołania organów opiniodawczo-doradczych i pomocniczych przy ministrach oraz Radzie Ministrów. Także analizuje jego najistotniejsze elementy – prawne środki nadzoru, a także bada rolę, jaką w tym systemie pełni prokuratura. Zasadniczo dzieli okres od 1990 roku na kilka etapów, podczas których w Polsce funkcjonowały dwa modele nadzoru nad służbami specjalnymi. Pierwszy, zakładający powoływanie ministra koordynatora służb specjalnych oraz drugi, w którym zadania związane z nadzorem przypisywane były ministrowi spraw wewnętrznych lub sekretarzowi stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Dużą wartość stanowi tutaj syntetyczne przedstawienie zmian w systemie nadzoru nad służbami specjalnymi, jakie dokonywały się w analizowanym okresie, co pozwala na prześledzenie procesu stopniowego zwiększania uprawnień nadzorczych w korelacji z rosnącą rolą i nowymi zadaniami służb specjalnych. Z kolei wyszczególnienie prawnych środków nadzoru, którymi dysponują organy władzy wykonawczej i ich analiza prowadzi Zalewskiego do obserwacji, że zasadne jest przyjęcie podziału organów nadzoru według ich pozycji prawnej. Do jednej grupy zalicza więc pre-

zydenta i prokuraturę, jako organy bezpośrednio uczestniczące w nadzorze, natomiast do drugiej – premiera i właściwych ministrów, tylko wyposażonych w prawne środki nadzoru. W ten sposób syntetycznie ujmuje kluczowe z punktu widzenia nadzoru nad służbami specjalnymi uprawnienia poszczególnych organów władzy wykonawczej.

Rozważania koncentrują się również wokół roli prokuratury w systemie kontroli nad służbami specjalnymi. Pozycja prokuratora jako „strażnika” praworządności w postępowaniu administracyjnym wynika z przyznania mu przez ustawodawcę znacznych praw w realizacji kontroli administracji sprawowanej przez sąd administracyjny, w tym wnoszenia skarg prokuratorskich, kasacyjnych oraz zażaleń. Zalewski wyraźnie, negatywnie ocenia zmiany, jakie dokonały się w Prokuraturze RP od 2016 roku.

Istotne z punktu widzenia usystematyzowania działań kontrolnych wobec służb specjalnych jest zestawienie uprawnień prokuratorskich dotyczących wybranych czynności operacyjno-rozpoznawczych na przykładzie Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Pozwala to badaczowi wysnuć wniosek, że w obecnym kształcie kontrola prokuratorska dokonywana jest na podstawie czterech generalnych kryteriów: faktycznych podstaw czynności operacyjno-rozpoznawczych, ich legalności, prawidłowości oraz efektywności. Cenny wkład do dalszych badań w tym zakresie stanowić może również autorskie ujęcie porównawcze zakresu kontroli prokuratora przed rokiem 2017 i od tego momentu. Pozwala to zauważyć dokonujące się zmiany w tym zakresie, polegające w głównej mierze na doprecyzowaniu i poszerzaniu zakresu kontroli, co koresponduje z przyjętym przez autora we wstępie założeniem o konieczności dostosowania środków nadzorczych do ciągłego rozwoju zadań stawianych służbom specjalnym.

Omówienie funkcji kontrolnych Sejmu oraz organów przez niego powoływanych również zajmuje dużą część pracy Zalewskiego. Ze względu na rodzaj dzieli je on na pośrednie (udział Sejmu oraz Senatu w kształtowaniu całego systemu kontroli w państwie, jak powoływanie Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Prezesa Najwyższej Izby Kontroli) oraz bezpośrednie (wykonywanie funkcji kontrolnych przez Sejm, jego organy i posłów). Rozpoczęcie rozdziału od przedstawienia historii kształtowania się sejmowej kontroli służb specjalnych, mając w szczególności na uwadze działanie Sejmowej Komisji ds. Służb Specjalnych, pozwala na prześledzenie zmian, jakie dokonały się na przestrzeni lat w tym zakresie. Autor podkreśla, iż w obecnym stanie prawnym istnieją istotne bariery w dostępie do informacji przekazywanych przez instytucje kontrolowane, czego efektem jest fasadowy charakter działalności kontrolnej. Wniosek ten uzasadniony jest rolą służb specjalnych w postępowaniu sprawdzającym dotyczącym dostępu do informacji niejawnych³. Nie można wykluczyć prawdopodobieństwa wywierania wpływu na członków komisji poprzez mechanizm poświadczenia bezpieczeństwa.

W dalszej części rozdziału S. Zalewski skupia się na przedstawieniu kontrolnej działalności dwóch wskazanych w Konstytucji organów kontroli państwowej względem służb specjalnych – Najwyższej Izby Kontroli oraz Rzecznika Praw Obywatelskich. Oba zostały poddane analizie na podstawie istniejącego dorobku kontrolnego, dzięki czemu autor w poczynionych wnioskach odnosi się nie tylko do stanu prawnego, ale przede wszystkim do stanu faktycznego.

³ Art. 10 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 2010 Nr 182 poz. 1228).

Jak zauważa autor, „dorobek NIK w kwestii kontroli służb specjalnych oraz organów je nadzorujących nie jest zbyt obszerny (...), ale ustalenia poczynione w toku kilku kontroli można uznać za istotne w aspekcie wnioskowania o stanie nadzoru nad służbami specjalnymi” (s. 115). Należy przyznać Zalewskiemu słusność co do stwierdzenia istotnych ograniczeń w działalności Najwyższej Izby Kontroli w postępowaniach kontrolnych wobec służb specjalnych. Ustanowione zakazy udostępniania informacji związanych z prowadzonymi przez służby czynnościami operacyjno-rozpoznawczymi stanowią barierę w dokonywaniu oceny prawidłowości działania tych formacji, co dodatkowo potęgowane jest przez rozszerzanie tych zakazów także na inne informacje, kluczowe dla ustalenia stanu faktycznego przez instytucje kontrolne.

Podobne wnioski są również rezultatem działań Rzecznika Praw Obywatelskich w sferze kontroli służb specjalnych. Zalewski trafnie podsumowuje ten fragment pracy, powołując się na raport *Osiodłać Pegaza. Przestrzeganie praw obywatelskich w działalności służb specjalnych* przygotowany w 2019 roku przez Zespół ekspertów powołanych przez RPO. W dokumencie tym, przedstawiającym m.in. postulaty najważniejszych zmian ustrojowych oraz legislacyjnych, które mogłyby doprowadzić do respektowania zasad konstytucyjnych w kontekście działalności służb specjalnych, zawarto bowiem zasadną diagnozę obecnego stanu rzeczy, tj. widoczne pogorszenie standardu ochrony praw obywatelskich w relacji do zwiększania uprawnień służb specjalnych. Wpisuje się to w tezę Zalewskiego dotyczącą stopniowego odchodzenia od standardów państwa prawnego w zakresie cywilnej kontroli. Autor formułuje na tej podstawie wniosek, zgodnie z którym istotnym wyzwaniem, stojącym przed współczesnym państwem w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa państwa, jest wzmocnienie nadzoru państwa nad działalnością służb. Brak jest w tym miejscu refleksji na ten temat. Badacz pomija kwestie, w jaki sposób można tego dokonać, co pozbawia publikację walorów analitycznych.

Ostatni rozdział w części poświęconej uprawnieniom organów władzy państwowej wobec służb specjalnych poświęcony jest kontroli sądowej. Na system ten składa się zarówno działalność orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego, jak i sądów administracyjnych i powszechnych. Zalewski, nawiązując do obserwacji poczynionych w toku wcześniejszych analiz, wskazuje na warunek konieczny do przeprowadzenia skutecznej kontroli służb specjalnych, jakim jest występowanie w państwie warunków demokracji konstytucyjnej, czyli opartej na normach ustawy zasadniczej. W tabelarycznych zestawieniach umieszcza ogólny zakres kontroli sądowej, a także uporządkowany chronologicznie spis wszystkich wyroków Trybunału Konstytucyjnego w zakresie służb specjalnych. Pozwala to na sformułowanie konkluzji o szczególnej roli, jaką TK pełni w systemie kontroli tych formacji, bowiem rozpatrywane przez niego sprawy dotyczą kwestii fundamentalnych dla praworządności, takich jak uprawnienia żołnierzy i funkcjonariuszy tajnych służb, lustracja osób pełniących funkcje publiczne czy nadawanie klauzul tajności poszczególnym dokumentom ważnym z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Zalewski zasadnie uznaje znaczenie TK jako organu kontroli służb specjalnych, wskazując na jego rolę w przedmiocie korygowania reform poszczególnych instytucji czy kontroli praworządności stosowania czynności operacyjno-rozpoznawczych. Spostrzeżenia autora dotyczące kwestii ograniczeń sądowej kontroli nad służbami specjalnymi odwołują się do współczesnego dyskursu o kondycji demokratycznego państwa prawa. Autor wskazuje na dwie przyczyny swoich wątpliwości dotyczących rzetelnej kontroli TK. Po pierwsze, w odniesieniu do weryfikowania stosowności prowadzenia czynności operacyj-

no-rozpoznawczych, zauważa informacyjną przewagę podmiotu podejmującego te czynności, mającą swe źródło w ich tajnym charakterze. Po drugie natomiast ponownie wskazuje na problem z pogorszeniem się standardów funkcjonowania organów państwowych, argumentując to sprawą wyznaczenia na sędziów TK osób do tego nieuprawnionych i stopniowym osłabieniem roli znaczenia Trybunału w sferze kontroli obowiązującego prawa. W tym miejscu również brak jest jakichkolwiek wniosków wynikających z przeprowadzonej analizy. Spostrzeżenia pozostawione są bez komentarza autora, co wzbudza w czytelniku poczucie braku kompletności przedstawionych badań.

Ostatnim elementem analizowanym w obszarze sądowej kontroli nad służbami specjalnymi jest zakres uprawnień kontrolnych sądów administracyjnych. Autor zauważa, że sądy te odgrywają „rolę kontrolną w sytuacji, gdy służby, które są centralnymi organami administracji rządowej, wydają decyzje administracyjne, najczęściej wobec funkcjonariuszy czy pracowników, podlegające kontroli zewnętrznej” (s. 147). Ocenie podlega przede wszystkim wprowadzenie do ustawy o ochronie informacji niejawnych drogi skargowej do sądu administracyjnego od decyzji utrzymującej w mocy odmowę wydania poświadczenia bezpieczeństwa. Trafnie spostrzega postęp, jaki miał miejsce w zakresie wzmocnienia prawnych gwarancji praw obywatelskich. Na podstawie dostępnych informacji i po przeprowadzonych analizach reform w tym obszarze sugeruje również konieczność wstrzymania się od prognozowania szybkiego zakończenia dyskusji nad doskonaleniem prawnych środków odwoławczych od decyzji podejmowanych przez poszczególne służby specjalne ze względu na brak bezpośredniej możliwości wpływania sądu na tego typu rozstrzygnięcia. Autor, podsumowując poczynione obserwacje, celnie prognozuje, że zapewnienie równowagi pomiędzy środkami ochrony bezpieczeństwa państwa a prawnym interesem obywateli, pozostanie istotnym wyzwaniem dla organów władzy w przyszłości.

Autorskie spojrzenie na poruszany problem badawczy stanowi rozdział piąty, prezentujący stan debaty publicznej dotyczącej służb specjalnych i systemu ich kontroli w Polsce. Analiza różnych organizacji pozarządowych zajmujących się tematyką bezpieczeństwa pozwala na dokonanie ich podziału na dwie grupy: organizacje usytuowane w szerszym nurcie ochrony praw człowieka i praw obywatelskich oraz organizacje *stricte* profesjonalne. Do pierwszej grupy zaliczono m.in. Helsińską Fundację Praw Człowieka oraz Amnesty International Polska. Natomiast w przypadku drugich wymieniono te które, np. posiadają w swoich strukturach ekspertów wcześniej związanych z instytucjami bezpieczeństwa (wśród nich wlicza Instytut Bezpieczeństwa i Strategii czy Fundację Kazimierza Pułaskiego oraz portale takie jak *Infosecurity24* oraz *SpecialOps*). Wątpliwości może wzbudzać niefortunne użycie wyrażenia „*stricte* profesjonalne”, gdyż sugeruje ono, że pozostałe profesjonalnymi nie są. Posiadanie ekspertów-praktyków-emerytów w strukturach pozarządowych, nie jest gwarantem rzetelnej bieżącej oceny problemów instytucji wywiadowczych i kontrwywiadowczych. Osobiste doświadczenie, czy też zakorzenienie w określonej hierarchicznej kulturze organizacyjnej może wpływać na opinie i poglądy. Wydaje się jednak, że użycie przez autora wspomnianego sformułowania ma charakter czysto porządkujący i odnosi się do rozróżnienia między organizacjami, które zajmują się *stricte* zagadnieniami bezpieczeństwa państwa oraz tymi, dla których temat ten wpisuje się w szerszy zakres działań.

Punktem wyjścia do badań nad współczesnym kształtem debaty o służbach specjalnych jest analiza publicznych dyskusji w tym zakresie prowadzonych w ważnych historycznie

momentach istnienia III RP, np. w okresie wyborów parlamentarnych z 1997 roku. Zalewski bada poglądy formułowane przez grupy uczestników debaty społecznej, wskazując na najważniejsze punkty wypowiedzi poszczególnych ekspertów dotyczące kwestii takich jak celowość, przesłanki i metody reform służb specjalnych, a także zadania stawiane tym formacjom wraz z podstawami prawnymi czy pełnione przez nie funkcje w państwie. Wynikiem pracy badawczej autora w tym zakresie jest kilka ciekawych uwag. W zderzeniu z przytoczonym przez autora dokumentem wypracowanym przez Helsińską Fundację Praw Człowieka i Centrum Narodowych Badań nad Służbami Specjalnymi w Waszyngtonie, wnoszą one świeże spojrzenie do dysputy o miejscu służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa państwa.

Głosy w historycznej debacie są przez Zalewskiego konfrontowane z obecnym stanem dyskusji publicznej na temat służb specjalnych. Zauważa on, że aktualnie dominują w niej dwa główne motywy przewodnie: po pierwsze, postulaty związane z utworzeniem niezależnego od służb oraz władzy wykonawczej organu kontroli, po drugie natomiast – kwestie dostosowania form nadzoru i koordynacji działań do nowych wyzwań bezpieczeństwa. Uwypuklenie przekazów poszczególnych ekspertów w tym obszarze i ich analiza prowadzą autora do konkluzji na temat niewystarczalności występowania we współczesnym polskim systemie prawnym środków nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi. Formułuje również wnioski o konieczności i potrzebie trwałego osadzenia w strukturze administracji rządowej ministra odpowiedzialnego za te formacje.

Ostatni rozdział książki poświęcony jest omówieniu funkcjonalności systemu kontroli służb specjalnych, w którym Zalewski stara się znaleźć jakościowe kryteria oceny tej działalności i na ich podstawie dokonuje analizy poszczególnych elementów systemu cywilnej kontroli tych formacji. W toku badań zauważa niedostateczność istniejących obecnie ocen pracy poszczególnych instytucji, bowiem formułowane są one najczęściej z politycznego lub wyłącznie prawnego punktu widzenia, bez integracji tych dwóch podejść. Pomijane są również istotne społecznie sprawy wynikające z działań służb. Wnioski z tej części analizy stanowią odpowiedź na sformułowane przez autora pytania podzielone na trzy części – odnoszące się do kryteriów oceny w relacji do poszczególnych grup interesów – politycznych, społecznych oraz państwa.

Autor nawiązuje w toku wywodu do prac m.in. P. Dobrzyckiego, A. Żebrowskiego, D. Laskowskiego, R. Piei oraz M. Bożek, M. Czuryk, M. Karpiuk i J. Kostrubiec. Warto jednak zauważyć, że praca w całości oparta jest na analizach prowadzonych przez badaczy polskich. Nie odnosi się do publikacji zagranicznych z zakresu demokratycznej kontroli nad służbami⁴. Fakt, że książka Zalewskiego dotyczy polskich instytucji nie usprawiedliwia

⁴ Np. M. Caparini, H. Born, *Democratic Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants*, Londyn 2007; R. Pellizzo, F. Stapenhurst, *Parliamentary Oversight Tools*, New York–London 2011; H. Born, A. Wills (red.), *Overseeing Intelligence Services. A Toolkit*, Genewa 2012; G.F. Traverton, W. Agrell (red.), *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects*, Cambridge 2012; I. Light, N. Wegge (red.), *Intelligence Oversight in the Twenty First Century: Accountability in the Changing World*, New York–London 2018; J.-J. Urvoas, P. Lorot, *Les enjeux du contrôle et de l'efficacité du renseignement français*, „Géoeconomie” 2013, no. 4(67), s. 31–40; J.-J. Urvoas, F. Vadillo, *Réformer les services de renseignement français: efficacité et impératifs démocratiques*, Paris 2011; P. Villalobos, M. Concepción, *El control de los servicios de Inteligencia en los Estados democráticos*, Madrid 2008; W.K. Smidt (red),

pominięcia w badaniach pozycji spoza kraju, ponieważ pozbawia czytelnika perspektywy porównawczej. Poszerzenie badań np. o stanowisko wobec systemu kontroli w innych państwach europejskich, mogłoby ukazać trendy w zakresie całokształtu dyskursu nad istotą cywilnego nadzoru.

Podsumowanie

Książka ma charakter porządkujący wiedzę z problematyki służb specjalnych i może być stosowana jako wprowadzenie do studiów nad służbami specjalnymi w Polsce. Mimo logicznej struktury i treści wzbogaconej przejrzystymi i syntetycznymi tabelami niedosyt budzą wnioski z przeprowadzonej analizy. Książka stanowi syntetyczne przedstawienie tematu bez kompleksowego zbadania prezentowanych treści, w tym uwarunkowań problemów wynikających z obecnego kształtu systemu kontroli czy kierunków zmian. Pomimo wstępnej deklaracji konieczności opracowania rekomendacji doskonalenia demokratycznej kontroli Czytelnik pozostawiony zostaje z tym hasłem bez konkretnych rozwiązań systemowych. Czysto podręcznikowy charakter publikacji powoduje, że w ograniczonym stopniu może stanowić ona podstawę podejmowania przez decydentów kroków w kierunku reform tajnych służb.

Taka istota pracy implikuje również język, jakim posługuje się Zalewski. Publikacja utrzymana jest w typowo naukowym stylu, z użyciem języka używanego w akademicko-eksperckim dyskursie. Autor tłumaczy i wyjaśnia kwestie mogące wzbudzać wątpliwości wśród czytelników mniej zorientowanych w zakresie badań prowadzonych w ramach nauk o bezpieczeństwie.

Trudno zarzucić Zalewskiemu brak konsekwencji w prowadzeniu rozważań. Wywód prowadzony jest spójnie i wielopłaszczyznowo, a poszczególne omawiane kwestie są nierozzerwalnie związane z motywem przewodnim książki. Po przeczytaniu pozostaje jednak wrażenie niekompletności publikacji, co może wynikać z przedstawienia wyłącznie perspektywy polskiej w ocenie systemu cywilnego nadzoru i braku odwołania się do konkretnych rozwiązań w innych państwach demokratycznych lub ewolucji w tym zakresie.

Praca Sławomira Zalewskiego z pewnością stanowi interesujące ujęcie systemu kontroli i nadzoru służb specjalnych w warunkach polskich i zawiera doskonałą syntezę dotychczasowych ustaleń w tym obszarze. Autor analizuje poszczególne aspekty problemu badawczego sytuując go w szerszym kontekście zmian, jakie dokonują się w nie tylko w zakresie służb specjalnych, ale również w systemie politycznym RP w ogóle. Swoje rozważania o obecnym kształcie systemu kontroli prowadzi mając na uwadze historyczną transformację służb po 1990 roku, dzięki czemu zagadnienia te nie znajdują się w analitycznej próżni. Książka stanowić może punkt wyjścia do dalszych analiz, a także podstawę wiedzy w zakresie systemu cywilnej kontroli nad służbami specjalnymi.

Geheimhaltung und Transparenz: demokratische Kontrolle der Geheimdienste im internationalen Vergleich, vol. 1, Münster 2007.

„SECURO” Wytyczne dla Autorów

Wymagania redakcyjne

Układ analizy:

- Autor
- Tytuł analizy w języku polskim
- Tytuł analizy w języku angielskim
- Abstrakt: w języku polskim do 600 znaków
- Kluczowe słowa: w języku polskim (max. 5)
- Tekst artykułu
- Bibliografia (bez numeracji poszczególnych pozycji!)
  - materiały źródłowe (dokumenty), publikacje zwarte, artykuły, źródła internetowe
- Nota o Autorze (w tym: kierunek i stopień studiów, adres e-mailowy).

Czcionka: Times New Roman „12”

Akapit: wyrównanie do prawej i lewej, wcięcie: 1,25 cm pierwszy wiersz, 1,5 odstępu między wierszami.

Przypisy polskie: na dole strony, odstępy między wierszami pojedyncze, numeracja ciągła, czcionka „10”, według wzoru:

¹ S. Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, Warszawa 1995, s. 206.

¹ Tamże, s. 27.

¹ S. Huntington, dz. cyt., s. 28.

¹ M. Cichosz, *Transformacja demokratyczna – przyczyny, przebieg i efekty procesu*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wrocław 2006, s. 52.

¹ A. Zięba, *Counterterrorism Systems of Spain and Poland: Comparative Studies*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 3, s. 65–78.

¹ S. Ciesielski, *Restytucja czeczeńskiej autonomii*, źródło: <http://www.sciesielski.republika.pl/czecenien/resauto.html> [1.03.2016 r.].

¹ *Czarnogórcy wierzą w Unię Europejską*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 21.04.2016 r.

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

Tekst podstawowy i przypisy: wyjustowane.

Ustawienia strony: standardowe

Objętość: 30–40 tys. znaków (wraz ze spacjami)

Forma przekazania tekstu: e-mail’em, w edytorze Word na adres: a.gasztold@uw.edu.pl

dr hab., prof. UW Aleksandra Gasztold

Redaktor Naczelna „Securo”

Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego

WNPiSM

Uniwersytet Warszawski

ul. Nowy Świat 67, p. 201

00-927 Warszawa

<http://wnpism.uw.edu.pl>

